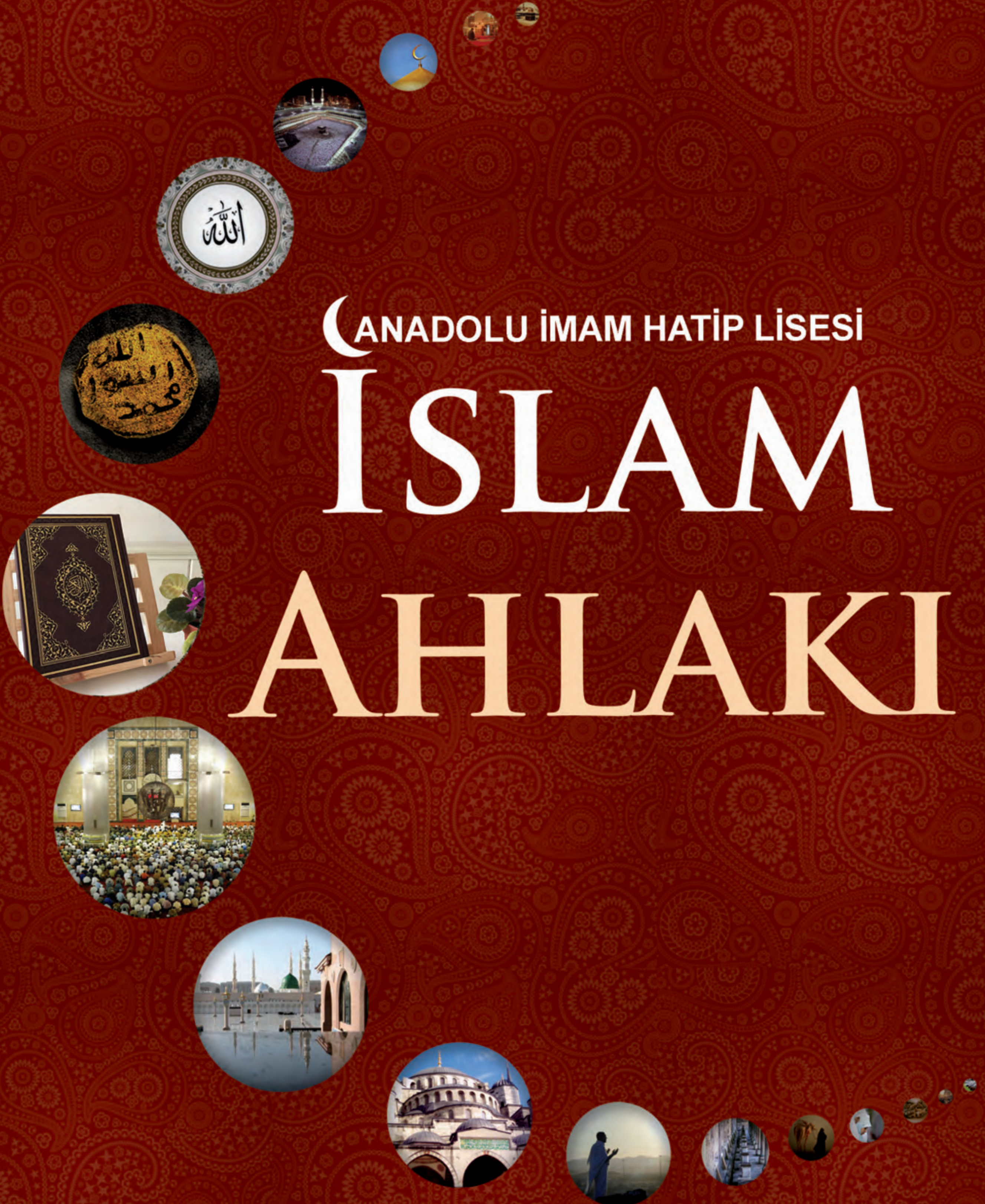

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

İSLAM AHLAKI

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

İSLAM AHLAKI

YAZARLAR

Dr. Gülsüm PEHLİVAN AĞIRAKÇA
Hulusi YİĞİT
Süleyman AYDIN
Doç. Dr. Veysel AKKAYA
İhsan ERKUL

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI : ....

DERS KİTAPLARI DİZİSİ : ....

EDİTÖR
Dr. Muhammed Hamidullah AĞIRAKÇA
Suna AKKURT

DİL UZMANI
Ahmet POLAT

GÖRSEL TASARIM
Bilal İLKAY
Hanife KOYUTÜRK

PROGRAM GELİŞTİRME UZMANI
Hasan TOPAL

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl...
Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl!

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
"Medeniyet!" dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma, sakın.
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın...
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri "toprak!" diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da, bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?
Şühedâ fışkıracak toprağı sıksan, şühedâ!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüdâ.

Ruhumun senden, İlâhi, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar-ki şahadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan, İlâhi, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerred gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl:
Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl!

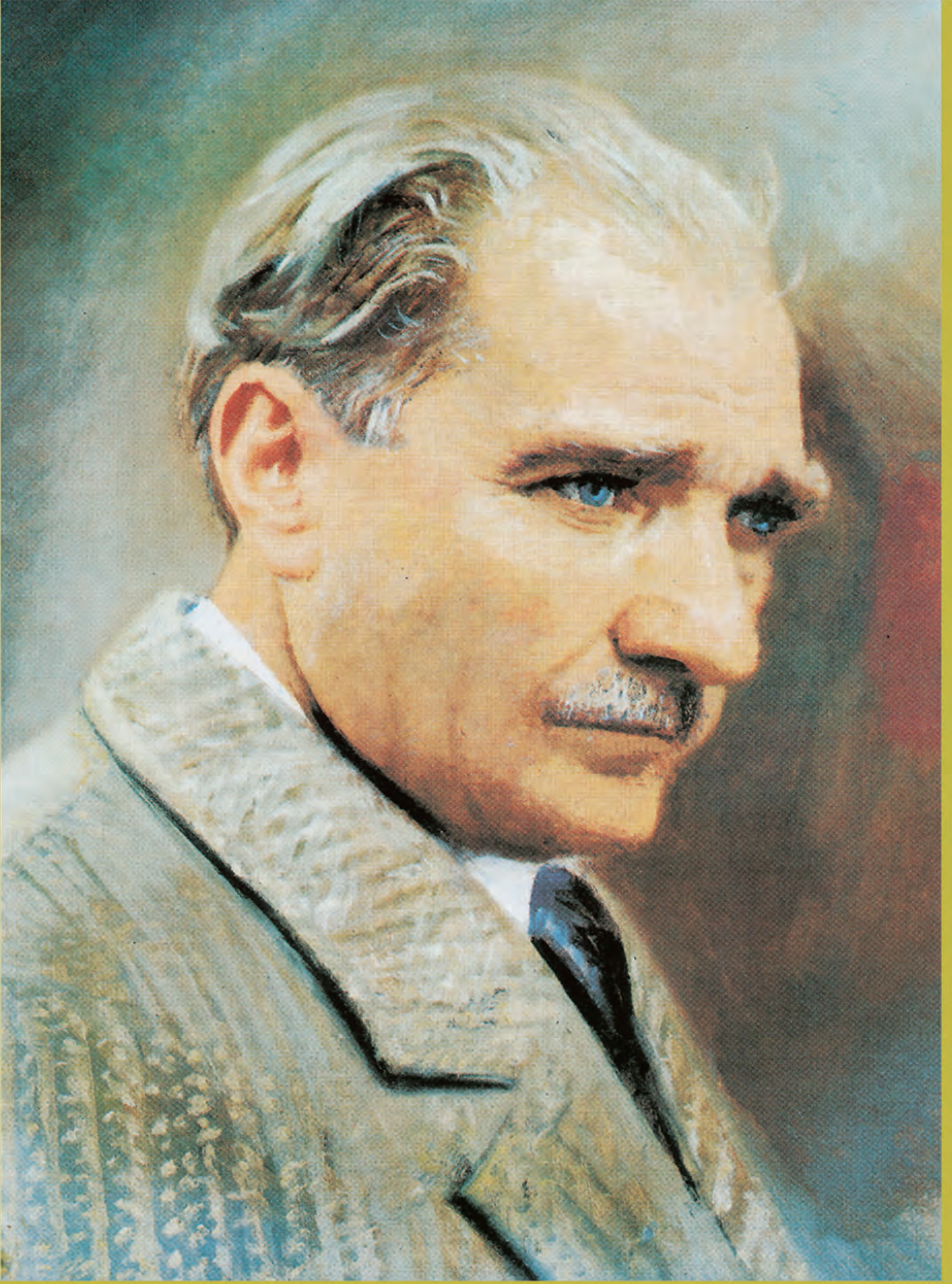
Mehmet Âkif ERSOY

ATATÜRK'ÜN
GENÇLİĞE HİTABESİ

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin, en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni, bu hazineden, mahrum etmek isteyecek, dahilî ve haricî, bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok nâmüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın, bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dahilinde, iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlilerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi, vazifen; Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır! Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asîl kanda, mevcuttur!

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İÇİNDEKİLER

1. ÜNİTE: İSLAM AHLAKI

2. ÜNİTE: AHLÂKİ TUTUM VE DAVRANIŞLAR

3. ÜNİTE: AİLE AHLAKI

4. ÜNİTE: İŞ VE MESLEK AHLAKI

5. ÜNİTE: ALLAH'A VE PEYGAMBERİMİZ'E KARŞI VAZİFELER

6. ÜNİTE: ADAB-I MUAŞERET

1. Ünite

İSLAM AHLAKI

Üniteye Hazırlık

1. Ahlak, İslam, terbiye gibi kavramların anlamlarını bularak defterinize yazınız.
2. Ahlakın insana yaratılışla birlikte verilen bir özellik olması hakkında düşüncelerinizi yazınız.
3. Din ve ahlak ilişkisi hakkında defterinize birer ayet ve hadis yazınız.
4. İslam dininin yetiştirmek isteği insan modeli ile İslam ahlakı arasındaki ilişki üzerine yaptığınız değerlendirmelerinizi sınıfla paylaşınız.
5. Terbiye ile ahlak ilişkisi üzerine bir komposizyon yazınız.
6. İslam Ahlakının size kazandırmış olduğu meziyetlerle ilgili özellikleri açıkça ortaya koyan yaşanmış bir anınızı sınıfta paylaşınız.

1. İSLAM AHLAKININ TANIMI, KONUSU VE GAYESİ

İslam kelimesi sözlükte s-l-m kökünden türemiş en genel ifadesiyle barış, emniyette ve güvende olmak anlamlarına gelmektedir. İslam kelimesinin teslim olma, boyun eğme ve itaat etme gibi anlamları da vardır. İslam Allah'a (c.c.) teslim olmak, onun emirlerine boyun eğmektir.

Terim anlamı olarak İslam; Yüce Allah'ın vahiy yoluyla son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.v) gönderdiği ilahi emir, yasak, öğüt ve kuralların yer aldığı son dinin adıdır.[1] Bir başka ifadeyle bir ve tek olan Allah'a (c.c.) iman etmeyi, tüm peygamberlerin ve Hz. Muhammed'in (s.a.v) Allah'ın peygamberi olduğunu kabul etmeyi ve Kur'an-ı Kerim'in Allah (c.c.) kelamı olduğuna teslim olmayı emreden dindir.[2] İslam dini tek ve bir olan Yüce Allah'a ibadet edilen bir yaşam biçimidir.

ÖĞRENELİM
İslam'ı kabul eden kişiye (Arapça kökenli) Müslim veya (Farsça kökenli) Müslüman denir.

İslam dini kıyamete kadar hükmü geçerli tek din olmasından dolayı tüm zamanları ve tüm insanları muhatap alan esaslar ortaya koyar. İslam'ın temel esasları veya Kur'an'ın ana muhtevası diyebileceğimiz iman, ibadet, ahlak ve muamelat hükümleridir. İbadet, yalnızca Allah'a (c.c.) kulluk şuuruyla ve Allah'ın (c.c.) rızasına uygun olarak davranmaktır. Ahlak ise iman ve ibadet ile elde ettiğimiz manevi değerleri bir hayat tarzı hâline getirmektir.

Arapça bir kelime olan ahlak, hulk ve hulûk kelimelerinin çoğuludur. Yaratılmış veya yaratıklar manasına gelen "halk" kelimesi ahlak ile aynı köktendir. Dolayısıyla, toplum, fıtrat ve ahlak arasında tabii bir bağlantı vardır. Buna göre ahlak, toplumların yaratılışlarına, yani fıtratlarına uygun olan veya olmayan davranış biçimleri, huy, seciye, insanın manevi yapısını belirleyen özellikler gibi anlamlara gelmektedir.[3]

Ahlak kavramı, insanın karakterini, huyunu, davranışlarını içeren ve her insanda olumlu veya olumsuz, iyi veya kötü olarak var olan bir özelliktir. İnsanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlar bütünüdür.[4] Her insanın ahlakı vardır. Ahlak, iyi veya kötü huy ve karakterlerin tamamını içerir. Başka bir ifadeyle insanın fazilet (erdemler) ve rezâletleri (kötü özellikler) ahlakın kapsamı içerisine girer.

1 Dini Terimler Sözlüğü, s. 176.
2 bk. Bakara suresi, 51. ayet
3 bk. Osman Pazarlı, İslam'da Ahlak, s.11-12; Mustafa Çağrıcı, Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı, s. 16.
4 bk. TDV İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 1.

İslam ahlakı, Kur'an ve sünnetin ortaya koyduğu hayat tarzıdır. İslam ahlakı, Allah (c.c.) ile insan arasındaki ilişkiden doğar. Böylece Allah (c.c.) ile insan, insan ile insan(lar) ve insan ile kâinat arasındaki tutum ve davranışlarını düzenler. İslam ahlakı, insanın inanç ve ibadet yoluyla, Allah (c.c.) ile kurduğu ilişkinin her türlü tutum ve davranışına yansımasıdır.

İslam ahlakı, insanın Kur'an-ı Kerim'i ve Kur'an'ın en kamil uygulayıcısı Hz. Peygamber 'in (s.a.v) sünnetini kendi düşünce ve davranışlarının merkezine almasıdır. **"Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin."**[5] ayeti Hz. Peygamber'in (s.a.v) ahlakının en üstün ahlak olduğunu ve bu ahlakın müminler tarafından ulaşılması gereken bir hedef olduğunu belirtmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de Peygamberimiz'in (s.a.v) hayatının müminler için bir üsve-i hasene olduğu şöyle ifade edilmektedir.

"Andolsun, Allah'ın Resulünde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır."[6]

DÜŞÜNELİM

"Biz ona iki göz, bir dil, iki dudak vermedik mi; iki apaçık yolu (hayır ve şer yollarını) göstermedik mi?"
(Beled suresi, 8-10. ayetler)

Kur'an'ın tüm mesajlarının yaşama geçirilmiş hâli Hz. Peygamber 'in (s.a.v) sözleri ve uygulamalarıdır. Hz. Aişe'ye (r.a.) sorulan Peygamberimiz'in (s.a.v) ahlakı nasıldı? sorusuna *"Siz hiç Kur'an okumuyor musunuz? İşte onun ahlakı Kur'an'dı"*[7] diyerek cevap vermesi Kur'an'ın önerdiği ahlakın Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) söz ve davranışlarıyla hayata geçirildiğini göstermektedir. Buna göre İslam ahlakı, Kur'an'ın hayata dair temel prensipleri olup müşahhas hâli Sevgili Peygamberimiz'dir (s.a.v).

Ahlak, ancak Allah'ın (c.c.) emirleri doğrultusunda yönlendirildiği takdirde güzel ahlak olur. Ahlakın kaynağı dindir. Ahlaki olarak iyi olan şeyler Allah'ın (c.c.) emrettikleri, kötü olan şeyler ise Allah'ın (c.c.) yasakladıklarıdır.

İslam ahlakının temeli Kur'an-ı Kerim ve onun ışığında sünnettir. İslam ahlakının konusu, insanın düşünce, davranış ve sözleri ya kaynağından ya da sonucundan dolayı "iyi" veya "kötü" olarak bir değer ifade eder. Varlıklar içerisinde düşünce ve davranışları bu şekilde değer ifade eden tek varlık insandır.[8] İnsanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliği akıl ve irade sahibi olmasıdır. Diğer varlıkların akıl ve iradesi olmadığı için ahlakları da yoktur.

Ahlakın tanımında yer alan "yaratılış, fıtrat, huy, meleke, karakter" gibi kavramlar ahlakın ferdi boyutuna ilişkin yönlerini, insanın beşerî ilişkilerini düzenleyen temel ilke ve kurallar da ahlakın sosyal boyutunu ifade etmektedir. İslam ahlakı, insanın ferdî ve sosyal yönlerini düzenleyen ve yol gösteren ilkeler ortaya koymaktadır.

5 Kalem suresi, 4. ayet
6 Ahzab suresi, 21. ayet
7 Müslim, Salatü'l-müsafirin, 139.
8 Mustafa Çağrıcı, s. 22.

İslam ahlakının ana konusu iyi ve kötü huy ve davranışların ne olduğudur. "İyi" ve "kötü" huylar, Allah (c.c.) tarafından insanın fıtratına konulmuştur. Allah (c.c.), insanı yarattığında ona "iyi" ve "kötü"nün bilgisini tanıtmış ve tercihi insanın kendisine bırakmıştır. Bu konu bir ayette şöyle belirtilmiştir: **"Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve takvasını (kötülükten sakınma yeteneğini) ilham edene andolsun ki, nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir."**[9]

İslam ahlakına göre iyi ve kötü, dinin emirlerine uymak ve uymamak ile ilişkilidir. Allah'ın (c.c.) emirlerine uymak iyi ahlakı, uymamak ise kötü ahlakı doğurur. Buna göre, dinin emir ve yasakları ahlakın ana konusu olarak karşımıza çıkar.

İslam ahlakının gayesi, **"en güzel biçimde yaratılmış"**[10] (ahsen-i takvim) insanın bu yaratılışına uygun olarak yaşamasını sağlamaktır. İslam ahlakı, güzel huy ve davranışların insana kazandırılmasını gaye edinir. Peygamberimiz'in (s.a.v), *"Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim."*[11] hadisi bu gayeyi en yalın ve güzel bir şekilde açıklamaktadır.

İslam ahlakı, "neyi yapmalıyız" sorusunun cevabını araştırır. İyi ve kötü hakkında bilgi verir. Uymak zorunda olduğumuz kuralları ve sorumluluklarımızı tanıtır. Böylece ahlaki olarak mükemmel bir insan meydana getirmeyi gaye edinir.[12]

İslam ahlakı, insan davranışlarını güzelleştirmekle ilgili olduğu için gayesi itibariyle insanı doğruya ve iyiye yönlendirmeyi amaçlar. İslam ahlakı, insanın ahlaki değer ve erdemleri bilmesinden ziyade bunları hayata geçirmesiyle ilgilenir.

2. İslam Ahlakının Kaynağı

Ahlak, dinî ve toplumsal kurallar manzumesidir. İnsanların dinî, ferdî ve ictimai yaşayışlarına dair ilke ve kurallar belirler. Ahlak, bir değerler sistemidir. İnsanın kabiliyet ve yetenekleri ölçüsünde bireyin kendisine ve toplumsal hayata yönelik görev ve sorumluluklarıdır.

Kur'an, insanlara neyin iyi neyin kötü olduğunu, Allah (c.c.) katında davranışlarımızın değerinin ne olduğunu açıklar. Sünnet ise Kur'an'ın açıklamalarının Peygamberimiz'in (s.a.v) hayatıyla nasıl uygulanacağını gösterir. Buna göre İslam ahlakının iki temel kaynağı vardır. Birincisi Kur'an-ı Kerim, ikincisi Hz. Peygamber 'in (s.a.v) söz ve davranışları olan sünnettir.

NOT EDELİM

İslam Ahlakı;

- İnsan davranışlarına atfedilen değerlerin, mahiyetini, ölçüsünü ve kaynağını araştırır,
- İyi fiilleri yapmayı ve kötü fiilleri terk etmeyi konu edinir,
- İnsanın sorumluluklarını sıralar,
- Davranışlarımızın sonuçlarını araştırır.

9 Şems suresi, 7-9. ayetler

10 Tin suresi, 4. ayet

11 İmam Malik, Muvatta', Hüsnü'l-hulk, 8.

12 Mustafa Çağrıcı, s. 22.

İslam ahlakı, Kur'an'a, sünnete ve akıl yoluyla bu ikisinden çıkarılan hükümlere dayanır. İslam'da dinî emirlerle ahlaki sorumluluklar kaynakları itibariyle ortaktır. Namaz, oruç ve zekât nasıl dinî birer sorumluluk ise insanın kendisine, ailesine ve yaşadığı çevreye dair sorumlulukları da aynı kaynaktan beslenmektedir.

İnsandaki ahlaki erdemlerin en büyük desteği dindir. Doğruluk, adalet, şefkat, hürmet, yardımlaşma gibi ahlaki ilkeler, ancak Allah'a (c.c.) ve ahiret gününe inanç ile desteklenirse devamlı olur. Kul hakkını çiğnediği zaman ahirette cezasını çekeceğine inanan bir insan, başkalarının hakkını yemekten çekinir. Toplumsal kurallara uyar ve haksızlık yapmaktan korkar. Ahlakın kaynağı din gibi kutsal bir zemine yaslanmadıkça ahlaki prensiplerin kuvveti azalır. Bu sebeple ahlakın en sağlam temeli dindir ve din olmalıdır.[13]

Dinin hemen her sahada ahlaki emirleri vardır. Bir başka ifadeyle, bütün insanlar için geçerli sayabileceğimiz ahlak kaidelerinin hepsini dinde bulmak mümkündür. Esasen din, kaynağını Allah'tan (c.c.) alan bir ahlak sistem olarak da tanımlanabilir.

İslam'a göre ahlaklı bireyin göstergesi kişinin Allah'a (c.c.) olan bağlılığının samimiyet derecesidir. Allah'a (c.c.) samimiyetle inanan ve ibadet eden bir Müslüman'ın davranışları güzel ahlak yönünde şekillenir. Müslüman, bu anlamda yardımsever, sorumluluk sahibi, kötülüklerden sakınan, insanlarla ilişkilerinde adaleti gözeten, kin, nefret, düşmanlık gibi kötü duygu ve düşüncelerden uzak duran kimsedir. İslam ahlakı, Allah'ın (c.c.), Hz. Peygamber 'e (s.a.v) talim ettiği ve onun da hayatında tatbik ettiği prensiplerdir. Bu prensipleri sahabeler Peygamber Efendimiz'den (s.a.v) görerek yaşamışlar ve bu şekilde sonraki nesillere miras bırakmışlardır.

3. Ahlak-Terbiye İlişkisi

Terbiye, edeplendirme,eğitme, eğitim verme, yetiştirme, yetenekleri geliştirme ve davranışları kontrol etmek demektir.[14] Yol göstermek, ıslah etmek, yardım etmek gibi anlamları da olan terbiye kavramı, dilimizde daha çok eğitim yoluyla amaçlanan davranışları ortaya çıkarmak anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca Allah'ın "Rab" isminin bir tecelisi olarak tüm canlıların var oldukları andan itibaren ölümlerine kadar her halleriyle ilgili kurallar koyması ve insanları vahiy göndermek suretiyle eğitip geliştirmesi ve mükemmel bir insan haline gelmeleri için onları yetiştirmesidir.[15]

Ahlak ve terbiye arasında yakın bir ilişki vardır. Bir insanın güzel ahlak sahibi olduğunu belirtmek için bazen "ne kadar terbiyeli" insan gibi ifadeler kullanılır.

Bazı ahlak düşünürleri, ahlakın kişinin doğuştan elde ettiği, sonradan kazanılmayan bir kuvvet olmasından dolayı eğitim veya terbiye yoluyla ahlaki anlamda bir gelişme veya değişmenin olamayacağını ifade etmişlerdir. Bu düşünceyi kabul edenlere göre ahlak bir insanda doğuştan vardır ve ahlak değişmez.[16]

Ahlakın eğitim ile değişmesinin imkânsız olduğu düşünüldüğü takdirde Allah'ın (c.c.) emir ve yasaklarının, peygamberler gönderilmesinin ve ahiret hayatının bir anlamı kalmaz. Kur'an- ı Kerim ve hadislerde ahlakın terbiye yoluyla değişebileceğine işaret edilmiştir. İnsan, ailesinin ve toplumun etkisiyle iyiye veya kötüye yönelebilir. Terbiye ile insanın ahlakı değişebilir.

13 Osman Pazarlı, İslam'da Ahlak, s. 39.

14 Dini Terimler Sözlüğü, s. 361.

15 Dini Terimler Sözlüğü, s. 361.

16 Hulusi Arslan,Ahlâkın Evrenselliği Açısından İslâm ve Modernizm, s. 41-60

Kur'an-ı Kerim'de insanın peygamberler vasıtasıyla kötülüklerden temizlenerek iyilik sahibi olabileceği ifade edilmektedir: " **Ümmîlere kendi içlerinden, onlara âyetlerini okuyacak, onları arındıracak, onlara kitabı ve hikmeti öğretecek bir elçi gönderen O'dur. Oysa onlar daha önce apaçık bir sapkınlık içindeydiler.** "[17]

Din ve ahlak, insanın yaratılışında var olan yüce duygulardır. İnsan, İslam ahlakının öngördüğü terbiye ile yaradılışında var olan dine ve ahlaka yönelmiş olur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: **"O halde sen hanîf olarak bütün varlığınla dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmışsa ona yönel! Allah'ın yaratmasında değişme olmaz. İşte doğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler."**[18]

İslam ahlakının ana gayesi, insanda yaratılıştan var olan iyi duygu ve düşüncelerin dinî, ailevi ve ictimai terbiye yoluyla ortaya çıkarılması ve geliştirilmesidir. Ahlak eğitimi bireyin kendisiyle, başkalarıyla veya toplumla ilişkilerinde iyi davranış geliştirmesini sağlar.

İnsanın iyi huy ve davranışları tercih ederek değişmesi azim, sabır ve kararlılık isteyen bir süreçtir. Nitekim dinin iyi karşılamadığı bazı davranışlar insanın nefsine hoş gelebilmektedir. Mesela kendisine kötülük yapan birine iyilik ve nasihatle karşılık vermek Peygamberimiz 'in (s.a.v) tavsiye ettiği bir tavırdır. Bu tavrı her zaman koruyabilmek için sabırlı ve kararlı olmak ve çocukluktan itibaren iyi bir terbiye almak gerekir. Ahlak nasıl ki insanın huyu ve karakteri olarak ortaya çıkıyorsa bu huy ve karakter ailede alınan eğitim ile şekillenmektedir. Ailenin kişiliğin oluşmasında ve ahlaki karakterin şekillenmesinde müstesna bir yeri vardır.

Ahlaki anlamda adalet, merhamet, sevgi, yardımseverlik, sabır gibi iyi özellikler ile cimrilik, kıskançlık, yalan, iftira gibi kötü özellikler, çocukluk döneminde anne-babanın aile içerisindeki tutum ve davranışları ile ortaya çıkar. Ahlak terbiyesinde asıl olan ailedir. Ailenin temel görevi çocuklarını dinî, ahlaki ve sosyal açıdan yetiştirmektir. Kur'an-ı Kerim'de yer alan Lokman'ın (a.s) tavsiyesi bizler bu konuda bir ışık tutmaktadır: "**Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar, azmedilmeye değer işlerdir.**" [19] Peygamber Efendimiz (s.a.v) de Çocuk terbiyesinin önemini vurgulayarak *"Hiçbir baba, çocuğuna güzel terbiyeden daha üstün bir hediye vermiş olamaz."*[20] buyurmuştur.

ARAŞTIRALIM

"Her doğan İslam fıtratı üzerine doğar. Sonra anne-babası onu Hristiyan, Yahudi veya Mecûsî yapar." (Buhârî, Cenâiz, 92.) hadisiyle Peygamber Efendimiz (s.a.v) aile terbiyesinin önemini vurgulamıştır. Din seçiminde ailenin sorumluluklarının neler olduğunu araştırınız.

17 Cuma suresi, 2. ayet.

18 Rum suresi, 30. ayet.

19 Lokman Suresi, 17. ayet.

20 Tirmizî, "Birr", 33.

DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A. Aşağıdaki soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi ahlak kavramı içerisinde yer almaz?

A) Karakter **B)** Huy **C)** Beden **D)** Mizaç **E)** Seciye

2. *İslam ahlakı, Kur'an ve sünnetin ortaya koyduğu hayat tarzıdır. İslam ahlakı, Allah (c.c.) ile insan arasındaki ilişkiden doğar. Böylece Allah (c.c.) ile insan, insan ile insan(lar) ve insan ile kâinat arasındaki tutum ve davranışlarını düzenler. İslam ahlakı, insanın inanç ve ibadet yoluyla, Allah (c.c.) ile kurduğu ilişkinin her türlü tutum ve davranışına yansımasıdır.*

Yukarıdaki paragraftan hareketle aşağıdaki sonuçlardan hangisine ulaşılabilir?

A) İslam ahlakı insanların toplumsal hayatta karşılaştıkları sorunlardan ortaya çıkar.

B) İslam ahlakı İslam'ın iki temel kaynağı olan Kur'an ve sünnete dayanır.

C) Ahlak, iman ve ibadetten önce gelir.

D) İslam ahlakı sadece insanın diğer insanlarla ilişkilerini düzenler.

E) İslam ahlakı, insan davranışlarını inceler.

3. *"Müminlerin iman yönünden en mükemmel olanı ahlakı en güzel olandır."* (Ebu Davud, Sünnet, 15.) hadisinde Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) vurgulamak isteği ana hedef aşağıdaki ifadelerden hangisinde yer alır?

A) Güzel ahlak kişinin hayatını ve davranışlarını düzenler.

B) Mü'min olmak için öncelikle güzel ahlak sahibi olmak gerekir.

C) İnanan insanlar tüm güzellikleri hayatında barındırır.

D) Ahlak, inanan ve inanmayan her insanda vardır.

E) Mümin olmak her anlamda mükemmel olmak demektir.

4. Hz. Âişe'ye (r.a) Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) ahlakı sorulması üzerine *"Siz hiç Kur'an okumuyor musunuz? İşte onun ahlakı Kur'an'dı."* (Müslim, Müsâfîrun,139.) diye cevap vermiştir. Hz. Aişe'nin bu cevabından aşağıdaki sonuçlardan hangisine <u>ulaşılamaz</u>.

A) Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) hayatı, yaşayan bir Kur'andır.

B) Kur'an, Peygamber (s.a.v) ahlakının kaynağıdır.

C) Peygamberimiz'in (s.a.v) hayatı, Allah'ın (c.c.) emrettiği hayat tarzıdır.

D) Kur'an okumak ahlaklı olmanın ön şartıdır.

E) Kur'an'ın önerdiği güzel ahlak Peygamberimiz'in (s.a.v) yaşantısıdır.

5. Aşağıdakilerden hangisi İslam ahlakının konusu ve amacı kapsamında yer almaz?

A) İnsanın duygu ve düşüncelerini "iyi" ve "kötü" olarak değerlendirir.

B) İslam ahlakının gayesi insan davranışlarını güzelleştirmektir.

C) Dinin emir ve yasakları ahlakın ana konusunu oluşturur.

D) İslam ahlakı bilgiden çok davranışa değer verir.

E) İnsanın davranışlarını bilimsel bilginin sonuçlarıyla karşılaştırır.

B. Aşağıda verilen ayet ve hadislerde boş bırakılan yerleri doğru bir şekilde doldurunuz.

1. "................... .... yüce bir ahlak üzeresin." (Kalem suresî, 4. ayet.)
2. "Her doğan .... üzerine doğar. Sonra .... onu Hristiyan, Yahudi veya Mecûsî yapar." (Buhari, Cenaiz, 79.)
3. "Müslüman, ... ve dilinden Müslümanların emin olduğu kimsedir." (Buhari, İman, 5.)
4. "Kendi aranızdan, size ayetlerimizi okuyan, sizi her kötülükten arındıran, size kitap ve hikmeti öğreten, ayrıca bilmediklerinizi de öğreten bir .... gönderdik." (Bakara suresi, 151. ayet.)

C. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. İslam, ahlak ve İslam ahlakı kavramlarını tanımlayarak açıklayınız.
2. İslam ahlakının gayesi nedir açıklayınız.
3. Ahlak ve terbiye ilişkisini bir ayet ile açıklayınız.
4. İslam ahlakının temel kaynakları nelerdir? Açıklayınız.
5. İslam ahlakının muhtevası hakkında bilgi veriniz.

D. Aşağıdaki ifadelerden doğru olanları "D" yanlış olanları "Y" ile işaretleyiniz.

1. (.....) Terbiye kelimesi, Yüce Allah'ın isimlerinden olan "Rab" ile ilişkilidir.
2. (.....) İslam ahlakının birincil kaynağı kültür, örf ve âdetlerdir.
3. (.....) İnsandaki ahlaki erdemlerin en büyük desteği dindir.
4. (.....) Allah'a (c.c.) samimiyetle inanan ve ibadet eden bir Müslüman 'ın davranışları güzel ahlak yönünde şekillenir.
5. (.....) Ahlak bir insanda doğuştan vardır ve ömür boyunca değişmeden kalır.

2. Ünite

AHLAKİ TUTUM VE DAVRANIŞLAR

Üniteye Hazırlık

1. Güzel ahlaklı olmanın önemi ile ilgili atasözü, deyim ve güzel sözler bulunuz.

2. *“İyi arkadaşla kötü arkadaşın misali, misk taşıyanla körük çeken insanlar gibidir. Misk sahibi ya sana kokusundan verir veya sen ondan satın alırsın. Körük çekene gelince, ya elbiseni yakar yahut da sen onun pis kokusunu alırsın.”* (Buhârî, Buyu', 38) hadis-i şerifi ile ilgili bir kompozisyon yazınız.

3. *“İlk peygamberlerden itibaren halkın hatırında kalan bir söz vardır: Hayâ etmedikten sonra istediğini yap!”* (Buhârî, Edeb, 78) hadis-i şerifinin ne manaya geldiğini araştırınız.

4. “Hılfü’l-Fudûl” nedir, hangi amaçla, kimler tarafından kurulmuştur, araştırınız.

1. Olumlu Tutum ve Davranışlar

İnsanın ruhuna yerleşen bazı tutumlar vardır ki bunlar zaman içinde alışkanlık hâline dönüşerek kişinin ahlakını şekillendirir. Ruhumuza iyi alışkanlıklar yerleşirse, fiil ve davranışlarımız da iyi olur ve bunlara güzel ahlak (ahlak-ı hamide) denir. Kötü alışkanlıklar yerleşirse davranışlarımız da kötü olur, bunlara da kötü ahlak (ahlak-ı zemime) denir. Ahlakımızın güzel olabilmesi için kötü huylardan temizlenerek iyi huylar edinmemiz gerekir. Bunun için de iyi ve kötü huyları yakından tanımalıyız.

1.1. Dürüst ve Güvenilir Olmak

Dürüstlük; diğer adıyla sıdk, hakikati konuşmak, gerçeğe uygun bilgi vermek, dürüst ve güvenilir olmak, vaadine sadâkat göstermektir.[21] Birçok ahlaki vasfın kaynağıdır. Dürüst ve güvenilir insan, özü sözü bir, sağlam karakterli, yalan konuşmayan, verdiği sözde duran, elinden ve dilinden emin olunan, emanete riayet eden kimsedir.

Dürüst insan toplum tarafından sevilir, sayılır, sözüne itimat edilir. İletişime açık, sosyal ilişkileri kuvvetli biri olur. Aile fertlerine ve arkadaşlarına güven verir. İş hayatında saygı duyulan, sorumluluk verilirken tercih edilen bir kişi hâline gelir. Dürüstlüğün ve güven anlayışının bulunmadığı, verilen sözlerin tutulmadığı toplumlarda sorunlar artar. Birbirlerine dürüst davranmayan aile bireyleri, akrabalar ve arkadaşlar arasında güven duygusu kalmaz, aralarındaki sevgi ve saygı zamanla değerini yitirir. İnsanın en büyük sigortası kendisine duyulan güvendir.

Dürüst ve güvenilir olmak, İslam ahlakının en önemli esası ve emirlerinden biridir. Nitekim ayet-i kerimelerde müminlere sözünde durmaları, doğru ve dürüst bir insan olmaları emredilmektedir: **"Ey iman edenler! Verdiğiniz sözleri yerine getirin..."**[22]

Aynı zamanda Allah Teala, Kur'an-ı Kerim'de, dürüst ve güvenilir olmayı, müminlerin vasıflarından biri olarak zikreder: **"Yine onlar ki emanetlerine ve verdikleri sözlere riayet ederler."**[23]

Cenâb-ı Hak, İslam dinini Peygamber Efendimiz'e (s.a.v) bildirmiş ve ona hitaben şöyle buyurmuştur: **"(Ey Habibim!) Öyle ise emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Beraberindeki tövbe edenler de dosdoğru olsunlar. Hak ve adalet ölçülerini aşmayın. Şüphesiz o, yaptıklarınızı hakkıyla görür."**[24] Ayet-i kerimede emredildiği üzere dürüst bir hayat sürmek büyük bir ciddiyet, hassasiyet ve gayret ister.

"Ya göründüğün gibi ol ya da olduğun gibi görün."
Mevlana

21 Mustafa Çağrıcı, Sıdk, TDVİA, C 37, s. 98.

22 Mâide suresi, 1. ayet.

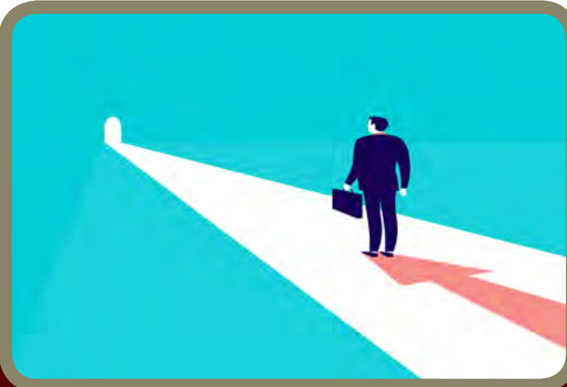
23 Müminûn suresi, 8. ayet.

24 Hûd suresi, 112. ayet.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) insanların en doğrusu ve en güvenilir olanı idi. Onun bu hâlini, düşmanları dahi itiraf etmek zorunda kalmıştır. Onun ağzından hiçbir zaman hak sözden başkası çıkmamıştır. Sözle şaka yaparken bile doğruluktan ayrılmamıştır. Resulullah (s.a.v), ümmetinden, doğruluktan ayrılmamalarını istemiştir. *"Tam anlamıyla başarmanız mümkün olmasa da siz dosdoğru olmaya çalışın!"*[25] buyurarak sürekli bir biçimde doğru olmaya gayret göstermenin gerekliliğini belirtmiştir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), doğruluğun, insanın akıbetini belirleyen temel esaslardan biri olduğunu da şöyle beyan etmiştir: *"Doğruluk insanı iyiliğe, iyilik de cennete götürür. Kişi, doğru söylemeye devam ettikçe sonunda sıddîklerden olur. Yalan, kişiyi kötülüğe, kötülük de cehenneme götürür. Kişi yalan söylemeye devam ettikçe, sonunda Allah indinde yalancı olarak yazılır."*[26]

Doğrulukta kalbin ve dilin dürüstlüğü büyük önem arz etmektedir. Kalp, sağlam olduğunda diğer azalar da istikamet (doğruluk) üzere olurlar. Dil, kalbin tercümanıdır. Onun doğruluğu veya eğriliği de diğer azalara tesir eder. Bir hadis-i şerifte Peygamber Efendimiz (s.a.v), bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"İnsan sabahlayınca, bütün organları dile başvurur ve (âdeta ona yalvararak) şöyle derler: Bizim hakkımızı korumakta Allah'tan kork. Biz ancak senin söyleyeceklerinle ceza görürüz. Biz, sana bağlıyız. Eğer sen doğru olursan biz de doğru oluruz. Eğer sen eğrilir, yoldan çıkarsan biz de sana uyar, senin gibi oluruz."*[27] Konuyla alakalı bir başka hadiste de Peygamberimiz (s.a.v), *"Kalbi dürüst olmadıkça kulun imanı doğru olmaz. Dili doğru olmadıkça da kalbi doğru olmaz."*[28] buyurmuştur.

İstikâmet ehli hıfz-ı Hak'tandır ermez ziyân
Ânın içün serv'i incitmez beyim bâd-ı hazân
Aziz Mahmud Hüdâyî

Doğru ve dürüst olmanın göstergelerinden birisi söz verince yerine getirmek, yerli yersiz söz vermemektir. Kişi, söz vereceği zaman iyi düşünmeli, yapamayacağı sözler vermemelidir. Kur'an-ı Kerim'de söz vermenin bir sorumluluk olduğu şöyle ifade edilir: **"...Verdiğiniz sözü yerine getirin; çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir."**[29] Peygamberimiz (s.a.v) de verilen sözü, borca benzeterek sözünde durmanın önemine vurgu yapmıştır: *"Söz vermek borç gibidir."*[30]

Doğru ve dürüst biri olmak gerçekten samimiyet ve gayret gerektirir.

25 İbn Mâce, Tahâret, 4.
26 Buhârî, Edeb, 69.
27 Tirmizî, Zühd, 61.
28 Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 198.
29 İsrâ suresi, 34. ayet.
30 Buhârî, Hibe, 18.

Bu güzel ahlakı elde edebilmenin yolunu Yüce Allah bize; **"...Sadıklarla beraber olun!"**[31] emriyle bildirmiştir. Kişi, güzel ahlaklı, dürüst ve güvenilir insanların yanında güzel huylar elde edebilir. Beraberlik devam ettikçe onlara benzemeye başlar, ya da en azından kendisini kötülüklerden muhafaza etmiş olur. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), *"Kişi sevdiğiyle beraberdir."*[32] buyurarak insanın, arkadaş ve dost seçimine dikkat etmesi gerektiğine işaret etmiştir. Bulunduğu çevrenin, insanı olumlu ya da olumsuz etkilediğini de bir benzetme ile beyan etmiştir: *" İyi arkadaşla kötü arkadaşın misali, misk taşıyanla körük çeken insanlar gibidir. Misk sahibi ya sana kokusundan verir veya sen ondan satın alırsın. Körük çekene gelince, ya elbiseni yakar yahut da sen onun pis kokusunu alırsın."*[33]

1.2. İffet ve Hayâ

İffet sözlükte, "haramdan uzak durma, kötü söz ve işlerden kaçınma"[34] anlamına gelir. Ahlaki bir terim olarak "iffet, yeme, içme ve diğer bedeni hazlar konusunda ölçülü olma, aşırı istekleri bastırıp dinin ve aklın buyruğu altına sokmak suretiyle kazanılan erdem"[35] demektir.

Kur'an'da iffetli davrananlar övülmektedir: **"(Sadakalar) kendilerini Allah yoluna adayan, yeryüzünde dolaşmaya güç yetiremeyen fakirler içindir. İffetlerinden dolayı (dilenmedikleri için), bilmeyen onları zengin sanır. Sen onları yüzlerinden tanırsın. İnsanlardan arsızca (bir şey) istemezler. Siz hayır olarak ne verirseniz, şüphesiz Allah onu bilir."**[36]

Bekâr olup da evlenme imkânı bulamayanların yeterli imkâna kavuşuncaya kadar iffetlerini korumaları Kur'an-ı Kerim'de şöyle emredilmektedir: **"Evlenmeye güçleri yetmeyenler de, Allah kendilerini lütfuyla zengin edinceye kadar iffetlerini korusunlar..."**[37]

Hz. Peygamber (s.a.v), *"Ya Rabbi! Senden hidayet, takva, iffet ve gönül zenginliği istiyorum"*[38] diye dua etmiştir. *"Allah, yoksul olmasına rağmen iffetini korumaya çalışan mümin kulunu sever"*[39] buyurmuş ve mümineri iffetli olmaya davet etmiştir. Ayrıca yardıma en layık kimselerin, iffetini korumaya çalışan yoksullar olduğunu bildirmiştir.[40]

ARAŞTIRALIM

İffet ve hayânın sembolü olan Hz. Yusuf'un kıssasını Kur'an-ı Kerim'den bulalım ve okuyalım!

Olgun mümin sayılabilmek için insanın hayâ, edep, iffet gibi ahlaki erdemlerle donanması ve dinin günah saydığı, akl-ı selimin

31 Tövbe suresi, 119. ayet.
32 Tirmizî, Zühd, 50.
33 Buhârî, Büyü, 38.
34 Dini Terimler Sözlüğü, s.157.
35 Dini Terimler Sözlüğü, s. 157-158.
36 Bakara suresi, 273. ayet.
37 Nur suresi, 33. ayet.
38 Müslim, Zikir, 72; İbn Mâce, Dua, 2; Tirmizî, Daavât, 71.
39 İbn Mâce, Zühd, 5.
40 Müslim, Zekât, 2.

BİLGİ KUTUSU
İki çeşit hayâ vardır. Birincisi, Allah Teâlâ'nın doğuştan herkese bahşettiği fıtrî hayâdır. İkincisi ise terbiyeye bağlı bir hayâdır ki, günah ve kötü şeylerden insanı alıkoyar.

"Evlenmeye güçleri yetmeyenler de Allah kendilerini lütfuyla zengin edinceye kadar iffetlerini korusunlar…"

Nur suresi, 33. ayet.

de ayıp ve kötü kabul ettiği tutum ve davranışlardan uzak durması gerekir. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.v) şu hadis-i şerifi, iffetli olmanın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir: *"Her kim diline ve cinsel arzularına hâkim olacağı konusunda bana söz verirse ben de onun cennete girmesine kefil olurum."*[41]

İffet, hayâ duygusunu içinde barındıran bir haslettir. Hayâ ise rücu, utanma, ayıplanan bir şeyin korkusuyla insanda hasıl olan mahcubiyet hissi gibi manalara gelir. Aynı zamanda hayâ, kötü ve çirkin sayılan şeylerden uzak durmak, tavır ve davranışlarda ölçülü olmak, herhangi bir işte haddi aşmamaktır.

Hayâ ile iman arasında sıkı bir alaka bulunmaktadır. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v), *"Hayâ, imandandır."*[42] buyurarak bir anlamda hayâ noksanlığının, iman noksanlığından kaynaklandığını ifade etmiştir. Hayâ, insani kötülüklerden ve her istediğini yapmaktan alıkoyan insani bir duygu ve takvanın ayrılmaz bir parçasıdır. Dolayısıyla bir kul, hayâ sahibi olmadıkça takva sahibi olamaz.

İnsanlığa güzel ahlakı talim etmek ve kendi hayatında bizzat göstermek üzere gönderilmiş olan Peygamber Efendimiz (s.a.v), hiç şüphesiz insanlar arasında hayâ duygusuna en fazla sahip olan idi. *"Hayâ ancak hayır kazandırır."*[43], *"Hayânın hepsi hayırdır"*[44] buyurarak ümmetinin, davranışlarını hayâ ile süslemesini isterdi. Hayâsızlıkla yapılan bir işin hoş karşılanmayacağını, hayâ ile güzelleştirildiğinde ise herkes tarafından hüsn-i kabul göreceğini beyan ederdi.[45]

ÖĞRENELİM

Hayânın pek çok mertebesi bulunmaktadır. En yüksek mertebesi, kişinin zâhiren ve bâtınen Allah'tan (c.c.) hayâ etmesidir. Yani her an Cenâb-ı Allah'ın huzurunda olduğu hissini taşımasıdır. Allah Resulü bir gün ashâbına, "Allah'tan gereği gibi, hakkıyla hayâ edin!" buyurunca onlar, "Ey Allah'ın Resulü! Elhamdülillâh biz Allah'tan hayâ ediyoruz." demişlerdi. Bunun üzerine Resul-i Ekrem şöyle açıklamıştı sözlerini: "Bu, sizin anladığınız gibi değildir! Allah'tan hakkıyla hayâ etmek, baş ve başta bulunan organlarla, karın ve kamın içine aldığı organları (her türlü günah ve haramdan) korumak, ölümü ve (toprak altında) çürümeyi daima hatırlamaktır. Âhireti. arzu eden, dünyanın süsünü terk eder. Kim bu şekilde davranırsa Allah'tan gereği gibi hayâ etmiş olur. Peygamber Efendimiz bir gün; "Allah'tan hakkıyla hayâ edin" buyurmuştur. Bunun üzerine ashab; "Ey Allah'ın Resul'ü! Elhamdülillah Allah'tan hayâ ediyoruz" diye cevap verir. Peygamberimiz de onlara şu açıklamayı yapar: "Söylemek istediğim, sizin anladığınız hayâ değildir. Allah'tan hakkıyla hayâ etmek; başı ve üzerindeki azaları, bedeni ve ondaki azaları muhafaza etmeniz, ölümü ve toprakta çürümeyi hatırlamanızdır. Ahireti dileyen, dünyanın zînetini terk edip ahireti bu hayata tercih etmelidir. İşte kim bu söylenenleri yerine getirirse, Allah'tan hakkıyla hayâ etmiş olur." (Tirmizî, Kıyâmet, 24.)

41 Buhârî, Hudûd, 19; Rikâk, 23; Tirmizî, Zühd, 61.
42 Müslim, İman, 59.
43 Buhârî, Edeb, 77.
44 Müslim, İman, 61.
45 Tirmizî, Birr, 47.

HATIRLAYALIM

Allah Resulü, "İman, yetmiş küsur parçadır. Hayâ da imandan bir parçadır." (Müslim, İman, 57.) buyurmuş, ' hayâ ile imanın birbirine bağlı olduğunu, biri olmazsa diğerinin de olamayacağını ifade etmiştir. (bk. Hakim, Müstedrek. C I, s. 30 (1/23).)

Resulullah Efendimiz, yalnız bulunduğu anlarda bile kendisinden, hayâ sınırlarını aşan herhangi bir hareket sadır olmamıştır. Ümmetinin de aynı hâl üzere olmasını isteyen Peygamberimiz (s.a.v); *"Allah, kendisinden hayâ edilmeye insanlardan daha lâyıktır."*[46] buyurarak açıkta ve gizlilikte devamlı edeb ve hayâ üzere bulunmalarını tavsiye etmiştir. Bu sebeple Müslüman, ihsan duygusu ile dolu olmalıdır. Allah Teala'nın her an kendisini görmekte olduğunu bilerek büyük bir edeb ve hayâ üzere yaşamalıdır. Bu, hayânın en yüksek noktasıdır.

YORUMLAYALIM

Ashâbını hayâlı olmaya teşvik eden Resulullah. "Arsızlık nerede ve kimde olursa olsun çirkinleştirir; hayâ ise nerede ve kimde olursa olsun zarifleştirir." (Tirmizi, Birr, 47.) buyurmuştur.

Yukarıda yer alan hadis bize hangi mesajı vermektedir. Arkadaşlarınızla yorumlayınız.

Netice itibariyle hayâ, yani utanma duygusu, insanı fenalıklara dalmaktan alıkoyar. Nefsinin istediği her hareketi yapmasını engeller. Utanma duygusuna sahip olmayan kimsenin önünde hiçbir engel yoktur. Dolayısıyla her türlü çirkinliği ve kötülüğü yapmaya müsaittir. Müslüman, yapacağı işi iyi düşünmelidir. Şayet bu iş, Allah'tan (c.c.) ve insanlardan utanacağı bir iş ise kesinlikle terk etmelidir. Ancak Allah'tan (c.c.) ve insanlardan utanacağı bir şey değilse, onu gönül hoşluğu ile yapmalıdır.

ÖĞRENELİM

"Adalet nedir? Ağaçlara su vermek. Zulüm nedir? Dikeni sulamak. Adalet, bir nimeti yerine koymaktır, her su isteyen tohumu sulamak değil. Zulüm nedir? Bir şeyi, yerinde kullanmamak, layık olmayan yere koymak. Bu da ancak belaya kaynak olur." (Mevlana, Mesnevî, 5/1090)

Mevlana Türbesi-Konya

46 Ebû Dâvûd, Hammâm, 2.

1.3. Adil Olmak

Adalet, bir şeyi yerli yerine koymak, her hakkı hak sahibine vermektir. Haksızlıklardan uzaklaşarak orta yolu tutmak, hüküm ve davranışlarda tarafsız ve ilkeli olmaktır. Adalet, aynı zamanda insaf ve eşitlik anlamına gelmektedir.[47]

Adalet, hem sevgiyi saygıyı hem de hak dağıtımında insaflı olmayı içerir. Buna binaen devlet yöneticisi vatandaşa, anne-baba çocuğuna, öğretmen öğrencisine, eşlerin birbirlerine, bir kimsenin arkadaş, dost ve akrabasına gereken ilgiyi, sevgiyi, saygıyı göstermesi; patronun işçisine hak ettiği ücreti vermesi adil olmanın gereğidir. Toplumsal düzen, adalet olmadan sağlanamaz.

"…Güçsüzlerin hakkının güçlülerden alınmadığı bir toplumu Allah nasıl temize çıkarır?!" (İbn-i Mâce, Fiten, 20)

Adaletin yokluğunda sevgi, saygı gibi ahlaki değerler bir anlam ifade etmezler. Adil olmayan insan, eksik ve noksan sayılır. Böyle insanda bencillik ve kibir gibi kötü huylar kendini gösterir.

Cenâb-ı Allah'ın mübarek isimlerinden biri de "çok adil, asla zulmetmeyen, hakkaniyetle hükmeden, haktan başkasını söylemeyen ve yapmayan" anlamına gelen "el-Adl"dir.[48] Şüphesiz ki Allah adildir ve bize de adeletle hütmemizi emreder.[49] Çünkü O adil davrananları sever.[50]

Rabb'imiz, adaleti gerçekleştirme sorumluluğunu Müslümanlara yüklemiştir. **"...Allah insanlar arasında hüküm verdiğiniz zaman, adaletle hükmetmenizi emreder..."[51]** şeklindeki ilahi emir bu sorumluğu ifade eder.

Allah Teala, müminlere adil olmayı emrederken, kendi nefsani duygularının etkisi altında kalmamaları konusunda da uyarmaktadır: **"Ey iman edenler, Allah için şahitlik eden kimseler olunuz. Bir topluluğa karşı duyduğunuz kin sizi adaletten saptırmasın. Adil davranın, takvaya yakışan budur. Allah'tan korkun, Allah yaptıklarınızdan haberdardır."[52]**

Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) örnek şahsiyeti, her hususta olduğu gibi hak ve adalet mevzuunda da hayranlık verecek ölçüde yüksek fazilet örnekleriyle doludur. O, peygamber olmadan önce de haksızlıklara karşı çıkmış; "Hılfü'l-Fudûl" adlı bir cemiyete üye olmuştur. Bu cemiyetin amacı, ticari ve ictimai hayatta adaleti hâkim kılma gayesine hizmet etmekteydi. Hakkı gasbedilen ve hakkını arayamayan zayıf ve yabancı kimselere yardımcı olunur, zayıfın gasbedilen hakkı, güçlüden alınıp sahibine teslim edilirdi.

---

47 Dini Terimler Sözlüğü, s. 4.
48 bk. Tirmizî, Daavât, 83.
49 bk. Nisa suresi, 58. ayet.
50 bk. Hucurat suresi, 9. ayet, Mümtehine suresi, 8. ayet.
51 Nisâ suresi, 58. ayet.
52 Mâide suresi, 8. ayet.

HATIRLAYALIM

"Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, (şahitliği) eğer, büker (doğru şahitlik etmez), yahut şâhidlik etmekten kaçınırsanız (biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan haberdardır." (Nisâ suresi,135. ayet.)

Bu hassasiyetin tezahürleri, Sevgili Peygamberimiz'in (s.a.v) bütün hayatında görülmektedir. Nitekim bu hâl, onun hadis-i şerîflerine de şöyle yansımıştır: *"…İçindeki zayıfların, incitilmeden haklarını alamadıkları bir cemiyet iflah olmaz…"*[53] *"Kıyamet gününde insanların Allah Teala'ya en sevgili olanı ve ona en yakın yerde bulunanı, adaletli idarecidir. Kıyamet gününde insanların Allah Teala'ya en sevimsiz olanı ve ona en uzak mesafede bulunanı da zalim idarecidir."*[54]

Cinsiyeti yüzünden çocuklar arasında ayrım yapmamak, kız ve erkek çocukların aynı derecede Cenâb-ı Allah'ın bir emaneti olduğunu unutmamak gerekir. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v), çocuklara adil davranmak hususunda ümmetini uyarmıştır. Kız ile erkek çocuğa -sırf cinsiyeti sebebiyle- farklı davranmamayı ve birini diğerine tercih etmemeyi emretmiştir.[55]

Adaletin gerçekleşmesini engelleyen hususlardan biri yalancı şahitliktir. Yalan yere şahitlik yapmakla hem adaleti yanıltmış hem de vicdanları yaralamış oluruz. Yalan yere şahitlik yapmak sureti ile sadece hakkı yenilen insanın değil tüm toplumun hakkı ihlal edilmiş olur. Yalan yere şahitlik yapmak Kur'an-ı Kerim'in yanı sıra[56]; hadis-i şeriflerde de yalancı şahitlik yasaklanmış ve insanlar bu hususta uyarılmıştır. Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır:

Abdurrahman ibni Ebi Bekre (r.a.) babasının şöyle dediğini rivayet eder:

"Resulullah'in (s.a.v) yanındaydık bize:

'Size büyük günahların en büyüğünü bildireyim mi?' dedi ve bunu üç kez tekrarladı.

Sonra:

'Allah'a ortak koşmak, anne ve babaya kötülük etmek' dedi ve yan tarafına yaslanmış iken doğruldu ve şöyle dedi:

–'Yalan yere şahitlik yapmak...' buyurdu ve bunu defalarca tekrarladı.[57]*"*

53 İbn-i Mâce, Sadakât, 17.

54 Tirmizî, Ahkâm, 4; Nesâî, Zekât, 77.

55 bk. Ebû Dâvûd, Edeb, 130; Müslim, Hibât, 3-13.

56 bk. Nisa suresi, 135. ayet;

57 Buhari, Müslim, Riyazu's-Salihin 1552

ZULMÜ ALKIŞLAYAMAM

Zulmü alkışlayamam, zalimi asla sevemem;
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.
Biri ecdadıma saldırdı mı, hatta boğarım! ...
- Boğamazsın ki!
- Hiç olmazsa yanımdan kovarım.
Üç buçuk soysuzun ardından zağarlık yapamam;
Hele hak namına haksızlığa ölsem tapamam.
Doğduğumdan beridir, aşığım istiklâle;
Bana hiç tasmalık etmiş değil altın lâle!
Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum?
Kesilir belki, fakat çekmeye gelmez boyunum!
Kanayan bir yara gördüm mü yanar ta ciğerim,
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim!
Adam aldırmada geç git, diyemem aldırırım.
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım!
Zalimin hasmıyım amma severim mazlumu...
İrticâın şu sizin lehçede ma'nâsı bu mu?

Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, s.384.

Adaletin gerçekleşmesini engelleyen hususlardan biri de rüşvettir. Rüşvet, "**Aranızda birbirinizin mallarını haksız yere yemeyin. İnsanların mallarından bir kısmını bile bile günaha girerek yemek için onları hâkimlere (rüşvet olarak) vermeyin.**"[58] ayeti ile yasaklanmıştır. Peygamber Efendimiz (s.a.v) de *"Rüşvet alan da veren de cehennemdedir"*[59] buyurmuştur. O hâlde Allah Teala'nın yaptıklarımızdan haberdar olduğunu aklımızdan çıkarmamalı ve yapıp ettiklerimizden hesaba çekileceğimiz bilinci ile hareket etmeliyiz. Ne kendimize ne de aile fertlerimize haram yedirmemeliyiz. Kul hakkına yol açan bu gibi davranışlardan sakınmalıyız.

Adaletin gerçekleşmesini engelleyen bir diğer husus ise hâkimin hüküm verirken adil olmamasıdır. Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah "**…hükmedersen, aralarında adaletle hükmet! Çünkü Allah adilleri sever.** "[60] buyurmuş; Peygamber Efendimiz (s.a.v) de *"Hâkimler üç kısımdır: Biri cennette, ikisi de cehennemdedir. Cennette olan hâkim, hakkı bilip ona göre hüküm verendir. Hakkı (gerçeği) bildiği hâlde (adaleti gözetmeyerek) hükmünde zulmeden ile hakkı bilmeden insanlar hakkında hüküm veren hâkimler cehennemdedir"* [61] demiştir.

DEĞERLENDİRELİM

Nûman bin Beşîr (r.a.) şöyle anlatır: Babam beni Resulullah 'a (s.a.v) götürdü ve "Ben, sahip olduğum bir köleyi bu oğluma verdim." dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v); "Buna verdiğini diğer çocuklarına da verdin mi?" diye sordu. Babam; "Hayır, vermedim." dedi. Resulullah (s.a.v); "O hâlde yaptığın hibeden (bağıştan) dön!" buyurdu. (Buhârî, Hibe 12; Müslim, Hibât 9-18)

Hadiste verilen mesaj nedir?

Adaletin zıddı ise zulümdür. Zulüm, kişinin kendisine tanınan hukuki sınırı geçmesi, başkalarının hakkını elinden almasıdır.[62] Adaletin olmadığı yerde haksızlık ve zulüm vardır. Haksızlık ve zulmün olduğu yerde kargaşa ve çıkar çatışması ortaya çıkar. Bu da toplumdaki huzur ve uyumu tehdit eder.

Zulüm kavramı, insani ilişkilerde her türlü olumsuz söz, fiil ve davranışları ifade eder. Kur'ân'da bu kavram insanlar arasındaki olumsuz ilişkiyi ifade etmekle birlikte çoğunlukla Allah'a (c.c.) karşı görevlerde inkâr ve isyan olan söz, fiil ve davranışları ifade etmek için kullanılmıştır. Kur'ân'da zulüm kavramı ilahi iradeye ters düşen her türlü inanç, söz, fiil ve davranışlar anlamında kullanılmıştır.[63]

"Adaleti bilmeyen kişi, kurt yavrusunu emziren keçiye benzer."
Mevlana

Zulüm kavramı Kur'an'da tamamen olumsuz anlamda yer almıştır. Buna göre her türlü günah, isyan ve itaatsizlik zulümdür. Allah'a (c.c.) ortaklar koşmak, ayetleri yalanlamak, içki, kumar, zina,

58 Bakara suresi, 188. ayet.
59 Ebu Davud, Akdıye, 4.
60 Maide suresi, 42. ayet.
61 Ebû Dâvûd, Akdiye 2; Tirmizî, Ahkâm 1.
62 Dini Terimler Sözlüğü, s. 403.
63 En'âm suresi, 82. ayet; Bakara suresi, 35. ayet; Nisâ suresi, 64. ayet; Bakra suresi, 231. ayet; Nisâ suresi, 10. ayet; Kehf suresi, 33. ayet; nûh suresi, 41. ayet; Bakra suresi, 35. ayet; Mâide suresi, 39. ayet; Şûrâ suresi, 40-42. ayetler; Âl-i İmrân suresi, 182. ayet; Bakara suresi, 57. ayet; Şûrâ suresi, 41. ayet.

hırsızlık gibi tutum ve davranışlar zulüm olduğu gibi, namaz kılmamak, mazeretsiz oruç tutmamak gibi ibadetleri terk etmek, hatta işlenen günahlara tövbe etmemek[64] de zulüm kapsamındadır. Kur'an'ın ifadesine göre en büyük zulüm ise şirktir: **"Lokman, oğluna öğüt vererek: Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür, demişti. "[65]** Zulüm ya kişinin kendisine ya da başkalarına yöneliktir.

"Mallarını gece ve gündüz, gizli ve aşikâr infâk edenlere Rableri katında büyük bir mükâfat vardır. Onlara hiçbir korku yoktur, onlar mahzûn da olmazlar." (Bakara suresi, 274. ayet.)

Bu anlamda zulüm üçe ayrılır:

1- İnsan ile Allah (c.c.) arasında gerçekleşen zulüm. Pek çok ayette Allah'ın (c.c.) kullarına zulmetmediği ifade edilmiştir. Dolayısıyla ancak insanın Allah'a (c.c.) yönelik zulmü söz konusu olabilir ki bu da şirk, küfür, nifak ve isyan şeklindedir.[66]

2- Kişi ile insanlar arasındaki zulüm. Haksızlık, hırsızlık, öldürme, iftira vb. günahlar bu kapsamdadır.

3- Kişi ile kendisi arasında zulüm. Kişi Allah'a (c.c.) karşı görevlerini yapmayarak ve insanlara zulmederek neticede kendisine zulmetmiş olmaktadır. İçki içen, kumar oynayan ve zararlı maddeler kullanan kişiler, maddi ve manevi kendilerine zarar vermektedirler. Oysaki kişinin nefsine karşı da sorumlulukları bulunmaktadır.

Sonuç itibari ile zulüm çok yönlü bir kavramdır. Bir yandan dinî esaslara uymayan her söz, her iş zulüm kapsamına girerken bir yandan da eziyet etmek, işkence ve baskı kullanmak, bir şeyi eksik veya fazla yaparak işin hakkını vermemek de zulümdür. Kişinin "Allah'ın (c.c.) hakları" diye bilinen ibadetleri ihmal etmesi de bir çeşit zulümdür ki zulmün bu çeşidi başkasına değil, kişinin nefsine yöneliktir. Zira kişi böyle davranarak ahiret hayatını mahvetmektedir.

1.4. Cömert Olmak

Cömert, elindeki maddi ve manevi imkânları meşru ölçüler içinde karşılık beklemeden gönüllü olarak başakalarının yararına sunabilendir.[67] Cömertlik ise eli açık olmak, hayır amacıyla gönüllü olarak harcamada bulunmak, iyilik yapmaktır.[68] İnsanın, sahip olduğu imkânlardan Allah (c.c.) rızası için muhtaçlara ihsan ve yardımda bulunmasını sağlayan üstün bir ahlaki vasıftır. Cömertlik, sadece maddi servetin paylaşılması değil; aynı zamanda bilgi birikimi ve yeteneğin paylaşılmasıdır.

ÖĞRENELİM

Resulullah (s.a.v) Allah'ın (c.c.) cömertliğini, onun "Cevâd" ismi şerifi ile zikretmiştir: "Şüphesiz Allah tayyiptir güzel ve hoş olanı sever, Cevâd'dır cömertliği, cûd ve sehâyı sever." (Tirmizî, Edeb, 41)

64 Hucûrât suresi, 11. ayet.
65 Lokmân suresi, 13. ayet.
66 Bkz. Nahl sûresi, 33. âyet, Yunus sûresi, 44. âyet.
67 Dini Terimler Sözlüğü, s. 51.
68 Mehmet Canbulat, Dini Kavramlar Sözlüğü, s. 105.

Cömertlik; iyilikseverliği, diğerkâmlığı ve fedakârlığı içinde barındıran bir haslettir. Nitekim cömert kişi, başkasını kendisine tercih eden fedakârlık yapan ve iyilik yapmayı sevendir. Dost ve arkadaşlara yardımcı olmak, iyilik ve ihsanda bulunmak gibi güzel davranışlar, cömert insanın bariz vasıflarıdır.

"Allah'ın kendilerine lütfundan verdiği nimetlerde cimrilik edenler, bunun, kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar. Hayır! O kendileri için bir şerdir. Cimrilik ettikleri şey kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."
(Âli İmran suresi, 180. ayet.)

Cömertlik sayesinde, varlıklı ve yoksul kimseler arasında sevgi ve kardeşlik bağları oluşur. Kıskançlık, haset, çekememezlik gibi kötü huylar azalır. Toplumun farklı kesimleri arasında sosyal denge ve adalet sağlanmış olur. Cömert kimse, sahip olduğu servetin Allah'ın (c.c.) bir lütfu olduğunu bilir ve onları Allah'ın (c.c.) hoşnut olacağı şekilde kullanmaya gayret gösterir.

Cömertlik Allah'ın (c.c.) sıfatlarından biridir. Onun bir ismi de kullarına kerem ve ihsanı bol, sonsuz cömert sahibi anlamına gelen "el-Kerîm"dir. Cömertlikte kemal sahibi olan Allah Teala, kullarının da bu ahlak ile ahlaklanmalarını emretmektedir. Cömertliğin kıyamet gününde insanı her türlü sıkıntı, elem ve kederden kurtaracağına işaret etmektedir. Böyle davranmayanları şu şekilde uyarmıştır: **"Ey iman edenler! Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve (Allah'ın izni olmadıkça) hiçbir şefaatin olmadığı kıyamet günü gelmeden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayın. İnkâr edenler ise zalimlerin ta kendileridir."**[69]

Cömertliğin dünyevi ve uhrevi pek çok hayırlı neticesi vardır. Öncelikle cömert kimseyi Allah Teala sever ve kullarına sevdirir. Cömert kimsenin durumu Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) bir hadisinde şöyle anlatılır: *"Cömert kimse Allah'a yakın, insanlara yakın, cennete yakındır, cehennemden uzaktır. Cimri ise Allah'tan uzak, cennetten uzak, insanlardan uzak ve cehennem ateşine yakındır. Cahil olan cömert, ibadet eden cimriden Allah'a daha sevimlidir."*[70]

HİKÂYE

Zâtürrikâ Gazvesi'nden dönerken Resulullah (s.a.v), Hz. Cabir ile sohbet ediyordu. Yeni evlendiğini, bu sebeple pek çok borcu olduğunu öğrenince elinde mal olarak ne bulunduğunu sordu. O da yalnız bir devesinin olduğunu söyledi. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v), onu borçtan kurtarmak için devesini kendisine satmasını istedi. Hz. Câbir Medine'ye varıncaya kadar binmek şartıyla sattı. Medine'ye ulaşınca deveyi teslim etmek için Resulullah'ın (s.a.v) yanına vardı. O sırada kendisini çok sevindiren ve diğer insanları da şaşırtan bir davranışla karşılaştı. Sevgili Peygamberimiz, devenin ücretini ödediği gibi deveyi de ona hediye etti. (Buhârî, Cihad, 49. Müslim, Müsâkât, 109)

69 Bakara suresi, 254. ayet.

70 Tirmizî, Birr, 40.

"İki özellik vardır ki bir müminde asla bulunmazlar: Cimrilik ve kötü ahlak."
(Tirmizî, Birr, 41)

Cenâb-ı Allah, ulvi niyetlerle yapılan bütün harcamaların Müslüman'ın iyiliğine, kurtuluşa ermesine vesile olacağını bildirmekte; hem dünyada hem de ahirette karşılıksız bırakılmayacağını ayet-i kerimelerde ifade etmektedir: "**Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. Allah dilediğine kat kat verir. Allah lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."**[71]

Allah'ın (c.c.) hoşnutluğunu kazanma niyetiyle harcamada bulunmaya dinî literatürde infak denilmektedir.Kur'an-ı Kerim'de nelerin infak edileceği şu şekilde açıklanmıştır: "**…Bir de senden hayır olarak ne harcayacaklarını sorarlar. De ki: İhtiyacınızdan artanı harcayın. Böylece Allah size ayetlerini açıklıyor ki dünya ve ahiret hakkında düşünesiniz.**"[72]

İnfakın nelerden ve nasıl yapılması gerektiği ile ilgili olarak Kur'an'da şöyle buyrulmuştur: "**Ey iman edenler! Kazandığınız şeylerin ve yerden sizin için çıkardığımız nimetlerin iyi olanlarından Allah yolunda harcayın! Siz göz yummadan, gönlünüze yatmaksızın almayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkmayın! İyi bilin ki: Allah ganidir, hamîddir (kimseye ihtiyacı yoktur, bütün övgülere layıktır).**" [73] Yine bu anlamdaki bir başka ayette de "**Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu bilir.**"[74] buyrulmuştur.

İnfak etmek ile ilgili olarak pek çok hadis de rivayet edilmiştir. Örneğin Peygamber Efendimiz (s.a.v), Allah (c.c.) yolunda harcanan malın ahiretteki mükafatına Hz. Aişe ile aralarında geçen şu hadise ile dikkat çekmiştir:

Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) evinde bir koyun kesilmişti. Koyunun etinden ihtiyaç sahiplerine dağıtıldıktan sonra Peygamberimiz (s.a.v), geriye ne kadar et kaldığını sordu. Hz. Aişe de "Bize sadece ön kol kaldı." deyince Resulullah (s.a.v) şöyle karşılık verdi: "(Demek ki) ön kolunun dışında tümü (bize) kaldı." [75]

Bir başka hadiste de *"Yarım hurma ile de olsa cehennemden korunun. Onu da bulamayan, hiç olmazsa güzel bir sözle cehennemden korunsun."*[76] buyurmuş ve yardımlaşmanın, diğerkâm olmanın, gönül almanın önemini vurgulamıştır.

71 Bakara suresi, 261. ayet.
72 Bakara suresi, 219.ayet.
73 Bakara suresi, 267. ayet.
74 Âl-i İmrân suresi, 92. ayet
75 Tirmizi, Sıfatü'l-Kıyâme, 33.
76 Müslim, Zekat, 68.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) infak etmek için herhangi bir zamanı beklemenin doğru olmadığını ise şu sözü ile ifade etmiştir: *"Gücün ve sıhhatin yerindeyken, nefsin seni fakir düşme endişesiyle cimriliğe çağırırken ve daha büyük zengin olmayı düşlerken verdiğin sadakanın sevabı daha büyüktür. (Bu işi) can boğaza gelip de "falana şu kadar", "filana bu kadar" demeye bırakma. Zaten o mal vârislerden şunun veya bunun olmuştur."* [77]

Cömertliğin en üstün şekli isardır. Sözlükte "bir kimseyi veya bir şeyi diğerine tercih etme, üstün tutma"[78] anlamına gelmektedir. İsar, bir ahlaki kavram olarak "kişinin, kendi ihtiyacı varken başkalarına yardımda bulunarak özverili davranması, onları kendisine tercih ederek fedakârlık yapması"[79] demektir. Allah Teala, isarı en iyi şekilde uygulayan bir topluluk olarak Ensar'ı örnek göstermekte ve onları övmektedir: **"Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine'ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."**[80]

Hülasa cömertlik, ferdî ve içtimai, dünyevi ve uhrevi hayatın sıhhati için gerekli olan güzel ahlakın önemli unsurlarından biridir.

OKUMA PARÇASI (ALLAH RESULÜ'NÜN CÖMERTLİĞİ)

İyilik ve cömertlikte Allah Resulü'nün (s.a.v) benzeri yoktu. Onun cömertliği ne övünmek ne bir yarar sağlamak ne de başkalarına üstünlük sağlamak içindi. O, sadece Allah'ın (c.c.) hoşnutluğunu kazanmaktan başka bir gayeye sahip değildi. Çalışmaya gücü olmayan ya da Allah (c.c.) yolunda mallarını tüketen Müslümanlar'a yardım eder, dul ve yetimleri korur, gözetirdi. Resulullah'ın (s.a.v) iyilikseverliği isardan başka bir şey değildi. Çünkü o ihtiyaç sahiplerini, kendinden ve çoluk çocuğundan önde tutar, kendi ihtiyaçları için sabrederdi.[81]

Peygamber Efendimiz (s.a.v), fazladan bir malı elinde bulundurmayı istemez, ihtiyacından fazlasını hemen tasadduk ederdi. Kendisinden bir şey istendiği zaman asla "yok" demezdi. Şayet yanında yoksa borçlanır ve ihtiyaç sahibini memnun ederek gönderirdi. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), hayâsı sebebiyle istemekten çekinen, ancak fakirliği hâlinden belli olan kimseleri gördüğünde, yine borçlanma pahasına, elinden gelen yardımı yapardı. Allah Resulü'nün bu hasletini Hz. Bilâl (r.a.) şöyle anlatır: *"Huzuruna gelen bir Müslüman fakir ve ihtiyaç sahibi ise bana emir verir, ben de gider borç alır ve o kimseye yiyecek, giyecek bir şeyler alırdım."*[82]

77 Buhârî, Zekât 11.
78 Dini Terimler Sözlüğü, s. 175.
79 Dini Terimler Sözlüğü, s. 175.
80 Haşr suresi, 9. ayet.
81 İbn Mâce, Et'ime, 48.
82 Ebû Dâvûd, Harâc, 33, 35.

OKUMA PARÇASI (SADAKA TAŞI)

Müminin mümine güler yüz göstermesini dahi sadaka sayan bir anlayışla yoğrulan medeniyet tasavvuru… Alanı ile vereni gecenin karanlığında örten, gururu ve kibirlenmeyi taşa çalan bir uygulama… Bu anlayışın ürettiği mermer sütunların içerisinde sahibini bekleyen bağışlar…

Türk İslam medeniyetinin zarafet dolu bir uygulaması olarak tüm Anadolu ve Balkanlarda yaygın olarak kullanılmıştır. Sadaka taşları, Anadolu'da "hacet yeri" veya "hayrat deliği" gibi isimlerle de anılmaktadır. Bu taşlar mermerden olup 1.5 – 2 metre boyundadır. Üst kısımlarının ortasında çanağa benzer bir oyuk açılır. Sadaka verenler parayı bu çukura bırakırlardı. Taşların yanlarında bu taşın tepesine rahatça ulaşılabilecek birkaç basamak bulunurdu.

Sadaka taşına para bırakmak isteyenler genellikle akşam namazından sonra uğrarlar. Yatsı namazından sonra da ihtiyacı olanlar buraya gelir, ihtiyacı kadar alır, gecenin karanlığında gözden kaybolurlardı. Sadaka taşları, halkın kolayca ulaşabileceği yerlerde bulunurdu. Bunlarla ilgili müstakil vakıflar kurulduğu, sadakaların günlük olarak takip edildiği ve bu taşların muhafazasıyla görevli kişilerin bulunduğu bilinmektedir. Sadaka taşlarının bir başka özelliği de onların sadece para yardımı yapılabilecek tarzda olmasıdır. Kimin ne zaman neye ihtiyaç duyduğu bilinmediğinden, doğrudan para yardımı yapılması ihtiyaç sahibi için en uygun olanıdır.

Sadaka taşları, örneklerini kendi tarihinden çıkarmayı bilen bir millete, bizi biz yapan değerleri gün yüzüne çıkaracak gücü yine kendi içimizde bulacağımızı hatırlatmaktadır.[83]

"Her kim Allah yolunda çifte infakta bulunursa, cennette kendisine: Ey Allah'ın kulu şu hayırdır diye nida olunacak. Namaz kılanlardan ise namz kapısından, cihad edenler ise cihad kapısından, sadaka verenler ise sadaka kapısından, oruç tutanlar ise reyyan kapısından çağırılacaktır."

Müslim, Zekat, 85

83 Ziya Kazıcı, "Osmanlı'da Hayır Müesseseleri ve Sadaka Taşları", s. 37-38.

1.5. Kanaatkâr Olmak

“İhtiyaçtan fazlasına meyletme ki sana galebe etmesin, sana bey olmasın.”
(Mesnevî, 3/2260)

Kanaat, elde olana razı olmaktır. Azla yetinmek, ihtiyaçları asgari ölçüde karşılayabilecek maddi imkânlarla yetinmektir. Kanaat, alın teri ile kazanılana razı olmak, başkalarının elindeki şeylere göz dikmemek ve fazla kazanma hırsından kurtulmaktır.

Kâinatı yaratan Allah (c.c.), mahlukatın rızkını da vermiş; **“Yeryüzündeki bütün canlıların rızkı sadece Allah’a aittir...”**[84] buyurarak bu konuda kullarının endişelenmemesini istemiştir. Ancak birçok hikmet gereği Allah Teala, rızkı, kulları arasında farklı farklı taksim etmiş, kimine az, kimine çok vermiştir. İşte kanaatkâr olmak da burada ortaya çıkmaktadır. Kendisine az verilen hâline, durumuna razı olup mal hırsına kapılıp haksız kazanç yollarına girmemeli; zengin de cimrilik ve açgözlülükten kaçınarak sahip olduklarının Allah’ın (c.c.) emaneti olduğunu düşünerek infak etmekten kaçınmamalıdır.

Kanaat sadece yoksullara, fakirlere mahsus bir haslet değildir. Zengin bir kimsede mal sevgisi, kazanma hırsı daha fazla olabilmekte; dolayısıyla sahip oldukları ile yetinmeyip mal biriktirmeye çalışabilmektedir. Dolayısıyla tamahkâr olmamak, kanaat ederek yaşamak zengin, fakir her Müslüman’ın sahip olması gereken bir haslettir. Nitekim kanaatkâr olmayan insan ahireti unutmakta, dünyaya daha fazla meyletmektedir.

Mutlu olmak, sahip olduklarımıza sevinmek, sahip olamadıklarımıza üzülmemekle mümkün olabilir ancak. Şükür, elimizdekilerin kıymetini bilmek, Allah’a (c.c.) hamd etmektir. Nimetin varlığı ve devamı kanaatkâr olup şükretmekle mümkün olur. Nimetin değerini bilmemek ya da ne kadar mala sahip olursak olalım yetinmeyip

“Taneyi bırakan kuş o hilesiz, düzensiz ovanın tanelerini yer, doyar. Kanaatkâr olduğu için kurtulur, hiçbir tuzağa düşmez; kolu, kanadı bağlanmaz.”
(Mesnevî, 3/2860)

BİR PROJE / (Askıda Ekmek)

“Askıda Ekmek”, yurdumuzun pek çok ilinde uygulanan bir cömertlik projesidir. Fırınların camında görmüşüzdür muhakkak “Askıda Bedava Ekmek” yazısını. Fırına ekmek almaya giren bir vatandaş, aldığı ekmek sayısından daha fazla ekmek parası öder. Fırıncı, ücreti ödenen ekmek sayısını bir tahta ya da panoya yazarak ilan eder. Böylelikle ihtiyaç sahibi başka bir vatandaş fırına geldiğinde askıdaki ekmeklerden alabilme imkânına sahip olur. Kültür tarihimizde benzerlerini görebileceğimiz bu uygulama, ülkemizde çok rağbet görmekte ve birçok ilde uygulanmaktadır.

84 Hûd suresi, 6. ayet.

HATIRLAYALIM

Her konuda olduğu gibi kanaat mevzuunda da Resul-i Ekrem bizim için en güzel örnektir. O, eline geçen malları, vakit geçirmeden infak etmiş, ihtiyacından fazlasını yanında alıkoymamıştır. Sık sık; "Allah'ım! Muhammed ailesinin rızkını ihtiyaç miktarı kadar ver." diye dua etmiştir. Peygamberimiz, ashabını da kimseden bir şey istememeleri konusunda uyarmış, onlardan bu konuda söz almıştır: "Kim bana, halktan hiçbir şey dilenmeyeceğine dair söz verirse, ben de ona cenneti garanti ederim." buyurmuştur.

(Müslim, Zekât, 126; Ebû Dâvûd, Zekât, 27)

şikâyet etmek nimetin elden gitmesine sebep olabilir. Bu sebeple İslam ahlakının önemli bir esası olan kanaati, Peygamber Efendimiz (s.a.v) övmüş ve ümmetini kanaatkâr olmaya teşvik etmiştir. Bir kimse ne kadar çok zengin olursa olsun gerçek zenginliğin ancak kanaat olduğunu bildirmiştir: *"Gerçek zenginlik, mal çokluğu değil, gönül tokluğudur."*[85]

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), nefsinden emin, bedeni sıhhatli ve günlük yiyeceği de mevcut olan kimseye dünyanın bütün iyiliklerinin verilmiş bulunduğunu: *"Sizden kim nefsinden emin, bedeni sıhhatli ve günlük yiyeceği de mevcut ise sanki dünyalar onun olmuştur."*[86] sözleri ile ifade etmiştir. Bir başka hadis-i şerifte de yeterli rızka sahip kanaatkâr bir Müslüman'ın kurtuluşa ereceğini bildirmiştir: *"Müslüman olan, kendisine yeteri kadar rızık verilen ve elindeki nimete karşı Allah'ın kanaat sahibi kıldığı kimse, şüphesiz kurtuluşa ermiştir."*[87]

Peygamber Efendimiz (s.a.v), kanaati, şükrün en ileri derecesi olarak görmüş ve kanaatkâr bir kimsenin, insanların en çok şükredeni olacağını beyan etmiştir.[88] Başka bir hadis-i şerifte de şükür ve sabır ehlinin vasıflarını şöyle sıralamıştır: *"Dindarlıkta kendinden üstün olana bakıp ona uymak, dünyalıkta ise kendinden aşağı olana bakıp Allah'ın kendine verdiği üstünlüğe hamdetmek. Böyle yapanları Allah, şükredici ve sabredici olarak yazar. Kim de dindarlıkta kendinden aşağı olana, dünyalıkta ise kendinden üstün olana bakar da elde edemediğine üzülürse, Allah onu şükredici ve sabredici olarak yazmaz."*[89]

YORUMLAYALIM

Mevlana Celâleddin Rûmî, sabah namazını kıldırıp eve gelmiş ve hanımına,"Bugün kahvaltılık bir şey var mı?" diye sormuş. Hanımı, "Sen de biliyorsun ki evde yiyecek bir şey yok" cevabını vermiş. Bunun üzerine Mevlana, "Allah'a hamdolsun bugün evimiz Peygamberimizin evine benziyor" Mevlananın bu sözünü kanaatkar olmak açısından yorumlayınız.

85 Buhârî, Rikak,15; Müslim, Zekât, 120; Tirmizî, Zühd, 40.
86 Tirmizî, Zühd, 34.
87 Müslim, Zekât, 25.
88 İbn Mâce, Zühd, 24.
89 Tirmizî, Kıyamet, 58.

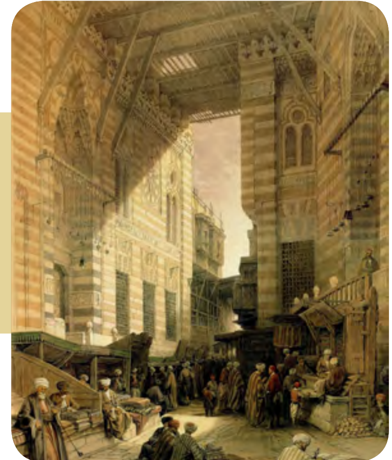
BEYİN FIRTINASI
Kaliteli ve güzel giyinmek, markalı ürün giymek midir? Sonuçları ile birlikte tartışınız.

Ayrıca insan sahip olduğu mallardan sorumludur ve onların hesabını vermesi gerekecektir. Dolayısıyla kişinin malının artması, sorumluluğunun artması demektir. Peygamber Efendimiz (s.a.v), bu konuyu bir hadis-i şerifle şöyle izah etmiştir: *"Ey âdemoğlu! İhtiyacından fazla olan malını sadaka vermen senin için hayırlıdır. Eğer vermeyip elinde tutarsan, bu senin için zararlıdır. İhtiyacın kadar mala sahip olmaktan dolayı Allah katında sorumlu tutulmazsın."*[90]

Kanaatkâr olmak bir gönül terbiyesi gerektirir. Kanaatin ne olduğunu bilmeyen, anlamayan kişi ne kadar çok mala sahip olursa olsun vermekte zorlanır. Kişi, Allah'ın (c.c.) lütuf ve ihsanının her varlığa yetecek kadar bol olduğunu bilirse, vermenin daha hayırlı ve üstün olduğunu anlar. Nitekim Cenâb-ı Allah, nimetlerini, hiçbir ayırım yapmadan bütün canlılara dağıtmaktadır. Bu sebeple ihtiyaçlarını Allah'a (c.c.) değil de kullara açan, verdiğine razı olmayarak diğer insanlardan bir şeyler isteyen kimseleri sevmemektedir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v); *"Dilenmekten sakınmak isteyenleri Allah iffetli kılar. Halka karşı tok gözlü davranmak isteyenleri de Allah, insanlara muhtaç olmaktan kurtarır."*[91] buyurarak dilenmenin fakirliği daha da arttırdığını, gerçek zenginliğin iffetli davranmak olduğunu beyan etmiştir.

Kanaat ehli izzetli ve şerefli olur. Onun gönlüne hiçbir dünyalık muhabbet giremez. Tamahkâr kimse küçük bir menfaat için şeref ve haysiyetini hiçe sayabilir, dilenci konumuna düşebilir. Bu konuda Müslüman'ın ölçüsünün ne olması gerektiğini Allah Resulü şu şekilde ifade etmiştir: *"Sizden biri, mal ve yaratılışça kendisinden üstün olan birini görünce, nazarını hemen kendisinden aşağıda olana çevirsin."*[92]

Kanaatkâr olmak, bir kimsenin çalışmayı terk etmesini ve aç kalmasını gerektirmediği gibi hakkı olan şeyleri de almasına engel değildir. Nihayetinde kanaat, elinde olanla yetinmek, başkasının malına tamah etmemektir. Hırsa kapılan insan, elindekileri de kaçırabilir. Kim bir şeyi vaktinden evvel elde etmek için uğraşırsa mahrumiyete düçar olabilir. Kanaat, kuvvetli bir iman ve Cenâb-ı Allah'a sonsuz güvenin tezahürüdür. Bu sebeple Rabb'imiz tarafından sevilen ve methedilen bir haslettir.

Allah'ın has kullarını davet ettiği kanaat ziyafetinden uzak kalan kimse, padişah bile olsa dilenci gibi aç gözlüdür. Sen, Allah'ın verdiklerine razı olmadıkça, rahat etmek, kurtulmak ümidi ile nereye kaçsan, orada karşına bir afet çıkar, bir bela gelir sana çatar. (Mesnevi, 588-599)

90 Müslim, Zekât, 97.
91 Buhârî, Zekât, 18.
92 Buhârî, Rikâk, 30.

"Âdemoğlunun iki vadi dolu altını olsa üçüncü vadinin de kendisinin olmasını ister. Ne var ki insanoğlunun gözünü ancak toprak doldurur. Yine de Allah tövbe edenin tövbesini kabul eder."
(Müslim, Zekât, 39)

1.6. TEVAZU

Tevazu, alçakgönüllü olmak, büyüklenmemek, aşırı gitmemek, kişinin haddini bilmesi demektir.[93] Dolayısıyla kibirlenmenin karşıtı bir mana taşımaktadır. Tevazu, başkasını kendine tercih etmek, hoşgörmek ve affedici olmak gibi iyi huyları ortaya çıkaran bir haslettir. İnsanı, intikam, öfke, bencillik, gurur ve kibir gibi kötü huylardan uzaklaştırır.

Kibir ve gururun zıddı olan tevazu ancak bu iki kötü huyun yenilmesi sayesinde kazanılır. Herkesi kendi nefsinden üstün görmek, dış görünüşüne bakarak kimseyi küçümsememek, fazla lükse ve gösterişe varmayan bir hayat benimsemek, yaptığı çalışmadan, gördüğü hizmetten dolayı insanların iltifatını beklememek, tevazuun belli başlı kaidelerindendir.

Her faziletin ifrat ve tefrite varan kısımları olup bunlara dikkat etmek gerekmektedir. Tevazunun azlığı kibir alameti, aşırılığı ise zillettir. Tevazu bir fazilet olup bunda aşırıya kaçmak, ölçüsüz davranmak zillete sebep olabilir. Tevazu, birtakım başka güzel hasletleri de beraberinde getirir. Bunlardan biri olan "vakar", ağırbaşlılık ve yumuşak huyluluk olup muhatabında hürmet hissi uyandıran ölçülü hareket ve davranış biçimidir. Tevazu ile birlikte kalpten tabii olarak dışa akseder.

"Yükselmek isteyen, mütevâzı olmalı. Yücelik damına çıkmak için alçakgönüllülükten başka merdiven yoktur."
Şeyh Sadi Şirazi, Bostan ve Gülistan, Tercüme: Kilisli Rıfat Bilge, s.160.

Allah Resulü, bir kimsenin kendisini arkadaşlarından farklı görmesinden hoşlanmazdı. Bir sefer esnasında ashabına koyun kesip pişirmelerini emretmişti. Ashabından biri; "Yâ Resulullah, onu ben keseyim." dedi. Başka biri; "Yâ Resulullah, yüzmesi de benim vazifem olsun." dedi. Bir başkası da; "Yâ Resulullah, pişirmesi de bana ait olsun." dedi. Resul-i Ekrem Efendimiz de; "O halde odunu toplamak da bana ait olsun." buyurdu. Sahabiler; "Yâ Resulullah! Biz onu da yaparız, senin çalışmana gerek yok." dedilerse de Peygamber Efendimiz: "Sizin benim işimi de yapabileceğinizi biliyorum. Fakat ben, size göre imtiyazlı bir durumda bulunmaktan hoşlanmam. Çünkü Allah Teâlâ kulunun, arkadaşları arasında imtiyazlı durumda olmasını sevmez." buyurdu.
Afzalur Rahman, Siret Ansiklopedisi, C I, s. 63.

93 bk. Dini Terimler Sözlüğü, s. 364.; Mehmet Canbulat, Dini Kavramlar Sözlüğü, s. 657.

"Sadaka vermekle mal eksilmez. Allah Teâlâ kulunun değerini arttırır. Allah rızası için alçakgönüllü olanı Allah yüceltir."
(Müslim, Birr, 69; Tirmizî, Birr, 82)

Zillet (düşüklük) ise bunun tam aksi olup hafif, sıradan ve bayağı davranışlarla ortaya çıkar. Makbul olan davranış biçimi, kibre varmayan, zillet derecesine de düşmeyen, vakarını koruyan tevazudur. Allah (c.c.) katında sevimli olan da ifrat ve tefrite varmayan orta yoldur. Mesela yoldan geçerken uğrayan bir satıcıya, âlim bir zatın kalkıp yer vermesi doğru değildir. Zira ilmin izzetini de muhafaza etmek gerekir. Yine mesela, bir hâkimin mahkemedeki ciddiyeti vakardır. Makamında vazifesini yaparken tevazu göstermesi zillettir. Ancak, evinde çocuklarına karşı da aynı ciddiyetle muamele ederse işte bu kibir olur. Zira insan evinde ev halkından biri olarak davranmalıdır.

Aşırı kibirli insanlara karşı tevazu göstermek de doğru olmaz. Çünkü bu kendini aşağılama olarak görülür. Bu gibilere karşı Allah (c.c.) namına vakarla hareket etmek daha doğru olur. Aynı şekilde dinî değerlere saldıran kişilere karşı tevazu göstermek de büyük bir yanlıştır. Orada temsil edilen yüce hakikatlerin değerini ayağa düşürmeden, dinin izzetini ve ilmin şerefini göstermek icap eder. Müslümanlar'a karşı tevazu ise, güler yüz göstermek, soru ve davetlerine karşılık vermek, yumuşak davranmak, ihtiyaçlarını görmek, onları küçümsememek şeklinde olur.

Dünya hayatında insanları süsleyen en mühim zinet tevazudur. Bu haslet kul olmanın bir gereğidir. Hiçbir şeye sahip olmayan, bütün ihtiyaçlarını Rabb'ine arz eden bir insanın, başka türlü düşünmesi ve davranması beklenemez. Gurur, övünme ve bencillik eşya ile insan arasına çekilen bir perdedir. Bu perdeyi kaldırmadan hiçbir şeyi olduğu gibi görmek mümkün değildir. Kendini beğenmiş kimselerin tasavvurlarındaki âlemin gerçeğine nispetle farklı bir manzarası vardır. Resulullah şöyle buyurmuştur: *"Kim Allah Teala'nın rızası için bir derece tevazu gösterirse, bu sebeple Allah onu bir derece yükseltir. Kim de Allah'a karşı bir derece kibir gösterirse, Allah da onu bu sebeple bir derece alçaltır, neticede onu esfel-i safiline atar."*[94]

Sevgili Peygamberimiz hem devlet başkanlığı hem de ordu kumandanlığı gibi payeleri şahsında topladığı halde, eşsiz bir tevazu örneği sergilemiştir. Peygamberimizin fetihten sonra Mekke-i Mükerreme'ye girişi en büyük tevazu örneklerindendir. Ashâb-ı kirâm bu hali şu şekilde tasvir eder: "Resulullah, Mekke'yi fethe giden ordunun başında bulunuyordu. Zafer nasip olup da devesinin üzerinde Mekke'ye girerken, başını Yüce Rabb'ine karşı tevazu ile o derece eğmişti ki sakalının uçları neredeyse devenin semerine değmekteydi. (İbni Hişam, Siret, C 5, s. 63.)

O esnada devamlı olarak; 'Ey Allahım! Hayat ancak ahiret hayatıdır!' diyordu."
(Vâkıdî, Meğâzi, C 2, s. 824.)

94 İbn Mâce, Zühd,16.

Allah Teala tevazuyu ilk olarak en sevgili kulu olan Resulullah'a (s.a.v) emretmiştir: **"Sana tabi olan müminlere alçakgönüllü davran!"**[95] Tevazu emrini alan Hz. Peygamber (s.a.v), bu konuda insanlığa en güzel şekilde örnek olmuştur. Allah Resulü, Allah (c.c.) katında da insanların yanında da şanı en yüce insan olmasına rağmen kendisini diğer insanlardan üstün saymaz, bilakis sık sık onlardan biri olduğunu hatırlatırdı. Resulullah (s.a.v), çocukların yanından geçerken onlara selam verir, davete icabet eder, evde ailesinin günlük işlerine yardımcı olurdu. O; *"Allah bana: O kadar alçakgönüllü olun ki, kimse kimseye karşı böbürlenmesin; kimse kimseye zulmetmesin, diye bildirdi."*[96] buyurarak hayatını tevazunun zirvesinde yaşamış ve ümmetine sayısız örnekler sunmuştur. Cenâb-ı Allah'a kul olmayı en büyük şeref bilerek ne krallığa ne de melikliğe meyletmiştir.

BİR HİKÂYE

Konya'ya gelen bir papaz, maiyeti ile birlikte yolda giderken Mevlânâ'ya rast gelir. Hürmet ederek huzurunda eğilir. Mevlânâ da aynı hürmetle mukâbele eder. Papaz başını kaldırdığı zaman Mevlânâ'yı aynı ihtiram vaziyetinde bulur. Bu tevâzu karşısında hayran kalıp nihayet Müslüman olur. Mevlânâ eve döndüğü zaman oğlu Sultan Veled'e şu sözleri söylemiştir: "Bir rahip tevâzû faziletini elimizden almak istedi. Allah'a şükür ki bu yolda biz onu mağlup ettik. Çünkü tevâzu ve hilim, Âlemlerin Efendisine mensup olanların şiârıdır. (Ali Nihat Tarlan, Mevlana Celâleddin Rûmî, s. 48)

Âlemlere rahmet olan Resulullah Efendimiz (s.a.v), o yüce makam ve hâliyle birlikte muazzam bir tevazu sahibiydi. Hakk'a yakınlığı ölçüsünde halka da yakın olur, ihsan ahlakına bürünür, etrafındaki insanların her birine ayrı bir şeref bahşederdi. Hâne-i saadetine teşrif ettiklerinde hayvanının yiyeceğini kendisi verirdi. Bazen evinin temizliğini yapardı. Yırtılan ayakkabısını tamir ederdi. Elbisesini diker ve yamardı. Koyun sağardı.[97] Hizmetçisiyle birlikte yemek yerdi. Bazen hizmetçi yorulduğu zaman onunla birlikte buğday öğütürdü. Çarşıdan aldığı bir şeyi ailesine götürürken bizzat taşımaktan çekinmezdi. Zengin-fakir herkesle musafaha ederdi. İlk önce kendisi selam verirdi.[98] Kuru hurmaya bile olsa, çağırıldığı hiçbir daveti küçük görmezdi. Kendisini alçaltmadan tevazu gösterirdi.[99]

Peygamber Efendimiz (s.a.v), insanlara mütevazi davranmaktan hiçbir zaman geri durmamıştır. Ashabından birisi deve üzerinde giderken o, sade bir insan gibi yaya olarak yürüyebilmiştir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), ilahi lütfa mazhar olduğu halde sahâbe-i kirâmdan dua isteyecek kadar mütevazı davranabilmiştir. Onun yemesi, içmesi, giyimi, kısacası bütün yaşayışı sade olmuş; emrolunduğu üzere sık sık **"Ben de sizin gibi bir beşerim…"**[100] diyerek öncelikle bir kul olduğunu hatırlatmıştır.

---

95 Şuara suresi, 215. ayet.

96 Müslim, Cennet, 64; Ebû Dâvûd, Edeb, 40; İbn Mâce, Zühd, 16, 23.

97 Ahmed İbn Hanbel, Müsned, C IV, s. 256.

98 Müslim, Selam, 14; Ebu Davud, Edeb, 136-137.

99 Ebu Davud, Edeb, 36.

100 Kehf suresi, 110. ayet.

"Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin! Muhakkak ki Allah sabredenlerle beraberdir."
(Bakara suresi, 153. ayet.)

1.7. SABIR

Sabır sözlükte, "hoşa gitmeyen olaylar, nefse ağır gelen şeyler ve insanı zorlayan durumlar karşısında ruhsal dengeyi bozmamak için dünya ve ahiret yararlarını düşünerek insanın kalbinde yer tutan sükûnet ve dayanma kuvveti, Allah'a (c.c.) sığınıp güvenerek bela ve felaketlere direnç gösterme"[101] manasına gelir. Sabır, sıkıntı ve meşakkatlere mukavemet etmek, aklın ve dinin gösterdiği yolda sebat etmektir.

ARAŞTIRALIM
Bir sabır abidesi olan Hz. Eyyüb Peygamberin hayatını araştıralım.

Sabır, İslam dininin emrettiği ahlaki vasıflardan biridir ve Allah'a (c.c.) imanın bir göstergesidir. Sabrın gayesi, beklenmedik olaylar ve güçlükler karşısında tedirgin olmamak, tahammül göstermek, isyan edip uygunsuz hareketler sergilememektir. Cenâb-ı Allah, müminlere, **"Ey iman edenler! Sabredin, kararlılıkta yarışın, düşmana karşı hazırlıklı olun (birbirinize dayanıp bağlanın)..."[102]** buyurarak sabırlı olmayı emretmiştir. Sabır kavramını yalnızca musibetler karşısında ele almak yetersizdir. Çünkü sabır Hz. Ali'den rivayet edilen bir hadise göre dört çeşittir:

1. Musibetlere karşı sabır.
2. İbadetlere devam etmede sabır.
3. Günah işlememe hususunda sabır.
4. Sıkıntı ve zorluklara karşı sabır. [103]

Allah Teala, Kur'an-ı Kerim'de, dünya hayatının imtihanlarından birinin de sabır olduğunu; sabredenleri ortaya çıkarmak ve mükâfatlandırmak için imtihan edeceğini beyan etmektedir. Nitekim konuyla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz ki sizi biraz korku, biraz açlık, biraz mal, can ve mahsul eksikliği ile imtihan ederiz. Sabredenleri müjdele!"[104], "Andolsun, içinizden, cihad edenleri ve sabredenleri belirleyinceye ve durumlarınızı ortaya koyuncaya kadar sizi deneyeceğiz."[105]**

Yüce Rabb'imizin mübarek isimlerinden biri de "çok sabreden" manasına gelen "es-Sa-

"...Sabredenlere mükafatları elbette hesapsız olarak verilir." (Zümer suresi, 10. ayet)

101 Dini Terimler Sözlüğü, s. 314.
102 Âli İmran suresi, 200. ayet.
103 Suyuti, ed-Dürrü'l-mensûr, I, 159.
104 Bakara suresi, 155 ayet.
105 Muhammed suresi, 31 ayet.

bûr"dur. Allah Teala, sonsuz ve eşsiz sabra sahip tek varlıktır. Nitekim Resulullah (s.a.v); *"İşittiği bir sözün eziyetine karşı, Allah Teala'dan daha çok sabreden hiçbir kimse yoktur. Zira müşrikler ona çocuk nispet ediyorlar da o yine onlara afiyet ve rızık vermeye devam ediyor"*[106] sözleriyle Cenâb-ı Allah'ın üstün sabrını anlatmaktadır.

Sabır, bütün peygamberlerin ortak özelliklerinden biridir. Allah'ın (c.c.) dinini tebliğ ederken, hepsi çeşitli sıkıntılara uğramış, türlü eziyetlere maruz kalmış, yurtlarından çıkarılmışlardır. Hatta birçoğu bu uğurda şehit olmuştur. Ancak onlar sabrederek görevlerini ifaya devam etmişlerdir.

Peygamberimiz'in (s.a.v) hayatı en güzel sabır örnekleri ile doludur. Ümmetine, *"Hoşlanmadığın şeye sabretmende büyük fayda vardır."*[107] buyuran sevgili Peygamberimiz (s.a.v), bir başka hadis-i şerifinde de mümin kimsenin vasıflarından birinin de sabır göstermek olduğunu beyan eder: *"Müminin durumu gıpta ve hayranlığa şayandır. Çünkü her hâli kendisi için bir hayır sebebidir. Böylesi bir özellik sadece müminde vardır. Sevinecek olsa şükreder, bu onun için hayır olur. Başına bir bela gelecek olsa sabreder, bu da onun için hayır olur."*[108]

Dedim: Nedir bu senin yaptığın, düşünsene bir!
Bırak şu hastayı artık biraz da kendisine
Ne çâre, hükm-i kader âkibet zuhûra gelir,
Cenâze şekline girmekte böyle fâide ne?
Senin bu yaptığın Allah'a karşı isyandır;
Asıl, felâkete sabreyleyenler insandır!
Mehmet Âkif Ersoy

Allah Resulü, çocukluğundan vefatına kadar hep büyük acılarla karşılaşmıştır. Doğmadan evvel babasını kaybeden Peygamberimiz (s.a.v), daha sonra annesini, dedesini, kendisine yıllarca kol kanat geren amcası Ebû Talib'i, ardından çok sevgili hanımı Hz. Hatice'yi ahirete uğurlamıştır. Hz. Fatıma hariç dünyaya gelen bütün evlatlarını kendi sağlığında kaybetmiş; amcası Hz. Hamza'nın şehit edilmesine şahit olmuştur. Çok sevdiği ashabından birçoğunu kendi elleri ile kabre koymuştur. Ancak bu acıların hiçbirisi onun metanetini bozmamış, sabrını taşırmamıştır. Kendisi ve ashabı en ağır işkencelere maruz kaldıkları hâlde Allah'ın (c.c.) emri gereği sabırda sebat etmişlerdir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), İslam düşmanları ile mücadele ederken, onların eziyetleri ile birlikte imkânsızlıklardan kaynaklanan sıkıntılara da katlanmıştır. Başına gelen sıkıntıları hiçbir zaman mazeret olarak ileri sürmemiş, yokluk ve kıtlığın en şiddetli olduğu zamanlarda bile Allah (c.c.) yolunda gayretine devam etmiştir. Her türlü zorluğa ashabı ile birlikte sabretmiştir. Cenâb-ı Hak tarafından isterse kendisine yeryüzü hazinelerinin verileceği, dilerse Mekke dağlarının kendisi için altına çevrileceği teklif edildiği hâlde Resulullah (s.a.v), ashabıyla aynı şartları paylaşmıştır. Bedevilerin kabalıklarına, münafıkların eza-

106 Buhârî, Edeb, 71.
107 Ahmed İbn Hanbel, Müsned, C I, s. 307.
108 Müslim, Zühd, 64.

larına katlanmış ve onları en güzel şekilde idare etmiştir. Ümmetinden de kendisini örnek alıp insanları güzellikle idare etmelerini istemiştir: *"İnsanların arasına karışıp onların ezalarına katlanan Müslüman, onlara karışmayıp ezalarına katlanmayandan daha hayırlıdır."*[109]

Resulullah (s.a.v), insanların hayatta başlarına gelecek büyük ve küçük musibetlere sabretmelerini ve Cenâb-ı Hak'tan sevabını ummalarını istemiştir. İki sevdiği ile (yani iki gözünün alınması ile) imtihan edilen kimselerden sabır gösterenlerin bedelinin cennet olduğunu[110], hastalandığı zaman Allah Teala'ya hamd ve sena üzere bulunan bir kulun, ölürse cennete gireceğini, şifa bulursa etinin daha hayırlı bir etle, kanının daha hayırlı bir kanla değiştirileceğini ve günahlarının da affedileceğini bildirmiştir.[111] Bu sebeple hastalıklara ve belalara, Allah'tan (c.c.) ecrini umarak sabretmek gerekmektedir. Hastalıklara ve felaketlere sabretmek insana cenneti kazandırır. Nitekim Allah Resulü'nün bir hadis-i şerifte ifade ettiği üzere; yorgunluk, sürekli hastalık, tasa, keder, sıkıntı ve gamdan, ayağına batan dikene varıncaya kadar Müslüman'ın başına gelen her şeyi, Allah (c.c.), onun hatalarını bağışlamaya vesile kılar.[112]

Netice itibariyle sabır, Resulullah'ın (s.a.v) beyan ettiği üzere, insanın felaketle karşılaştığı ilk anda dayanmasıdır.[113] Ayrıca sabır; gamdan, darlıktan kurtulup rahata ermenin en emin yoludur. Çünkü sabır ilacı, gözdeki gaflet perdelerini kaldırır ve insanın gönlünü ferahlatır. Sabır, imandandır ve kişinin iman gücünü gösterir. Sabır, zor bir haslet olmakla beraber meyvesi her zaman tatlı ve değerli olur.

OKUYALIM

- Allah'tan gelen meşakkate sabret, ona razı ol! Çünkü dosttan gelen bela (seni) temizler.

  (Mesnevî, 4/106-7)

- Ayın geceye sabretmesi, onu apaydın bir hale koyar. Gülün dikene sabrı, onu güzel kokulu bir hale getirir.

  (Mesnevî, 6/468)

- Ehil olmayanlara sabretmek, ehil olanlara ciladır. Nerde bir gönül varsa sabırla cilalanır.

  (Mesnevî, 6/2041)

- Alelade otlar, iki ay içinde yetişir, fakat kırmızı gül, ancak yılda bir yetişir, çiçek verir.

  (Mesnevî,1/2593)

109 Tirmizî, Kıyamet, 55.
110 Buhârî, Merda, 7.
111 Muvatta', Ayn, 5.
112 Buhârî, Merdâ, 1,3; Müslim, Birr, 49.
113 Buhârî, Cenâiz, 32; Müslim, Cenâiz, 14-15.

1.8. Sevgi ve Saygı

Allah'ın isimlerinden
el-Vedud hattı.

BUNU BİLİYOR MUYUZ?

Cenâb-ı Allah'ın mübarek isimlerinden biri de çok seven, sevilmeye en layık olan manasında "el-Vedûd"dur. Sevgide en mükemmel olan ve yarattıklarını çok seven Allah Teâlâ'dır. Onun sevgisinde noksanlık yoktur. Yüce Rabbimiz umumi sevgisinden bir cüzünü yarattığı varlıklara nasip etmiştir. Bu sayede insan kalbi, canlı, cansız bütün mahlukata ilgi ve alaka duyar.

(Dini Terimler Sözlüğü, s. 382.)

"Gelin tanışık idelim, işin kolayın tutalım,
Sevelim, sevilelim, dünya kimseye kalmaz."
Yunus Emre

Sevgi, insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygudur. İnsan ruhunun en temel ihtiyacıdır. Doğduğu andan itibaren insan fıtratında sevmeye ve sevilmeye yatkınlık vardır. Anne ve baba sevgisi ile başlayan bu duygu, zamanla genişler ve arkadaş, aile, eş, evlat, hatta tabiat ve hayvan sevgisi olarak tezahür eder. İnsan aynı zamanda sahip olduğu her şeye sevgi ve bağlılık duyar.

Sevginin en yücesi Allah (c.c.) sevgisidir. İnanan insan Allah'ı (c.c.) her şeyden daha çok sever ve onun rızasına uygun yaşamaya gayret gösterir. Allah (c.c.) sevgisi, insanı aynı zamanda peygamber sevgisine yönlendirir. Nitekim bir ayet-i kerimede bu duruma şöyle işaret edilmiştir: **"De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın…"**[114]

Sevgide ölçülü olmak gerekir. En çok sevilmeye layık olan Allah (c.c.) ve Resulü'dür. Dolayısıyla bir müminin yaratılmışlara, sahip olduğu mal ve mülke aşırı sevgi göstermesi doğru değildir. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v); *"Sevdiğini ölçülü sev, belki bir gün düşmanın olabilir. Kızdığına da ölçülü kız, belki bir gün dostun olabilir."*[115] buyurmuştur. Sevdikleri insan için bir imtihan vesilesi olabilir. Bu konu, Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmektdir: **"Bilin ki mallarınız ve çoluk çocuğunuz sizin için birer imtihan aracıdır. Allah katında ise büyük bir mükâfat vardır."**[116] Bu sebeple dünyada kalbin meylettiği canlı cansız bütün varlıkları sadece Allah (c.c.) için sevmek gerekir. Sahip olunan her şey, birer emanettir. Hakiki ve nihayetsiz sevgi ancak Allah'a (c.c.) aittir. Fani olanlara duyulan sevgi, Allah (c.c.) sevgisine aracı olmaktan başka bir değer taşımamalıdır. Çünkü dünya içindekilere duyulan sevgi geçicidir.

"Benim rızam uğrunda birbirlerini sevenler için peygamberlerin ve şehitlerin bile imreneceği nurdan minberler vardır."

(Tirmizî, Zühd, 53)

114 Âl-i İmran suresi, 31. ayet.
115 Tirmizî, Birr, 60.
116 Enfal suresi, 28. ayet.

Elif okuduk ötürü
Pazar eyledik götürü
Yaratılanı severiz
Yaratandan ötürü
Yunus Emre

Müminde bulunan sevgi ile ilgili olarak Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: *"Şu üç özellik kimde bulunursa 0 kimse imanın tadını alır: Allah ve Resulü'nü her şeyden çok sevmek, bir kimseyi yalnızca Allah rızası için sevmek, Allah kendisini kurtardıktan sonra tekrar inkarcılığa dönmekten ateşe atılmaktan kaçındığı gibi kaçınmak."*[117] Resulullah'ın (s.a.v) başka hadis-i şeriflerinde de başka bir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde Allah Teala'nın arşının gölgesinde barınacak insanlar arasında, birbirlerini Allah (c.c.) rızası için sevenler olacağı zikredilmektedir.[118]

Birbirini seven insanların söz ve davranışlarla bunu göstermesi, ifade etmesi önemlidir. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v), *"Din kardeşini seven kişi, ona sevdiğini bildirsin."*[119] buyurmaktadır. Sevgiyi ifade etmek, bildirmek muhabbetin oluşması ve devamı için önemlidir. Sevgiyi artıran bir başka davranış da hediyeleşmedir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v); *"Hediyeleşiniz… Çünkü hediye kalpteki kini giderir..."*[120] buyurmaktadır. İnsan nefsi, kendine iyilik yapanı sevme fıtratı üzere yaratılmıştır. Bu sebeple hediye verilenin kalbinde, hediye edene karşı sevgi hasıl olur.

Birbirlerini Allah (c.c.) rızası için seven insanlar arasında dargınlık, kıskançlık, öfke ve şiddet gibi olumsuz duygular oluşamaz. İnsanın, bir başkasını Allah (c.c.) için sevmesi kolay bir iş değildir. Kişi, bunun için zihnini ve kalbini temiz tutmaya çalışmalı, çevresine güler yüz gösteren ve selam veren biri olmalıdır. Peygamberimiz (s.a.v), bu manada selamı yaymayı emretmekte ve sevginin imanın bir gereği olduğuna işaret etmektedir: *"Canım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selamı yayınız!"*[121]

Enes ibn Mâlik (r.a.) anlatıyor:

Peygamberin huzurunda bir adam vardı. Bir başka şahıs ona uğrayıp geçti. (Arkasından Hz. Peygamber'in huzurundaki kimse): "Ey Allah'ın Resulü! Ben bu kişiyi gerçekten seviyorum", dedi. Peygamber (s.a.v): "Peki sevdiğini ona bildirdin mi?" buyurdu. Adam: "Hayır", dedi. Hz. Peygamber: "Ona bildir", buyurdu. Adam derhal kalkıp o şahsın arkasından yetişti ve: "Ben seni Allah için seviyorum", dedi. O da: "Beni kendisi için sevdiğin Allah da seni sevsin", karşılığını verdi.

(Ebû Dâvûd, Edeb, 113)

117 Buhârî, İman, 9, 14; İkrah, 1; Edeb, 42; Müslim, Îmân, 67.
118 Buhârî, Ezan, 36; Müslim, Zekât, 16.
119 Ebû Dâvûd, Edeb, 113.
120 Tirmizî, Vela, 6.
121 Müslim, İman, 93-94; İbn Mâce, Mukaddime, 9; Edeb, 11.

Müminler birbirlerini sevmede, îsar derecesinde olmalıdır. Yani bir insan, mümin kardeşini kendisine tercih edebilmeli, onun ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarının önünde tutabilmelidir. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v), *"Sizden biriniz kendisi için istediğini din kardeşi için de istemedikçe gerçek anlamda iman etmiş olamaz"*[122] kutlu sözünü ilke edinen müminler hayatları boyunca sevgi, saygı ve yardımlaşma temeline dayanan kardeşlik örneği sergilerler.

Sevgi, tek başına yeterli bir duygu değildir. Kişi, sevdiği insanlara karşı saygı duymuyorsa zamanla muhabbet azalır ve değerini yitirir. Saygı; değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi ve hürmet duygusudur. [123]Saygılı olmak, iyi bir insanın taşıması gereken temel özelliklerden birisidir. Saygı, insanın kendi kişiliği ile başkalarının kişiliğinin arasındaki sınırı bilip o sınırı aşmaması, kendi aleyhine dahi olsa başkasının hakkına, hukukuna özen göstermesidir.

Saygıya en layık olan varlık Allah Teala'dır. Allah'a (c.c.) saygılı olmak; onun emirleri doğrultusunda yaşamaya çalışmak, Rabb'imizin belirlediği sınırları aşmamakla mümkün olur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, **"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten nasıl sakınmak gerekiyorsa öylece sakının ve siz ancak müslümanlar olarak ölün."**[124] buyrulmaktadır. Allah'a (c.c.) saygılı olanların ödüllendirileceğine dair birçok ayet-i kerime bulunmaktadır. Bunlardan birisi de şu şekildedir: **"...Kim Allah'a karşı saygılı davranırsa, Allah ona bir çıkış ve kurtuluş yolu gösterir, hiç beklemediği yerden onu rızıklandırır..."**[125]

Allah Teala'dan sonra en çok saygıya layık olan ise Hz. Peygamber'dir (s.a.v). Peygamber'e (s.a.v) saygı duymak, onu sevmek ve örnek alıp ona bağlanmakla mümkün olur. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) sağlığında ona saygıda kusur edilmediği gibi bugün de aynı şekilde devam etmelidir. Efendimiz'in (s.a.v) mübarek adı anıldığında, onun bir buyruğu anlatıldığında yahut hadisleri okunduğunda Müslümanlar aynı edep ve saygıyı göstermelidir. Hz. Peygamber'e (s.a.v) hürmet etmek, Allah'a (c.c.) hürmet demektir; ona hürmetsizlik etmek de Allah'a (c.c.) hürmetsizlik demektir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'e (s.a.v) saygısızlığın cezası üzerinde durulmuştur: **"Şüphesiz Allah ve Resulü'nü incitenlere, Allah**

EHL-İ BEYT'E SAYGI

Ehl-i beyt, Hz. Peygamber (s.a.v)'in aile fertleri için kullanılan bir tabirdir. "Ev halkı" anlamına gelen Ehl-i beyt, O'nun eşini, çocuklarını, torunlarını ve Müslüman olan yakın akrabalarını kapsamına alır. Mü'minler içerisinde Peygamberimiz (s.a.v)'e yakınlıkları, iman ve takvâda üstünlükleri sebebiyle hürmete en layık olanlardır. Resulullah (s.a.v), bir hadis-i şerifinde Kur'an'a sarılma ve ona bağlanma konusunda tavsiyelerde bulunur ve sözüne şöyle devam eder: "Size bir de Ehl-i beyt'imi bırakıyorum. Allah'tan korkun da Ehl-i beyt'ime saygılı davranın! Allah'tan korkun ve Ehl-i beyt'ime saygılı davranın!"

(Müslim, Fezâilü's-sahâbe, 36)

122 Buhârî, İman, 7; Müslim, İman, 71.

123 http://sozluk.gov.tr/

124 Âl-i İmrân suresi, 102. ayet.

125 Talak suresi, 2-3. ayet.

"Saçı sakalı ağarmış Müslümana, Kur'ân-ı Kerim'i usulüne uygun olarak okuyan, içindekiyle amel hususunda ölçüyü aşmayan ve ondan uzaklaşmayan alime ve herkesin hakkını gözetmeye çalışan adil idareciye hürmet etmek, Allah Teâlâ'ya duyulan saygı ve ta'zimden ileri gelir."

(Ebû Dâvûd, Edeb, 20)

dünya ve ahirette lanet etmiş ve onlara aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır."[126]

Sevgili Peygamberimiz'den (s.a.v) sonra saygıya en layık olan insanlar; anne-baba, âlimler ve yaşlılardır. Bir insanın üzerinde en çok hak sahibi olanlar, hiç kuşkusuz anne ve babasıdır. Allah Teala Kur'an-ı Kerim'de, **"Rabb'in sadece kendisine ibadet etmenizi, anne-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa kendilerine "öf!" bile deme, onları azarlama, ikisine de güzel söz söyle. Onları esirgeyerek alçak gönüllülükle üzerlerine kanat ger ve 'Rabb'im! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişse şimdi de sen onlara rahmet et!' diyerek dua et."[127]** buyurarak kendisine ibadetten hemen sonra anne-babaya iyi davranılmasını, onlara karşı kırıcı davranışlardan kaçınılmasını ve onlar için dua edilmesini emretmektedir.

Müslüman, kendisinden ilimde ileri olan, yaşça büyük olan, kendisine liderlik, önderlik ve öğretmenlik yapan kimselere de saygılı davranmalıdır. Cenâb-ı Allah, **"...De ki: Bilenlerle bilmeyenler hiç bir olur mu? Bunu ancak akıl sahipleri anlar."[128]** buyurmaktadır. Burada "bilenler" ilim sahibi olup onunla amel eden insanlardır. İlim, rütbe ve unvanların en yükseğidir. Buna binaen alimlere mevki ve rütbelerine göre saygı göstermek gerekmektedir. Böylece toplumda bilginin ve bilen insanların saygınlığı korunmuş olur.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), bir hadisinde yetki verilirken öncelikle bilgide önde olanların, böyle kimseler yoksa yaşça büyük olanların tercih edilmesini emretmektedir: *"Cemaate, Allah'ın kitabını en iyi bilen ve kıraatte en ileri gelen imam olsun. Eğer okuyuşları aynı ise, önce hicret eden imam olsun. Eğer hicrette de aynı iseler, yaşça en büyükleri imam olsun."[129]* Dolayısıyla toplumda saygıya en layık olanların da öncelikle âlimler olduğunu, daha sonra yaşlıların geldiğini öğrenmekteyiz. İlim ve fazilet ehline, yaşlılara saygılı davranmak, kişi ve toplumların olgunluklarını gösterir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), *"Allah Teala, yaşından ötürü bir ihtiyara saygı gösteren gence, yaşlılığında hizmet edecek kimseler lütfeder."[130]* buyurarak yaşlılara gösterilecek sevgi ve saygının karşılıksız kalmayacağını ifade etmiştir.

Sevgi ve saygı ile her türlü problem çözülebilir; kötülükler iyiliğe, çirkinlikler güzelliğe dönüşebilir. Sevgi ve saygı; kıskançlığı, nefreti ve diğer kötülükleri yok eder. İnsanların fikir, düşünce ve yaşam biçimlerine saygı göstermek, sevgi ve merhametle onların yardımına koşmak, insan olmanın vazgeçilmez değerlerindendir. Küskünlük, kusur araştırmak, söz taşımak, can, mal ve namus dokunulmazlığını çiğnemek sevgi ve saygıyı zedeleyen davranışlardandır.

---

126 Ahzap suresi, 57. ayet.
127 İsrâ suresi, 23-24. ayet.
128 Zümer suresi, 9. ayet.
129 Müslim, Salât, 122.
130 Tirmizî, Birr, 75.

OKUMA PARÇASI

Bir gün bilge şahsiyetlerden birine; "Sevginin sadece sözünü edenlerle onu yaşayanlar arasında ne fark vardır?" diye sormuşlar. "Bakın, göstereyim." demiş, bilge. Önce sevgiyi dilden gönüle indirememiş olanları çağırarak onlara bir sofra hazırlamış. Hepsi oturmuşlar yerlerine. Derken tabaklar içinde sıcak çorbalar gelmiş ve arkasından da derviş kaşıkları denilen bir metre boyundaki kaşıklar… Bilge, sofradakilere, "Bu kaşıkların ucundan tutup öyle yiyeceksiniz." diye bir de şart koşmuş. "Peki!" deyip içmeye teşebbüs etmişler. Fakat o da ne? Kaşıklar uzun geldiğinden bir türlü döküp saçmadan götüremiyorlar ağızlarına. En sonunda bakmışlar beceremiyorlar, öylece aç kalkmışlar sofradan.

"Şimdi…" demiş bilge, "Sevgiyi gerçekten bilenleri çağıralım yemeğe."

Yüzleri aydınlık, gözleri sevgi ile gülümseyen insanlar gelmiş oturmuş sofraya bu kez. Buyrun, denilince her biri uzun boylu kaşığını çorbaya daldırıp sonra karşısındaki kardeşine uzatarak içirmiş. Böylece her biri diğerini doyurmuş ve şükrederek kalkmışlar sofradan.

"İşte!" demiş ve eklemiş bilge:

"Kim ki hayat sofrasında yalnız kendini görür ve doymayı düşünürse o, aç kalacak ve her kim kardeşini düşünür de doyurursa, o da kardeşi tarafından doyurulacaktır şüphesiz… Ve şunu da unutmayın; hayat pazarında, alan değil, veren kazançtadır daima. Düşünün! Siz bu sofradan doyarak mı yoksa aç mı kalkardınız?"

http://dinihikayelerim.com/gercek-sevgi/

1.9. Merhamet ve Şefkat

Merhamet, insanın bütün varlıklara içten sevgi duyması; şefkat, acıma ve yardım etme düşüncesiyle dolu olmasıdır.[131] Merhamet; dert ve sıkıntı içerisinde olan kişinin derdiyle dertlenmek, üzüntüsüyle üzülmek ve ona yardımcı olmaya çalışmaktır. Merhamet, varlıkların hiçbirine zulüm ve haksızlığı reva görmeyip zayıf ve güçsüz olanların hâllerine acıyıp onlara yardım etmektir.

Merhametin zıddı, acımasızlık, yürek katılığı ve duyarsızlıktır. Merhamet olmadan hayat olmaz. Herkes ve her şey merhamete muhtaçtır. Bu dünya hayatında zorluk, acı ve keder, korku, yoksulluk ve yoksunluk, haksızlık tüm insanların başına gelebilen durumlardır.

Merhametli insan affedici, yardımsever, sabırlı ve nazik olur. Aynı zamanda hiçbir canlıyı incitmemeye çalışır, onların haklarına ve yaşam alanlarına saygılı olur. Şefkat ve merhamet katı kalpleri yumuşatır, insanları sevgiyle birbirine yaklaştırır. Böylece insanlar arasında, sevgi, güven, birlik ve dayanışma artar ve huzurlu bir toplum oluşur.

Merhamet ve şefkat, olgun mümin olmanın ve Allah'ın (c.c.) yarattığı insana saygının birer simgesi ve önemli göstergeleridir. Bütün insanlara karşı anlayışlı ve tüm yaratılmışlara karşı merhametli olmak, İslam'ın insanı ulaştırmak istediği kemalin esasıdır. Bu ise, önce müminlerin kendi aralarında başlar, sonra insanlığı ve bütün yaratılmışları içine alır.

Allah Teala'nın Rahman, Rahîm, Raûf ve Kerim gibi isimleri onun şefkat ve merhametini göstermektedir. Sonsuz şefkat ve merhamet sahibi olan Yüce Allah, mahlukatın var olmasını dileyip onları vücuda getirmiştir. Onları çaresiz ve yapayalnız bırakmamış; Kur'an-ı Kerim'de ifade edildiği üzere **"...Allah'ın rahmeti her şeyi kuşatmıştır..."**[132] Allah Teala bu vasfı ile kullarını ödüllendirir, onlara nimetler bağışlar. Tövbeleri kabul eder, peygamberler aracılığı ile insanlara doğru yolu gösterir.

"Allah merhametini yüz parçaya ayırdı, doksan dokuz parçasını kendi yanında tuttu, bir parçasını yeryüzüne indirdi. İşte bu bir parça rahmet sebebiyle yaratıklar birbirine merhamet eder. Hatta yavrulu hayvan, bir tarafını incitir endişesiyle ayağını yavrusundan sakınır."
(Buhârî, Edeb, 19, Müslim, Tevbe, 17)

Hz. Peygamber'in (s.a.v) gönderilmesi, Kur'an'ın indirilmesi de Allah'ın (c.c.) merhametinin bir sonucudur. O, merhametlilerin en merha-

131 bk. Dini Terimler Sözlüğü, s. 231.

132 A'raf suresi, 156. ayet.

metlisi ve merhamet edenlerin en hayırlısıdır.[133] Allah'ın (c.c.) merhamet niteliğinin bir sonucu olarak insanlara gönderilen peygamberlerin en önemli özelliklerinden birisi de merhametli olmalarıdır. Kur'an-ı Kerim, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) âlemlere rahmet olarak gönderildiğini, Allah Teala'nın rahmeti sayesinde insanlara yumuşak davrandığını beyan etmektedir.[134]

"Ey müminler! And olsun ki içinizden size sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelen, size düşkün, müminlere şefkatli ve merhametli bir peygamber gelmiştir."
(Tevbe suresi, 128. ayet)

Hz. Peygamber (s.a.v), şefkat ve merhamette insanlığa en güzel örnektir. Küçük büyük, genç yaşlı herkese şefkat ve merhamet ile muamelede bulunmuştur. Onun şefkati, inancı, rengi, ırkı, makamı cinsiyeti ne olursa olsun bütün insanlara yöneliktir. Allah Resulü, büyük küçük demeden herkesin hatırını sorar, çocukları çok sever, onları gördüğü zaman selam verir, kendileriyle ilgilenirdi. "Gözümün nuru" dediği namazı kıldırırken cemaatten gelen bir bebek ağlamasıyla namazı kısa tutar, kimsenin sıkıntı çekmesini istemezdi. Peygamber Efendimiz'i (s.a.v) torunlarını öperken gören ve *"Doğrusu benim on çocuğum var, hiçbirini öpmem." diyen bir kimseye Resulullah (s.a.v), "… Merhametli olmayana merhamet edilmez"*[135] şeklinde cevap vermiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v) çocuklara karşı olan merhameti tarif edilemez derece idi. Uhud'da şehit düşen bir Müslüman'ın küçük oğlu, aynı gün Peygamber Efendimiz'e (s.a.v) gelerek "Babam nerede?" diye sorar. Babasının şehit olduğunu öğrenince ağlamaya başlar. Bunun üzerine Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), çocuğu kucağına alır ve "İster misin, ben baban olayım, Aişe de annen olsun!" diyerek engin şefkat ve merhametiyle onu teselli eder.

HATIRLAYALIM

Hz. Peygamber, İslam'ı anlatmak için Taif'e gittiğinde şehrin ileri gelenleri ve halk, onun söylediklerine kulak vermemiş hatta onu çocuklara taşlattırmışlardır. Allah Resulü yaralanmış ve kanlar içinde kalmıştır. Bu olay üzerine Cebrail ve İsrafil adlı melekler Allah'ın selamı ile gelmişler ve Resulullah'a bir teklifte bulunmuşlardır: "Ey Peygamber, dilersen şu dağı Taif'in üzerine yıkalım." Bu teklifi kabul etmeyen Peygamber Efendimiz, 'Hayır, ümit ediyorum ki, Allah onların soyundan sadece Allah'a ibadet eden ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayan bir nesil çıkartacaktır.' demişti.

(Buhârî, Bed'ü'l-halk, 7.)

133 A'raf suresi, 151. ayet; Mümin suresi, 109. ayet.
134 Enbiyâ suresi, 107. ayet; Âl-i İmran suresi, 159. ayet.
135 Buhârî, Edep, 18.

Peygamber Efendimizin bitki ve hayvanlara karşı merhametini araştırınız!

Merhamet, müminlerin de temel özelliklerindendir. Bu nedenle Kur'an, müminlerin birbirlerine karşı merhametli olduklarını belirtir: **"Muhammed, Allah'ın Resulü'dür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler..."[136]** Başka bir ayet-i kerimede de kurtuluşa eren, ahirette kitapları sağ ellerinden verilen müminlerin nitelikleri sayılırken; **"Sonra da iman edenlerden olup birbirine sabrı tavsiye edenlerden, birbirine merhameti tavsiye edenlerden olanlar var ya, işte onlar Ahiret mutluluğuna erenlerdir. "[137]** buyrulur.

Kur'an'ın bu tutumuna uygun olarak Hz. Peygamber (s.a.v) de merhamet konusu üzerinde önemle durmuş, katı ve merhametsiz davrananları bir hadisinde şu şekilde uyarmıştır: *"İnsanlara merhamet etmeyen kimseye Allah merhamet etmez."*[138] Bir başka hadisinde de *"Siz yerdekilere merhamet edin ki göktekiler (Allah ve melekler) de size merhamet etsin."*[139] buyurarak Allah'ın (c.c.), merhametli insanları sevdiğini ifade etmiştir.

Peygamberimiz (s.a.v), müminleri bir vücuda benzeterek sevgi bağlarının ne derece kuvvetli olması gerektiğini bir örnekle beyan etmektedir: *"Müminler birbirlerini sevmekte, birbirlerine acımakta ve birbirlerini korumakta bir vücuda benzer. Vücudun bir uzvu hasta olduğu zaman, diğer uzuvlar da bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulurlar."*[140] Hadis-i şeriften anlaşıldığı üzere müminlerin, sevgi, merhamet ve yekdiğerini esirgeyip koruma gibi son derece üstün nitelikli işlerde birbirlerine yardımcı olmaları gerekmektedir. Buna göre, müminler birbirlerini sevmeli, birbirlerine merhamet etmeli, acımalı ve birbirlerine şefkat gösterip yardımcı olmalıdırlar.

Unutulmamalıdır ki merhamet, imanımızın bu âlemde şahidi olan ve bizi kalben Rabb'imize yaklaştıran ilahi bir cevherdir. Bu sebeple denilebilir ki dertli bir insan karşısında gönlün ıstırap duyması ve merhamet duygularının coşması, insanda hassas bir kalbin varlığının ilk alametidir.

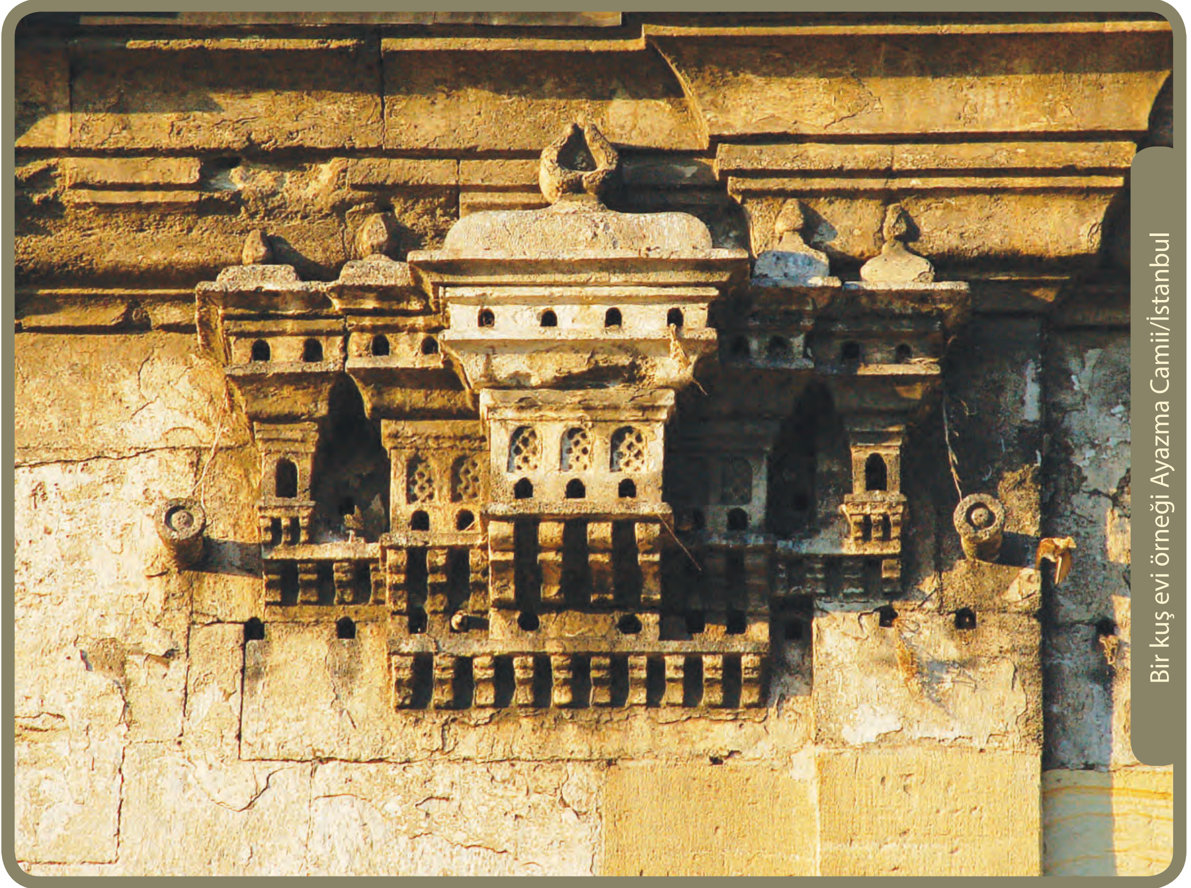
136 Fetih suresi, 29. ayet.

137 Beled suresi, 17-18. ayetler.

138 Müslim, Fezail, 66.

139 Ebû Dâvûd, Edeb, 58; Tirmizî, Birr, 16.

140 Buhârî, Edeb 27; Müslim, Birr, 66.

Bir kuş evi örneği Ayazma Camii/İstanbul

OKUMA PARÇASI / KUŞ EVLERİ

Türk İslam mimarisinin en ince, en zarif örneği olarak isimlendirilen kuş evleri, literatürde "kuş köşkleri, serçe sarayları, güvercinlik, kuş takası, kuşhane" gibi isimlere sahiptir. Bir medeniyetin şefkat seslerinin işitildiği kuşevleri, hayvanlara da yaşam alanlarında yer ayırma düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Bu düşünceden hareketle şehirlerini İslam'ın çizdiği çerçevede oluşturmaya başlayan Osmanlı, inşa ettiği kervansaray, han, hamam ve özellikle camilerde kuşlara da yer açmıştır. Bugün Osmanlı eseri olarak ziyaret ettiğimiz camilerin hemen hemen hepsinde kuşlar için tarifi imkânsız bir estetikle yapılmış minik evleri görmek mümkündür. Kuş evleri, özelliği ve işlevine göre binanın yüzeyine örme, kabartma, oyma gibi muhtelif tekniklerle yapılmıştır.

Görünüş itibarıyla küçük bir ev, köşk, cami gibi yapılan kuş evleri, camilerin olmazsa olmaz bir parçası olarak görülmüştür. Anadolu'daki pek çok yapıda görülen kuş evlerinin en önemli örnekleri İstanbul'da bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı Ayazma Camii'nde yer almaktadır. Öyle ki 18. yüzyıl ortalarında inşa edilen cami, bir kuş evi müzesini andırmaktadır. Toplamda 17 tane kuş evine sahip olan bu cami, kuş evlerinin sanatsal çeşitliliğini görmek açısından da hayli dikkat çekicidir. Çünkü her cephede farklı bir şekille yapılmış minyatür evler yer almaktadır.[141]

141 bk. Şebnem Eryavuz, "Kuşevleri", TDVİA, (https://islamansiklopedisi.org.tr/kusevi); Aygün Ülgen, "Türk Mimarîsinin Minyatür Yapıları: Kuş evleri," Tarih ve Medeniyet – 7, Eylül 1994, s. 55-58.

PEYGAMBERİMİZ'İN (S.A.V) CESARETİ

Hz Câbir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz Zâturrikâ 'da,Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile beraberdik Koyu gölgeli bir ağacın yanına gelmiştik. Bu ağacı, altında dinlenmesi için Aleyhissalâtu vesselâm'a bıraktık. (Resulullah kılıcını ağaca asıp istiratte çekilmişti ki, O 'nu gizlice takip eden) müşriklerden biri gelip (asılı olan kılıcı kapıp) kınından sıyırp (Resulullah'a): "Benden korkuyor musun?" dedi. Aleyhissalltu vessalam:
"Hayır!" dyince"
"Peki seni benden kim kurtaracak?"
"Allah!" diye cevap verdi.(Duruma muttali olan) ashab adamı tehdîd etti. (o da kılıncı kınına koydu ve ağaca astı.)
Buharî,Megâzi 31, 84, 87; Müslim; Müsâfirîn, 307- 311, (840,843); Nesâî, Salâtu'l-Havf 1, (3, 175, 176, 178).

1.10. Cesaret (Şecaat)

Cesaret; zor veya tehlikeli bir işe girişirken kişinin kendinde bulduğu güven ve atılganlıktır. Cesaret, aynı zamanda şecaat manasına gelmektedir. Şecaat; yiğitlik, kahramanlık ve cesaret demektir. Kişinin savaş, şiddet ve tehlike gibi zor bir durum karşısında yüreklilik göstermesidir.[142]

Cesaret (şecaat), bir Müslüman'da bulunması gereken faziletlerdendir. Allah (c.c.) insana, dışarıdan gelecek saldırılardan kendini koruma gücü vermiştir. Bu güç ifrata kaçar, gereğinden fazla olursa tehevvür (saldırganlık) ortaya çıkar. Bu da insanın birdenbire, lüzumsuz yere tehlikelere atılmasıdır. Tefrite (yokluk, azlık) düşerse, cebanet (korkaklık) gibi kötü bir huy meydana gelir. Bu da sabır ve metanet gösterememek, cesaret gereken yerde korkuya kapılarak dağılmak ve kaçmaktır. Şecaatin itidal (denge) hâli, Allah'a (c.c.) ve ahiret gününe kuvvetle imandan kaynaklanan bir kahramanlıktır.

Cesaret, korkunun yok edilmesi değil, korkunun kontrol altına alınarak gerekli olan doğru davranışın yapılmasıdır. Başlangıçta korkak ile cesur insan arasında pek bir fark yoktur. Aradaki tek fark korkak, korkularının etkisinden kurtulamayıp hareket edemezken cesur, onların üstesinden gelerek ileriye doğru bir adım atmayı başarır. Bu da ancak iman ve tevekkül ile gerçekleşebilir.

Cesaretin temeli, Allah Teala'nın takdirine rıza ve teslimiyettir. Bu sebeple Allah'a (c.c.) ve kadere iman eden bir kimseye korkaklık ve zillet yakışmaz. Müslüman, dışarıdan gelecek saldırılar karşısında korkak davranmamalı, fakat saldırıya haddinden fazla karşılık vererek saldırgan veya hemen öfkeye kapılan bir kimse de olmamalıdır. Buna mukabil doğru tavır, duruma ve şartlara göre saldırıya misliyle cevap vermek, karşılık vermeye gücü yettiği hâlde affetmek, suçluyu cezalandırmakta haddi aşmamak ve korkup sinmemek şeklinde olmalıdır.

İnsandaki cesaret duygusu doğru yerlerde kullanılmalı, gurur ve kibir için olmamalıdır. Diğer ta-

142 Dini Terimler Sözlüğü, s. 338.

raftan cesaret, dinin emrettiği veya izin verdiği yerlerde olmalı, haram olan şeylerde yapılmamalıdır. Mesela başkalarını ezmek, kuvvet göstermek, hak edilmeyen bir şeyi güç kullanarak elde etmek cesaret erdemi değildir.

Kur'an-ı Kerim'de, herhangi bir şekilde zulme uğradığında, bir zorbalıkla karşılaştığında buna boyun eğmeyip kendini savunmak olgun bir Müslüman'ın vasıfları arasında sayılır: "**Zulme uğradıktan sonra, kendini savunup hakkını alan kimseye (ceza vermek için) bir yol yoktur. Ceza yolu ancak insanlara zulmedenler ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenler içindir...**"[143] Din düşmanlarına karşı sert ve güçlü bir duruş her zaman teşvik edilir ve aynı zamanda psikolojik baskılardan da yılmayan, eleştiri ve kınamalardan etkilenmeyen inanç sahipleri övülür: **"Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, (bilin ki) Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler. Onlar müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar. Allah yolunda cihat ederler. (Bu yolda) hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar. İşte bu, Allah'ın bir lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."**[144]

Her faziletin en güzel örneklerini Peygamber Efendimiz'de (s.a.v) gördüğümüz gibi, şecaatin de örneklerini onda görmekteyiz. Abdullah bin Ömer (r.a.), *"Resulullah Efendimizden daha yiğit, daha kuvvetli, daha şecaatli bir kimse görmedim!"*[145] demiştir. Nitekim Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), İslam'ı tebliğ ederken çeşitli eziyetlere katlanmış; gösterilen tepkiler karşısında yılmadan yoluna devam etmiştir. O, hayatı boyunca korku nedir bilmemiş ve devamlı olarak ashabına cesaret vermiştir. Davasından vazgeçmesi için türlü yollar denenmiş, kendisine servet ve makam teklif edilmiştir. Ancak o, saldırılar karşısında boyun eğmemiş, kendisine yapılan teklifleri ise şu sözlerle geri çevirmiştir: *"Ben, Allah tarafından gönderildim, kendiliğimden bir şey söylemiyorum. Allah'a yemin ederim ki bu görevimden dönmem için Güneş'i sağ elime, Ay'ı sol elime koysalar yine de vazgeçmem. Allah ya onu galip kılar yahut da ben bu yolda yok olur giderim".*[146]

Hz. Peygamber (s.a.v), gayrimüslimlerle yapılan bütün savaşlara katılmış, zaman zaman en ön saflarda çarpışmıştır. Hz. Ali (r.a.) der ki: *"Biz Bedir'de Allah Resulü'ne sığınıyorduk. O gün kendileri, düşmana en yakın duranımız, insanların en cesur ve metanetli olanı idi."*[147] Sahabeden Berâ ibn Âzib de Resulullah'ın (s.a.v) Huneyn Gazvesi'ndeki cesaretini anlatır ve şöyle der: *"Vallahi, biz savaş kızıştı mı Resulullah'a (s.a.v) sığınırdık. Bizim cesurumuz, Resulullah (s.a.v) ile aynı hizada durabilendi."*[148]

"...O peygamberler, Allah'ın vahiylerini tebliğ eden, Allah'tan korkan, başka hiç kimseden korkmayan kimselerdir. Allah hesap görücü olarak yeter."

(Ahzâb suresi, 39. ayet.)

---

143 Şûra suresi, 41-42. ayetler.
144 Mâide suresi, 54. ayet.
145 İbn Sa'd, I, s. 373.
146 İbn Hişam, I, 352.
147 İbn Hanbel, I, 86.
148 Buhârî, Cihad, 167; Müslim, Cihad, 179.

2. Olumsuz Tutum ve Davranışlar

2.1. Yalan ve Riya

"Gönül yalan sözden istirahat bulmaz. Suyla yağ karışık olursa çıra (çerağ) aydınlık vermez."
(Mesnevî, 2/2755)

Yalan (kizb), doğruluğun (sıdk) karşıtı olup bir konuda gerçeğe aykırı haber veya bilgi vermektir.[149] Dürüst olmanın zıddı olan yalan; riya, gıybet ve iftira gibi farklı şekillerde kendini gösterir.[150]

İnsanlar arasındaki ilişkiler sevgi, saygı ve güvene dayanır. Doğruluk ve doğru söylemek toplumu kaynaştırırken, doğruluk ve dürüstlüğün tersi olan yalan ve yalancılık ise insanlar arasındaki saygı ve güveni, dostluk ve arkadaşlığı ortadan kaldırır. Hak ihlaline yol açar, adaletin yerini zulmün almasına sebep olur.

İslam, yalanı ve yalancılığı büyük günahlardan biri olarak kabul eder ve müminleri bu davranıştan sakındırır: **"Yalanı, ancak Allah'ın ayetlerine inanmayanlar uydurur. İşte onlar, yalancıların ta kendileridir."[151]**, **"…Yalan sözden sakınınız."[152], "Ey İman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin."[153]** buyurur.

Yalanın temeli münafıklıktır ve Kur'an'da münafıkların kalpleri de ifade edildiği üzere hastalıklıdır. Cenâb-ı Hakk'ın, yalancı münafıklara hazırladığı akıbet de, ayet-i kerimede ifade edildiği üzere acıklı bir azaptır: **"Onların kalplerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını çoğaltmıştır. Söylemekte oldukları yalanlar sebebiyle de onlar için acıklı bir azap vardır."[154]**

Peygamber Efendimiz (s.a.v), *"… Yalandan sakının. Yalan insanı günaha, o da cehenneme götürür. Kişi durmadan yalan söylerse ve Allah katında yalancılardan yazılır."[155]* buyurarak ümmetine yalandan uzak durmalarını emretmiştir. Resulullah (s.a.v), bu konuda Müslümanlar'a en güzel şekilde örnek olmuş; şaka ile bile olsa yalan konuşmamıştır. Hatta *"Yazıklar olsun o kimseye ki, insanları güldürmek için konuşur ve yalan söylerler! Yazık ona, yazık ona!"[156]* ifadesiyle şaka amaçlı yalan söylemeyi dahi hoş karşılamamıştır. Buna mukabil şaka dâhil hiçbir şekilde yalan söylemeyen kimseyi şu şekilde müjdelemiştir: *"Ben, haklı bile olsa münakaşayı terk eden kimseye cennetin kenarında bir köşkü garanti ediyorum. Şaka bile olsa yalanı terk*

"Münafığın üç belirgin özelliği vardır:
Yalan söyler,
emanete hıyanet eder
ve sözünde durmaz."
(Buhârî, İman, 24)

149 bk. Mustafa Çağrıcı, "Yalan", TDVİA, C 43, s. 297.
150 bk. Mustafa Çağrıcı, "Riya". C 35, S. 137.
151 Nahl suresi, 105. ayet.
152 Hac Suresi, 30. ayet.
153 Ahzab suresi, 70. ayet.
154 Bakara suresi, 10. ayet.
155 Buhârî, Edep, 69.
156 Ebû Dâvûd, Edeb, 88; Tirmizî, Zühd, 10.

edene de cennetin ortasında bir köşkü, ahlakı güzel olana da cennetin en üstünde bir köşkü garanti ediyorum."[157]

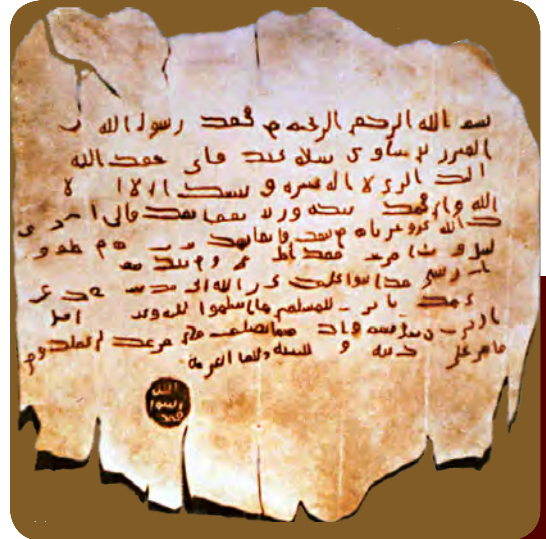
Yalan, imanla bir arada duramayacak kötü bir davranıştır. Peygamber Efendimiz (s.a.v), yalanı en büyük günahlar arasında saymış, ashabına yalancılığın felaketini defalarca tekrarlamıştır. Nüfey bin Hâris (r.a.) şöyle rivayet eder: *"Resulullah (s.a.v) bir gün; 'Büyük günahların en büyüğünü size haber vereyim mi?' diye üç defa sordu. Biz de 'Evet, Yâ Resulullah!' dedik. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz; 'Allah'a şirk koşmak, ana-babaya itaatsizlik etmek!' buyurduktan sonra yaslandığı yerden doğrulup oturdu ve; 'İyi dinleyin, bir de yalan söylemek ve yalancı şahitlik yapmak!' buyurdu. Bu sözü o kadar çok tekrar etti ki, daha fazla üzülmesini istemediğimiz için keşke sükût buyursalar da yorulmasalar, diye arzu ettik."*[158]

"Şüpheliyi bırak, şüphe vermeyene bak. Zira gönül, (sözde ve işte) doğrudan huzur, yalandan kuşku duyar."

(Tirmizî, Kıyamet, 60)

OKUMA PARÇASI

Allah Resulü (s.a.v), etraftaki hükümdarlara İslam'a davet mektupları gönderiyordu. Bu mektuplardan birini de Roma İmparatoru Hirakl'e (Hireklius) göndermişti. Hirakl, mektubu baştan sona okudu. O sırada Şam bölgesinde bulunan Ebû Süfyan'ı çağırttı ve aralarında şu şekilde bir konuşma oldu:

– Ona en çok uyanlar kimlerdir, zenginler mi, fakirler mi?

– Fakirler.

– Ona inananlardan hiç dönenler oldu mu?

– Şimdiye kadar hayır.

– Artıyorlar mı, eksiliyorlar mı?

– Her geçen gün biraz daha artıp çoğalıyorlar.

– Hayatında hiç yalan söylediğini duydunuz mu?

– Hayır, onu hiçbirimiz yalan söylerken duymadık.

Ve işte mektubun tesirinden sonra zamanı Müslümanların en amansız düşmanı olan Ebû Süfyan'dan aldığı bu cevaplarla çarpılan Hirakl, kendini tutamayarak şöyle dedi:

– Bir insanın bunca zaman insanlara yalan söylemekten kaçınıp da Allah'a karşı yalan söylemesi düşünülemez.

(Buhârî, Bed'ül-vahy, 6)

157 Ebû Dâvûd, Edeb, 7.

158 Buhârî, Şehâdât, 10, Müslim, Îmân, 143.

DÜŞÜNELİM

Ayna ile terazi, birisi incinecek yahut utanacak diye doğru söylemekten sakınır mı? Susar mı? Ayna ile terazi öyle kadri yüce ve doğru mihenk taşlarıdır ki sen onlara iki yüz sene hizmet etsen ve daha sonra aynaya desen ki "Ben sana bu kadar sene hizmet ettim, hatırım için beni çirkin gösterme!" Teraziye de desen ki "Yalvarırım sana! Fazla tart, eksiğimi açığa vurma!" Onlar sana cevap verir de derler ki: "Zavallı, herkesi kendine güldürme, kendini âleme maskara etme!" Ayna ile terazi hile bilmezler, yalan söylemezler. Doğruluktan ayrılmayan ayna ile terazi derler ki; "Allah, gerçeklerin bizim vasıtamızla tanınması, anlaşılabilmesi için kadrimizi yüceltti, bizi bu işte görevlendirdi. Bu doğruluğumuz olmasaydı, gerçeği olduğu gibi ortaya koymasaydık, bizim ne değerimiz kalırdı? İyilerin, güzellerin yüzlerini nasıl görür ve nasıl gösterebilirdik?"

(Mesnevi, c,6. 3546-3551)

Riya; gösteriş, iki yüzlülük, özü sözü bir olmama durumudur.[159] Bir kimsenin saygınlık kazanma, çıkar sağlama gibi dünyevi amaçlarla kendisinde üstün özellikler bulunduğuna başkalarını inandıracak tarzda davranmasıdır. Allah (c.c.) için yapılması gereken amel ve ibadeti kullara gösteriş olsun diye yapmasıdır.

Riya, Allah'tan (c.c.) başkasının hoşnutluğunu kazanma düşüncesiyle amelde ihlası terk etmektir. Allah'a (c.c.) itaat eder görünerek kulların takdirini kazanmayı istemektir. İbadetleri kullanarak dünyevi çıkar peşinde olmak, Allah'ın (c.c.) emrini yerine getirmek maksadıyla değil, insanlara gösteriş olsun, diye iyilik yapmaktır.

Kur'an-ı Kerim'de gösteriş amacıyla yardımda bulunanların durumu şu şekilde izah edilmektedir: **"Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı hâlde insanlara gösteriş olsun diye malını harcayan kimse gibi,sadakalarınızı başa kakmak ve gönül kırmak suretiyle boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan ve maruz kaldığı şiddetli yağmurun kendisini çıplak bıraktığı bir kayanın durumu gibidir. Onlar kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler."[160]** Bir başka ayet-i kerimede ise Allah (c.c.) rızasını gözetmeden, sadece gösteriş olsun, diye ibadet edenlerden şöyle bahsedilmektedir: **"Münafıklar Allah'ı aldatmaya çalışırlar. Allah da onların bu çabalarını başlarına geçirir. Onlar, namaza kalktıkları zaman tembel tembel kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar ve Allah'ı pek az anarlar."[161]**

Resulullah (s.a.v), riyayı "küçük şirk"[162] diye nitelemiş, Allah'ın (c.c.) kıyamet gününde gösteriş için ibadet ve hayır yapanlara şu şekilde hitap edeceğini bildirmiştir: *"Ey riyakârlar! Dünyada amellerinizi gösteriş olsun diye kimin için yaptıysanız gidin onu arayın, bakalım bulabilecek misiniz?"[163]* Ayrıca, *"Ümmetim için gizli şirk ve şehvetten kaygı duyuyorum."* demiş; *"Sizden sonra da hâlâ şirk olacak mı?"* sorusuna, *"Evet, fakat Güneş'e, Ay'a, taşa ve puta tapmak*

159 Dini Terimler Sözlüğü, s. 308.

160 Bakara suresi, 264. ayet.

161 Nisâ suresi, 142. ayet.

162 bk. Tirmizi, Hudut, 24.

163 Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 428, 429.

şeklinde olmayacak, insanlar ibadetlerini riya için yapacaklar." cevabını vermiştir.[164]

Bir hadiste de ibadet ve hayırlarıyla şöhret peşinde olanların gizli kötülüklerinin Allah (c.c.) tarafından teşhir edileceği, riya ile amel edenlerin riyakârlığının açığa vurulacağı ifade edilmektedir.[165] Amellerde esas olan gizliliktir, çünkü gizlilik ihlaslı olmayı ve riyadan kurtulmayı sağlar. Ancak amelleri açıktan yapmanın sakıncasının bulunmadığı, hatta faydalı olduğu durumlar da vardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, **"Sadakaları açıktan verirseniz bu ne güzel! Eğer yoksullara gizlice verirseniz bu sizin için daha hayırlıdır."** [166] buyrulmuştur.

OKUMA PARÇASI

Ebû Hüreyre (r.a.), Resulullah'ı (s.a.v) şöyle buyururken dinledim, dedi:

"Kıyamet günü hesabı ilk görülecek kişi, şehit düşen bir kimse olup huzura getirilir. Allah Teala ona verdiği nimetleri hatırlatır, o da hatırlar ve bunlara kavuştuğunu itiraf eder. Cenâb-ı Hak:

– Peki, bunlara karşı ne yaptın diye buyurur.

– Şehit düşünceye kadar senin uğrunda cihat ettim, diye cevap verir.

– Yalan söylüyorsun. Sen, "babayiğit adam" desinler diye savaştın, o da denildi, buyurur. Sonra emrolunur da o kişi yüzüstü cehenneme atılır.

Bu defa ilim öğrenmiş, öğretmiş ve Kur'an okumuş bir kişi huzura getirilir. Allah (c.c.) ona da verdiği nimetleri hatırlatır. O da hatırlar ve itiraf eder. Ona da:

– Peki, bu nimetlere karşı ne yaptın? diye sorar.

– İlim öğrendim, öğrettim ve senin rızan için Kur'an okudum, cevabını verir.

– Yalan söylüyorsun. Sen "alim" desinler diye ilim öğrendin, "ne güzel okuyor" desinler diye Kur'an okudun. Bunlar da senin hakkında söylendi, buyurur. Sonra emrolunur, o da yüzüstü cehenneme atılır.

Daha sonra Allah'ın (c.c.) kendisine her çeşit mal ve imkân verdiği bir kişi getirilir. Allah (c.c.) verdiği nimetleri ona da hatırlatır. Hatırlar ve itiraf eder.

– Peki ya sen bu nimetlere karşılık ne yaptın, buyrur.

– Verilmesini sevdiğin, hoşnut olduğun hiçbir yerden esirgemedim, sadece senin rızanı kazanmak için verdim, harcadım, der.

– Yalan söylüyorsun. Hâlbuki sen, yaptıklarını "ne cömert adam" desinler diye yaptın. Bu da senin için zaten söylendi, buyurur.[167]

---

164 Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 124.

165 Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 270; Buhârî, Rikak, 36, Ahkâm, 9; Müslim, Zühd, 47, 48.

166 Bakara suresi, 271. ayet.

167 Müslim, İmâre, 152.

2.2. Kibir

DİKKAT!

"Ey kötü huylarının zindanında hapsolan kişi! Âdem'in tevazu kulluğu ile şeytanın ululanmasını, kendini üstün görmesini müşahede et, ayırt et de Âdem'in kul oluşunu seç. Varlık ve benlik, insanı adamakıllı sarhoş eder; aklını başından, utanmak duygusunu gönlünden alır. Şeytan, bu sarhoşluğa kapıldı da; "Âdem neden benden üstün olsun; bana reis olsun?" dedi ve lanete uğradı, 'iblis' oldu."

Mesnevi 4: 3343

Kibir, büyüklenmek; hüner, servet ve başarı sebebiyle kişinin kendisini başkalarından üstün görmesi, özel ve ayrıcalıklı olduğunu düşünmesi; başkalarını küçümsemesidir.[168]

Kibir, büyüklenen bir kişinin kendini diğer insanlardan değerli ve olgun göstermesine sebep olur. Böylece kişi kendisinin öyle olduğuna inanır, başkalarını aşağılamayı âdet edinir, insanları hafife alır ve onlardan uzaklaşır. Kibirli insanlar, kendisinin aksine bir fikir beyan eden ve öğüt veren insanlardan nefret eder ve böyle bir durumda öfkeye kapılır. Kibirlenen kişi, sahip olduğu bilgileri başkalarını aşağılamak için kullanır, insanlara katı davranır. İnsanoğlu genel olarak ilmi, soyu, güzelliği, malı, güç ve kuvveti ve bunlara ilaveten ailesi (evlat, akraba, hizmetkârlar) ile övünür. Haset, gurur, riya gibi kötü huylar, kibrin sebepleri olarak karşımıza çıkar.

Kibirden kaynaklanan amel ve davranışlar pek çoktur. "Başkasını hor görmek, aşağılamak, kimseyi beğenmemek ve insanlarla alay etmek, hatta lakap takmak gibi çirkin davranışların temelinde kibir yatmaktadır.

Cenâb-ı Allah, kibirli insanları sevmediğini bildirmekte ve **"Kibirlenip de insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Zira Allah, kendini beğenmiş övünüp duran kimseleri asla sevmez."[169]** buyurmaktadır. Başka bir ayet-i kerimede de kibirli insanları cezalandıracağını şu şekilde ifade etmektedir: **"Yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayanları ayetlerimden uzaklaştıracağım. (Onlar) her ayeti görseler de ona iman etmezler…"[170]**

Kibrin, sahibini yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bıraktığını Cenâb-ı Allah şu ayet-i kerime ile gözler önüne sermektedir: **"Hani Rabbin meleklere, "Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin" demişti. Bunun üzerine bütün melekler saygı ile eğildiler. Ancak İblis, saygı ile eğilenlerle beraber olmaktan kaçındı. Allah, "Ey İblis! Saygı ile eğilenlerle beraber olmamandaki maksadın ne?" dedi. İblis dedi ki: "Ben, kuru bir çamurdan, şekillenmiş balçıktan yarattığın insan için saygı ile eğilemem." Allah, "Öyleyse çık oradan, çünkü sen kovuldun. Şüphesiz hesap gününe kadar lânet senin üzerinedir" dedi."[171]**

---

168 bk. Dini Terimler Sözlüğü, s. 206.

169 Lokmân suresi, 18. ayet.

170 A'raf suresi, 146. ayet.

171 Hicr suresi, 28-35. ayetler.

Sahip oldukları ile başkalarına üstünlük taslayan insanların durumu hakkında Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur:

"A'raftakiler, simalarından tanıdıkları birtakım adamlara da seslenir ve şöyle derler: Ne çokluğunuz, ne de taslamakta olduğunuz kibir size bir yarar sağladı! Sizin, 'Allah bunları rahmete erdirmez.' diye yemin ettikleriniz şunlar mı? (Sonra cennetliklere dönerek) 'Haydi, girin cennete. Size korku yok. Siz üzülecek de değilsiniz" derler."

(A'raf suresi, 48-49. ayetler)

Âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olan Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) hayatında kibirden eser yoktur. Bilakis o, bütün hayatını üstün bir tevazu ile yaşamıştır. Kalbinde zerre kadar kibir olan kimsenin cennete giremeyeceğini[172] bildiren Allah Resulü, *"Size cehennemliklerin kimler olduğunu söyleyeyim mi? Katı kalpli, cimri ve kurularak yürüyen kibirli kimselerdir."*[173] buyurmuştur. Bir başka hadis-i şerifinde de Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Bir kimse kibirlene kibirlene sonunda zalimler grubuna kaydedilir. Böylece zalimlere verilen ceza ona da verilir."*[174] diyerek kibirli kimsenin zalimlerden olduğunu beyan etmiştir.

Müslüman'ın temiz ve güzel giyinmesini tavsiye eden Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), bunun kibir olmadığını ifade etmiştir. Sahabeden biri; *"İnsan elbise ve ayakkabısının güzel olmasını arzu eder, deyince Allah Resulü şöyle buyurmuştur: "Allah güzeldir, güzeli sever. Kibir ise hakkı kabul etmemek ve insanları küçümsemektir."*[175]

İnsan, kibirden ancak ilim ve salih amel ile kurtulabilir. İnsanın kendisini bilmesi, Rabb'ini tanıması onu mağrur olmaktan kurtarır. Salih amel ise insanı riyadan, hor görmekten uzaklaştırır ki böylece insan, sahip oldukları ile övünmekten, başkalarını hakir görmekten uzaklaşır.

HİKÂYE

İleri gelenlerden biri, bir filozofun kölesine böbürlenmek istedi. Köle ise ona şöyle dedi: "Eğer bana atınla böbürlenmek istiyorsan güzellik ve maharet atına aittir, sana değil. Eğer giyinişinle ve eşyalarınla övünüyorsan güzellik onlarındır, senin değil. Yok, eğer atalarınla övüneceksen, fazilet onlardaydı, sende değil" dedi.

(İbn-i Miskeveyh, Tehzibü'l-Ahlak, s. 164.)

172 Ebû Dâvud, Libâs, 26.

173 Buhârî, Eymân, 9; Müslim, Cennet, 47.

174 Tirmizî, Birr, 61.

175 Müslim, İman,147; Ebû Dâvûd, Libâs, 26; Tirmizî, Birr, 61.

2.3. Gıybet ve Koğuculuk

> "İnsan hiçbir söz söylemez ki onun yanında (yaptıklarını) gözetleyen (ve kaydeden) hazır bir melek bulunmasın."
> (Kaf suresi, 18. ayet)

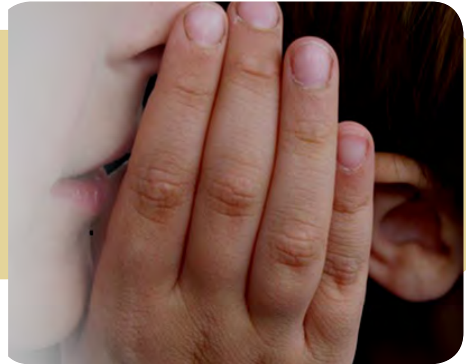
Gıybet; bir kimsenin aleyhinde incitici, küçültücü ve alay ifade eden sözler sarf etmektir. Gıybet, insanların birbirini çekiştirmesi, kötü sözlerle anmasıdır.[176] Gıybetin sebepleri kin ve öfke, kibir ve kıskançlık vb. olup gıybetten kurtulmak için bu sebeplerin ortadan kaldırılması gerekmektedir.

İslam, gıybet etmeyi yasaklamış; bu çirkin fiili, kişinin ölü kardeşinin etini yemesine benzetmiştir: **"Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz, ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir."**[177]

İslam'da, temel insan haklarından olan insan onurunun ve kişiliğinin dokunulmazlığı ilkesine büyük önem verilmiştir. Buna göre bir kimsenin gıyabında gerek onun şahsıyla gerekse çocukları, ebeveyni ve diğer yakınlarıyla ilgili maddi ve manevi kusurlarından söz edilmesi gıybet sayılmıştır. Ayrıca gıybetin sözle olduğu gibi yazı, ima, işaretle ve taklit gibi davranışlarla olabileceği de belirtilmiştir. Bu tür söz ve hareketlerin gerçeği ifade etmesi, onun gıybet olma niteliğini değiştirmez. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v) bu konuya dair hadisinde bir kişiyi kendisinde bulunan kusurlarla anmanın gıybet olduğunu, kendisinde bulunmayan bir kusuru ona isnat ederek aleyhinde konuşmanın ise iftira olduğunu bildirmiştir: *"Gıybet; Müslüman kardeşini hoşlanmadığı şeylerle arkasından çekiştirmendir. Eğer söylediğin onda varsa gıybetini yapmış oldun. Eğer söylediğin onda yoksa bir de bühtanda (iftirada) bulundun, demektir."*[178]

Gıybet; insan onurunu zedeleyen, toplumda dargınlık ve düşmanlıklara yol açan bir davranıştır. Ancak bir söz veya hareketin gıybet sayılıp sayılmaması, konuşanın niyetiyle yakından ilgilidir. Kişi, herhangi bir kötü niyet taşımadan, bir yanlışı düzeltmek maksadıyla bir konuşursa gıybet sayılmaz. Aynı şekilde belli bir kişi veya zümrenin şeref ve haysiyetini rencide etmeden genel olarak insanların kötülüğünden söz etmek de gıybet değildir.

> "Mal toplayan ve onu durmadan sayan, insanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretiyle alay eden her kişinin vay hâline!"
> (Hümeze suresi, 1-2. ayetler.)

176 Dini Terimler Sözlüğü, s. 106.
177 Hucûrat suresi, 12. ayet.
178 Müslim, Birr, 70; Tirmizî, Birr, 23.

BİLGİ KUTUSU

Gıybet, esas itibariyle haram olmakla birlikte aşağıdaki şartlar onun bu vasfını ortadan kaldırır:

1. Haksızlık yapan kişiyi ilgili mercilere şikâyet etmek,
2. Kötülüğe engel olma çabasında destek aramak,
3. Fetva sormak,
4. İnsanları kötülüklerden ve zararlardan korumak,
5. Lakabıyla meşhur olan birini bu lakapla tanıtmak,
6. Zulüm, haksızlık, fesatçılık, ahlaksızlık gibi tutum ve davranışları hayat tarzı hâline getirmiş kimseleri kınamak ve tanıtmak.

(Mustafa Çağrıcı, "Gıybet", TDVİA, C 14, s.63-64.)

Gıybetin yapılması gibi dinlenmesi de haramdır. İslam âlimleri, bir zarar doğurma ihtimali yoksa sözle veya fiilî olarak gıybet edene engel olunması, bu mümkün olmazsa gıybet edilen meclisin terk edilmesi, bu da mümkün değilse gıybete karşı bir hoşnutsuzluk duygusu içinde başka şeylerle uğraşılması gerektiğini belirtmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'de gıybet edilen ortamın terk edilmesi üzerinde durulmuş ve şöyle buyrulmuştur: **"Ayetlerimiz hakkında dedikoduya dalanları gördüğün vakit başka bir söze dalıncaya kadar onlardan yüz çevir, uzaklaş. Şayet şeytan sana unutturursa hatırladıktan sonra (kalk), o zalimler grubu ile beraber oturma."**[179]

Gıybetten dolayı tövbe etmenin farz olduğu kabul edilmekle birlikte Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) şu hadis-i şerifi uyarınca helalleşmek de gereklidir: *"Kimin üzerinde din kardeşinin ırzı, namusu veya malıyla ilgili bir zulüm varsa altın ve gümüşün bulunmayacağı kıyamet günü gelmeden evvel, o kimseyle helalleşsin. Yoksa kendisinin salih amelleri varsa, yaptığı zulüm miktarınca sevaplarından alınır (hak sahibine verilir.) Şayet iyilikleri yoksa zulüm yaptığı kardeşinin günahlarından alınarak onun üzerine yükletilir."*[180]

Koğuculuk, bir kimseye, onun hakkında söylenen bir sözü ya da ona karşı yapılmış olan bir işi ulaştırmak, laf taşımaktır. Aynı zamanda bozgunculuk amacıyla insanlar arasında dedikodu yapmaktır. İslam ahlakında nemîme olarak bilinen koğuculuk, halk arasında gammazlık olarak ifade edilir.

"Kıyamet günü Allah Teâlâ'nın yanında mevkice insanların en kötüsü kabalığından korkarak halkın kendisini terk ettiği kimsedir."

(Muvatta', Hüsnü'l-huluk, 4)

179 Enam suresi, 68. ayet.

180 Buhârî, Mezâlim 10, Rikâk, 48.

Kur'an-ı Kerim'de nemîm kelimesi, "yerli yersiz and içen, doğruyu yanlıştan ayırmaktan âciz, kusur arayıp imalı konuşan, sürekli laf taşıyan, iyiliği hep engelleyen, saldırgan, çok günahkâr, huysuz ve haşin, hoyrat ve şerir" şeklinde geçmektedir.

Nitekim bir ayet-i kerimede nemîm kelimesi, "söz taşıma" olarak ifade edilmektedir: **"Yemin edip duran, aşağılık, daima kusur arayıp kınayan, durmadan söz taşıyan, iyiliği hep engelleyen, saldırgan, günaha dadanmış, kaba saba; bütün bunların ötesinde bir de soysuz olan kimseye mal ve oğulları vardır diye sakın boyun eğme."**[181]

ARAŞTIRALIM

Gıybet ve koğuculuğun insan ilişkilerini nasıl etkilediğini araştıralım.

Güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderilmiş olan Peygamber Efendimiz (s.a.v); *"Koğucular cennete girmeyecektir."*[182] buyurarak müminleri bu çirkin fiilden menetmiştir. Bir başka hadisinde de koğuculuğun kabir azabına sebep olacağını zikretmiştir. Resulullah (s.a.v), yanından geçmekte olduğu iki mezar hakkında şöyle buyurmuştur: *"Bu ikisi, kendilerince büyük olmayan birer günahtan dolayı azab görüyorlar. Evet, aslında (günahları) büyüktür. Biri koğuculuk yapardı. Diğeri ise idrarından sakınmaz, iyice temizlenmezdi."*[183]

Şeklen koğuculuğa benziyor olmasına karşılık, niyet ve maksat bakımından onunla alakası olmayan durumlar da vardır. O da Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) şu hadis-i şerifinde ifade edilmektedir: *"İnsanların arasını düzelten ve bunun için hayır maksadıyla söz ulaştıran veya hayır kastıyla kinayeli yalan söyleyen kimse, yalancı değildir."*[184]

"Kul, iyice düşünüp taşınmadan bir söz söyleyiverir de bu yüzden cehennemin, doğu ile batı arasından daha uzak bir yerine düşer gider."
(Buhârî, Rikak, 23; Müslim, Zühd, 49, 50.)

Koğuculuk yapan kişinin sözlerini onaylamamak, yaptığının yanlışlığını kendisine açıklayıp bundan menetmek gerekir. Aleyhinde konuştuğu kişi hakkında suizanda bulunmaktan ve duyduklarını başkalarına anlatmaktan sakınmalıdır.

2.4. Haset

Haset, bir kimseyi sahip olduklarından dolayı kıskanmak, çekememektir.[185] Hatta başkasında iyilik ve güzellik bulunmasını istememektir. Genel olarak düşmanlık, kibir, aç gözlülük ve bencillik gibi duygular haset ve kıskançlığın nedenlerindendir.

"Yoksa, insanları; Allah'ın lütfundan kendilerine verdiği şey dolayısıyla kıskanıyorlar mı?..."
(Nisâ suresi, 54. ayet)

181 Kalem suresi, 10-14. ayetler
182 Tirmizî, Birr ve Sıla, 78.
183 Buhârî, Vudû, 55, 56, Edeb, 49.
184 Sahih-i Buhârî , Tecrid-i Sarih Tercümesi, 1156 sayılı hadis.
185 Dini Terimler Sözlüğü, s. 124.

Kıskanç olmak, haset etmek insanın hem kendisine hem de çevresine zarar verir. Kişinin ruh sağlığını bozabileceği gibi sosyal ilişkilerini de olumsuz etkiler. İnsanı, sevilmeyen, istenmeyen biri hâline getirir. Eşler, kardeşler ve arkadaşlar arasındaki iletişimi bozarak huzursuzluk ve güvensizliğe neden olur. Birbirini çekemeyen, sevmeyen ve birbirinin ayağını kaydırmak için akla gelmedik hilelere başvuran kişilerden oluşan bir toplumun huzur ve güven içinde olması mümkün değildir.

"Her hangi bir kul, fazlasıyla ölümü hatırlarsa, onun sevinmesi azalır; hasedi pek az olur."
İhyau Ulumiddin Cilt 3: Hased'in Zemmi, Hakikati, Sebepleri, Tedavisi, İzalesinde Gerekli Olan Davranış Şekilleri

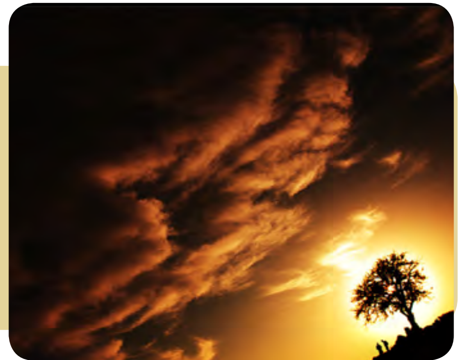
Haset, kişiyi hem Cenâb-ı Hak katında hem de insanlar nezdinde alçaltacak düşünce ve davranışlara yöneltir. Onun hayırlı amelini, hayır ve hasenatını yok eder. Haset olan insan, kimsenin ilerlemesine, yükselmesine ve kendisinden daha üstün olmasına tahammül edemez. Böylelerine karşı kin ve nefret besler.

Kur'an-ı Kerim'de; **"Haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden sabahın Rabb'ine sığınırım."** [186] buyrulmakta; hasetin kötü bir huy olduğu ve zararından Allah'a (c.c.) sığınmak gerektiği ifade edilmektedir.

Resulullah (s.a.v), ümmetini haset konusunda uyarmış ve *"Size ümem-i kadime hastalığı sirayet etti: Bu, haset ve buğzdur. Bu, kazıyıcıdır. Bilesiniz; kazıyıcı derken saçı kazır demiyorum. O, dinî kazıyıcıdır…"*[187] buyurmuştur. Bir başka hadis-i şerifte de hasedin kötülüğünü, *"Kıskançlıktan kaçınınız; çünkü ateşin odunları yakıp bitirdiği gibi kıskançlık da güzel amelleri yer, bitirir."*[188] şeklinde ifade etmiştir. Hadis-i şeriflerden anlaşıldığı üzere haset, müminin iman ve ameline zarar vermektedir.

Haset ile gıpta birbirine karıştırılmamalıdır. Gıpta, yani imrenme, bir başkasının sahip olduklarını, başarılarını beğenme ve "Onda varsa bende de olabilir." düşüncesiyle hareket etmektir. Peygamber Efendimiz (s.a.v) bu konuda şöyle buyurmuştur: *"Şu iki kişi dışında kimseye imrenmek doğru değildir: Bunlardan biri, Allah'ın kendisine verdiği doğru bilgiyi uygulayan ve bunu başkasına da öğreten bilge kişi; diğeri de Allah'ın kendisine verdiği malı hak yolda harcayan zengin ve cömert kişidir."*[189]

"De ki: Yarattığı şeylerin şerrinden, karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfürüp büyü yapan üfürükçülerin şerrinden ve kıskandığı vakit kıskanç kişinin şerrinden sabahın Rabbine sığınırım!"
(Felak suresi,1-5. ayetler.)

186 Felak suresi, 5. ayet.
187 Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyâme, 57.
188 İbn Mâce, Zühd, 22.
189 Buhârî, İlim, 15.

ARAŞTIRINIZ
Allah Teâlâ, Yusuf suresinde, Hz. Yusuf'un kardeşlerinin kıskançlığını nasıl zikretmiştir?

Kıskançlık, hasetten farklı olup manası ondan daha geniştir. Ayrıca ahlaki bakımdan hasedin her türü kötü olarak değerlendirilirken kıskançlık makul ve ılımlı ölçüde tutulması şartıyla gerekli olan bir tepkidir. Bir kimsenin eşini ve kendine ait olan bir hak ve menfaati başkasından kıskanması haset değildir. Kıskançlık, tabii ve fıtri bir eğilimdir. Dolayısıyla da kendiliğinden iyi ya da kötü değildir. Ancak ortaya konuş biçimine ve niyete göre bir değer kazanır.

Haset, kalbin en büyük hastalıklarındandır. Dolayısıyla haset eden kişi ilk olarak bu hâlinin farkında olup ıslahına çalışmalıdır. Bir mümine yakışan, içinde kıskançlık hissi doğduğu zaman, bundan nefret edip onu defetmeye çalışmaktır. Haset eden kişi, haset ettiği şeylerin akıbetini düşünmelidir. Onların dünyevi ve fâni olduğunu unutmamalıdır. Haset eden kimse, Allah'ın (c.c.), lütfundan kendisine vermesi için ona her zaman dua etmelidir. Kıskançlığının hem dinine hem de dünyasına zararı olduğunu düşünmelidir.

Güzel ahlaklı insan, başkalarının sahip olduğu iyilik ve güzelliklerini kıskanmaz. İyi niyetli olarak onların kendisinde de olması için çaba sarf eder. Elindekilerle yetinmeyi, şükretmeyi bilir ve gerçek zenginliğin gönül tokluğunda olduğunun bilinciyle hareket eder.

HATIRLAYALIM

"Birbirinize haset etmeyiniz. Birbirinizin aleyhinde fiyatları kızıştırarak necş yapmayınız (aldatmayınız). Birbirinize buğz etmeyiniz. Birbirinize sırt çevirip, dargın durmayınız. Birbirinizin pazarlığı bitmiş alışverişini bozmayınız. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olunuz. Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir. Ona zulmetmez, sıkıntı anında onu kendi hâline terk etmez. Ona yalan söyleyip aldatmaz. Onu küçük görmez (Üç defa göğsüne vurarak) Takva işte buradadır. Bir kimse Müslüman kardeşine hor baktı mı işte şerrin bu kadarı ona yeter. Müslüman'ın her şeyi; canı, malı, ırzı Müslüman'a haramdır."

(Buhârî, Edeb, 7; Müslim, Birr, 4.)

"Onların çoğu ancak zannın ardından gider. Oysa zan, hak namına hiçbir şeyin yerini tutmaz. Şüphesiz Allah onların yapmakta olduklarını hakkıyla bilendir."

(Yunus suresi, 36.ayet)

2.5. SUİZAN

Zan; şüphe, tereddüt, şek, sanma, sanı anlamlarına gelir.[190] Zan, iyice bilmeden tahmine göre konuşmak, fikir yürütmek ve bilgi vermektir. Bir kimse hakkında doğru bilgi ve delile dayanmadan yapılan olumsuz yorum ve görüşlere ise suizan, yani "kötü zan" denir. Su-i zan ise ön yargı anlamına gelmektedir. Yani bir kişi hakkında bilmeden, tanımadan, sormadan peşin hüküm (yargı) sahibi olmaktır.

Suizanda bulunmak; bencillik, kıskançlık ve düşmanlık gibi kötü duyguların bir neticesi olarak ortaya çıkar. Bu duygular kişiyi olumsuz düşüncelere sevk eder. Doğru karar verebilmesini engeller, yanlış davranışlara yöneltir. Suizanda bulunan kişi saygınlığını yitirir, insanların nefretini kazanır. Kötü zanda bulunmak, sosyal ilişkileri olumsuz etkiler. Akrabalar ve komşular arasındaki samimiyeti zedeler. Suizan, toplumun huzur ve mutluluğuna zarar verdiğinden, dolayı kul hakkına girer.

Suizanın zıddı, "hüsnüzan"dır. Hüsnüzan; iyi-güzel zan, bir kimse veya bir olayın iyiliği hakkında vicdani kanaat demektir.

Ayet ve hadis-i şerifler, bu hususla ilgili davranışın nasıl olması gerektiğine açıklık getirmektedir. Kur'an-ı Kerim'de, **"Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın…"[191]** buyrulmaktadır. Ayetten anlaşıldığı üzere zannın hepsi günah değildir. Nitekim bir başka ayette müminlere karşı hüsnüzanla muamelede bulunmak gerektiği beyan edilmektedir: **"Bu iftirayı işittiğiniz zaman iman eden erkek ve kadınlar, kendi (din kardeş)leri hakkında iyi zan besleyip de,'Bu apaçık bir iftiradır.' deselerdi ya!"[192]**

Peygamber Efendimiz (s.a.v), "Hüznüzan, imandandır." buyurmuş; müminlerin Allah'a (c.c) ve birbirlerine hüsnüzan göstermeleri gerektiğini beyan etmiştir. Bir kutsî hadiste; *"Ben, kulumun bana zannı gibiyim..."[193]* diye ifade edilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v), vefatından üç gün önce; *"Her biriniz, (başka şekilde değil) ancak Allah'a, hüsnüzan ederek ölsün."[194]* buyurmuştur.

Bir müminin günah işlediğini zannetmek, suizan olur. Kalbe gelen düşünce, suizan olmaz. Eğer kalb o tarafa meylederse suizan olur.

190 Dini Terimler Sözlüğü, s. 396.
191 Hucûrat suresi, 12. ayet.
192 Nûr suresi, 12. ayet.
193 Buhârî, Tevhid, 15; Müslim, Zikr, 2.
194 Müslim, Cennet, 81, 82.

"Başkalarının suizannına sebep olacak hareketlerden kaçmalıdır."
Müminlerin annesi Safiyye Binti Huyey (r.a.) şöyle rivayet etmektedir: "Resul-i Ekrem (s.a.v) itikâfa girmişti. Bir gece onu ziyarete gidip konuştum. Sonra eve dönmek üzere kalktığım zaman o da beni evime götürmek üzere kalktı. Bu sırada ensardan iki kişi bizimle karşılaştı. Peygamber'i (s.a.v) görünce oradan çabucak uzaklaşmak istediler. Resul-i Ekrem (s.a.v), Biraz yavaş olun. Yanımdaki Safiyye Binti Huyey'dir" dedi. Onlar, " Elçisinin uygunsuz bir davranışta bulunmasından Allah Teâlâ'yı tenzih ederiz Yâ Resulullah! deyince de "Şeytan insanın vücudunda kan gibi dolaşır, onun sizin kalbinize bir kötülük (veya bir şüphe) atmasından korktum." buyurdu.
(Buhârî, İtikâf, 11, Ahkâm, 21; Müslim, Selâm, 23–25,)

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) suizannın ise bir çeşit yalan olduğunu dile getirmiş ve şu sözleriyle yasaklamıştır: *"Sakın zanna yer vermeyin. Zira zan, sözlerin en yalanıdır…"*[195]

Suizandan kurtuluş, bu hissin peşine düşmemek suretiyle gerçekleşir. Herhangi bir şeyin veya insanların iç yüzünü, gizli tarafını, kusurunu araştırmak manasına gelen tecessüs, suizandan kaynaklanır. Müslüman, din kardeşinin ayıbını görünce ona hüsnüzan etmeli, iyiye yormaya çalışmalıdır. Aslını bilmediği şeyler hakkında kötü duygu ve düşüncelere kapılmamalıdır.

"Müslümanların eksiklerini, ayıplarını araştırmayın. Zira her kim Müslümanların ayıplarını araştırırsa Allah Teâlâ da onun ayıplarını takip eder, nihayet evinin içinde bile onu rezil ve rüsva eder"
(Ebû Dâvûd, Edeb, 44.)

195 Buhârî, Nikâh, 45.

2.6. Hırsızlık

Hırsızlık, bir kimsenin kendisine ait olmayan bir malı, parayı ya da eşyayı sahibinin izni ve haberi olmadan almasına denir.

Hırsızlık, yalnızca başkasına ait bir mal ya da parayı çalmaktan ibaret değildir. Aynı zamanda devlet imkânlarını kendi çıkarı için kullanmak, işçinin hakkını gasp etmek, alışverişte hile yapmak, su ve elektriği kaçak kullanmak, inşaatta malzemeyi kalitesiz kullanmek ve ölçülere riayet etmemek de birer hırsızlık örneğidir. Hırsızlığın bir çeşidi de rüşvettir. Rüşvet, kişinin, hakkı olmadığı hâlde çeşitli imkân ve aracıları kullanarak haksız yollardan amacına ulaşma isteğidir. Haksız kazanç elde ederek insanlar arasındaki güvenin ve sosyal barışın zedelenmesidir. Hırsızlığın her türü, toplumdaki adalet ve dayanışmayı ortadan kaldırır.

"Hiç kimse, diğerinin hayvanının sütünü onun izni olmaksızın sağmasın! Sizden biriniz yiyecek ve içeceklerinin saklandığı mahzenine gelinmesini, dolabının kırılmasını ve oradaki yiyeceklerinin taşınmasını ister mi? Hayvanların memeleri de insanlar için onların yiyeceklerini muhafaza ederler. Onun için hiç kimse diğerinin hayvanının sütünü, onun izni olmaksızın asla sağmasın!' buyurdu."
(Buhârî, 2251, Müslim 1726/13)

Hırsızlık ayet ve hadislerle yasaklanmıştır. Kur'an, **" İnsan için ancak çalıştığı vardır."**[196] bildirmiştir. İnsanların hak ve adaletten ayrılmamalarını isteyen Allah Teala, müminleri haksız kazançtan menetmiştir: **"Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir."**[197]

Hz. Peygamber (s.a.v), bir hadisinde mümin kimsenin, büyük günahlardan olan hırsızlık yapmak, içki içmek ve zina etmek gibi fiillerden birisini yaptığı sırada, imanının onu terk ettiğini ifade etmektedir: *"Yani bir kimse, zina yaptığı sırada mümin olarak zina yapmaz, hırsız da çaldığı sırada mümin olarak hırsızlık yapmaz..."*[198]

Hırsızlığın bir başka boyutu daha vardır. Bu anlatılanlar hırsızlığın görülen tarafıdır. Hırsızlığın bir de görünmeyen tarafı vardır ki bunu Peygamber Efendimiz (s.a.v) "namazdan çalmak" olarak ifade etmektedir. *"Ya Resulullah, kişi namazından nasıl çalar?"* diye soran ashaba, şu cevabı vermiştir: *"Rükûsunu ve secdelerini tam yapmaz."*[199]

196 Necm suresi, 39. ayet.
197 Nisa suresi, 29. ayet.
198 Buhârî, Mezalim, 30; Müslim, İman, 100.
199 Muvatta', Kasru's-Salât, 72.

"Yaptıklarına bir karşılık ve Allah'tan caydırıcı bir müeyyide olmak üzere hırsız erkek ile hırsız kadının ellerini kesin. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."
(Mâide suresi, 38. ayet)

İslam, her ne şekilde olursa olsun haksız kazancı yasaklamış, başkasının malına el uzatılmasını ve rüşvete başvurulmasını hırsızlık kabul etmiştir. Atalarımız, "Hırsızlığın büyüğü küçüğü olmaz." diyerek en küçük bir şeyin gizlice alınmasından kamuya ait malların israf edilmesine kadar her türlü haram kazancın hırsızlık olduğuna vurgu yapmışlardır. Peygamber Efendimiz (s.a.v), zekât toplamak için gönderdiği bir memurun, dönüşünde, *"Bu sizindir, şu da bana verilen hediyedir." demesine karşı çıkmış ve "Eğer doğru söylüyorsan (git), anne-babanın evinde otur ve bu hediyeler sana gelsin, görelim."*[200] buyurmuştur.

Dinen günah olan hırsızlık hukuki yönden suç sayılmakta; ahlaki açıdan da kınanmaktadır. Hırsızlık, insanın ahlaki değerlerden yoksun olduğunu gösteren bir davranıştır. Bu kötü fiilin işlenmesiyle toplumun düzeni ve huzuru bozulur, insanlar arasında güven duygusu ortadan kalkar. Hırsızlık yapan kimse iki büyük suç ve günah işlemiş olur. Birincisi, toplumun hukuk ve ahlak düzenini bozarak haksız kazanç elde etmek, ikincisi de kul hakkını ihlal etmektir.

BİR OLAY

Hz. Aişe validemizden nakledildiğine göre, Mahzûmoğullan'ndan varlıklı bir kadın hırsızlık yapmıştı. Bu durum Kureyş'i üzmüş, kendi aralannda meseleyi Resulüllah'a kimin arz edeceğini tartışmışlar ve Resulüllah'ın çok sevdiği Üsâme'nin aracılık yapabileceğine karar vermişlerdi. Bunun üzerine Üsâme Resulullah ile konuşmuş, ancak hak ve adalete vurgu yapan şu tarihi cevabi almıştı: "Sizden öncekiler ancak aralannda soydu biri hırsızlık ettiğinde onu bırakıvermeleri; zayıf biri hırsızlık ettiğinde ise ona had cezası uygulamaları sebebiyle helak olmuştur. Allah'ayemin olsun ki, Muhammed'in kızı Fâtıma hırsızlık etse muhakkak onun da elini keserdim." buyurdu.

(Buhârî, Hudûd, 12; Müslim, Hudûd, 8)

200 Müslim, İmare, 27.

2.7. Hile Yapmak

Sen usandırma eli, el de usandırmaz seni
Hilekârlık eyleme, kimse dolandırmaz seni
est-i âdâdan soğuk su içme, kandırmaz seni
Korkma düşmandan ki ateş olsa yandırmaz seni
Müstakim ol ki Hazret-i Allah utandırmaz seni!
Diyarbakırlı Said Paşa

(Mehmed Said Paşa, Divançe-i Eş'âr, Diyarbakır 1288, Muhammesler Bölümü)

"Bizi aldatan bizden değildir."
(Müslim, İman, 164; Tirmizî, Buyu' ,74)

Hile ve dolandırıcılık, insanın başkalarını aldatması, dürüst davranmaması, yalan söylemesidir. Kişiye ve topluma zarar veren, sosyal ilişkileri yaralayan, insanlar arasındaki güveni zedeleyen ve huzuru bozan kötü davranışlardan biridir. Hile yapan, insanları aldatan kişiler, kendilerine, ailelerine, çevrelerine ve topluma zarar verirler. Böyle kimseler, toplum tarafından sevilmezler ve saygı görmezler.

Hile ve dolandırıcılık yoluyla elde edilen kazanç, helal olmayıp aynı zamanda kul hakkı sayılmaktadır. Allah Teala, aldatmanın, hilenin her türlüsünü yasaklamıştır. Hilenin en çok yapıldığı alanlardan birisi de ticarettir. Kur'an-ı Kerim'de, ticaret esnasında hile yapanlar kınanmış ve onların durumu şu şekilde anlatılmıştır: "**Ölçüde ve tartıda hile yapanların vay hâline! Onlar insanlardan (bir şey) ölçüp aldıkları zaman tam ölçerler. Fakat kendileri onlara bir şey ölçüp yahut tartıp verdikleri zaman eksik ölçüp tartarlar. Onlar, büyük bir gün; insanların, âlemlerin Rabb'inin huzurunda duracakları gün için diriltileceklerini sanmıyorlar mı?**[201]

Hile yapılan ticaretin bereketi yoktur. Bereketi olmadığı için kısa zamanda azalır ve elden gider. Ölçü ve tartıyı eksik yapan her toplum mutlaka geçim sıkıntısına uğrar. Nitekim bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır: *"Alışveriş yapanlar birbirlerinden ayrılıncaya kadar muhayyerdirler. Eğer doğru söyler ve (her şeyi) beyan ederlerse bu alışverişleri her ikisi hakkında da mübarek kılınır. Gerçeği gizlerler ve yalan söylerlerse alışverişlerinin bereketi kalmaz."*[202] Bir başka ayette de "**Ölçtüğünüz zaman dürüst olun, tam ölçün. Doğru terazi ile tartın. Bu hem ticaretiniz için daha hayırlı, hem de âkıbet yönünden daha güzeldir.**"[203] buyrulmuştur.

"Kim mümine zarar verirse Allah da onu zarara uğratır. Kim de mümine meşakkat verirse, Allah da ona meşakkat verir."
(Tirmizî, Birr, 27)

Şuayb'ın (a.s) peygamber olarak gönderildiği Medyen kavmi kendi menfaatleri ve dünyevi çıkarları uğruna haksızlık yapmaktan çekinmeyen bir kavimdi. Bu kavim, Kur'an'da putperestliklerinin yanı sıra özellikle ticarette hile yaptıkları için uyarılmıştır. Hz. Şuayb onları şu şekilde uyarmıştır: **"Ey Kavmin! Ölçüyü ve tartıyı adaletle tam yapın. İnsanların eşyalarını (mallarını ve halklarını) eksiltmeyin.**

201 Mutaffifin suresi, 1–6. ayetler
202 Buhârî, Buyu'; 19, 22; Müslim, Buyu', 47; Ebû Dâvud, Buyu', 53; Tirmizî, Buyu',26.
203 İsra suresi, 35. ayet.

Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın. Eğer inanan kimselerseniz Allah'ın bıraktığı helal kazanç sizin için daha hayırlıdır. Ben sizin başınızda bir bekçi değilim. Dediler ki: "Ey Şuayb! Babalarınızın taptığı yahut mallarımız hakkında dilediğimizi yapmayı terk etmemizi sana namazın mı emrediyor? Oysa sen gerçekten yumuşak huylu ve aklı başında bir adamsın.""[204]

Peygamber Efendimiz (s.a.v) hile, aldatma gibi çirkin davranışlardan özellikle Müslümanlar'ın idareciliğini üstlenen insanların kaçınması gerektiğini ifade buyurmaktadır. Şayet buna uyulmazsa ebedî cehennemin ona sunulacağını belirtmektedir: *"Allah bir kimseyi başkaları üzerine çoban (yönetici) yapmış, o da idaresi altındakilere hile yapmış ve ölmüş ise Allah ona cennetini kesinlikle haram eder."*[205]

Hilede esasen karşı tarafa zarar vermek amacı olduğundan insanları aldatmanın kötülüğü ve çirkinliği açıktır. Ancak düşmanla yapılan savaşı kazanmak veya ırz, namus ve hakları korumak için geçici olarak hile yapılmasında bir sakınca yoktur. Savaşta hile, bazen bir ordunun göremeyeceği bir işi görürse de bununla beraber tedbir ve cesaretle yapılmayı gerektirir. Harpte hile caizdir.[206] Resulullah (s.a.v) buna teşvik etmiştir, savaş dışında ise hileyi şiddetle yasaklamıştır. Fakat hileye (aldatmaya) imkân veren şartların getirdiği zorunluluk olmaksızın kendi çıkarları için hile yapmak zulüm işlemek olacağından bunu yapan hem dünya hem de ahirette sorumludur.

Peygamber Efendimiz (s.a.v); *"Mümin, saf ve alicenaptır; facir ise düzenbaz ve alçaktır."*[207] buyurmaktadır. Dolayısıyla mümin için esas olan iyi niyet ve dürüstlüktür. Mümin kimse asla bir başkasına hile, desise düşünmez, saf ve iyi duygular içerisinde hareket eder. Bunun için de Müslüman'da iyi niyet, hayırhahlık, uysallık gibi özellikler mevcuttur. Hadis-i şerifte ifade edilen "saf"lık, hakkını aramayan, hemen herkes tarafından aldatılan anlamında değildir. Nitekim Allah Resulü bir başka hadisinde de *"Mümin, bir (yılanın) deliğinden iki defa sokulmaz."*[208] buyurarak müminin aynı zamanda açıkgöz, dikkatli ve uyanık olmasını tavsiye etmektedir.

BİR TEMSİL

Vaktiyle bir aç sansar, tavukların yaşadığı kümesin kapısına gelip nazik bir ses ile : "Kapıyı açın!" der. İçerden horoz : "Siz kimsiniz?" diye sorar. Sansar, "Ben burada komşuyum. Sizin hanımlardan birinin hasta olduğunu duydum da incelemeye geldim" der. Horoz, "Hamd olsun hepimiz sıhhat ve afiyetteyiz. Bu teşrifinizden memnun olduk. İçeri girmeyip oradan dönüp giderseniz daha memnun oluruz" deyip sansarı hilesi ve tuzağından ümitsiz bırakır.
Horoz bu akıllı cevabı şüphe yok ki, daha önce bir sansar patırtısına daha uğrayıp denemesi sonucu verebilmiştir.

(Ahmet Rıfat, Tasvir-i Ahlak)

204 Hud Suresi, 85-87. ayetler.
205 Buhârî, Ahkâm, 8; Müslim, İman, 227.
206 bk. Buhari, Cihad,157.
207 Ebu Dâvûd, Edeb, 5.
208 Buhârî, Edeb, 83; Müslim, Zühd, 63; Ebû Dâvûd, Edeb, 34.

2.8. İSRAF

İsraf, herhangi bir işte normal olan sınırı aşmak, aşırı davranmak demektir. İsraf, ihtiyaçtan fazla tüketmek, gereksiz yere harcama yapmak, savurganlık yapmak gibi anlamlara gelir.[209]

İslamiyet, başta yeme-içme, giyim-kuşam, araba, ev ve eşya gibi maddi ihtiyaçlar olmak üzere her türlü rızıktan istifade ederken aşırılıktan kaçınmayı emretmektedir. Kur'an-ı Kerim, aşırıya kaçan, harcamalarında ve davranışlarında ölçüyü kaçıran kimselerin yaptıklarını hoş görmemektedir. Ayet-i kerimelerde israf, iki manada kullanılmaktadır. Birincisi, "haddi (sınırı) ve ölçüyü aşmak" anlamındadır ki, bu aynı zamanda inkârcıların bir özelliğidir. Çünkü onlar Allah'tan (c.c.) gelen helal ve haram ölçülerini tanımazlar. O ölçüleri işlerine geldiği gibi değiştirmeye kalkışırlar. Onlar, Allah'ın (c.c.) ölçülerini çiğneyip geçerler. İnsanla Rabb'i arasında olması gereken dengeyi korumazlar. Davranışlarında normal sınırı gözetmezler ve konulan ölçünün ötesine geçerler, aşırıya giderler: **"(Salih onlara dedi ki), Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Yeryüzünde ıslaha çalışmayıp fesat çıkaran müsriflerin (haddi aşanların) emrine itaat etmeyin."[210]**

"Elçiler de; 'Uğursuzluğunuz kendinizdendir. Size öğüt verildiği için mi (uğursuzluğa uğruyorsunuz?) Hayır, siz müsrif (aşırı giden) bir kavimsiniz' dediler."

(Yasin suresi,19. ayet)

Günlük yaşayışında ellerindeki malı, serveti, imkânları veya parayı gereksiz yere harcayanlar da bir çeşit sınırı aşanlar, aşırı gidip dengeyi bozanlardır. Allah Teala, her türlü aşırılığı yermekte, müsrifleri sevmediğini beyan etmektedir: **"Ey Âdemoğulları! Her mescitte ziynetinizi takının (güzel ve temiz giyinin). Yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü o, israf edenleri sevmez."[211]** ayetinde israf hem yiyecek ve eşya kullanımında aşırılık hem de Allah'ın (c.c.) koyduğu helal ve haram ölçülerine uymamak anlamındadır.

"Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma. Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankörlük etmiştir."

(İsrâ suresi, 26-27. ayetler)

209 bk.Dini Terimler Sözlüğü, s. 178-179.

210 Şuara suresi, 150-152. ayetler.

211 A'raf suresi, 31. ayet.

İsrafın Başlıca Sebepleri

a. Riya (Gösteriş)
b. Sefahat
c. Kibir
d. Tembellik
e. Bencillik

Allah (c.c.), dünya nimetlerini insanlar ve canlılar için yaratmıştır. Bunları yemek, içmek veya kullanmak insanın hem hakkıdır hem de şükreden bir kul olmanın gereğidir. İnsanın Allah'ın (c.c.) lütfettiği nimetleri kullanması, güzel giyinmesi, güzel yaşaması günah değil, helaldir. Ancak kişinin öncelikle nimeti vereni bilip şükretmesi ve onları kullanırken ölçüyü kaçırıp savurgan olmaması gerekir. İsraf etmek, Cenâb-ı Allah'ın verdiği nimetlere saygısızlık olduğu gibi aynı zamanda emanete riayet etmemektir. İnsana emanet olarak verilen malı saçıp savurmak, gerekli yerlere harcamamak, insanlar arasındaki ekonomik dengeyi bozar, kişiler arasındaki kıskançlığı artırır. Her türlü haddi (sınırı) aşmak, insanın ve onun içinde yaşadığı toplumun dengesini bozar ve onları huzursuzluğa götürür.

İsraf, aynı zamanda hırs, kanaatsizlik ve zillet gibi kötülüklerin de başlıca sebebidir. Çünkü müsrif adam; ilahi takdire ve alın teriyle elde ettiğine razı olmaz, sürekli daha fazlasını ister. Hiç şükretmez, daima şikâyet eder durur. Helal rızkını az bulur, gayr-ı meşru olup olmadığına aldırmadan daha çok kazanmanın peşine düşer. Hatta o yolda izzet ve haysiyetini bile feda eder. Şunu belirtmek gerekir ki az ya da çok harcamak önemli değildir. Önemli olan "ne kadar" değil, "nereye" harcadığımızdır. İslam âlimlerine göre bir insan Allah (c.c.) yolunda malını çokça infak etse de savurganlık yapmış sayılmaz; fakat gayr-ı meşru bir iş için sadece birkaç kuruş da harcasa yine "saçıp savurmuş" kabul edilir.

İslam, nimetlerin kadrini bilip onlara şükürle mukabele etmek gerektiğini belirtmiş ve şükrün esasını da "insana bahşedilen duygu, düşünce ve azaları yaratılış gayeleri istikametinde kullanmak" şeklinde tarif etmiştir. Dolayısıyla iktisat, insanı cimriliğe de sürüklememelidir. İnanan insanlar, bir taraftan saçıp savurmaktan uzak kalırken diğer yandan da asla cimri olmamalıdır. İsraftan kaçınmalı ama Hak yolunda infakta bulunmaya da can atmalıdırlar.

BUNLARI BİLİYOR MUYUZ?

1. Çalışmamak, tembellik yapmak zaman israfıdır.
2. Televizyon izlerken ve bilgisayar kullanırken saatler harcamak zaman israfıdır.
3. Geç saatlere kadar uyumamak ve faydasız işlerle uğraşmak hem zaman hem de enerji israfıdır.
4. Lüzumundan fazla yemek yemek israftır.
5. İhtiyaçtan fazla kıyafet, ayakkabı, çanta, cep telefonu, bilgisayar gibi eşyalara para harcamak israftır.
6. Gereksiz yere elektrik kullanmak, suyu ihtiyaçtan fazla açmak israftır.

İslam, insan hayatına her konuda bir denge getirmektedir. İnançta, amellerde, ahlakta, mal kazanma ve harcamada, duygularda, nefret ve sevmede hep orta yolu tavsiye eder. İslam ümmeti, vasat bir ümmettir. Yani orta yolu izleyen, dengeli ve hayır yolları üzerinde olan bir ümmettir. Bu ümmetin mal konusundaki tutumu da dengeli ve ölçülü olmalıdır.

DİKKÂT!
Alışverişe çıkmadan önce ihtiyaç listesi yapmak, gereksiz harcamanın önüne geçer,

Kur'an-ı Kerim, işte bu orta yola ve müstakim çizgiye işaret eder. Aşırı harcamayı da cimriliği de hoş görmez. Müslümanlar'a, **"Eli sıkı olma, ölçüsüzce eli açık da olma; sonra kınanacak, kendi kendine hayıflanacak duruma düşersin!"[212]** ayeti ile bu ikisi arasında denge kurmayı tavsiye eder.

Kulun, imkânlarına göre yiyip içmesi ve giyinmesi savurganlık değildir. Bilakis Peygamberimiz'in (s.a.v) bildirdiğine göre ölçülü hareket edildiği takdirde Allah Teala, nimetlerini kullarında görmeyi sever: *"Yiyiniz, içiniz, sadaka veriniz ve giyininiz. Ancak kibirlenmeyin ve israf etmeyin. Şüphesiz Allah Teala, nimetinin eserini (görüntüsünü) kulunun üzerinde görmek ister."[213]*

Mülkün tamamı, aslında Allah'a (c.c.) aittir. İnsana emanet olarak ve imtihan için bir miktar mülk, nimet verilir. Malı ve geçimlikleri helal yoldan kazanıp helal yola harcayanlar, Allah (c.c.) yolunda infak edip hak sahiplerinin hakkını verenler, saçıp savurmayanlar, mal konusundaki sınavı kazanırlar.

İsraf kavramını sadece yiyecek-içecek, mal-mülk ve maddi imkânlarla alakalı olarak düşünmemek gerekir. İsrafı, maddi-manevi her türlü nimetin, yaratılış gayesine ters kullanılması ve boşu boşuna harcanması olarak değerlendirmek en doğrusudur. Dolayısıyla giyim-kuşamda, içinde oturulan binada ve evin döşenmesinde olduğu gibi, zaman ve sağlık gibi nimetlerde de israf söz konusudur. Bir insanın abdest alırken, lavaboda musluğu sonuna kadar açması nasıl israfsa sağlığını tehlikeye atması, zamanını doğru ve verimli kullanmaması aynı şekilde israftır.

Müslüman, elindeki nimetin veya içinde bulunduğu fırsatların kendisi için bir imtihan vesilesi olduğunu bilmelidir. Aynı zamanda bu nimetlere çok sayıda insanın sahip olamadığını, dünyada milyonlarca insanın açlık, susuzluk ve yoksulluk içinde kıvrandığını düşünmelidir. Allah Teala'nın emanet olarak verdiği nimetlerde yoksulların hakkı olduğu bilinciyle hareket etmeli, israftan kaçınıp infaka yönelmelidir.

* *Hazıra dağ dayanmaz.*
* *Ayağını yorganına göre uzat.*
* *Bol bol yiyen, bel bel bakar.*
* *İşten artmaz, dişten artar.*
* *Güvenme varlığa, düşersin darlığa.*

Atasözleri

212 İsrâ suresi, 29. ayet.

213 Buhârî, Libas, 1; İbn Mâce, Libas, 23.

2.9. ÖFKE VE ŞİDDET

Öfke; "kızmak, kızgınlık" anlamına gelmektedir. Engellenme, incinme, acı veren bir durum karşısında kişinin kızgınlık duyması, hiddetlenmesidir.[214] Öfke, intikam duygusu ve cezalandırma isteği ile birlikte olursa gazap olarak adlandırılır.

Öfke ile kalkan zararla oturur.
Atasözü

Öfke, ahlaki zaaflardan biridir. İnsanda var olan gazap kuvvetinin ifrat derecesi olan öfke, birey ve toplum için bir afettir. Öfke anında insan doğru düşünemez. Normal davranışlarda bulunamaz. Öfkeli olarak yapılan işler sonradan pişmanlık getirir. Öfke sırasında kalp atışının hızlanması ile kanın damarları ve beyni zorlaması aklın normal görev yapmasını önler. Dolayısıyla yanlış ve zararlı işler yapılmasına yol açar. Öfke hâlinde iken sağlıklı düşünmek mümkün olmadığından öfkeliyken karar ve hüküm verilmemesi gerekir.

Şiddet ise öfke hâlinde kişinin nefsine yenik düşüp kendine veya çevresine zarar vermesidir.[215] Öfkesini kontrol edemeyen insan, saldırganlaşır ve telafisi güç olumsuzluklara sebep olabilir. Bu sebeple öfkenin zapt edilebilmesi, zararsız hâle getirilebilmesi için birkaç saniye beklemek, tepkiden sonrasını düşünebilmek ve ona göre hareket etmek gerekir.

Öfkelenmek, fıtri bir duygu olup tamamen ortadan kaldırılması mümkün değildir. Ancak ayet ve hadislerde bu duyguya hâkim olunması istenmekte, öfkesini yenenlerin mükâfatlandırılacağı bildirilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de genellikle kâfirlerin müminlere karşı duydukları öfkeden bahsedilir. Aksine müminler öfkelerini yenen insanlardır. Bir ayette müminlerin üstün nitelikleri sayılırken kızdıkları zaman bile kusurları bağışladıklarından övgüyle söz edilir: **"(Dünyalık olarak) size her ne verilmişse bu dünya hayatının geçimliğidir. Allah'ın yanında bulunanlar ise daha hayırlı ve kalıcıdır. Bu mükâfat, inananlar ve Rablerine tevekkül edenler, büyük günahlardan ve çirkin işlerden kaçınanlar, öfkelendikleri zaman bağışlayanlar, Rablerinin çağrısına cevap verenler ve namazı dosdoğru kılanlar; işleri, aralarında şûra (danışma) ile olanlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan Allah yolunda harcayanlar, bir saldırıya uğradıkları zaman, aralarında yardımlaşanlar içindir."**[216]

"Kuvvetli ve kahraman pehlivan, herkesi yenen kimse değildir. Kuvvetli ve kahraman pehlivan ancak öfke zamanında nefsine malik olan ve öfkesini yenen kimsedir."

(Müslim, Birr ve Sıla, 107)

214 http://www.tdk.gov.tr. (20.05.2019.)
215 http://www.tdk.gov.tr. (20.05.2019.)
216 Şûrâ suresi, 36-39. ayet.

"Hilim, nefsi, gazabın azgınlaşmasından korumaktır." (Râgıb el-İsfahânî, el-Müfredât, "sḫṭ", "ġḍb", "ġyẓ" md.leri. a.mlf., ez̠-Z̠erîʿa ilâ mekârimi'ş-şerîʿa (nşr. Ebü'l-Yezîd el-Acemî), s. 111-112, 328-329, 342-346.)

Bazı hadislerde, gazap duygusunun yok edilmesinden ziyade bu duygunun etkisiyle yanlış hüküm veya karar verilmesinden kaçınılması gerektiği üzerinde durulur. *"Yiğit o kimsedir ki öfkelendiği sırada kendine hâkim olur."*[217], *"Hâkim öfkeliyken taraflar arasında kesinlikle hüküm vermemelidir."*[218] mealindeki hadisler bunu ifade eder. Hadislerde kişiye, öfkesini yatıştırabilmesi için abdest almak ve ayakta ise oturmak gibi pratik tedbirlere başvurması da önerilmiştir.[219]

Peygamberimiz (s.a.v) yanına gelerek kendisine öğüt vermesini isteyen bir adama ; "Öfkelenme!" demiş ve bu sözünü birkaç kere tekrarlamıştır.[220] Öfke anında Allah'a (c.c.) sığınmak ve öfkenin geçmesini istemek gerekir. Öfkeli birisini gören Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Ben bir kelime biliyorum ki eğer şu adam o kelimeyi söylese muhakkak öfkesi geçer. O kelime: 'Eûzü billahi mineş-şeytânirracîm.' sözüdür."[221]

Peygamber Efendimiz (s.a.v), Cenab-ı Hakk'a sığınmayı öfkenin ilacı olarak tavsiye etmiş, insanın kendi kendine telkinle öfkelenmekten kurtulacağına işaret etmiştir. Yine Peygamberimiz (s.a.v) öfkeyi güç ve kuvvetin değil, zayıflığın ve aczin alameti olarak görmüştür. Öfke, nefse hâkim olamamanın işaretidir. Nefislerine hâkim olamayanların sonu ise hüsrandır. Müslüman, işlerini öfke ile değil; teennî, sabır ve yumuşaklıkla hâlletmelidir.

Öfkenin zıddı "hilim"dir. Hilim; sabırlı, temkinli, akıllı ve ağırbaşlı olmak demektir. Yumuşak huyluluk, yumuşak karakterlilik, sakin tabiatlılık, nefse hâkim olma hâlidir. Nefsini kızgınlığın heyecanından koruyan, hilm sahibi olan kimseye "halim" denir. Halim aynı zamanda, güçlü kuvvetli olduğu hâlde affeden, ceza vermekte acele etmeyen, teennî gösteren kimsedir. Müslüman'a gazap hâli değil, hilm sahibi ve hoşgörülü olmak yakışır.

Öfke ile Başa Çıkmanın Yolları

1. Susmak
2. Besmele çekmek
3. Abdest almak
4. Oturmak veya yatmak
5. Toprağa temas etmek
6. Dua ve zikir

217 Buhârî, Edeb, 76, 102; Müslim Birr, 107, 108.
218 Buhârî, Ahkâm, 13; Müslim, Aḳzıye, 16.
219 bk. Buhârî, İman, 71.
220 bk. Riyazü's-Salihîn, I, 80.
221 Müslim, Birr ve Sıla, 109.

2.10. CİMRİLİK

Mal sahibi, mülk sahibi,
Hani bunun ilk sahibi.
Mal da yalan, mülk de yalan,
Var biraz da sen oyalan.

Yunus Emre

Cimrilik; servet edinme tutkusuyla başkasına bir şey vermekten çekinmek, karşılıksız harcama ve hayır yapmaktan kaçınma eğilimidir.

İslam, başta zekât olmak üzere bazı mali harcamalarda bulunmayı emreder. Aile bireylerinin bakımı, akrabaların görülüp gözetilmesi, yoksullara yardım da bu emirler arasındadır. Parası ve malı olduğu hâlde bir insan bu görevlerini yapmaz ve malını sarf etmekten çekinirse cimrilik yapmış olur.

Cimriliğin başlıca sebebi aşırı mal hırsı (tamahkârlık), bencillik ve kibir gibi kötü huylardır. Gelecekte yoksul kalma korkusu, insanı mal biriktirmeye ve cimriliğe sevk eden bir durumdur. Hâlbuki mal, Allah'ın (c.c.) nimetidir ve bu nimet yerli yerinde harcandığında Allah (c.c.) onu artırır, bereketlendirir.

İnsan nefsi cimriliğe meyilli olmakla birlikte, bu duygunun yaratılıştan geldiği ve tam olarak yok edilmesinin mümkün olmadığı da kabul edilmektedir.[222] Bu duygudan ancak ilim, iman ve salih amellerle korunmak mümkündür. Nitekim Kur'an-ı Kerim, cimrilikten sakınanların kurtuluşa ereceğini ifade etmektedir: **"…. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."[223]**

Kur'an-ı Kerim'de, insanın bu bencil duygudan kurtulması ve bunun yerine cömertlik duygusunu geliştirmesi her vesile ile öğütlenmektedir: **"… Allah kibirlenen ve övünen kimseleri sevmez. Bunlar cimrilik eden, insanlara da cimriliği emreden ve Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimeti gizleyen kimselerdir. Biz de o nankörlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır."[224]** Başka bir ayette cimriliğin insanın yararına bir davranış olmayıp aksine tam aleyhine bir sonuç doğuracağı belirtilmiştir: **"Allah'ın kendilerine lütfundan verdiği nimetlerde cimrilik edenler, bunun, kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar. Hayır! O kendileri için bir şerdir. Cimrilik ettikleri şey kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."[225]**

"O halde, gücünüz yettiği kadar Allah'a karşı gelmekten sakının. Dinleyin, itaat edin, kendi iyiliğiniz için harcayın. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."
(Tegabun suresi, 9. Ayet)

222 Bkz. Zemahşerî, el-Keşşâf, IV, 84.
223 Haşr suresi, 9. ayet.
224 Nisâ suresi, 36-37. ayetler.
225 Âl-i İmrân suresi, 180. ayet.

Hz. Peygamber (s.a.v), genel olarak insanlar için en kötü ve alçaltıcı iki huyun cimrilik ve korkaklık olduğunu, cimrilik duygusuyla imanın bir arada bulunmayacağını ifade etmiştir.[226] Başka bir hadiste mal hırsını demir zırha benzetmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Cimri ile cömerdin durumu, göğüsleri ile köprücük kemikleri arasına zırh giyinmiş iki kişinin durumuna benzer. Cömert, sadaka verdikçe üzerindeki zırh genişler, uzar, ayak parmaklarını örter ve ayak izlerini siler. Cimri ise bir şey vermek istediğinde, zırhın halkaları birbirine iyice geçer, onu sıkıştırır; genişletmek için ne kadar çalışsa da başaramaz."*[227] Yani cömert insanda mal hırsının ve cimrilik duygusunun baskısı azaldıkça o kişi huzura kavuşur. Buna karşılık cimri insandaki mal hırsı, vücudu sıkan bir zırh gibi onu insanı rahatsız eder ve cimri insan sonuçta insan, vicdanını rahatlatacak iyilikler yapamaz. Böylece cimrilik duygusu kendisini tam bir psikolojik baskı altına alır. Bu sebeple Hz. Peygamber (s.a.v), cimrilikten Allah'a (c.c.) sığınmış, geçmişte bazı kavimlerin cimrilik yüzünden birbirlerinin mallarına saldırmak, kanlarını akıtmak suretiyle helak olduklarını belirtmiştir.[228]

"Zulümden sakınınız! Çünkü zulüm, kıyamet gününde zalime zifiri karanlık olacaktır. Cimrilikten de sakınınız. Çünkü cimrilik sizden önceki ümmetleri helak etmiş, onları birbirlerinin haksız yere kanlarını dökmeye, haramlarını helâl saymaya sevketmiştir." (Müslim, Birr, 56)

Malını harcamakta zorlanan, cimrilik eden insan hem kendine hem de ailesine zarar vermiş, fenalık etmiş olur. Zira rızkı veren Allah Teala'dır. Servetin, mal ve mülkün asıl sahibi odur. İnsanlara emanet olarak verilmiş olan nimetlerde diğer insanların da hakkı vardır. Bu hakkın sahiplerine verilmemesi zulümden başka bir şey değildir. Diğer yandan savurganlık da dinimizce hoş görülmeyen tutumlardan biridir. Bu sebeple ne cimri olup dünyevileşmek ne de savurgan olup başkalarına el açacak hâle gelmek doğru bir davranış değildir. Bu durum Kur'an'da şu şekilde ifade edilmiştir: "**Rahman'ın o has kulları, harcamalarında ne israf eder, ne de eli sıkı davranırlar; bu ikisinin arasında bir denge tuttururlar.** "[229] Benzer anlamdaki bir başka ayette de "**Yakınlarına, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver, sakın saçıp savurma! Çünkü savurganlar şeytanların kardeşleri olmuşlardır. Şeytan ise Rabb'ine karşı pek nankördür.** "[230] buyrulmuştur.

"Malı yaratılış gayesinin dışında harcamak israf, bu gaye için harcamaktan kaçınarak elde tutmak cimrilik, yaratılış gayesine uygun olarak harcamaksa cömertliktir."

(Gazâlî, İhyâ, III, 259-260.)

"Kötü kimseler olsalar bile, cömertler için herkesin kalbinde bir sevgi vardır. İyi olsalar bile cimrilere karşı herkesin kalbinde yalnız nefret vardır."

Hayatü's-Sahabe, I, 123.

226 bk. Ebû Dâvûd, Cihâd, 21; Nesâî, Cihâd, 8; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 256, 302, 320, 340, 4.

227 Buhârî, Cihâd, 89, Zekât 28; Müslim, Zekât, 76-77.

228 bk. Buhârî, Cihâd, 74; Müslim, Birr, 56.

229 Furkan suresi, 67. ayet.

230 isra suresi, 26-27. ayetler.

İmanla kendilerini mamur edenler, cimrilik huyundan temizlenebilir, dünya hırsından kurtulabilirler. Çünkü iman sahipleri, Allah'ın (c.c.) rızasından başka bir şey istemezler. Müminler, mal ile değil, iman ile mutmain olur. Allah'a (c.c.) güvenen birisi, Allah (c.c.) yolunda ve Allah (c.c.) rızası için malını infak etmekten çekinmez, fakirlikten korkmaz. Ama kalp gerçek imandan yoksun olunca infak etmeye veya sadaka vermeye teşebbüs ettiği zaman, nefsindeki cimrilik duygusu onu engeller. Böylece infak etmekten vazgeçer. Cimrilik, Allah'ın (c.c.) sevmediği, çok kötülediği bir haslettir. Allah'a (c.c.) ve ahiret gününe iman eden bir kimse asla cimri davranıp mal yığmaz. Tamahkâr davranamaz. Nefsinin cimriliğinden kendini kurtarır.

2.11. Korkaklık

Şehâmet dini, gayret dini ancak Müslümanlıktır;
Hakîkî Müslümanlık en büyük bir kahramanlıktır.
Cebânet, meskenet, dünyada sığmaz rûh-i İslam'a…
Kitâbullah'ı işhâd eyledim-gördün ya- dâvâma.

Mehmet Âkif Ersoy

Korkaklık, sabır ve metanet gösterememek, sıkıntı ve zorluk anında birdenbire dağılıvermektir. Korkaklık, şecaatin tefrit (azlık-noksanlık) hâlidir. Korkaklık, kişinin kendi menfaatini dahi koruyamaması, hakkı olanı savunamamasıdır.

Korkaklık; yüreksizlik, kalbin zafiyet göstermesi ve cesaret yokluğu demektir. Gadabın, yani sert davranmanın, gerektiği yer ve zamanda, gerektiği miktarda gösterilmesine "şecaat" (cesaret) denir. Gereğinden az olmasına da "cübn" (korkaklık) denir. Korkaklık cesaret ve atılganlık gösterilmesi gereken durumlarda ileri, atılmaktan çekinmeye yol açan ruhi zaaftır.

Korku, insanı bencilliğe iter. Cesur insan korku ve endişe hissetmesine rağmen doğru ve gerekli olanı yapabilen kişidir. Korkaklığın, çekici ve cazip bir yanı yoktur. Bu sebeple bir kimseye "korkak" diye hitap etmek, o insana hakaret kabul edilir. Korku ne biçimde olursa olsun alçaltıcı, zayıflatıcı bir duygudur.

BİLGİ KUTUSU

Kur'an-ı Kerim'de geçen "havf, haşyet, takva, işfak, vecel ve rehbet" gibi kavramlar korku anlamını içermekle birlikte bu kavramların geçtiği ayetlerin önemli bir kısmı daha çok ahlaki ve dinî sebeplerden dolayı hissedilen şuurlu endişeyi, Allah'a karşı gelmekten duyulan korkuyu ve saygıyı ifade eder.

(Mustafa Kara, "Havf". TDVİA, C 16, s. 528-531.)

"O zaman Peygamber arkanızdan sizi çağırdığı halde siz, durmadan (savaş alanından) uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. (Allah) size keder üstüne keder verdi ki, bundan dolayı gerek elinizden gidene, gerekse başınıza gelenlere üzülmeyesiniz. Allah yaptıklarınızdan haberdardır."

(Âl-i İmran suresi, 153. ayet)

Korkak insan, hayal, vehim ve zanların esiri olup her şeyden ürker. Korkaklığı onu güvenilmez yapar. Sabır ve sebat isteyen, cesaret gerektiren zor işlerde tercih edilmeyen, istenmeyen biri olur. Can, mal ve namuslarını korumakta cesaretsiz olan insanlar, daima tehlike altındadır. Korkak insan hayatta başarılı olamaz. Hakkını koruyamaz ve karşısına çıkacak engellere, güçlüklere karşı koyamaz.

Allah Teala, müminlerin vasıflarından bahsederken onların birbirlerine karşı merhametli olduklarını, ancak düşmanlarına ise sert ve cesur olduklarını beyan etmektedir: **"Muhammed, Allah'ın Resulü'dür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler..."**[231]

Cênâb-ı Allah, müminlerin kendisinden başka hiç kimseden korkmamasını istemekte ve şöyle buyurmaktadır: **"Ey müminler!) verdikleri sözü bozan, Peygamber'i (yurdundan) çıkarmaya kalkışan ve ilk önce size karşı savaşa başlamış olan bir kavme karşı savaşmayacak mısınız; yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer (gerçek) müminler iseniz, bilin ki, Allah, kendisinden korkmanıza daha lâyıktır."** [232] Bir başka ayet-i kerimede de **"...Şu hâlde siz de insanlardan korkmayın, benden korkun ve ayetlerimi az bir karşılığa değişmeyin. Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir."**[233] buyurmaktadır.

Gönlünde Allah (c.c.) sevgisi ve korkusu olan bir mümin, Allah Teala dilemedikçe hiçbir şeyin kendine zarar veremeyeceğini bilir. Dolayısıyla iman, insanı korkaklıktan kurtarıp güçlü kılar. Allah (c.c.) korkusu, dünyevi korkulardan çok farklı olarak bireyi, dünya ve ahirette güçlü ve huzurlu kılar: **"Kim Allah'a ve Resulü'ne itaat eder, Allah'tan korkar ve ona karşı gelmekten sakınırsa işte onlar başarıyı elde edenlerin ta kendileridir."**[234]

Genel olarak insanlar hakkında düşünülebilen en kötü ve alçaltıcı iki huyun cimrilik ve korkaklık olduğunu belirten Hz. Peygamber (s.a.v), hemen hemen bütün sıkıntılı durumlar ve kötülükler arasında korkaklığı da zikretmiştir.[235] Bu

"Allah'ın göndermiş olduklarını tebliğ edenler, Allah'tan korkarlar ve ondan başka kimseden korkmazlar. Allah hesap gören olarak yeter."

(Ahzab suresi, 39. ayet.)

231 Fetih suresi, 29. ayet.
232 Tevbe suresi, 13. ayet.
233 Mâide suresi, 44. ayet.
234 Nur suresi, 52. ayet.
235 bk. Buhârî, Daavât, 36-38, 40-42; Müslim, Zikir, 49-51; Ebû Dâvûd, Cihâd, 21.

ETKİNLİK
İçki, kumar ve uyuşturucunun zararları ile ilgili slogan oluşturalım ve sınıfta paylaşalım.

sebeple Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) Allah'a (c.c.) sığındığı kötü hasletlerden biri de korkaklıktır: *"Allahım! Acizlikten, tembellikten, korkaklıktan, (bunaklık derecesinde)ihtiyarlıktan ve cimrilikten sana sığınırım. Kabir azabından sana sığınırım. Hayat ve ölüm fitnesinden sana sığınırım."*[236]

Netice olarak Müslümanlar'a haklarını, inanç ve değerlerini koruyup savunma, düşmana karşı koyma konularında cesaret ve kahramanlık duyguları aşılayan ayet ve hadislerde dolaylı olarak korkaklığın bir erdemsizlik olduğu ortaya konmaktadır. Dolayısıyla korkaklık Müslüman'a yakışmadığı gibi yalnız ve yalnız Allah'tan (c.c.) korkmak gerekmektedir. İnsan için gerekli olan, cesaret sahibi olmaktır. Hayatımızda, ne gereksiz atılganlığın ne de korkaklığın yeri olmalıdır. Kontrolsüz öfkenin zararları olduğu gibi cesaretten yoksunluk da gayretsizlik, hamiyetsizlik, kişilik zafiyeti gibi insan onuruna yakışmayan sonuçlar doğurur. Bu sebepledir ki şecaat dört temel erdemden (hikmet, adalet, iffet, şecaat) biri sayıldığı gibi korkaklık da kötü bir özelliktir.

3. Zararlı Alışkanlıklar

İslam dini; insanın aklını, canını, neslini, malını ve dinini koruma amacıyla birtakım ilkeler getirmiş ve bu prensiplere uyulması noktasında titiz davranılmasını istemiştir. Bu amaçla insanın beden ve ruh sağlığına zarar veren maddelerin içilmesini, kullanılmasını ve hangi yoldan olursa olsun vücuda alınmasını kesinlikle yasaklamıştır.

Alkollü içkiler ve uyuşturucu maddeler, insan vücudunun idare merkezi olan beyinde olumsuz etkiler yapar. Akıl ve düşünce faaliyetlerini durdurarak insanı, gülünç bazen da acınacak durumlara düşürür. Aynı zamanda vücudu tahrip ederek çeşitli hastalıklara yol açar.

Zararlı maddeleri kullanan insan, bir taraftan kendi eliyle bedenine zarar verirken diğer taraftan sosyal ilişkilerde problemler yaşar, itibarını kaybeder. İçkinin verdiği zarar yalnız onu içenle sınırlı kalmaz, toplumun diğer fertlerine de yansır. Sarhoşluk sebebiyle kişi, söz ve davranışlarını kontrol edemez hâle gelir. Dolayısıyla kendisine ve başkalarına olan saygısını yitirir. Cinayet, trafik kazası, yaralama gibi pek çok üzücü olaya sebep olur.

Spor toto, loto, iddia gibi şans oyunları ve kumar oynamak da zararlı alışkanlıklardandır. Kumar ve diğer şans oyunlarında amaç, başkasının parasını veya malını alarak kısa yoldan zengin olmaktır. Dolayısıyla bu alışkanlıklar, alın teri ile kazanılan helal kazancın değerini düşürmekte, kişiyi çalışmamaya, tembelliğe sevk etmektedir. Kumarda kazanmak veya kaybetmek kişiyi hırslandırır ve bağımlı hâle getirir. Böylece öncelikle kişinin ruh sağlığına zarar veren bu kötü alışkanlık, daha sonra aile geçimsizliğine, kavga ve huzursuzluğu sebep olur.

"İçkiden kaçınınız. Allah'a yemin ederim ki içki ile iman bir yerde birleşmez. Yani biri diğerini çıkarır."

(Nesâî, Eşribe, 44)

236 Müslim, Zikir, 50.

"Bir şeyin çok miktarda alınması insana sarhoşluk veriyorsa onun azı da haramdır."

(Ebû Dâvûd, 3681, Tirmizî, 1865.)

İslam içkiyi haram kılarken diğer birçok hükümde olduğu gibi ikna edici ve tedricî bir metot takip etmiş, belli safhalardan sonra kesin olarak yasaklama getirmiştir. Bir ayette, **"Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: 'Onlarda hem büyük günah hem de insanlar için (bazı zahirî) yararlar vardır. Ama günahları yararlarından büyüktür..."**[237] buyrulmakta, muhataplar içki yasağına zihnen hazırlanmaktadır.

Nüzûl sırasına göre daha sonra gelen Nisa suresinin 43. ayetinde, **"Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, bir de -yolcu olmanız durumu müstesna- cünüp iken yıkanıncaya kadar namaza yaklaşmayın…"**[238] emri gelmiştir. Daha sonra nazil olan ayet-i kerimeler ile de içki ve beraberinde kumar yasaklanmıştır: "**Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içki ve kumarla ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçiyor musunuz?**" [239]

İçkiyi haram kılan ayetlerden sonra Allah Resulü de Mekke'nin fethedildiği sene içki, leş, domuz ve putların satılmasının haram olduğunu belirtmiştir.[240]

Hz. Peygamber'in (s.a.v) başka hadislerinde de içkinin özelliği anlatılmakta ve haram olduğu bildirilmektedir: *"Sarhoş eden her şey içkidir ve sarhoş eden her şey haramdır."*[241] *"Çoğu sarhoşluk veren şeyin azı da haramdır."*[242] *"Resulullah içki (hamrla) ilgili olarak on kişiye lanet etti: "(Hammaddesinden şarap yapmak maksadiyla) sıkana ve sıktırana, içene ve sakilik yapana, (imalathaneden veya depodan, toptancıdan perakendeciye veya mustehlike kadar) taşıyana ve taşıtana, satana ve satın alana, bağışlayana, bunun parasını yiyene."*[243]

Günümüzde en yaygın bağımlılıklardan biri de sigaradır. Başta kanser olmak üzere pek çok hastalığa sebep olduğu bilinen sigara dinimizce hoş görülmemiştir. Sigara içmenin dinen hükmünün ne olduğu konusunda birkaç farklı görüş olsa da dinen yasak ve mutlaka uzak durulması gereken bir davranış olduğunda görüş birliği oluşmuştur. Çünkü sigara içmek, hem aktif hem de pasif içiciler bakımından zararlıdır. Maddi açıdan da israftır. Ayrıca kişinin ailesi için ayıracağı nafaka yükümlülüğünün ihlaline sebep olmaktadır.

Bir diğer bağımlılık türü de birey ve toplum hayatını tehdit eden uyuşturucu maddelerin kullanımıdır. Uyuşturucu madde kullanımı alkollü içki kullanımı ile kıyas edilmiş ve kişinin hem akli melekelerini kaybetmesine hem de sağlığının bozulmasına sebep olduğundan haram kabul edilmiştir. Netice itibari ile esrar, afyon, eroin, kokain, morfin gibi uyuşturucu maddelerin kullanımı dinimizce yasak kabul edilmiştir.

PANO YAPALIM

Gazete ve dergilerden yararlanarak zararlı maddelerle ilgili bir pano hazırlayalım.

---

237 Bakara suresi, 219. ayet.
238 Nisa suresi 43. ayet.
239 Mâide suresi, 90-91. ayetler.
240 bk. Müslim, Müsakât, 71.
241 Müslim, Eşribe, 73; Ebû Dâvûd, Eşribe, 5.
242 İbn Mâce, Eşribe, 10; Ebû Dâvûd, Eşribe, 5; Tirmizî, Eşribe, 3.
243 İbn Mâce, Eşribe, 6; Ebû Dâvûd, Eşribe, 2; Tirmizî, Buyu', 58.

O hâlde insanın akli dengesini, sinir sistemini bozan, vücudunu tahrip ederek onu mutlaka ölüme götüren uyuşturucu maddelerden uzak durulmalıdır. "Bir kere kullanmakla bir şey olmaz." düşüncesiyle kullanılmaya başlanan bu maddeler, bağımlılık yaparak gençleri dönüşü olmayan bir yola sürüklemektedir. Uyuşturucu kullanmak, kişinin kendini bile bile ölüme götürmesi demektir. Bu maddeyi bir kez tecrübe eden kişinin kolaylıkla bu maddeden kurtulması mümkün değildir.

Bağımlılık yapan maddelerden korunmak için öncelikle bunları merak etmemek ve bunlara yaklaşmamak gerekir. Birçok insan, zararlı maddeleri, bir defa kullanmak üzere almış, daha sonra bağımlı hâle gelmiştir. Arkadaş hatırı, aile iletişiminin zayıf olması, olumsuz reklam ve filmler alkol almaya, uyuşturucu kullanmaya ve kumar oynamaya teşvik etmektedir. Bu anlamda arkadaş seçerken özen göstermek ve aile ile iletişimi kuvvetlendirmekte önem arz etmektedir.

Son olarak günümüzde teknolojinin yaygınlaşması ile birlikte ortaya çıkan internet bağımlılığından da burada bahsetmemiz gerekmektedir. İnternet bağımlılığını şu şekilde tanımlayabiliriz: Bireyin internet kullanımına sınırlama getirememesi, sosyal ve ekonomik zararlarına rağmen kullanmaya devam etmek istemesi ve internete ulaşımı kısıtlandığında ise yoğun kaygı duymaya başlamasıdır. İnternetin kontrolsüz kullanımı sonucu ortaya çıkan bu bağımlılığın bireyin hayatında olumsuz etkileri vardır. Bu olumsuz etkilere; boşa harcanan zaman, tükenen ömür, cinsel içerikli sitelere ulaşımın kolay olması ile yitirilen ahlak, sosyal ilişkilerde bozukluk, hayal ile gerçeği ayırt edememe, okul hayatına adapte olmakta zorlanma gibi şeyleri örnek olarak verebiliriz. Teknolojiyi hayatımızdan tamamen çıkarabilmemiz mümkün ve doğru olmadığına göre teknolojiyi yararlı ve sınırlı kullanma konusunda gereken hassasiyeti göstererek bu olumsuz etkilerden kendimizi korumalıyız.

BİLİYOR MUSUNUZ

Sigara ve sigaraya benzer diğer ürünleri birkaç boyutuyla ele almakta fayda vardır. Sigara içmenin fıkhi boyutu hakkında çeşitli görüşler ortaya konmuştur. Ortaya konan görüşler zaman ve şartlar değiştikçe ve sigaranın kişiye verdiği zararlar tam anlamıyla ortaya çıktıkça ve bu konuda tıbbi veriler ortaya kondukça değişmiştir. Genel anlamda olay üç ana başlık altında değerlendirilmektedir.

1. Sigaranın zararlarını bilmeyen veya önemsemeyen bir grup bilgin, tütün kullanma (pipo, nargile vb. de dahil), sigara içme hakkında dinde açık bir hüküm bulunmadığını, şâri' tarafından açık bir yasak gelmediğini ileri sürerek sigara içmenin mubah olduğu görüşünü ileri sürmüştür.

2. Diğer bir grup İslâm bilgini ise, sigara içmeyi doğru bulmamakla birlikte, "haram" da diyemedikleri için "mekruh" olarak nitelendirmişlerdir.

3. Üçüncü bir grup ise, sigara içmeyi, özellikle tiryakilik derecesinde sigara alışkanlığını sağlık açısından zarara ve ekonomik yönden israfa yol açtığı, nafaka yükümlülüğünü ihlâl ettiği gerekçesiyle "haram" saymışlardır.

Sigara ve sigara ürünlerinin hepsinin kişiye maddi ve bedeni zarar getirdiği, malını israf boyutunda harcamaya götürdüğü ve bazı insanlar için maddi külfet getirmese bile özellikle orta kesim ve dar gelirli aileler için maddi anlamda külfet getirdiği, kişiye eşinin ve çocuklarının hakkına girmesine sebep olduğu aşikardır.

Sonuç olarak şunu ifade edebiliriz ki, Hem içene hem de o ortamda bulunan şahıslara ve çevreye verdiği zararlar, israf ve hakların ihlâline yol açabileceğinin kuvvetle muhtemel olması dikkate alınarak, sigara içmenin kural olarak dinen "harama yakın mekruh" sayılması gerekir. Ancak bedene verdiği zarar ilmen ve tıbben açıklık ve kesinlik kazanmışsa, açık bir israfa ve kişinin nafaka yükümlülüğünü etkileyip aile fertlerinin ve bakmakla yükümlü bulunduğu kimselerin nafakasını kısmasına yol açıyorsa, zorunlu harcamalardan ve aslî ihtiyaçlarından bile fedakârlık yapmaya zorluyorsa, o takdirde sigara içmenin dinen de "haram" olduğu söylenebilir.

(TDV, İslam İlmihali, C II, s. 67-68.)

DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Suizan ve hüsnüzan arasındaki fark nedir?
2. Kaçak elektrik ve su kullanmak ile hırsızlık yapmak arasında nasıl bir ilişki vardır?
3. Öfke ve şiddetin birey, aile ve topluma verdiği zararlar nelerdir?
4. Cimriliğin bireye ve topluma verdiği zararlar nelerdir?
5. Sevdiğini Allah (c.c.) için sevmek ne anlama gelmektedir?
6. Müminlerin vasıfları nasıl olmalıdır?
7. Cenâb-ı Allah'tan hayâ etmek ne demektir?
8. Peygamber Efendimiz (s.a.v) bir hadisinde münafıkların üç özelliği olduğundan bahsetmektedir. Bunlar nelerdir?
9. Alkol ve uyuşturucu gibi zararlı maddelerden korunmak için neler yapılmalıdır?
10. "Bizi aldatan bizden değildir." (Müslim, İman, 164.) hadis-i şerifi ne anlama gelmektedir?

B. Aşağıdaki boşlukları uygun kelimelerle doldurunuz.

(cimrilik, iffet, öfke, adalet, haset, sabır, merhamet, cömertlik, tevazu, hırsızlık)

1. ………… kişiyi bedenî ve maddi hazlara aşırı düşkünlükten koruyan erdemdir.
2. …………. bir şeyi yerli yerine koymak, her hakkı hak sahibine vermek demektir.
3. ………….. eli açık olmak, hayır amacıyla gönüllü olarak harcamada bulunmak demektir.
4. "İki özellik vardır ki bir müminde asla bulunmazlar: …………… ve kötü ahlak." (Tirmizî, Birr, 41)
5. ……………. alçak gönüllü olmak, büyüklenmemek, aşırı gitmemek, kişin haddini bilmesi demektir.
6. "Ey iman edenler! ……….. ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin! Muhakkak ki Allah sabredenlerle beraberdir." (Bakara suresi, 153. ayet)
7. ………………., insanın bütün varlıklara içten sevgi duyması, şefkat, acıma ve yardım etme düşüncesiyle dolu olmasıdır.
8. ………………. bir kimseyi sahip olduklarından dolayı kıskanmak, çekememektir.
9. ……………… bir kimsenin kendisine ait olmayan bir malı, parayı ya da eşyayı sahibinin izni ve haberi olmadan almasına denir.
10. ……………. ile kalkan zararla oturur.

C. Aşağıdaki soruların doğru cevabını işaretleyiniz.

1. "Dindarlıkta kendinden üstün olana bakıp ona uymak, dünyalıkta ise kendinden aşağı olana bakıp Allah'ın kendine verdiği üstünlüğe hamd etmek. Böyle yapanları Allah, şükredici ve sabredici olarak yazar. Kim de dindarlıkta kendinden aşağı olana, dünyalıkta ise kendinden üstün olana bakar da elde edemediğine üzülürse, Allah onu şükredici ve sabredici olarak yazmaz."[244]

Yukarıdaki hadis-i şeriften aşağıdakilerden hangisi çıkarılamaz?

244 Tirmizî, Kıyamet, 58.

A) Sahip olduklarımızla yetinmeyi bilmeliyiz.
B) Kanaatkâr olmalıyız.
C) Bizden daha kötü durumda olanlara bakıp şükretmeliyiz.
D) Allah (c.c.) şükreden ve sabredenleri sever.
E) Kazancımızı infak etmeliyiz.

2. Aşağıdakilerden hangisi sevgiyi artıran etkenlerden değildir?

A) Selamlaşmak **B)** Hediyeleşmek
C) Sevdiğini sözle bildirmek **D)** Koğuculuk etmek
E) Doğru sözlü ve güvenilir olmak

3. Aşağıdakilerden hangisi "sıdk" kelimesinin zıddıdır?

A) Sehavet **B)** Buhl **C)** Kizb **D)** Riya **E)** Gıybet

4. Resulullah'ın (s.a.v), "küçük şirk" diye nitelediği kötü huy aşağıdakilerden hangisidir?

A) Kibir **B)** Gıybet **C)** Öfke **D)** Riya **E)** Nemîme

5. Aşağıdakilerden hangisi cesaret manasına gelmektedir?

A) Cebanet **B)** Hafv **C)** Şecaat **D)** Gazab **E)** Tehevvür

6. Hangi surede "Haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden sabahın Rabb'ine sığınırım." ifadesi yer almaktadır?

A) İhlas **B)** AyetelKürsî **C)** Nas **D)** Felak **E)** Fatiha

7. Aşağıdakilerden hangisi israfın sebeplerinden değildir?

A) Riya **B)** İnfak **C)** Kibir **D)** Tembellik **E)** Bencillik

8. Aşağıdakilerden hangisi israf değildir?

A) Ailenin ihtiyaçlarını gidermek **B)** Televizyon karşısında fazla zaman harcamak
C) Faydasız işlerle uğraşmak **D)** İhtiyaçtan fazla alışveriş yapmak
E) Bozuk musluğu tamir ettirmemek

9. Ağıdakilerden hangisi hadis-i şerifte ifade edilen öfke ile başa çıkmanın yollarından değildir?

A) Susmak **B)** Besmele çekmek **C)** Abdest almak
D) Oturmak veya yatmak **E)** Bağırmak veya ağlamak

10. Peygamber Efendimiz (s.a.v) beş şeyden Allah'a (c.c.) sığınmıştır. Aşağıdakilerden hangisi bunlardan değildir?

A) Cimrilik **B)** Korkaklık **C)** İhtiyarlık **D)** Tembellik **E)** Hastalık

3. Ünite

AİLE AHLAKI

Üniteye Hazırlık

1. Yunus suresinin 87. ve Nûr suresinin 36. ayetleri ışığında "ideal ev/kıblegâh ev" anlayışını araştırınız

2. Ankebût suresi 41. ayetin ışığında öldürücü ve zehirli ev örneği "örümceğin evini" araştırınız.

3. Bir çocuk esirgeme kurumuna ziyaret düzenleyip gözlemlerinizi sınıfta paylaşınız.

1. Ailenin, Aile Kurumunun Önemi

Aile; aynı çatı altında yaşayan, evlenme, kan ve akrabalık bağlarıyla birbirine bağlanan, kederde ve sevinçte duygu birliği kuran ve dayanışma ruhu gösteren bireylerin oluşturduğu sosyal ve dinî bir kurumdur.

Aile, sosyal bir kurumdur. Aile, toplumu ayakta tutan kaledir. Bir bina için sütun, bir doku için hücre, bir tarla için tohum ne kadar önemli ise bir toplum için de aile o kadar önemlidir. Toplumun çekirdeğini aile oluşturur. Dolayısıyla bir toplumun geleceği, "kültürel ve ahlaki değerleri" içselleştiren ailelerin varlığıyla mümkündür. İnsanlar, bu yüce değerler için özveride bulunur; gerekirse savaşarak şehit olurlar.

"Allah, size kendi cinsinizden eşler var etti. Eşlerinizden de oğullar ve torunlar verdi…." (Nahl suresi, 72. ayet.)

Aile, dinî bir kurumdur. Aile, dünyanın her yerinde ve tarihin her döneminde, ahlaki ve dinî değerlerle doğrudan irtibatlı olmuştur. Bu bakımdan kutsaldır. İslam dininde evlilik nikâha dayanır. Nikâhsız bir aile yuvası düşünülemez. Nasıl ki toplumun temeli aile ise ailenin temeli de nikâhla oluşturulur.

Allah Teala, kadın ve erkeği birbirlerine karşı duydukları his, arzu, duygu ve meyillerle yaratmıştır.[245] Hz. Âdem'in kendi cinsinden bir arkadaşa, bir eşe, Hz. Havva'ya ihtiyaç duyması yaratılıştan gelen bu meyil gereğidir. Rabb'imiz şöyle buyurmuştur: **"Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık…"[246]**

İnsan sosyal bir varlık olarak yalnız yaşayamaz. Bu beraberliğin en tabii ve en huzurlu olanı evlenip aile kurmaktır. Bu sebeple kız istemeye gidenler; "Allah Teala'nın emri, Hz. Peygamber'in (s.a.v) kavliyle kerimenizi istemeye geldik." derler. Evlilik Allah'ın (c.c.) emridir. Bu emre binaen yapılan her bir amel ise ibadettir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), evlenmiş ve evliliği teşvik etmiştir. Evlilik hayatında merhametli bir baba, müşfik bir dede, fedakâr bir eş… modellerini insanlığa sunmuştur.

Gençlere hitaben; "İmkân bulanlarınız evlensin çünkü gözü ve iffeti en iyi koruyan evliliktir..." buyurmuşlardır.Bir başka hadis-i şerifte de; *"Nikâh benim sünnetimdir. Evleniniz, ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övünürüm."* [247] buyurmuştur.

"Sizden bekâr olanları… evlendirin…"
(Nur suresi 32. ayet)

245 bk. Âl-i İmrân suresi, 14. ayet.
246 Hucurat suresi, 13. ayet.
247 İbn Mâce, Nikâh, 1.

"KİM BENİM YOLUMDAN AYRILIRSA BENDEN DEĞİLDİR"

Sahabeden üç kişi, Resulullah'ın eşlerinden birine, onun ibadet hayatını sormuşlar. Durumu öğrenince ibadetlerini az bularak daha çok ibadet yapmaya karar vermişlerdir.

Birisi gece sabahlara kadar namaz kılmaya, ikincisi her gün oruç tutmaya, üçüncüsü de aile hayatı ile ilgisini kesmeye azmetmişti. Hz. Peygamber (s.a.v), onların yaptıklarını öğrenince yanlarına geldi ve şöyle buyurdu:

"Yemin ederim ki ben hepinizden daha fazla Allah'tan korkar ve onun koyduğu sınırlara riayet ederim. Fakat (aynı zamanda) nafile oruç tuttuğum da olur, tutmadığım da olur. Gece namaz da kılarım uyku da uyurum. Kadınlarla da evlenir aile hayatı yaşarım. Kim benim yolumdan ayrılırsa benden değildir."

(Buhârî, Nikâh, 1).

Erkek, eşini ve çocuklarını koruyup her türlü tehlikeden muhafaza etmeye çalışır. Kadın ise hayatın her türlü zorlukları karşısında dayanabileceği güvenilir bir hayat arkadaşı, sevgi ve şefkatiyle kucaklayacağı eş ve çocuklara sahip olmak ister. Kur'an-ı Kerim'de **"Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır."**[248] buyrulur.

Eşler birlikte Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmak, maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak, günaha düşmemek için birbirlerinin eksiklerini tamamlarlar. Rabb'imiz bu konuda bir ayetinde **"...Onlar (kadınlarınız) sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbise gibisiniz..."**[249] buyurur. Evlilik bedeni sükûna, ruhu huzura erdiren bir müessesedir. Aile, yeni nesli toplum hayatına hazırlar. Aile, çocukların bedeni ve ruhi yönden büyümesini sağlar. Allah'a (c.c.) karşı kulluk ve sorumluluk bilinci kazandırır.

Toplum, ailelerin bir araya gelmesinden oluşur. Bu nedenle aile, içinde yaşadığı toplumun, toplum da ailenin genel özelliklerini yansıtır. Aile, toplumun çekirdeği, adeta bir modelidir. Aile ile amaçlanan, insan neslinin sağlıklı bir şekilde çoğalmasını sağlamak ve topluma yararlı bireyler kazandırmaktır. İyi ve güzel alışkanlıklar ve davranışlar ailede kazandırılabilir. İnançlar, ahlaki davranışlar, hayatın iyi ve zor yönlerini paylaşmak ailede öğrenilir. Aile toplumun özüdür, onu tahribe yönelen her şey, toplumun tahribine yönelmiş demektir.

Veda Hutbesi'nde kadının, kocasına Allah'ın (c.c.) bir emaneti olduğu belirtilmektedir. Yüceler yücesi Rabb'imizin değerli bir emaneti olmak, kadın için ne kadar güzel bir rütbedir. Çocuklar da anne ve babaya verilmiş emanetlerdir. Onları en güzel bir şekilde terbiye etmeye çalışmak, hayırlı insanlar olarak ümmetin hizmetine vermek anne babanın ortak görevidir.

248 Rum suresi, 21. ayet.

249 Bakara suresi, 187. ayet.

Bir aile yuvası kurmak için samimi bir niyet, doğru bir eş seçimi şarttır. Ailede huzur ve mutluluğun devamı için karşılıklı fedakârlık ve sadakat esastır. Kadın olsun erkek olsun eş seçimi, müminlerin en çok dikkat etmeleri gereken hususların başında gelmektedir. Allah Teala, Kur'an-ı Kerim'de evlilikte izlenecek en temel ölçüyü şöyle belirtmiştir. **"İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Allah'a ortak koşan kadın hoşunuza gitse de mümin bir cariye Allah'a ortak koşan bir kadından daha hayırlıdır. İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan erkeklerle, kadınlarınızı evlendirmeyin. Allah'a ortak koşan hür erkek hoşunuza gitse de iman eden bir köle, Allah'a ortak koşan bir erkekten daha hayırlıdır. Onlar ateşe çağırırlar, Allah ise izniyle, cennete ve bağışlanmaya çağırır. O, insanlara ayetlerini açıklar ki öğüt alıp düşünsünler."**[250]

Peygamber Efendimiz (s.a.v) de ümmetini eş seçimi konusunda uyarmış ve şu ölçüleri getirmiştir: *"Kadın dört özelliğinden dolayı seçilir: Malı, soyu - sopu, güzelliği ve dindarlığı; evlilikten hayır görmen için eşin dindarını seç!"*[251]

Peygamberimiz (s.a.v) evlilikte dindar olan eşin tercih edilmesini tavsiye etmiştir. Eş seçiminde yapılan bu sıralama önem verme sıralamasıdır. En az değer verilecek olan ilk sırada en değerlisi ise son sırada zikredilmiştir. Çünkü "dindarlık" kişinin kendi kazanımı ile elde ettiği bir özelliktir. Dinî duyarlılığı içselleştiren insanların davranışlarını, inanç ve ahlak ilkeleri yönlendirir. Günahlardan korunan ve Allah'tan (c.c.) korkan birisinin, eşinin ve çocuklarının aleyhine sonuçları olacak işlere girmesi mümkün değildir. Dolayısıyla evlilik akdi, kadının dindarlığından dolayı yapılırsa bu nikâh, akitlerin en sağlamı, ülfet yönünden en devamlısı, başlangıç ve akıbet itibarıyla en iyisi olur.

Aileler, sevgi üzerine kurulmalıdır. Güven, dayanışma ve yardımlaşma ancak birbirlerini seven kişiler arasında gerçekleşir. Ailede sevgi herhangi bir menfaate bağlı olmamalıdır. Sevgi, saygı ve dayanışma ailenin temel dayanaklarını meydana getirir. Ayrıca aile bir fedakârlık kurumudur. Eşlerden her biri nefsinden önce eşini ve çocuklarını tercih etmelidir. Kısacası sadakat, fedakârlık, şefkat ve muhabbetle yaşanan aile hayatı, cennet hayatı gibi olur.

Kahvehane köşelerinde mutluluk arayanlara!

"Hayât-ı âile" isminde bir maîşet var;
Saâdet ancak odur… dense hangimiz anlar?
Hayât-ı âile dünyada en safâlı hayat,
Fakat o âlemi bizler tanır mıyız? Heyhât!
Sabahleyin dolaşıp bir kazanca hizmetle;
Evinde akşam otursan kemâl-i izzetle;
Karın, çocukların, annen, baban, kimin varsa,
Dolaşsalar; seni kat kat bu hâleler sarsa;
Saray-ı cenneti yurdunda görsen olmaz mı?
İçinde his taşıyan kalb için bu zevk az mı?
Karın, nedîme-i rûhun; çocukların rûhun;
Anan, baban birer âğuş-ı ilticâ-yı masûn,
Sıkıldın öyle mi? Lâkin biraz alışsan eğer,
Fezâ kadar sana vasi', gelir bu dar çember.
Ne var şu kahvede bilmem ki sığmıyorsun eve?
Gelin de bir bakalım… Buyrun işte bir kahve;

Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, s. 118.

250 Bakara suresi, 221. ayet
251 Buhârî, Nikâh, 15.

2. Aile Fertlerinin Birbirlerine Karşı Görevleri

Aile fertleri birbirlerini Allah (c.c.) rızası için sevmelidir. Yapılan her türlü fedakârlığın karşılığı da yine Cenâbı-ı Haktan beklenmelidir. Toplumda olduğu gibi aile içinde de hak ve hukuka karşılıklı riayet edilmelidir. Sorumlulukların yerine getirilmesi için belli bir düzen ve disiplinin kurulmasına, rollerin belirli olmasına ihtiyaç vardır. Nitekim bu konuda Cenâb-ı Hak: **"...Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları olduğu gibi kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır.."**[252] buyurmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v) de bir hadis-i şerifinde konuya şöyle işaret etmiştir: *"Ey erkekler, sizin kadınlarınız üzerinde hakkınız olduğu gibi kadınlarınızın da sizin üzerinde hakları vardır."*[253]

İslam dinî eşlerin birbirlerine karşı anlayışlı ve saygılı olmasını ister. Kur'an-ı Kerim, *"... Kadınlarla iyi geçininiz..."*[254] buyurur. Hz. Peygamber (s.a.v) de insanların en iyisinin eşlerine karşı iyi davrananlar olduğunu ifade eder.[255]

Erdemli ve mükemmel bir toplum yapısı gerçekleştirmenin en önemli şartı olan hak ve sorumluluk bilinci, toplumun çekirdek birimi olan aile için de vazgeçilmez bir önem taşır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v), aile bireylerinin haklarını ihmal etmek pahasına nafile namaz kılmaya, oruç tutmaya vb. ibadetler yapmaya bile izin vermemiştir.[256]

252 Bakara suresi, 228. ayet.
253 Tirmizî, Tefsir,10
254 Nisâ suresi, 19. ayet.
255 Tirmizî, Radâ, 11.
256 Buhârî, Savm, 55.

2.1. Eşlerin Birbirlerine Karşı Görevleri

Ailede erkek; hanımına ve çocuklarına karşı sorumluluğunun bilincinde olup onlara değer vermeli, hanımına karşı nazik ve kibar davranmalıdır. Peygamberimiz (s.a.v) *"İmanı en olgun olan mümin, ahlâkça en güzel olandır. Sizin en hayırlınız da eşlerine en güzel davrananızdır."*[257] buyurmuştur. Önemli kararlar alırken onun da fikrini sormalı, ailesinin geçimi için elinden gelen gayreti göstermelidir. Helalinden kazanarak geçimlerini sağlamalıdır. Ailenin huzurunu bozacak içki, kumar vb. kötü alışkanlıklardan uzak durmalı, ailenin şeref ve namusunu korumalıdır. Fırsat buldukça evde eşine yardımcı olmalıdır. Nitekim Hz.Aişe'ye, Hz. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) evinde ne yaptığı sorulduğunda *"Ev halkına işlerinde yardım ederdi, elbisesinin söküğünü diker,ayakkabısını tamir ederdi,ezanı işitince de namaza çıkardı."*[258] demiştir. Erkek, eşine kaba davranmamalı ve ona karşı şiddete başvurmamalıdır.

Evin hanımı ise kocasına karşı saygılı, kibar davranmalı; ailesinin şeref ve itibarına leke getirecek davranışta bulunmamalıdır. İffet ve namusunu korumalıdır. Aşırı harcamadan kaçınmalı, çocuklarının eğitimine önem vermek gibi görevlerini yerine getirmek suretiyle aile mutluluğuna katkıda bulunmalıdır. Nitekim Allah Resulü (s.a.v): *"Bir kadın beş vakit namazını kılar, ramazan orucunu tutar, iffetini korur, bir de kocasına saygı gösterirse, ona 'Haydi, cennetin hangi kapısından girmek istersen gir.' denilir."*[259] buyurmaktadır.

Aile hayatı karşılıklı, sevgi, saygı, ilgi, hoşgörü, dayanışma, anlaşma ve birbirlerinin kusurlarını görmemeye bağlıdır. Aile bireyleri arasındaki görev ve sorumlulukları kesin olarak ayırmak mümkün değildir. Bu nedenle ailede yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma içinde olmak önemlidir. Peygamber Efendimiz (s.a.v) *"Sizin kadınlarınız üzerinde haklarınız, kadınlarınızın da sizin üzerinizde hakları vardır…"*[260] buyurmuştur.

257 Nesâî, Sıyâm, 43; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 378.

258 Nesai,Nikah,14

259 Ahmed b. Hanbel, Müsned, I/191.

260 Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 270

2.2. Çocukların Anne-Babaya Karşı Görevleri

Anne karnından itibaren çocuğun bakımını üstlenen anne, çocuk eğitiminin en zahmetli ve en yorucu vazifesini yerine getirir. Allah'ın (c.c.) kendisine verdiği sevgi ve şefkat hissiyle bu büyük fedakârlığı gösterir. Baba ise çocuğun beslenme, barınma, eğitim ve yuva kurma gibi bütün ihtiyaçlarını karşılamak için var gücüyle çalışır.

İsrâ suresinin 23–25. ayetleri ışığında ilkeler çıkaralım.

*** Allah'tan (c.c.) başkasına ibadet etmemek.**

* ……………………………………………………………………

* ……………………………………………………………………

* ……………………………………………………………………

* ……………………………………………………………………

Cenâb-ı Hak; **"Biz insana ana babasına iyilik yapmasını tavsiye ettik…"[261]** buyurmaktadır. Allah Resulü'ne (s.a.v) "Allah'ın katında en sevgili amel hangisidir? diye sorulduğunda , *"Vaktinde eda olunan namazlar, namazdan sonra ana- babaya iyilik etmektir."[262]* buyurmuştur.

BİLGİ KUTUSU

Evlatların Ebeveyne Karşı Başlıca Görevleri

* Maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak,
* Huzurlu bir yaşama ortamı sağlamaya çalışmak,
* Kendilerinden aşırı fedakârlıklar beklememek,
* Haklarında şikâyetçi olmamak,
* Kusurlarını saklayıp iyiliklerinden söz ederek itibarlarını korumak,
* Uyarılmaları zorunlu olan durumlarda ise uyarıları incitmeden yapmak,
* Hayatta iken ve öldükten sonra haklarında duacı olmak,
* Haram olmayan konularda isteklerini yerine getirmek,
* İbadetlerine yardımcı olmak,
* Öldüklerinde vasiyetlerini yerine getirmek ve arkalarından hayır hasenatta bulunmak,
* Hatıralarını yaşatmak üzere dostlarıyla ve sevdikleriyle ilişkiyi devam ettirmek,
* Dinin ve örfün gerekli veya güzel bulduğu hususları yapmak.

261 Ankebut suresi, 8. ayet.
262 Buhârî, Mevâkıt, 5, Edeb, 1; Müslim, İman, 137–139.

DÜŞÜNELİM / KİM BAKABİLİR?

Evde bir yıla yakın yatakta bakmak zorunda olduğunuz bir akrabanız var. Yemeğini kendisi yiyemiyor, yemeğe çalışsa elleri titriyor, yemeği üstüne döküyor. Her şeyi yemiyor. Sebzeleri ezerek vermek zorundasınız. Meyveleri püre yapmazsanız yemiyor. Konuşamadığı için çok hırçın oluyor. Anlatmak istediği şeyleri bağırarak ve ağlayarak söylemeye çalışıyor. Gündüzleri çok uyuduğu için geceleri uyumayı sevmiyor. Gecenin ortasında uyanıyor ve yüksek sesle bağırıyor. Evde uyuyanları uyandırıyor. İstekleri tamamlanınca tekrar uyuyor. Ancak bu hâli sürekli tekrar ediyor. Yatalak olduğu için altının temizlenmesine itina gösterilmesi gerekiyor. Çünkü huysuzluğu en fazla buradan geliyor. **Böyle birine hiç kızmadan, hiç yüz ekşitmeden sabırla kim bakabilir?**

Lokman sûresinde şöyle buyrulmaktadır: **“…..biz insana, anasına ve babasına itaati de tavsiye ettik. Anası onu zayıflık üstüne zayıflıkla taşıdı. Onun sütten ayrılması da iki yıl içindedir. (Biz insana): ‘Bana, anana ve babana şükret’ diye de tavsiye ettik. Dönüş, ancak banadır. Bununla beraber eğer her ikisi de bilmediğin bir şeyi, bana ortak koşman hususunda seni zorlarsa, onlara itaat etme. Fakat dünyada onlarla iyi geçin ve bana yönelenlerin yolunu tut….”**[263]

Hz. Peygamber (s.a.v) de en önemli amelleri, Allah (c.c.) katındaki değerine göre, *“Vaktinde kılınan namaz, ebeveyne iyilik ve Allah yolunda cihat”* [264] şeklinde sıralamıştır. Bir başka hadiste de, “kebâir (büyük günahlar)” diye bilinen başlıca kötülüklerin en büyükleri, *“Allah’a ortak koşmak, ebeveyne asi olmak ve yalan yere şahitlik yapmak”*[265] şeklinde ifade edilmiştir.

DÜŞÜNELİM!

Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor: “Bir adam Allah Resulü’ne (s.a.v) gelerek;

– Ey Allah’ın Resulü kendisine iyi davranma ve haklarını koruma hususunda en öncelikli kişi kimdir, diye sordu. Allah Resulü (s.a.v.):

– Annendir, buyurdu. Ben;

– Sonra kim, diye sordum.

– Annendir, buyurdu.

– Sonra kim, diye sordum, üç defa ‘Annendir’ buyurdu. Ondan sonra kim gelir, diye sorunca:

– Sonra baban gelir, buyurdu.”

(Buhârî, Edep, 2; Müslim, Birr, 1)

263 Lokman sûresi, 14, 15. âyetler.
264 Buhârî, Edeb, 1; Müslim, Îmân, 137.
265 Buhârî, Edeb, 1; Müslim, Îmân, 143, 144.

2.3. Anne-Babanın Çocuklarına Karşı Görevleri

Her yeni doğan çocuk, aile için yeni bir mutluluk ve sevinç vesilesi olması yanında yeni sorumlulukları da beraberinde getirir. Çocukların beslenme, barınma, giyim-kuşam ve sağlık gibi ihtiyaçlarının karşılanması ailenin en başta gelen görevidir. Hz. Peygamber (s.a.v), kişinin hayır yolunda yaptığı harcamaların en faziletlisinin, aile bireylerine yaptığı harcamalar olduğunu belirtmiştir. Başka bir hadisinde de, *"Geçimini sağlaması gerekenleri ihmal etmek, insana günah olarak yeter."* [266] buyurmuşlardır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), kendi çocukları ve diğer çocuklara karşı son derece sevgi, merhamet ve şefkat göstermiştir. Onları bağrına basmış, öpmüş, hatalarını bağışlamış, şakalaşmış, hatta oyunlarına katılmıştır. Onun çocuklara olan bu düşkünlüğünü yadırgayan birini, *"Allah senin kalbinden merhameti söküp almışsa ben ne yapayım!"*[267] diyerek uyarmıştır. Peygamberimiz (s.a.v) çocuklar arasında ayrım yapılmaması hususunda bizleri uyarmış ve *"Allah'a karşı gelmekten sakının, çocuklarınız arasında adil olun"*[268] buyurmuştur. Yine Hz. Peygamber (s.a.v) çocuklarını anne-baba üzerindeki haklarından birinin de onların kendilerine eşit davranmaları olduğunu bildirmiştir.[269] Bir başka hadiste de kız çocuğuna iyi davranan ve onu erkek çocuğuna tercih etmeyen kimsenin cennete gireceğini ifade etmiştir.[270]

Peygamberimiz (s.a.v) sevgi ve şefkat açısından çocuklardan hiçbirini diğerine tercih etmemiştir. Kız çocuklarının hor görüldüğü bir devirde her vesileyle kız çocuklarına değer verilmesi gerektiğini bizzat kendi davranışları ile göstermiştir.

266 Ebû Dâvûd, Zekât, 45.
267 Buhârî, Edeb, 18.
268 Müslim, Hibât, 3,13
269 bk. İbn Hanbel, "Müsned", IV, 269.
270 bk. Ebu Davud, "Edeb", 130

Yapılan araştırmalar, ebeveynin sevgi ve şefkat gibi manevi ilgisinin en az maddi ilgi kadar önemli olduğunu, bu ilgiden yoksun kalan çocukların uyum problemleri yaşadıklarını ve suç işleme eğilimlerinin daha güçlü olduğunu göstermektedir. Ayrıca, çocuğun anne sütüyle beslenmesi, bedensel olduğu kadar ruh sağlığı bakımından da çok yararlı görülmekte ve böylece Kur'an-ı Kerim'in, **"Anneler çocuklarını tam iki yıl emzirsinler..."**[271] ayetinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

ARAŞTIRINIZ

Lokman suresînin 13–19. ayetleri ışığında Lokman (as)'ın oğluna nasihatlerini sıralayınız.

- ....
- ....
- ....

Çocuğun dinî, ahlaki ve mesleki eğitimi ailenin en önemli görevidir. Eğitimin temel amacı, çocukların bilgide ve ahlakta donanımlı olmalarını sağlamaktır. *"Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha değerli bir miras bırakamaz."*[272] hadisi bu hususta ebeveyne sorumluluk yüklemektedir.

Ebeveynin çocuklarına karşı vazifelerinin başında güzel bir isim koymak gelir. Ebeveyn çocuklarına dinini öğretmeyi ihmal etmemeli, onlara adil davranmalı, vakti geldiğinde onları evlendirmelidir.

Anne ve baba, çocuklarına iyi örnek olmalı; onlara yapamayacakları şeyleri vaat etmemelidirler. Nitekim Abdullah b. Amr'ın anlattığı şu olay Peygamberimiz'in (s.a.v) bu konudaki hassasiyetini göstermektedir: *"Resulullah'ın (s.a.v) evimizde bulunduğu bir günde: 'Gel, sana bir şey vereceğim', diye annem beni çağırdı. Resulullah (s.a.v), anneme: 'Çocuğa ne vermek istedin?' diye sordu. Annem: 'Hurma vereceğim', diye cevap verdi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v): 'Eğer (aldatıp) bir şey vermeseydin, sana bir yalan günahı yazılırdı.' buyurdu."*[273]

Çocuklar, anne ve babalarına Allah'ın (c.c.) birer emanetidir. Çocuklarına karşı görevlerini yerine getirip onları hayırlı birer evlat olarak yetiştiren ebeveyni Allah Resulü (s.a.v) şu şekilde müjdelemiştir: *"Geride kendisine dua edecek hayırlı çocuk bırakan kimsenin amel defteri kapanmaz, kendisine sürekli olarak hayır yazılır."*[274]

"…De ki: Maldan harcadığınız şey ebeveyn, yakınlar, yetimler, fakirler ve yolcular için olmalıdır…"

(Bakara suresi, 215. ayet.)

271 Bakara suresi, 233. ayet.
272 Tirmizî, Birr, 33.
273 Ebû Dâvûd, Edep, 88.
274 Ebû Dâvûd, Vesâya, 14.

3. Akrabaların Birbirlerine Karşı Görev ve Sorumlulukları

"Akrabalık bağlarını kesip koparan kimse cennete giremez."
(Buhârî, Edeb, 11)

İslam kültüründe akraba ziyareti "sıla-i rahim" olarak adlandırılır. Kur'an-ı Kerim'de sıla-i rahim konusuna şu şekilde işaret edilmektedir: **"…Akrabalık haklarına riayetsizlikten sakının…"[275] "Bir de akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma."[276]**

Akrabalar arasında yardımlaşma, dayanışma, ziyaretleşme, bayramlaşma, hoşgörü, iyilik ve ikram önemli ahlaki görevlerdendir. Bütün bunlar akrabalık ilişkilerini sürdürmeyi gerektirdiği için hadis-i şeriflerde bu konuya "sıla-i rahim" başlığı altında yer verilmiştir. Bir kutsî hadiste Allah Teala, kim akrabalık ilişkisini yaşatırsa kendisinin de o kuluna ilgisini sürdüreceğini, fakat akrabasını terk edenlerden de ilgisini keseceğini bildirmiştir.[277]

Hz. Peygamber (s.a.v), faziletlerin en üstününün, ziyareti kesen akrabayı ziyaret etmek olduğunu, ziyaretleşmenin rızkı bollaştıracağını bildirmiştir. Akrabaya mal yardımında bulunmanın başkalarına yapılan yardımın iki katı sevap kazandıracağını beyan etmiş hatta akrabalık ilişkisini kesenlerin cennete giremeyeceklerin arasında olduğunu haber vermiştir.[278]

Görüldüğü üzere Kur'an-ı Kerim'de ve Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) hadislerinde akrabalarımızla ilişkilerimizin nasıl olması gerektiği ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır. Bu öğütlere kulak verilerek akrabalar sık sık ziyaret edilmeli, telefonla aranıp hâlleri, hatırları sorulmalıdır. Yardıma muhtaç olanların ihtiyaçları giderilmeli, bayram gibi özel günlerde ziyaret edilip gönülleri alınmalıdır. Dinimizin bu tavsiyelerine uyarak huzurlu ve mutlu bir toplum olmak için yakınlarımızı gözetmeli ve onlara gereken ilgiyi göstermeliyiz.

---

275 Nisâ suresi, 1. ayet.
276 İsrâ suresi, 26. ayet.
277 bk. Buhârî, Edeb, 13.
278 bk. Buhârî, Edeb, 12; Müslim, Birr, 20, 21.

DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Ayet ve hadisler ışığında anne-baba haklarını yazınız.
2. Sıla-i rahim yapmanın önemini ve dinî hükmünü açıklayınız.
3. Çocukların anne-baba üzerindeki haklarını sıralayınız.
4. Ailenin niçin sadakat ve fedakârlık üzerine kurulması gerektiğini açıklayınız.
5. Aile kurmanın ferdi ve toplumsal faydaları yazınız.

B. Kutu içindeki kelimeleri kullanarak aşağıdaki cümleleri tamamlayınız.

toplum hayatına, dindarını, sevgi, sıla-i rahim, ailenin, bir ibadet üzere, bedeni sükûna, evliliktir, aile, bir miras

1. Toplumun çekirdeğini .... oluşturur.
2. Toplumun temeli aile ise ailenin temeli de ....
3. Aile, yeni nesli .... hazırlar.
4. Evlilik; .... , ruhu huzura erdiren bir müessesedir.
5. Evlilikten hayır görmen için eşin .... seç!
6. Aileler, ... üzerine kurulmalıdır.
7. İslam kültüründe akraba ziyareti .... olarak adlandırılır.
8. "Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha değerli .... bırakamaz."
9. Çocuğun dinî, ahlaki ve mesleki eğitimi .... en önemli görevidir.
10. Eşler, Allah'ın (c.c.) rızasını elde etme düşüncesiyle evlenirlerse sürekli .... olurlar.

C. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Aşağıdakilerden hangisi ailenin topluma kazandırdığı kazanımlar arasında sayılmaz?

A) En doğal ve en yaygın eğitim öğretim kurumunu kazanır.
B) Sağlam bir yapı kazanır.
C) Ahlaki ve kültürel değerler yaşatılır.
D) Sosyal dayanışma sayesinde fakirlikten uzaklaşılır.
E) Toplumsal roller benimsetilir.

2. Aşağıdakilerden hangisi hadis-i şerifte, evlenirken dikkate alınması gereken hususlar arasında sayılmamıştır?

A) Mal **B)** Dindarlık **C)** Denklik **D)** Güzellik **E)** Asalet

3. Aşağıdakilerden hangisi evlenmenin amaçları arasında sayılmaz?

A) Allah'ın (c.c.) emrini yerine getirmek
B) Zina ve diğer haramlardan korunmak
C) Hayatın getirdiği sorunlarla ortaklaşa mücadele etmek
D) Nesli idame ettirmek
E) Peygamber'in (s.a.v) sünnetini yerine getirmek

4. Aşağıdakilerden hangisi evlatların ebeveyne karşı başlıca görevleri arasında sayılmaz?

A) Maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak
B) Huzurlu bir yaşama ortamı sağlamaya çalışmak
C) Kendilerinden aşırı fedakârlıklar beklemek
D) Haklarında şikâyetçi olmamak
E) Hatıralarını yaşatmak üzere dostlarıyla ilişkiyi devam ettirmek

5. Aşağıdakilerden hangisi evlatların anne ve babalarına karşı başlıca görevleri arasında sayılmaz?

A) Kusurlarını saklayıp iyiliklerinden söz ederek itibarlarını korumak
B) Uyarılmaları zorunlu olan durumlarda ise susmak
C) Hayatta iken ve öldükten sonra haklarında duacı olmak
D) Haram olmayan konularda isteklerini yerine getirmek
E) İbadetlerine yardımcı olmak

6. Akrabalık ilişkilerini sürdürmek için onları ziyaret etmeye hadis-i şerifte ne ad verilmektedir?

A) Ziyaretleşme **B)** Sıla-i rahim **C)** Bayramlaşma **D)** Tebrikleşme **E)** Kutlama

7. Kur'an-ı Kerim bir çocuğun emzirme süresini kaç yıl olarak tavsiye ediyor?

A) 1 yıl **B)** 1,5 yıl **C)** 1 yıl 8 ay **D)** 2 yıl **E)** 2 yıl 2 ay

8. Hadis-i şerife göre ailede annenin değeri kaçıncı sıradadır?

A) Birinci **B)** İkinci **C)** Üçüncü **D)** Dördüncü **E)** Beşinci

4. Ünite

İŞ VE MESLEK AHLAKI

Üniteye Hazırlık

1. Trafikte güvenlik şeridini kullanarak öne geçmek, yemek sırasında araya girmek "kul hakkı" mıdır? Tartışınız.

2. Dinimizin çalışma ve meslek ahlakında önem verdiği ilkeleri araştırıp öğreniniz.

3. "Aranızda birbirinizin mallarını haksız yere yemeyin. İnsanların mallarından bir kısmını bile bile günaha girerek yemek için onları hâkimlere (rüşvet olarak) vermeyin." ayetinin anlamını kul hakkı kapsamında araştırınız. (Bakara sûresi, 188 âyet)

4. Ahilik teşkilatı hakkında bir araştırma yapınız.

5. "Güven kaybetmektense para kaybetmeyi tercih ederim." sözünü tartışınız.

6. "Kişi kendi kazancından daha hayırlı bir lokma yememiştir." (Buhari, Büyû, 15.) Hadisini yorumlayınız.

1. İslam'ın Çalışmaya Verdiği Önem

Çalışma, bir iş meydana getirmek için zihnî ve bedenî güç sarf etmektir. Fert ve toplum hayatının huzurlu ve düzenli bir şekilde devam edebilmesi için mutlaka yerine getirilmesi gereken temel ilkeler ve değerler vardır. İşte hayatın bu zorunlu ve vazgeçilemez ilkelerinden biri de "dürüst çalışma" dır.

Ecdadını, zannetme asırlarca uyurdu;
Nerden bulacaktın o zaman eldeki yurdu?
Üç kıt'ada yer yer kanayan izleri şahid:
Dinlenmedi bir gün o büyük nesl-i mücahid
M. Âkif Ersoy

İslam, insanı iki âlem için hazırlamaktadır. Bunlardan biri ahiret hayatı, diğeri de dünya hayatıdır. İlk olarak insanın kalbini, ebedî hayatın devam edeceği ahirete bağlayarak Allah'a (c.c.) kulluğa yönlendirirken; diğer taraftan bu dünya hayatının nimetlerinden de payını almasını ister. Hatta bunu teşvik eder. Kur'an'da, yalnız dünya varlığını isteyenler yerilir, her iki dünyanın güzelliklerini isteyenlerden takdirle söz edilir.[279] Ayrıca insana, Allah'ın (c.c.) kendisine verdiği şeylerde ahiret yurdunu arayıp dünyadan da nasibini unutmaması emredilir.[280] İslam'da kazancın en muhterem olanı el emeğinin mahsulü olandır. Zira Resulullah (s.a.v); *"Kişi kendi elinin emeğinden daha temiz bir kazanç elde etmemiştir."*[281] ve *"Hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir şey yememiştir. Allah'ın peygamberi Davut (a.s.) da elinin emeğinden yerdi."*[282] buyurmuştur. Fakirlere yardım, gariplere iyilik için yeterli miktardan fazla kazanmak İslam'ın övdüğü, güzel gördüğü bir şeydir. Böyle bir kazanç nafile ibadetten daha faziletlidir. Nitekim bunun faydası toplumun bütün bireyleri içindir.

İslam hem dünya, hem de ahiret için çalışmayı ve aynı zamanda ikisi arasında makul bir denge kurmayı esas alır. İnsanların dünyada huzurlu, mutlu, onurlu bir hayat sürdürmeleri çalışmaya bağlıdır. Dünya nimetlerinden yararlanabilmeleri, ülkelerini mamur hâle getirebilmeleri zihnî ve bedenî güç sarf etmelerine bağlıdır. İçinde yaşadıkları memleketlerinin gelişip kalkınması, refah, huzur ve düzene kavuşması için de tembellik hastalığına yakalanmamaları lazımdır. Tembellik cahilliği, cahillik fakirliği, fakirlik ise geri kalmışlığı getirir. Geri kalan ülkelerde kargaşa, huzursuzluk ve sömürülme tehlikesi baş gösterir. Çalışmanın farz olduğu bir dinin mensupları tembel olamaz, cahil olamaz, fakir olamaz ve sömürülmeye izin veremez.

---

279 Bakara suresi, 200–201. ayet.

280 Kasas suresi, 77. ayet.

281 İbn Mâce, Ticaret, I.

282 Buhârî, Buyu', 15.

2. Çalışma ve Meslek Ahlakı İlkeleri

Çalışma, hedeflenen amaca ulaşmak için zihinsel ve bedensel olarak emek harcamak, gayret göstermektir. Çalışma, geçimin sürekliliğini sağlayan sosyal bir faaliyettir. Bu faaliyet, ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem'e (as) kadar uzanır. Bu bağlamda insanın en başta gelen vazifelerinden biri helal kazanmak ve helal yolda harcamaktır. İnsanların yeteneklerine göre çalışıp kazanmaları, kazandıklarından da belli ölçüde harcama yapmaları hem tabii bir ihtiyaç hem de meşru bir haktır. Ancak toplumda gerekli iş bölümünü ve birliği sağlayacak, hayatın haksızlık ve suiistimallerden uzak olarak düzen ve güven içinde işlemesine katkıda bulunacak bazı temel ölçü ve ilkelere de ihtiyaç vardır.

Kuran ve sünnette helal kazanç yolları ile ilgili olarak yer alan temel ilkeler, genel olarak her devir ve dönemin ihtiyaçlarını karşılayacak niteliktedir. İnanmış insanlara düşen görev, bu ölçüler çerçevesinde hareket edip iş ve ticaret hayatının kendi tabii ve meşru seyri içinde gelişmesini sağlamalarıdır. Bu da dinin insan ilişkileri ve iş hayatıyla ilgili olarak koyduğu açıklık, dürüstlük, güven, sözünde durma ve gayr-i meşru yollara tevessül etmeme gibi temel ilkelere bağlı kalmakla mümkündür. Selçuklu ve Osmanlı döneminde de bu ilkelere bağlı kalmayı esas alarak çalışmalarını sürdüren ahilik kurumu; iyi ahlakın, doğruluğun, kardeşliğin, yardımseverliğin kısacası bütün güzel meziyetlerin birleştiği bir sosyo-ekonomik düzeni sağlamaya yardımcı olmuştur.

İslam dini, ruh ile beden, madde ile mana, dünya ile ahiret arasında sarsılmaz bir denge kurmuştur. Bu ölçülere uyarak çalışanlar dünya ve ahiret saadetini elde etmiş olurlar. Bu gibi fertlerden meydana gelen toplumlar ise yükselmenin, huzur ve saadetin zirvesine erişirler. İslam dini, dünya ve ahiret mutluluğu için çalışmayı farz kılmıştır. O hâlde Allah Teala'nın hoşnutluğunu kazanmak ve dünyaya geliş gayemizi gerçekleştirmek için çalışmayı en kutsal görevlerimiz arasında kabul etmeliyiz.

Bir kişinin eğitimini alarak faaliyette bulunduğu işe, meslek denir. İnanan insanlar, mesleklerini yerine getirirken mesleğinin hakkını verirler. Meslekleri ile insanlara hizmet sunarken bir ibadet şuuru içinde olurlar. Meslekî ahlak ilkelerinden ayrılmayarak hem Yaratan'ı hem de yaratılanı memnun ederler. Dolayısıyla bütün çalışmalarında güven, dürüstlük, saygı ve adil davranmayı ilke hâline getirirler. Diğerkâmlığın, toplumsal sorumluluğun asıl olduğu bir anlayışa sahip olurlar. İslam'da her zaman veren el alan elden üstün olmuştur. Dolayısıyla hizmet eden kişi hizmet alandan daha faziletlidir.

2.1. DOĞRULUK VE GÜVENİLİRLİK

Doğruluk ve güvenirlilik en önemli insani ve İslami hasletlerdendir. Doğruluk ve güvenirlilik, kişiyi takva derecesine ulaştıran en önemli unsurlardandır. İnsanların; mesleklerinde, işlerinde, tahsillerinde velhasıl her zaman her yerde, doğru ve güvenilir olmaları gerekir.

"Tüccarlar kıyamet gününde füccâr (günahkâr) olarak diriltilecekler, ancak Allah'tan korkan, yeminine sadık olan ve doğru olanlar müstesna"
(İbn Mâce, Ticârât, 3.)

Bir memlekette iktisadi kalkınma, öncelikle doğruluk ve güvenilirliğe bağlıdır. Doğruluğun olduğu yerde güven hasıl olur. Ticari ahlakta aldatma, ölçü ve tartılarda hile gibi ahlaksızlıklar karşısında İslam'ın şiddetle durması doğruluk ve güvenilirliği sağlamaya yöneliktir.

Ticarette doğruluk esastır. Doğruluk ise satıcının tartı ve ölçüde hile yapmaması, malın kalitesi ve fiyatı konusunda doğruyu söylemesi, malı müşteriye zamanında teslim etmesi, alıcının ise borcunu zamanında ödemesidir. Doğru tüccarın Allah (c.c.) katında mükâfatı büyük olduğu gibi Resulullah (s.a.v) yanında da değeri büyüktür. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v); *"Sözü ve muamelesi doğru tüccar, kıyamet gününde arşın gölgesi altındadır."*[283] buyurmuştur. Bir başka hadisinde de, *"Dürüst, sözüne ve işine güvenilen tüccar, nebiler, sıddikler ve şehitlerle beraberdir."*[284] buyurarak dürüst tüccarlığı özendirmiştir. Hadiste bu durumun tüccarlar hakkında zikredilmesi, doğruluk vasfının bilhassa ticaret hayatındaki ehemmiyetini ifade eder.

Allah'tan (c.c.) korkan tüccar, büyük veya küçük günah işlemeyen, insanları aldatmayan, ticaretinde insanlara iyilik eden, Allah'a (c.c.) ibadetini ve taatini tam yapandır. Doğru tüccar ise yemininde ve diğer sözlerinde doğru olan demektir. Fücûr ise ticaretinde hile yapan, aldatan, yalan yere yemin ederek kazanç elde etmeye çalışanlardır.

Ticarette dürüstlük en büyük sermayedir. Ticaret ister ürün, ister hizmet, isterse de bilgi alışverişi olsun, tarihin her döneminde önemini korumuştur.

Müslüman, dünya ile ahireti birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak görür. İslam kültüründe bu dünyaya öte dünyanın bir tarlası gözüyle bakılır.

283 İbn Mâce, Ticaret, 1.

284 Tirmizî, Buyû, 4.

Dünyada toprağa atılmayan bir tohumun, öte dünyada meyvesinin alınması mümkün değildir. Dünyaya iyilik tohumları ekenler, ahirette iyilik bulurlar. Dünyada kötülük yapanlarda, ahirette kötülük bulurlar. Her iki dünyada da hiçbir iyilik ve kötülük karşılıksız kalmaz.

Müslüman bir toplumda her alanda olduğu gibi ticarette de herkes iyilikleri özendirmek, kötülükleri de önlemek sorumluluğunu taşır. Hayatın yaşanır kılınmasında olduğu kadar iyilikleri özendirme ve kötülükleri önlemede de en büyük sermaye dürüstlüktür.

Dürüstlükten uzaklaşanlar, özellikle ticarette kendileriyle birlikte çevrelerine de büyük zarar verirler. Bunun için dürüst tüccarların, öte dünyada peygamberlerle bir arada olacakları müjdelenmiştir.

Müslümanlar ticaretin her alanında ürün ve hizmetlerini dürüstlükle tartarlar. Onların dünyasında, ister alan isterse satan olsun, kimseye haksızlık yapmadan tartan terazinin vazgeçilmez bir yeri vardır. Anadolu'da terazi dürüstlüğün simgesi olarak kabul edilir. Ticarette başarının sırrı dürüstlükte gizlidir.

Allah Teala, **"Ölçüyü tam yapın, eksiltenlerden olmayın. Doğru terazi ile tartın. İnsanların hakkını azaltmayın..."** [285] ayetiyle doğru ve güvenilir olmayı emreder. Peygamber Efendimiz (s.a.v) de iş ahlakında kardeşlik, merhamet ve sevginin önemine işaret eden hadis-i şerifinde şöyle buyurur: *"Hizmetinizde kullandığınız kimseler, sizin ancak kardeşlerinizdir. Allah onları sizin elinize emanet etmiştir. Bu sebeple onlara yediğinizden yedirin, giydiğinizden giydirin. Onlara güçlerinin yetmeyeceği işler yüklemeyin. Şayet böyle bir iş yüklemek zorunda kalırsanız, siz de onlara yardım edin."* [286]

Atalarımız "Yalancının mumu yatsıya kadar yanar." demişlerdir.

285 Şuara suresi, 181-183. ayetler.
286 Buhârî, İman, 22.

2.2. Kusursuz Ürün ve Hizmet Üretme

Üretici, bir eseri veya işi tamamlayıp bir ürün meydana getirendir. Yapıcı ve üretici olan insanların oluşturduğu toplum, maddi ve manevi yönden huzurlu ve mutlu olur. Bir ülkede toplumsal birliktelik ve düzenin korunabilmesinde kusursuz ürün ve hizmet üretiminin büyük katkısı vardır. Bu konuda herkes üzerine düşen görevi yerine getirmelidir.

İş ve ticaret hayatında en önemli ilkelerden biri de her işte en iyiyi, en güzeli, en mükemmeli ve en temiz olanı yapmaya ve üretmeye çalışmaktır. Buna göre kişi; yaptığı işi sağlam, kaliteli ve en güzel biçimde yapmalı, işinde hile ve sahtekârlıktan sakınmalıdır. Aldığı parayı hak etmeli, iş ve icraatta bulunurken Allah'ı (c.c.) ve ahiret gününü düşünerek hareket etmelidir. Kur'an-ı Kerim, **"(Mallarınızı) Allah yolunda harcayın. Kendi kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever."**[287] buyururken Peygamber Efendimiz (s.a.v) de *"Allah Teala sizden birinizin bir iş yaptığı zaman, onu sağlam ve güzel yapmasını sever."*[288] diyerek sağlam ve kaliteli hizmet üretmeye teşvik etmiştir.

İŞ AHLAKINDA ÖNEM VERİLMESİ GEREKEN İLKELER

* Dürüst ve doğru sözlü olmak
* Sözünde durmak
* Hilekârlık yapmamak
* Rüşvet almamak ve vermemek
* Adaletli olmak

Din, dürüstlük ve samimiyettir. Dürüst ve samimi davranmayan kimse, kesinlikle aldatmış olur. İslam ahlakına göre satılan malın kusurlu olmaması gerekir. Kusuru varsa, bu durum mutlaka müşteriye söylenmelidir.

"Muhakkak ki Allah her şeyde kaliteyi, ihsanı emretmiştir." (Müslim, Sayd, 11)

ARAŞTIRINIZ

"Bizi aldatan, bizden değildir." ne demektir?

"Allah Resulü (sav) bazı ihtilaçlarım temin etmek İçin zaman zaman Medine pazarına gider, bu vesileyle gelip gidenlerden ve alınıp satılanlardan da haberdar olurdu. Yine bir gün pazarda dolaşırken bir buğday yığını dikkatini çekti. Hububat! satan adamın yanına gelerek buğday yığınına elini daldırdı. Ancak buğdayın altı göründüğü gibi çıkmamış. Efendimizin parmakları ıslanmıştı. Satıcıya ıslaklığın sebebini sorduğunda, yağmurdan kaynaklandığı cevabini aidi. Bunun üzerine Allah Resulü; *öyleyse insanların görmeleri İçin ıslak olan kısmı üste koyman gerekmez miydi?" diyerek ticaret ahlâkına dikkatleri çekti. Anlaşılan o ki; satıcı kuru ve ıslak olan buğdayı ayırmadan satışa sunmak suretiyle insanlan aldatmaktaydı, insanlan aldatmak ise. Peygamberimizin sünnetinden ve yolundan uzaklaşmak demekti: Müslümanlar arasında aldatma olamaz! Bizi aldatan, bizden değildir!"

(Müslim, İman, 164)

Tüketim ile İlgili Ahlaki Öğütler

1. Toplumun zararına tüketim ve harcamalarda bulunmamak.
2. Lüks ve ihtişam içinde harcama yapmamak.
3. İsraf etmemek.
4. İnfakta bulunmak ve cömert olmak.

287 Bakara suresi, 195. ayet.

288 Beyhaki, Şuabu'l iman, IV, 334–335.

3. Emeğe Saygı Duyma

Emek, bir işin yapılması için harcanan beden, zihin ve kalp gücüne denir. Toplumda yardımlaşma ve dayanışmanın korunması, üretimin artması, ekonominin güçlenmesi, çalışanların işlerini istekli olarak en iyi şekilde yerine getirmelerinin sağlanması için emeğe saygı duymak bir zorunluluktur. Gerek beden ve gerekse zihin gücüne dayalı olarak bir mesleğin icrası doğrultusunda sarf edilen emek, çalışmaya dayalı meşru bir kazanç yoludur. Bu sebeple İslam'da emek yoluyla rızık aramak teşvik edilmiştir. Çalışmadan, hiçbir emek sarf etmeden yapılan intihal, hırsızlık, gasp, rüşvet, faiz, dolandırıcılık ve karaborsa gibi gayrimeşru kazançlar yasaklanmıştır.

Emeğe saygı; görevini ve işini en iyi şekilde yapmak, herkese hak ettiği ücreti vermek, çalışanların sosyal güvencesini sağlamak, alıcıya kusursuz mal satmak, satıcının malını değeri fiyatından almak, alınan malın parasını tam ödemektir. İslam, insanların emeğine büyük önem vermiştir. Müslüman emeğe saygı göstermeli, çalışmadan başkalarının sırtından geçinmemelidir. Aynı şekilde gayrimeşru kazanç elde etmekten şiddetle kaçınmalıdır. Kazancımıza karışacak en küçük haram, helal kazancımızı kirletir. Zamanla harama giden yollar normal karşılanır. Haram kazanç toplumun huzurunu, emeğe saygıyı yok eder. Ayrıca İslam, insanların kimseye muhtaç olmadan hayatlarını sürdürmelerini, emek sarf ederek kazanç elde etmelerini tavsiye eder. İslam'da emek bir değerdir. Yapılan iş ve çalışmalar meşru olmak kaydı ile değerlidir.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa'nın çobanlık yaptığı zikredilmektedir.[289] Peygamberler tarihinde, terzilerin piri olarak Hz. İdris, demirciliğin piri olarak Hz. Davut, marangozluğun piri olarak da Hz. Zekeriya ve Hz. Nuh, ticaretin piri ise Hz. Muhammed (s.a.v) kabul edilmektedir[290] Dünyanın en seçkin insanlarının bu farklı mesleklerde çalışmış olmaları, insanlığın yararına olan her mesleğin değerli ve onurlu olduğunu gösterir. İnsanların, bakmakla yükümlü olduklarının nafakalarını temin etmek için çalışmasını da ibadet sayar. Onun için Allah Teala, Kur'an-ı Kerim'de emeği müstakil bir değer olarak kabul etmiş, emeğin hem maddi hem de manevi karşılığının olduğunu bildirmiştir: **"İnsan için ancak çalıştığı vardır. Şüphesiz onun çalışması ileride görülecektir. "[291]**

Üretim ile İlgili Ahlakî Öğütler

1. Üretim sırasında halis bir niyet taşımak.
2. Meslekî bilgi ve ehliyet sahibi olmak.
3. Haram olan şeylerin üretimini ve ticaretini yapmamak.
4. İşçinin haklarını gözetmek.
5. İşverenin hakkını gözetmek.

Dünya hayatında sahip olduğumuz ekonomik imkânlar ve fırsatlar bizleri işçi veya işveren konumuna getirmiştir. Bazı insanlar geçimlerini sağlayacak bir işe, bazıları da işini yaptıracak işçiye muhtaçtır. Üretim, emek ve sermaye şeklinde birbirini tamamlayan

289 bk. Kasas suresi, 25–28. ayetler.

290 Asım Köksal, Peygamberler Tarihi, s. 80, 94, 108.

291 Necm suresi, 39-40. ayetler.

iki temele dayanmaktadır. Allah Teala, Kur'an-ı Kerim'de; **"Rabb'inin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine derecelerle üstün kıldık. Rabb'inin rahmeti onların biriktirdikleri şeylerden daha hayırlıdır."[292]** buyurarak emek-sermaye arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Ayet zenginin şımarmamasını ve haddi aşmamasını isterken fakirin de sabır ve olgunluk göstermesini ve isyan etmemesini istemektedir. Böylece her insana bir mesaj vermektedir.

İşveren, işçilerinin hak ettikleri ücretleri zamanında ödemelidir. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) *"Ben, kıyamet gününde işçi çalıştırıp da hakkını vermeyenden davacı olurum."[293] "İşçinin ücretini alnının teri kurumadan veriniz."[294]* hadislerini unutmamalıdır. Buna karşılık çalışan da işini düzgün yapmalı, iş yerini kendi işi gibi bilmeli, çalışma esnasında dürüst olup aldığı ücreti hak etmelidir.

Bir Müslüman, yaptığı iş ne olursa olsun, daima dürüst olmalı ve karşılıklı haklara riayet etmelidir. Hem işveren hem de işçi ve memur hak, adalet ve doğruluk üzere olmalıdır. İşçi-işveren ilişkilerinin sevgi, saygı ve adalete uygun bir şekilde gerçekleşmesinin, çalışma hayatını ve toplum huzurunu sağlam bir hâle getireceği unutulmamalıdır.

Bir kutsi hadis-i şerifte; *"Üç kimse kıyamet gününde beni karşısında bulacaktır: Benim adımı kullanarak haksızlık eden, hür bir insanı satıp parasını yiyen, bir işçiyi çalıştırıp da ona ücretini vermeyen"[295]* uyarısı ile işçiyi çalıştırıp da ücret ödememenin uhrevi sorumluluğuna işaret edilmektedir.

292 Zuhruf suresi, 32. ayet.
293 Buhârî, Buyû, 106.
294 İbn Mâce, Ruhun, 4.
295 Buhârî, İcâre, 12, 15; İbn Mâce, Rehin, 4.

2.4. Kul Hakkına Riayet

YORUMLAYALIM

Ömer bin Abdülaziz halife iken, bir gece makamına ashaptan biri gelir. Selam verip oturur. Fakat selamı alınmaz. Ömer b. Abdülaziz işiyle meşguldür ve adam bekler. Gelen kimsenin yüzüne bakmayan Ömer bin Abdülaziz, işini bitirip mumu söndürür. Bir başka mum yakar ve o anda adamın selamını alır, konuşmaya başlar. Adam sorar;

-Ya Ömer, niçin hemen selamımı almadın ve bir mumu söndürüp diğer mumu yaktıktan sonra konuşmaya başladın? Ömer bin Abdülaziz cevap verir:

Evvelki mum devletin hazinesinden alınmıştı. O yanarken özel işlerimle meşgul olsaydım, Allah indinde mesul olurdum. Seninle devlet işi konuşmayacağımız için kendi cebimden almış olduğum mumu yaktım, ondan sonra seninle konuşmaya başladım.

Adamın gözleri yaşarır, ellerini kaldırarak şöyle dua eder:

-Ya Rabbi! Ömer bin Abdülaziz'i bizim başımızdan eksik etme.

(Hatib el-Bağdadi, Tarih-u Bağdad, XIX, 127)

Kul hakkına riayet etmek insanların canları, ırz ve namusları, malları gibi kişilik haklarına saygılı olmaktır. Bu haklara yönelik olarak yapılan her türlü saldırı, verilen her türlü zarar kul hakkına tecavüz sayılmaktadır.

İslam, kul haklarına saygılı olmamızı emreder. Başkalarının haklarına zarar veren her türlü kötü davranışı yasaklar. Bu yasaklamaların başında insan hayatına kastetme gelir. Bu sebeple, insan öldürmek büyük günah sayılmıştır. Yüce Allah, Kur'an'da, **"... Kim, bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur..."**[296] buyruğu ile başkalarının yaşama hakkına riayet etmeyi emreder. Yine bir ayette şöyle buyrulur: **"Kim bir mümini kasıtlı olarak öldürürse cezası, içinde ebedî kalmak üzere cehennemdir..."**[297] Peygamberimiz (s.a.v), kul hakkı üzerinde önemle durarak şöyle buyurmuştur: *"Müslümanların kanları, malları, namusları ve şerefleri kendi aralarında kutsal Mekke kadar, hac ayları ve günleri kadar saygındır, dokunulmazdır."*[298]

Bir diğer yasaklama ise başkalarının malına zarar vermektir. İnsanların hırsızlık, ölçü ve tartıda hile yapma, emanete hıyanet, kumar, tefecilik, zimmet, irtikâp vb. gayrimeşru yollarla birbirlerinin mallarını yemeleri Kur'an-ı Kerim'de kesin bir dille yasaklanmıştır: **"Birbirinizin mallarını haksızlıkla yemeyin ve bile bile günahla insanların mallarından bir bölümünü yemeniz için onları hâkimlere aktarmayın."**[299] Peygamberimiz (s.a.v) kul hakkı üzerinde önemle durarak *"Birisinin hakkını alan kimse, ölmeden önce onunla helalleşsin! Paranın, malın geçmeyeceği kıyamet gününe üzerinde kul hakkı bulunarak gitmesin!"*[300] buyurmuştur.

296 Mâide suresi, 32. ayet.
297 Nisa suresi, 93. ayet.
298 Buhârî, Hac, 132; Müslim, Ķasâme, 29.
299 Bakara suresi, 188. ayet.
300 Buhârî, Mezalim, 10; Rikak, 48.

Kul haklarından bir diğeri de insanın kişiliğine bağlı dokunulmaz, devredilemez ve vazgeçilmez olan kişilik hakkıdır. Dinimizde iftira, alay, arkadan çekiştirme, kötü lakap takma, suizan, kusur arama, gıybet gibi tutum ve davranışlarla başkalarının manevi şahsiyetlerine zarar vermek de yasaklanmıştır. Bu konuyla ilgili bir ayette şöyle buyrulur: **"Ve her kim bir kusur veya bir günah kazanır da sonra onu bir suçsuz kimse üzerine atarsa muhakkak ki bir iftirayı ve apaçık bir günahı yüklenmiş olur."**[301]

DÜŞÜNELİM / İFLAS EDEN KİMDİR?

Resulullah (s.a.v), sahabelerle birlikte sohbet ederken onlara,"-Müflis kimdir, biliyor musunuz?" diye sordu. Ashâb: "Bizim aramızda müflis, parası ve malı olmayan kimsedir, dediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v) şöyle buyurdular: "Bu kişi ahirette namaz, oruç, zekât gibi ibadetlerini yerine getirmiş olarak Allah'ın huzuruna gelir. Bununla beraber öyle günahlarla gelir ki kimilerine sövüp saymış, kiminin kanını akıtmış, kiminin malını yemiş, kimine iftira etmiştir. Bu durum karşısında onun ibadetlerinden elde ettiği sevaplardan alınıp hak sahiplerine dağıtılır. Eğer ibadetleri ve iyilikleri bu hakları ödemeye yetmezse hak sahiplerinin günahlarından alınıp hak yiyenin günahlarına eklenir. Böylece sevapları elinden gitmiş, günahları ise daha da artmış, dolayısıyla müflis durumuna düşmüş olan bu kişi cehenneme atılır." (Müslim, Birr, 59)

OKUMA PARÇASI

Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle rivayet ediyor: Hz. Peygamber (s.a.v) ile birlikte Hayber Gazvesi'ne çıktık. Allah Teala bize zaferi ihsan etti. Ganimet olarak altın ve gümüşün dışında mallar, yiyecekler ve elbiseler elde ettik. Sonra vadiye doğru hareket ettik.

Hz. Peygamber'in (s.a.v) yanında Dubeyboğulları Kabilesi'nin Cüzam kolundan Rifâa bin Zeyd adında kendisine hibe edilen bir kölesi de vardı. Vadiye indiğimizde, Hz. Peygamber'in (s.a.v) kölesi, Hz. Peygamber'in (s.a.v) devesinin üzerindeki yükünü indiriyordu ki bu sırada kendisine bir ok atıldı. Bu ok onun ölümüne sebep oldu.

Bunun üzerine biz: Ey Allah'ın elçisi! Ne mutlu ona şehit oldu, dedik. Hz. Peygamber (s.a.v) buyurdu ki: Hayır! (Durum zannettiğiniz gibi değildir!) Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki Hayber günü (gazvesinde) ganimetler paylaşılmadan önce aldığı (çaldığı ganimet malı) onun üzerinde tutuşan bir ateş olacaktır.

Ebû Hureyre dedi ki: Bunun üzerine insanlar dehşete kapıldılar! Bir adam elinde bir veya iki ayakkabı bağı ile geldi ve: "Ey Allah'ın elçisi! Bunu Hayber günü (ganimetler paylaşılmadan önce) almıştım, diyerek onu iade etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu:

YORUMLAYALIM

Devlet malını deniz olarak görenler, umuma ait mekânlara zarar verenler, etrafı yakıp yıkanlar ve kutsal değer tanımayanları göz önüne alarak yandaki hadis-i şerif-i yorumlayın.

301 Nisâ suresi, 112. ayet.

"Şayet bunu iade etmeseydin, (cehennemde) ayakkabının bir veya iki bağı ateşten olacaktı."[302]

2.5. Sorumluluk Bilinci

Sorumluluk, kişinin kendi üzerine düşen görevleri ve işlevleri zamanında ve istenilen şekilde, istenilen biçimde yerine getirmesidir. Sorumluluk üstlenen kişi, disiplinli bir çalışma, verimli bir hayat ve kaliteli bir hizmet ahlakını kabullenmiş olur. Bundan dolayı insanlar ve özellikle Müslümanlar, yapacakları her işte, söyleyecekleri her sözde dikkatli olmak durumundadırlar. Peygamber Efendimiz (s.a.v) bu konuyla ilgili bir hadisinde şöyle buyurur: *"Hepiniz yöneticisiniz ve hepiniz yönettiklerinizden sorumlusunuz. Devlet başkanı yöneticidir ve yönettiklerinden sorumludur. Erkek, eşi ve çocuklarının yöneticisidir ve onlardan sorumludur. Kadın, eşinin evinde yöneticidir ve yönettiğinden sorumludur. Hizmetçi-işçi, işverenin (uhdesine verdiği) malının-işinin yöneticisidir ve yönettiğinden sorumludur."*[303]

11. Ey müminler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki de onlar, kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fâsıklık ne kötü bir isimdir! Kim de tövbe etmezse işte onlar zalimlerdir.
12. Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O halde Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, tövbeyi çok kabul edendir, çok esirgeyicidir.
Hucurat sûresinin 11–12. ayetleri ışığında "kul hakkına" ilişkin ilkeler çıkarınız.

- İnsanlarla alay etmemeliyiz.
- ....
- ....

Nitekim bu sorumluluk bilinciyle Hz. Ömer, "Fırat'ın kenarında bir koyunu kurt kapsa hesabı Ömer'den sorulur." demiştir. Yine kıtlık yıllarında Medine'de tebdili kıyafet ederek halkı dolaşmış ve yetim bir aileye geceleyin rastladığında onlara "Hâlinizi niye Ömer'e arz etmiyorsunuz. Ömer sizin bu hâlde olduğunuzu nasıl bilecek?" dediğinde oradaki hanım; "Madem ki hâlimize vakıf olamayacak öyleyse ne diye halife oldu?" diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer, Beytülmaldan aldığı un torbasını bizzat kendisi yüklenerek bu fakir aileye getirmiştir. Arkadaşı ona "Ya Emire'l-müminin, bırak ben taşıyayım" dediğinde; "Ahirette de benim günahlarımı taşıyabilir misin?" diye cevap vermiştir.[304]

"İnananları tehdit edip Allah yolundan alıkoyarak ve onu eğri göstermek maksadıyla her yolun başında (pusu kurup) oturmayın. Düşünün ki, siz az sayıdaydınız, sonra O sizi çoğalttı. Bozguncuların sonunun nasıl olduğunu da düşünün!"

(Ârâf suresi, 86. ayet)

302 Buhârî, 4234, Müslim, 115
303 Buhârî, Ahkâm, 1; Tirmizî, Cihad, 27; Ebû Dâvûd, İmâre, 1.
304 İbnü'l Esir, İzzûddin-Ebu'l-Hasen, Ali bin Muhammed,Üsdü'l-Gabe, C 4, S.155.

2.6. Hizmette Eşit Davranma

Hizmet denildiği zaman, ilimden sanata, eğitimden ticarete, aileden topluma, hayatın her alanını içine alan bir kavram akla gelir. Dolayısıyla insanlık adına atılacak olumlu her adım, ortaya konulacak her çalışma ve iş gücünü bu bağlamda hizmet anlayışının içinde değerlendirmek mümkündür. İslam dini, insana ve topluma hizmet etmeyi mukaddes bir görev olarak kabul etmiş ve hizmet verirken insanlar arasında ayrım yapmayı yasaklamıştır. Toplumda birlik ve beraberliğin, huzur ve mutluluğun sağlanması herkese eşit davranmakla mümkündür. Çalışma hayatında karşılıklı sevgi, saygı ve adalet prensiplerine uygun olarak hareket edilmelidir. İslam çalıştırdığı kişileri ezen, onların hak ve hukukunu ihmal eden bir işvereni onaylamadığı gibi yaptığı işin gereklerini yerine getirmeyen çalışanı da tasvip etmez.

Toplumların huzur ve mutluluğu yardımlaşma, dayanışma, saygı, sevgi, hak ve hukuka riayet etme ilkelerine bağlıdır. İslam, bütün bu ilkeleri insan hayatında hâkim kılarak birbirini seven, birbirinin derdine koşan, çalışan, üreten ve bir arada barış, güven ve huzur içinde yaşayan fertlerden oluşan bir toplum hayatı inşa etmeyi hedefler. Bu nedenle dinimizde hizmet etmek, çalışıp üretmek mümin için vazgeçilmez bir hayat anlayışı olmuştur. İnsanın sahip olduğu maddi ve manevi potansiyel, ona, sadece kendi ihtiyaçlarını karşılayıp arzularını yerine getirmek için verilmemiştir. Bunları başkalarıyla paylaşma, yardımlaşma, diğerkâmlık gibi ahlaki değerler, toplumsal dayanışma ve birlikteliğin bir gereğidir. Çünkü İslam dininde sadece insanın kendisini düşünmesi, bir başkasını dikkate almadan bencilce bir hayat sürdürmesini kabul etmez. Ayrıca insanın, çevresindekilere karşı duyarsız kalmasını asla hoş karşılamaz. Hz. Peygamber'in (s.a.v) diliyle Müslüman; *"Kendisi için istediğini başkaları için de arzu edendir. Eli ve dili ile başkalarına zarar vermeyendir."*[305]

"İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır." prensibinden hareketle, Müslüman için hayatı bütünüyle hizmet alanı olarak değerlendirmek mümkündür. Kur'an, gerçek imanın amelle bütünleşmesi gerektiğine, insanın dünya ve ahiret mutluluğuna ancak bu şekilde erişebileceğine dikkat çekmektedir. Üstelik ameli de salih nitelemesiyle ortaya koymakta, böylece insanın her davranışının, yeryüzünde barış ve sulhu gerçekleştirmeye, dürüst ve erdemli hareket etmeye yönelik olmasını istemektedir. Dinimizde Kur'an'ın öngördüğü ahlak, sadece ibadet hayatını değil, bütün hayatı kuşatmaktadır. Dolayısıyla çalışma ve üretimde bulunma da bir nevî ibadet sayılmaktadır. **"...Herkes kazandığı karşılığında rehindir."**[306] ayeti, herkesin kişisel kurtuluşunun, kendi çalışmasının neticesinde olacağını ifade etmektedir.

Allah'ın (c.c.) sevgi ve rızasını kazanmak, onun kullarına hizmet etmek, hayır ve iyilik yolunda yarışmak ve insanlığın mutluluğu için çalışmakla doğrudan irtibatlıdır. Yüce dinimiz devamlı surette bizlere sorumluluk bilinci aşılamaya ve bizleri bütün insanlık için yararlı işler (ameli salih) yapmaya çağırır.

305 Buhârî, İman, 5, 7.

306 Tur suresi, 21. ayet.

2.7. Çevre Bilinci ve Duyarlılık

Çevre, içinde bulunduğumuz ve yaşadığımız ortamdır. İnsanoğlu, var oluşundan bu yana beraber yaşadığı varlıklarla etkileşim içinde olmuştur. Etrafımıza baktığımızda toprak, su, hava gibi ana unsurlar ve bunlarla iç içe olarak süregelen bitkiler, hayvanlar, diğer canlılar ve bütün kâinat çevreyi oluşturur. Ancak kâinatta insan dışındaki hiçbir varlık çevreye zarar vermez. Bilakis insanoğlu çevreye müdahale ederek tabiatın dengesini bozar. Bu konuda Kur'an-ı Kerim şu uyarıyı yapar: **"İnsanların elleriyle işledikleri yüzünden karada ve denizde fesat çıkar Allah da belki dönerler diye yaptıklarının bir kısmını böylece kendilerine tattırır."** [307]

Çevre sorunlarının arka planında son zamanlarda tüm dünyayı saran maddeciliğin, hazcılığın ve faydacılığın olduğu görülmektedir. Sınırsız üretim ve tüketim anlayışı ekolojik sistemin hızla bozulmasının en önemli nedenidir. Kur'an-ı Kerim'de, Allah'ın (c.c.) gökyüzünü yükselttiği, kâinata düzen ve dengeyi koyduğu bildirilmekte ve bu dengeye müdahalede aşırı gidilmemesi istenmektedir. Kâinattaki dengenin sırlarını anlamak için tabiat yasalarını keşfetmek gerekmektedir. **"Biz her şeyi bir ölçü ile yarattık ve bunu bir defaya mahsus olarak yaptık."**[308], **"Hiçbir şey yoktur ki hazineleri yanımızda olmasın. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz."**[309] anlamındaki ayetler de muhataplarına bütün kâinatın yaratıcısının Allah (c.c.) olduğu inancını hem de çevre bilincini ve çevre sorumluluğunu telkin eden ilahi mesajlardır. Allah Teala'nın yeryüzündeki halifesi olan insan, Allah'ın (c.c.) emanetini koruma görevini de en azından kendi varlığını idame ettirebilmek için doğal olarak yüklenmiştir. İnsan tabiata hükmetmeye ve dengeleri bozmaya teşebbüs ederse emanete hıyanet etmiş olur. Doğal güzelliklerin hatta doğal mevcudun korunmasında en güçlü kontrol bilinci, insanın kendi vicdanıdır. Yaptığı işin Allah (c.c.) katında günah, hukuk düzeni açısından suç olduğunu bilmelidir. Aynı zamanda bir kul hakkı ihlali olduğu bilincinde olmalıdır. Bununla birlikte caydırıcı olması amacıyla birtakım yasal ve sosyal önlemler alınmalıdır.

Bir mümin için tabiat bir nimettir. Allah (c.c.) tarafından insanın istifadesine sunulmuş olan tabiat, maddi ve bedenî ihtiyaçlarımızı karşılar. Dolayısıyla hepimiz için hayati bir nimet olan tabiata zarar verilmemeli, verenlere de engel olunmalıdır.

Bir mümin için tabiat Allah'ın (c.c.) varlığına bir delildir. Tabiat, insanların Yaratıcı'nın varlığına ulaşmalarına vesile olur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bu konuda şöyle buyrulmaktadır: **"Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde, insanlara fayda veren şeylerle yüklü olarak denizde yüzüp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirip de ölü hâldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde düşünen bir toplum için (Allah'ın varlığını ve birliğini ispatlayan) birçok deliller vardır."**[310] Allah Teala'nın varlığına ayet olan kâinatın tahrif edilmesi, vahiy kitabının tahrif edilmesi gibi yasaklanmıştır.

307 Rum suresi, 41. ayet.

308 Kamer suresi, 49–50. ayetler.

309 Hicr suresi, 21. ayet.

310 Bakara suresi, 164. ayet.

Bir mümin, tabiata emanet gözü ile bakar. İnsanlar tabiatın asıl sahibi değildirler onu emanet olarak kullanmaktadırlar. Bu sebeple çevreye zarar vermemek, emanete riayetin bir gereğidir. Akıl nimetine sahip tek varlık olan insan, kendisinden sorumlu olduğu gibi evrende var olan diğer varlıklardan da sorumludur. Allah Teala bu sorumluluğu şu ayetle haber vermektedir: **"Biz emaneti göklere, yere, dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten kaçındılar. Zira sorumluluğundan korktular, ama onu insan yüklendi. İnsan (bu emanetin hakkını gözetmediğinden) cidden çok zalim, çok cahildir. "**[311]

Modern çağda insanların ihtiyaçlarından fazla tüketimde bulunması, doğal kaynakların hızla azalmasına ve kirlenmesine sebep olmuştur. Bu sebeple uzun zamandan beri içinde yaşadığımız dünya tehlike sinyalleri vermektedir. Hepimiz dünya gemisinin içinde bulunmaktayız. Dolayısıyla bu uyarıcı seslere kulak vermeli gemiyi batıracak davranışlara sessiz ve ilgisiz kalmamalıyız. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) şu benzetmesi konuyu daha anlaşılır kılmaktadır: *"Bir gemiyi paylaşan ve bir kısmı üstte bir kısmı altta bulunan insanları düşünün. Altta bulunanlar, su ihtiyaçlarını karşılamak için gemiyi delmek istediklerinde, üsttekiler buna mani olmazlarsa gemi batar ve hepsi birden boğulur; eğer mani olurlarsa hepsi de kurtulur."*[312]

311 Ahzab suresi, 72. ayet.

312 Buhârî, Şirket, 6.

3. Ahilik ve Ahilerde Meslek Ahlakı

Ahiliğin meslek ahlakının dayandığı bazı prensipler şu şekilde sıralanabilir:

- Müşteriyi aldatmamak.
- Malı överek yalan söylememek.
- Hileli ölçüp tartmamak.
- İhtikâr (karaborsacılık) yapmamak.
- Müşteriyi kızıştırmamak.
- Alışverişte iyi muamelede bulunmak.
- Çalışanın sorumluluğunu bilmesi.
- Çalışanın işinde dikkatli olması.
- Çalışan ferdin işi savsaklamaması.

Ahilik; sanatın, ticaretin ve mesleğin, olgun kişilik, güzel ahlak ve doğrulukla yoğrulduğu, kökleri çok eskilere uzanan bir geleneğimizdir. Yüzyıllar boyu toplumumuzun sosyal ve ekonomik omurgasını oluşturan bir örgütlenme şeklidir. Toplumsal kimliğimiz açısından daima sahiplenmemiz gereken çok özel bir kültürdür.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu'da kurulan ve gelişen dinî ve toplumsal yönü olan bir esnaf teşkilatı Anadolu'da ahilik, Ahi Evran (1171–1262) tarafından kurulmuştur.[313] Anadolu Selçuklularından Osmanlı İmparatorluğuna geçiş sürecinde ahilik son derece önemli bir rol oynamıştır. Sanat ve meslek yönüyle toplumun ekonomik yapısını hazırlarken, ahlaki yönüyle de devlet yapısının temel niteliklerini belirlemiştir. Osmanlı hükümdarlarından Orhan Gazi ve oğlu I. Murat, ahi ocaklarında kuşak kuşanarak ahi olmuşlardır. Osmanlı Devletinin son dönemlerine kadar ahilik; meslekî bir yaklaşımla eğitim, dayanışma ve örgütlenmedir. Diğer taraftan ise müşteri odaklı bir yaklaşımla fiyat, kalite ve standart konularında çok ciddi denetim ve çalışmalar yapan bir oluşumdur.

Ahilik, mensuplarının dengeli bir yaşam anlayışına sahip olmalarını amaçlamıştır. Bu nedenle çatışmayı değil dayanışmayı esas almıştır. Bu amaçtan hareketle, üretici-tüketici, emek-sermaye, yöneten-yönetilen, toplum-birey ilişkileri açısından tüm kişi ve kurumların iyi ilişkiler içinde olmalarını öngörmüştür. Güçlünün zayıfı ezmesi, haksız kazanç gibi olumsuz davranışlara şiddetle karşı çıkmıştır. Bu özelliği ile ahilik, esnaf arasında büyük ölçüde gelişmiştir. Başlangıçta bazı meslekleri kapsayan ahi birlikleri zaman içinde gelişmiş ve esnafın tüm kesimlerini kapsayan bir kuruluş hâline gelmiştir. Öyle ki Anadolu'nun hemen hemen tüm şehirlerinde, büyük kasabalarında ve bazı köylerinde bile teşkilatlanabilmiştir. Ahilik kurumunun meslek ahlakı, doğruluk ve bağlılığa dayanmaktadır. Bütün işlerde doğru hareket ön planda tutulmuştur.

Ahilik kurumunun mensupları arasında "pazarlık" görülmez. Çünkü ahi ahlakı ile yoğrulmuş bulunanlar, fahiş fiyatla mal satmayı veya fahiş fiyat isteyerek malın değerini pazarlık konusu yapmayı büyük ahlaksızlık olarak kabul ederler.

Ahilik kurumunun meslek ahlakının bir diğer özelliği de "ustaya bağlılık"tır. Kurumun üyesi, usta dahi olsa kendisini yetiştirenlere her zaman saygılı davranmayı ahlaki bir meziyet olarak kabul eder.

313 Dini Terimler Sözlüğü, s. 8.

Sağlıklı bir toplum oluşturmanın belki de en önemli ayağı ahlaktır. Çünkü insan madde ve manadan müteşekkil, iki boyutlu olan bir varlıktır. İnsanın manevi boyutunu, inanç ve ahlak oluşturur. İnsanın bu manevi boyutu görmezden gelinirse toplumsal sağlığı bozan ve sosyal ortamı yaşanmaz hale getiren yalan, rüşvet, yolsuzluk, hile vb. problemlerle karşılaşmak kaçınılmaz olur. Söz konusu olumsuzlukların üstesinden gelebilmek için her kurum ya da kuruluş temel ahlaki ilkeler belirleme yolunu seçmektedir. İşi kutsal, çalışmayı ibadet sayan, karşılıklı iş birliği ve sosyal dayanışmaya dayalı, kaliteyi ve müşteri memnuniyetini ilke edinmiş olan ahilik, eğitimle meslekî gelişmeyi sürekli pekiştiren bir ahlak anlayışını temsil eder.

Sonuç olarak diyebiliriz ki siyasi ve iktisadi sistemi ne olursa olsun güçlü, müreffeh, ilimde ve fende ileriye gitmiş her toplumun kendine mahsus, sağlam bir ahlaki sistemi ve disiplini olduğunu kabul etmek gerekir.

OKUMA PARÇASI / ENDONEZYA NASIL MÜSLÜMAN OLDU?

Kendi hâlinde bir tüccardı. Bir gün kumaşları gemiye yükledi. Endonezya'ya gitti, oraya yerleşti. İşini orada devam ettirdi. Kumaşları kaliteliydi. Tam da halkın aradığı cinstendi. Kendisi de kanaat sahibi bir insandı. Kazancı az olsun, temiz olsun düşüncesindeydi. Bir gün geç geldi iş yerine. Eleman iyi bir kâr elde etmişti sattığı mallardan. Merak etti, sordu:

– Hangi kumaştan sattın?

– Şu kumaştan efendim.

– Metresini kaça verdin?

– On akçeye.

– "Nasıl olur?" diye hayret etti.

– Beş akçelik kumaşı on akçeye nasıl satarsın? Bize hakkı geçmiş adamcağızın. Görsen tanır mısın onu?

Eleman gitti, müşteriyi buldu, getirdi. Dükkân sahibi müşteriyi karşısında görür görmez, helallik istedi ve fazla parayı müşteriye uzattı. Müşteri şaşırmıştı. Böyle bir durumla ilk defa karşılaşıyordu.

– Ne demekti hakkını helal et?

Olay kısa sürede dilden dile dolaştı. Çok geçmeden kralın kulağına kadar vardı. Sonunda kral kumaş tüccarını saraya çağırdı. Kral sordu:

– Sizin yaptığınız bu davranışı daha önce biz ne duyduk, ne de gördük. Bunun aslı nedir?

– Ben, dedi tüccar, bir Müslüman'ım. İslam dini böyle emreder. Müşterinin bana hakkı geçmişti. Dolayısıyla kazancıma haram girmişti. Ben sadece bir yanlışı düzelttim.

Kral, "İslam nedir, Müslümanlık nedir?" gibi peş peşe sorular sordu. Tüccar birer birer sorularını cevapladı. Kral ilk defa duyuyordu böyle bir dinin varlığını. Vakit kaybetmeden İslam'ı kabul etti. Daha sonra kısa süre içinde de halk Müslüman oldu.

250 milyonluk nüfusa sahip olan bugünkü Endonezya'nın Müslümanlığı kabul etmesindeki sır sadece beş akçelik kumaştı. Yapılan tek şey vardı inandığı gibi yaşamak: Peygamberimizin (s.a.v.) "Doğru ve güvenilir tüccar, kıyamet gününde peygamberler, sıddıklar (doğrular) ve şehitlerle beraberdir." hadisinde bahsettiği kişi gibi olmak milyonlarca insanın hidayetine vesile olmuştu. Yani, asıl etkili olan söz değil, hâl diliydi. Konuşmaktan çok yaşamaktı. Anlatmaktan ziyade davranış dilinin devreye girmesiydi.

(Mehmet Paksu, İman Hayata Geçince / D. B. Tercüman)

DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Kul hakkına riayet etmenin önemini açıklayınız.

2. Emeğe saygının önemini anlatınız.

3. "İçinde yaşadığımız çevre Allah'ın bir ayeti, bir nimetidir." sözünden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.

4. Kişi, sahip olduğu mesleğin sorumluluğunu taşımazsa hangi sorunlarla karşılaşır? Açıklayınız.

5. Hizmet sunarken ayrım yapmamanın, insanlara eşit davranmanın önemi hakkında bilgi veriniz.

6. Kusursuz ürün ve hizmet verme, ülke ticaretini nasıl etkiler? Anlatınız.

7. İslam'ın çalışmaya verdiği önemi ayet ve hadislerle açıklayınız.

8. Ahilik teşkilatının anadolu'da iş ve meslek ahlakının yerleşmesinde nasıl bir rolü vardır? Bilgi veriniz.

9. Ticarette dürüstlük niçin en büyük sermayedir? Açıklayınız.

10. "Bizi aldatan bizden değildir" hadis-i şerifini iş ve meslek ahlakı açısından yorumlayınız.

B. Aşağıdaki boşlukları uygun kelimelerle doldurunuz.

yaşama hakkı, bir kul hakkıdır, emek, ibadet, sorumluluk, bir delildir, vakıflar, ahilik, ustaya bağlılıktır, pazarlık

1. Kul haklarının başında insanın .... gelir.

2. İnsanların inançları, dinî tercih ve yaşayışları üzerinde baskı kurmak ....

3. Bir işin yapılması için harcanan beden, zihin ve kalp gücüne .... denir.

4. İslam, insanların sorumlu oldukları kişilerin nafakaları sağlamak için çalışmalarını .... sayar.

5. Kişinin kendi üzerine düşen görevleri ve işlevleri zamanında ve istenilen şekilde istenilen biçimde yerine getirmesine .... denir.

6. Bir mümin için tabiat, Allah'ın (c.c.) varlığına ....

7. İslam toplumlarında sorumluluk bilincini en güzel .... anlatır.

8. Sanatın, ticaretin ve mesleğin, olgun kişilik, güzel ahlak ve doğrulukla yoğrulduğu, kökleri çok eskilere uzanan geleneğimize ……………......... denir.

9. Ahilik kurumunun meslek ahlakının en önemli özelliği de ....

10. İslam ahlakını hayat felsefesi hâline getirmiş bulunan ahilik kurumunun mensupları arasında .... görülmez.

C. Aşağıdaki soruların doğru şıklarını işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi, ahinin mesleki ahlakının dayandığı prensipler arasında yer almaz?

A) Müşteriyi aldatmamak.
B) Malı överek yalan söylememek.
C) Hileli ölçüp tartmamak.
D) İhtikâr (karaborsacılık) yapmamak.
E) Pazarlığı kızıştırmak.

2. Aşağıdakilerden hangisi ahiliğin ilkeleri ile bağdaşmaz?

A) Mensuplarının dengeli bir yaşam anlayışına sahip olması.
B) Meslek ahlakının doğruluk ve bağlılığa dayanması.
C) Kaliteyi ve müşteri memnuniyetini esas alması.
D) Tüm kişi ve kurumların iyi ilişkiler içerisinde olmasını amaçlaması.
E) İhtiyaç sahiplerine borç verip daha fazlasıyla geri alması.

3. Aşağıdakilerden hangisi ahilik mensuplarının yaşam anlayışı içinde yer almaz?

A) Çatışmayı değil dayanışmayı esas almak.
B) Üretici - tüketici ve emek - sermaye arasında iyi ilişkiler kurmak.
C) Güçlünün zayıfı ezmesine müsaade etmek .
D) Haksız kazanç gibi olumsuz davranışlara şiddetle karşı çıkmak.
E) Tüm kişi ve kurumların iyi ilişkiler içinde olmalarını sağlamak.

4.Aşağıdakilerden hangisi tüketimle ilgili ahlaki öğütler arasında yer almaz?

A) Toplumun zararına tüketim ve harcamalarda bulunmamak.
B) Lüks ve ihtişam içinde harcama yapmamak.
C) İsraf etmemek.
D) Tembellik etmemek.
E) İnfak ve cömertlik yapmak.

5. Aşağıdakilerden hangisi üretim ile ilgili ahlaki öğütler arasında yer almaz?

A) İşverenin hakkını gözetmemek.

B) Üretim sırasında halis bir niyet taşımak.

C) Mesleki bilgi ve ehliyet sahibi olmak.

D) Haram olan şeylerin üretimini ve ticaretini yapmamak.

E) İşçinin haklarını gözetmek.

6. İslam anlayışında çevre ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Çevre bizim için yaratılmıştır, sınırsız istifade etme hakkımız var.

B) Çevre bizim için bir nimettir, nimete şükretmeliyiz.

C) Çevre bize emanettir, onu emanet şuuru içinde kullanmalıyız.

D) Çevredeki eşsiz güzellik bizim için Allah'ın (c.c.) varlığının ve birliğinin delillerindendir.

E) Çevredeki ağaç, bitki vb. canlılar kendi dili ile ibadettedir, onlara zarar vermemeliyiz.

7. Aşağıdakilerden hangisi İslam iş ahlakı prensipleri arasında sayılmaz?

A) Dürüst ve doğru sözlü olmak.

B) Sözünde durmak.

C) Maddiyatı her şeyden daha önemli saymak.

D) Alışveriş esnasında sırayı gözetmek.

E) Mütevazı bir hayat sürmek.

8. Aşağıdakilerden hangisi bir kul hakkı olarak kabul edilmez?

A) İnsan hayatına kastetme.

B) İnsan malına kastetme.

C) Bireyin kişilik haklarına kastetme.

D) Kamuya ait mallara kastetme.

E) İnsanın günahlarına kastetme.

5. Ünite

ALLAH'A VE PEYGAMBERİMİZE KARŞI VAZİFELER

Üniteye Hazırlık

1. Aşağıdaki dörtlükte Yunus Emre ne demek istiyor, tartışınız.

   Okumaktan murat ne,
   Kişi Hakk'ı bilmektir.
   Çün okudun bilmezsin,
   Ha bir kuru ekmektir.

2. Marifet, tazim, takva, havf ve reca kavramlarını araştırınız.

3. Peygamber Efendimiz ve ehlibeyti sevmenin önemini araştırınız.

1. Allah'a Karşı Vazifeler

Yüce Allah, bütün âlemi eşsiz sanatıyla yaratmıştır. Mahlukat içinde en üstün olarak yarattığı varlık ise insandır. Gökte ve yerde olan her şey insan içindir.[314] Güneş bizim için doğar, yağmur bizim için yağar. Irmaklar bizim için akar. Bitkiler bizim için büyür. Hayvanlar bizim için vardır.

Allah Teala, yarattıklarını insanın hizmetine vermiştir. Çünkü insan Allah (c.c.) katında çok değerlidir. Allah (c.c.) kendi isim ve sıfatlarından, diğer varlıklara vermediği birçok özelliği insana vererek, onu en güzel biçimde yaratmıştır.[315] Yüce Rabb'imiz bize bizden yakın olduğunu söylemekte, bizi koruyup gözetmektedir. Karşılıksız rızık vermekte ve çok sevdiğini bildirmektedir.[316] Bu sevgisini sayamayacağımız nimetler vererek göstermektedir. Allah (c.c.) her şeyi bizim için[317] bizi ise kendisi için yani kulluk etmemiz için yaratmıştır.[318] O hâlde Allah'a (c.c.) karşı vazifelerimizin başında ubudiyet ve marifet gelir. Aynı şekilde Rabb'imize tazim, muhabbet, teslimiyet, tövbe, takva, havf ve reca ile kulluğumuzu göstermemiz gerekir.

1.1. Marifet

Marifet, sözlükte "bilme, tanıma"[319] demektir. Bir terim olarak ise kulun Allah'ı (c.c.) tanıması, onun hakkında bilgi sahibi olmasıdır. Kulun Allah'ı (c.c.) sıfatları, fiilleri ve isimleri ile tanıması kitaplardaki bilgilerin üzerinde, kalbî bir durumdur.

Allah'a (c.c.) kulluk marifetle zirveye çıkar. Allah'ı (c.c.) tanıyanın kulluğu ile tanımayanın kulluğu bir değildir. **"Allah'ın, kalbini İslam'a açtığı bir kimse Rabb'inden bir nur üzere değil mi?..."[320]**; **"Ey iman edenler! Eğer takva üzerinde olursanız o size bir furkân verir..."[321]** ayetleri, marifete ermenin yollarını göstermektedir. Marifet, Allah'ın (c.c.) kuluna verdiği bir nurdur. Allah (c.c.) kullarına, **"...Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?..."[322]** diyerek ruhlar âleminde kendisini tanıtmıştır. Bunun için marifet insanın özünde mevcuttur. Ona ulaşması için de kendi aslını tanıması gerekir. Kendini bilen, yaratanını da bilmiş olacaktır. Kendinin aciz olduğunu bilen, Rabb'inin her şeye gücü yeten olduğunu bilir. Kendinin fakir olduğunu bilen, Rabb'inin sonsuz zengin olduğunu bilir. Kendinin ölümlü olduğunu bilen, Rabb'inin ölümsüz olduğunu bilir.

ŞİİR OKUYALIM

İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendin bilmedin
Bu nice okumaktır

Okumaktan murat ne
Kişi Hak'kı bilmektir
Çün okudun bilmezsin
Ha bir kuru ekmektir

Okudum bildim deme
Çok tâat kıldım deme
Eğer Hak bilmez isen
Bu kuru lâf demektir

Yunus Emre

314 bk. Câsiye suresi, 13. ayet.
315 bk. Tîn suresi, 4. ayet.
316 bk. Hûd suresi, 90. ayet; Burûc suresi, 14. ayet.
317 bk. Bakara suresi, 29. ayet; Casiye suresi, 13. ayet.
318 bk. Bakara suresi, 156. ayet.
319 Dini Terimler Sözlüğü, s. 223.
320 Zümer suresi, 22. ayet.
321 Enfâl suresi 29. ayet.
322 Ârâf suresi, 172. ayet.

Allah (c.c.), ezeli ve ebedi, bütün güzel isimlerin sahibi mutlak varlıktır. İnsan ise sınırlı bir varlıktır. Ancak insanın ölümlü bedeninin yanında, bir de Allah'a (c.c.) ait olan ruhi yönü vardır. Allah (c.c.) insana kendi ruhundan üflemiştir.[323] İşte insanın bu ilahi yönü, yaratanı ile alaka kurmaya ve onu tanımaya götürmektedir. Allah'ı (c.c.) tanımak her iyiliğin anahtarıdır. İnsanın bilgisinin değeri, bilgi edindiği şeyin değeri ile ölçülür. Bu anlamda, bilginin konusu ne ise bilgi o derece kıymetlidir. Allah'tan (c.c.) daha değerli bir şey yoktur. O hâlde Allah'ı (c.c.) tanımaktan daha değerli bir şey olamaz. Allah'ı (c.c.) tanıyan kimseye arif derler. Allah (c.c.) bilgisinin dışındaki bilgilere sahip olan kimseye de âlim derler. Allah (c.c.) sonsuz iken yaratıkları ölümlüdür. Allah'ı (c.c.) marifet, dünya ve ahirette geçerli iken Allah'ın (c.c.) yaratıklarını tanımak sadece bu dünyada kalacaktır.

1.2. Ubudiyet

Ubudiyet, "abd" kelimesinden gelmektedir. Abd ise sözlükte, "kul, Allah'ın yarattığı her şey, mahluk"[324] demektir. Dinî terim olarak ubudiyet, "Allah'ın rızasını elde edebilmek için emirlerini içtenlikle yerine getirip yasaklarından kaçınmak"[325] demektir. Bu da Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmak için koyduğu sınırları korumakla mümkündür. Aynı şekilde her türlü söz ve davranışlarımızda ona karşı sevgi ve saygıyla bağlılığımızı göstermek ubudiyetin gereklerindendir. Ubudiyet, ibadetten daha geneldir. İbadet belirli bir zaman ve mekânda yapılırken, kulluk her zaman ve mekânda olmalıdır. Ubudiyetin gereği olarak kul, Allah'a (c.c.) itaat etmeli, isyanı terk etmelidir. Ona tam bir bağlılıkla boyun eğmelidir. Kulluk bilincine sahip olan ve bu dünyada misafir olduğunun farkında olan kimse, kulluk görevini seve seve yerine getirir. Ubudiyet denilince akla gelen ilk husus, farz ibadetlerdir. Yani Allah Teala'nın bizlere emrettiği bir kısmı mali bir kısmı da bedenî olan namaz, oruç, zekât, hac gibi ibadetlerdir. Kişi Allah'a (c.c.) olan bağlılığını öncelikle farz olan ibadetleri yerine getirmekle göstermelidir. Allah'a (c.c.) yakın olmanın Allah (c.c.) katında en makbul yolu, Allah'ın (c.c.) emrettiği farzları yerine getirmektir. Bir hadis-i şerifte *"…Kulum kendisine farz kıldığım şeylerden, bence daha sevimli herhangi bir şeyle bana yakınlık kazanamaz. Kulum bana (farzlara ilaveten işlediği) nafile ibadetlerle durmadan yaklaşır, nihayet ben onu severim. Kulumu sevince de (adeta) ben onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum. Benden her ne isterse onu mutlaka veririm, bana sığınırsa onu korurum."*[326] buyrularak farzların önemi vurgulanmıştır. Yine bu hadis-i şerifte farzlar ile başlayan kulluğun nafile ibadetlerle devam ettirilmesi ile Allah'ın sevgisini kazanmada büyük mesafelerin katedileceğine vurgu yapılmaktadır. Bu bakımdan mesela bir namazda sünnetlere de sarılmak, ayrıca duhâ, evvâbîn ve teheccüd namazları kılmak kullukta zirveleşmek demektir. Bu bütün ibadetler için böyledir.

Ben; kul oldum, kul oldum, kul oldum!
Ben kul, utanarak başımı önünde eğiyorum!
Her kul azad edilince, sevinir;
Ben ise Senin kulun olduğum için seviniyorum!"
Tâhiru'l-Mevlevî, Şerh-i Mesnevî, C 1, s.26.

323 bk. Hicr suresi, 29. ayet
324 Dini Terimler Sözlüğü, s. 371.
325 Dini Terimler Sözlüğü, s. 371.
326 Buhari, Rikak 38.

Mülk Allah'ındır (c.c.). Bizleri yaratan o olduğu için biz de onun mülküyüz. Her şeyimiz ona aittir. O hâlde kul olarak biz, her an Allah'a (c.c.) muhtacız. Ona kulluktan başka bir sermayemiz de bulunmamaktadır. Çünkü Allah Teala bizi, kendisine kulluk etmemiz için yarattığını bildirmektedir.[327] Allah'ın (c.c.) kulu olduğunu bilen, hayatını ona göre şekillendirir. **"Ey insanlar, sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabb'inize ibadet ediniz ki, takvaya eresiniz."[328]** ayetine göre yaşar. Helal olan şeylere ilgi duyar, haramlardan kaçınır. Namazını Allah'ın (c.c.) emrettiği şekilde dosdoğru kılar, orucunu tutar, zekâtı varsa verir. Zengin ise bir an önce hac vazifesini yerine getirir.

Allah'a (c.c.) kul olmak insanı, makam, mevki, zenginlik ve şöhret gibi başka şeylere kul olmaktan kurtarır. Bunun için yüce Allah, insanı sadece kendisine kul olmaya çağırarak: **"Ey insanlar, Rabb'inize kulluk edin..."[329]** buyurmaktadır. **"Sana ölüm gelinceye kadar Rabb'ine ibadet et."[330]** ayetine göre bu kulluk son nefese kadar devam etmelidir. Gerçek hürriyet, Allah'a (c.c.) kullukla mümkündür. İnsan kul olduğu için Allah'a (c.c.) kul olmaz ise nefsine, şehvetine, şeytana ve diğer şeylere kul olmaya mahkûmdur. Allah Teala kendisine kul olanları övmüş ve şeytana **"Şüphesiz kullarım üzerinde senin bir hâkimiyetin yoktur."[331]** buyurmuştur.

Bütün peygamberler insanları Allah'a (c.c.) kulluğa davet etmiştir. **"Andolsun biz, her ümmete, "Allah'a kulluk edin, tağuttan kaçının" diye peygamber gönderdik…"[332]** Tağut, Allah'tan (c.c.) başka tapınılan ve hak yoldan saptıran her varlık, put, şeytan, kâhin ve sihirbaz gibi varlıklardır. Buna göre Allah'a (c.c.) kulluk eden hür insan, tağuta kulluk eden ise köle insandır.

Kelime-i şehadet getirirken; bütün ilahları reddediyor, sadece Allah'a (c.c.) iman ediyoruz. Resulullah'ın önce "abd" (kul), sonra "resul" olduğuna şehadet ediyoruz. Burada dikkati çeken şey Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) önce kul olmasıdır. Bu da kulluk makamının en üstün makam olduğunu gösterir. Nitekim, Cenâb-ı Hak, Resulullah'tan söz ederken de **"Kuluna vahyettiğini vahyetti."[333]** buyurmuştur. Bu konuda Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Allah beni kul peygamber olmakla sultan peygamber olmak arasında serbest bıraktı, ben kul peygamber olmayı tercih ettim."[334]*

"Allah'ın yarattığı varlıklara aşırı sevgi besleyen insanda, sıkıntılar ortaya çıkar. O manevi rahatsızlıklar yaşar. Allah'a sevgi besleyen insanın kalbinde ise feraset, hikmet ve marifet doğar. Bu yüzden hakikatte Allah sevgisinden başkası uygun değildir."

Yusuf Hemedânî, Hayat Nedir, s. 69.

1.3. Muhabbet

Muhabbet, kişinin hoşlandığı şeye karşı duyduğu sevgidir. Bu manada sevgiye en layık olan Allah'tır (c.c.). Allah "el-Vedûd" yani çok seven ve çok sevilendir. O kullarını karşılıksız sever. Bu sevgi

327 Mülk suresi, 3. ayet.
328 Bakara suresi, 21. ayet.
329 Bakara suresi, 21. ayet.
330 Hicr suresi, 99. ayet.
331 Hicr suresi, 42. ayet.
332 Nahl suresi, 36. ayet.
333 Necm suresi, 10. ayet.
334 Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 291.

BİLGİ KUTUSU
Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Allâh'ı sevmenin alameti Allâh Teâlâ'nın zikrini sevmektir."
(Suyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, II, 52)

sonsuz bir sevgidir. Böyle bir sevgi karşısında bizler, Allah'a (c.c.) muhabbet duyarız. İnsan kendisine bir iyilik yapana karşı sevgi besler. Hâlbuki Allah (c.c.) insana her an iyilik yapmakta, ihsan etmektedir. İnsan güzel olan şeyleri sever. Hâlbuki o sevdiği güzellikleri yaratan Allah (c.c.) olup güzelliği sonsuzdur. O hâlde asıl sevgi Allah'a (c.c.) karşı duyulan sevgidir. Kişinin Allah (c.c.) sevgisinin göstergesi O'na ve Resul'üne (s.a.v) itaat etmesi ile doğrudan ilişkilidir. Bu durum Kur'an'da şu şekilde ifade edilmiştir: "**Ey Resulüm, de ki: "Ey insanlar, eğer Allah'ı seviyorsanız, gelin bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah gafurdur, rahimdir! (çok affedicidir, engin merhamet ve ihsan sahibidir).**"[335] Buna göre Allah'ı (c.c.) sevmek, onun Peygamber'ini (s.a.v) sevmekle başlar. O hâlde Allah'ın (c.c.) emirlerine uymak, yasakladıklarından da kaçınmak sureti ile ona itaat edilmelidir. Allah resulünün sünnetine ittiba etmeli onun getirdiklerine iman edilmelidir ki Allah (c.c.) da bizi sevsin.

Allah (c.c.) ile bizim aramızdaki karşılıklı sevgiyi **"…Allah onları, onlar da Allah'ı severler..."**[336] ayeti anlatmaktadır. Allah (c.c.) sevgisi o kadar önemlidir ki Peygamber Efendimiz (s.a.v), Allah (c.c.) sevgisinin imanın gereği olduğunu söylemiştir. "İman nedir?" sorusuna, kelime-i şehadetten sonra, "Allah ve Resulü'nün kişiye her şeyden daha sevimli olmasıdır." şeklinde cevap vermiştir.[337] Yüce Allah kendisini sevenlerin özelliğini şöyle açıklamıştır: **"…Müminlerin Allah'a olan muhabbetleri ise her şeyden daha ileri ve daha kuvvetlidir…"**[338] Bu ayette, insanın çeşitli sevgileri olacağını, ancak bunlar içinde Allah (c.c.) sevgisinde ilerleyerek bu sevgiyi en üst seviyeye çıkarması gerektiği belirtilmiştir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v); *"Allah'ım! Beni, senin muhabbetinle ve sevgisi senin katında fayda verecek olan kimsenin muhabbetiyle rızıklandır. …"*[339] diye dua ederek Allah'tan (c.c.) bu sevgiyi bize vermesini istememizi öğütlemiştir.

Allah'ı (c.c.) en çok seven Peygamber Efendimiz'dir (s.a.v). O bütün hayatını Allah'a (c.c.) muhabbet ve onun gereği olan fedakârlıkla geçirmiştir. Vefat anını Allah'a (c.c.) kavuşma heyecanı ile karşılayarak şöyle seslenmiştir: *"Allah'ım! Beni Refîk-ı A'lâ'ya, en yüce Dost'a kavuştur!"*[340]

HİKÂYE OKUYALIM / ALLAH ONU SEVİYOR

Sahabeler, Allah (c.c.) sevgisi çok güçlü olan kimselerdi. Resulullah Efendimiz (s.a.v) bir sahabiyi kumandan olarak atamıştı. O sahabe yolculuk sırasında arkadaşlarına namaz kıldırıyor, ancak kıraatini her de-

DİKKAT EDELİM
"On sekiz bin âlemde herkes bir şeyi sever, bir şeye aşıktır.
Her aşığın yüceliği sevgilisinin yüceliği miktarıncadır…
Bölük bölük insanlar, çeşit çeşit aşıklardır;
En uluları, en yüceleri, sevgilisi en ulu, en yüce olandır."

Mevlan

335 Âl-i İmrân suresi, 31. ayet.
336 Mâide suresi, 54. ayet.
337 bk. Buhârî, Îmân, 8, 9, 14; Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, s.11.
338 Bakara suresi, 165. ayet.
339 Tirmizî, Daavât, 73.
340 Buhârî, Megâzî, 84.

fasında İhlâs suresi ile bitiriyordu. Arkadaşları Medine'ye döndüklerinde, durumu Allah Resulü'ne haber verdiler. Efendimiz (s.a.v):

"–Ona, niçin böyle yaptığını sorun!" buyurdu. Arkadaşları bunun sebebini sorduklarında sahabi:

"–Bu sure, Rahman'ın vasıflarını anlatmaktadır. Bu yüzden, onu okumayı seviyorum." cevabını verdi.

Bunu öğrenen Peygamber Efendimiz (s.a.v) şöyle buyurdu:

"–Ona söyleyin, Allah Teala da onu seviyor."[341]

Dinin özü Allah'ı (c.c.) sevmektir. Allah (c.c.) sevgisi kalbine yerleşen kimse, Allah'a (c.c.) tazim eder. Onun razı olmasını, her şeye tercih eder. Hayatını onsuz yapamaz. Davranışlarını onun beğeneceği şekilde düzenler. Kalbi onu daima zikrederek huzur bulur. Allah'ın (c.c.) yarattıklarına ibret ve muhabbet nazarıyla bakar. Yaratandan dolayı yaratılan varlıklara sevgi besler. Onlara sevgi ile muamele eder. Tabiata, hayvanlara, bitkilere ve en çok da insanlara, bu sevginin gereği olarak iyi davranır.

ANA FİKRİ SÖYLEYELİM

Hz. Ebûbekir Allah'a tazimde büyük bir örnektir. Kızı Hz. Âişe'ye iftiraya alet olan Mıstah adlı akrabasına yapmış olduğu yardımı kesmişti. Bunun üzerine Yüce Allah: "Sizden fazilet ve servet sahibi olanlar, akrabalara, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere bir şey vermeyeceklerine yemin etmesinler. Bilakis affetsinler ve aldırmasınlar! Allah'ın sizi affetmesini istemez misiniz? Allah, çok affedici ve çok merhamet edicidir." (Nûr suresi, 22) ayetini indirdi. Bu uyarı karşısında Hz. Ebûbekir, derhal kendisini toparlayarak: "Vallahi ben, Allah'ın beni affetmesini elbette isterim!" dedi. Mıstah'ın nafakasını tekrar vermeye başladı."

(Buhârî, Megâzî, 34.)

1.4. TAZİM

Tazim, sözlükte "bir varlığı kalpte büyük görmek ve ona saygı göstermek"[342] demektir. Aynı zamanda onun şan ve şerefini yüceltmek, emrini bütün emirlerin üzerinde tutmaktır.Allah'a (c.c.) karşı vazifelerimizin başında, ona tazim etmek gelir.

Allah'a (c.c.) tazim gösteren bir kişi, onun büyüklüğünü kalbinde hisseder. Ona en güzel şekilde kulluk yapmaya çalışır, onu zikir ve tesbih eder. Emirleri karşısında büyük bir saygı içerisinde olur. Allah (c.c.) böyle kullarını **"Rahmân'ın o kulları Rablerinin ayetleri kendilerine okunup hatırlatıldığı zaman, onlara karşı sağır ve kör davranmazlar."**[343] buyurarak övmüştür. Allah'a (c.c.) tazim eden bir kimse **"...işittik ve itaat ettik..."**[344] diyerek gücü nisbetinde emirleri yerine getirmeye çalışır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), Allah'a (c.c.) tazimde çok titiz davranırdı. Bir adam sevgili Peygamberimiz'e (s.a.v) geldi ve: "Ey Allah'ın Resulü! Allah'ın dilediği ve sizin dilediğiniz" diyerek söze başlayınca Efendimiz (s.a.v) onu şöyle uyardı:

---

341 Buhârî, Tevhîd, 1.

342 Dini Terimler Sözlüğü, s. 352.

343 Furkân suresi, 73. ayet.

344 Nûr suresi, 51. ayet.

"Sen beni Allah'a denk mi yaptın, sadece "Allah'ın dilediği" demen gerekirdi!"[345] Bu olayda Peygamber Efendimiz (s.a.v), Allah'ın (c.c.) dilemesi konusunda, kendisi hakkında, Allah'a (c.c.) denkmiş gibi söylenmesini şiddetle reddetmiştir. Kendisinin Allah'ın (c.c.) bir kulu olduğu, onunla birlikte aynı şekilde denkmiş gibi söylenmesini, Allah'a (c.c.) tazim açısından uygun bulmamıştır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), Allah'a (c.c.) tazimini, onu zikrederek de ortaya koymuştur. Allah (c.c.) ona: **"Rabb'ini, içinden yalvararak ve ondan korkarak, hafif bir sesle sabah akşam zikret. Sakın gafillerden olma!"[346]** diye emretmiş, o da Allah Teala'yı her hâliyle zikretmiştir.[347]

Allah'a (c.c.) tazim etmek, aynı zamanda onun koyduğu işaretlere saygıyı gerektirir. Çünkü ayette: **"Her kim, Allah'ın şeâirine, dininin alametlerine tazim gösterirse, şüphesiz bu, kalplerin takvasındandır ."[348]** İslam âlimleri bu işaretlerin Kur'an, kurban, Mescid-i Haram, Mescid-i Nebî, namaz ve ezan gibi şeyler olduğunu söylemişlerdir.[349]

Kur'an'a tazim hem ayetlere hem de ayetlerin yazılı olduğu kitaba saygılı olmak, şeklinde anlaşılmalıdır. Kur'an'a saygı sadece fiziksel olarak onu yüksek bir yerde tutmak olarak algılanmamalıdır. Ayetlerini huşu içinde okuyup, Allah'ın biz kullarından neler istediğini anlamaya çalışarak, bu istekler doğrultusunda hayatımıza yön vermektir. Bu durum dünya hayatında rehber edindiğimiz Kur'an'a saygıyı ihmal edebileceğimiz anlamına gelmemektedir. Nitekim Hz. Ömer ve Hz. Osman, her sabah kalktıklarında Mushaf-ı Şerîf'i hürmetle öperlerdi. Abdullâh bin Ömer de her sabah Mushaf'ı eline alır, büyük bir tazimle öper ve duygulu bir şekilde: "Rabb'imin ahdi, Rabb'imin apaçık fermanı!" diye bağrına basardı.[350]

Allah (c.c.) için kesilecek kurban da yine saygıyı hak etmektedir. Kurbanlık hayvana iyi muamele edilmelidir. Kesilmeye götürüleceği zaman gözü bağlanmalıdır. En az acı hissedecek şekilde, işi bilen birine kesim yaptırılmalıdır. Aynı şekilde Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebî'yi ziyarette, edebe uygun davranmalıdır. Yine bütün cami ve mescitler, Allah'ın (c.c.) evi olduğu için içerisinde edebe uygun davranışlar sergilemek gerekir. Allah'a (c.c.) kulluğumuzun göstergesi olan namaz da büyük bir hürmet içinde kılınmalıdır.

HİKÂYE OKUYALIM / ALLAH'IN İSMİNE TÂZİM

Bişr el-Hafi adında bir kimse vardı. Kötü alışkanlıklar edinmişti. Bir gece evine gidiyordu. Yola atılmış üzerinde besmele yazan bir kâğıt parçası gördü. Hemen onu saygı ile aldı. Eve götürüp temizleyerek yüksek bir yere yerleştirdi. O gece rüyasında kendisine şöyle seslenildi: "Ey Bişr! Sen bizim ismimize tazim gösterdin. Biz de senin ismini dünya ve ahirette yücelttik..." Bişr uyandığında Allah'a tövbe etmeye başladı. O günden sonra asla kötülüklere yanaşmadı ve meşhur bir veli olarak yaşadı.

(TDV İslam Ansiklopedisi, C. 6, s. 221)

345 Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 283.
346 Ârâf suresi, 205. ayet.
347 bk. Müslim, Hayz, 117.
348 Hac suresi, 32. ayet.
349 bk. Osman Cengiz, Şeâirullah'a Tazim, s. 95-96.
350 bk. Kettânî, et-Terâtibü'l-İdâriyye, II, 196-197.

Namaza özenmek Allah'a (c.c.) tazimin gereğidir. Yine ezan okunurken dinlemek, müezzinin sözlerini tekrarlamak ve sonunda dua etmek gerekir. İslam âlimleri ezan okunurken, Kur'an okumaya bile ara verilmesini tavsiye ederler. Çünkü Kur'an okunmaya her vakitte devam edilebilir. Ama ezan vakitlidir.

1.5. Teslimiyet

Teslimiyet, boyun eğmek, itirazsız bir şekilde kabul etmek demektir. İslam ve selam da aynı köktendir. Terim olarak teslimiyet, kişinin kendisini, bilerek ve içtenlikle Allah'ın (c.c.) iradesine teslim etmesidir.[351] Bu da sevgiye dayalı bir itaattir. Müslüman Allah'a (c.c.) teslim olan kimse demektir. Teslimiyet, Allah'ın (c.c.) hükümlerine gönül rızası ile baş eğmektir. Allah'a (c.c.) dayanıp güvenmek anlamına gelen tevekkül de teslimiyetin en önemli şartlarından biridir.

KONUŞALIM

Aşağıdaki âyetlerde Allah Teâlâ, bizden nasıl bir teslimiyet istemektedir, sınıfta konuşunuz.

"… Her kim ihsan duygusu içinde varlığını Allah'a **teslim** ederse bir insanın sarılabileceği en sağlam kulpa sarılmış olur."

(Lokman suresi, 22. ayet.)

"...İlahınız bir tek ilahtır. Yalnız O'na **teslim** olun..."

(Hacc suresi, 34. ayet.)

Allah'a (c.c.) teslimiyet, sağlam bir tevhid inancı ile mümkündür. Bütün güç ve kudretin Allah'a (c.c.) ait olduğuna inanan, onun izni olmadan hiçbir şeyin fayda veya zarar veremeyeceğini bilen, her şeyin Allah'a (c.c.) muhtaç olduğunu anlayan kimse, Allah'a (c.c.) tam olarak teslim olur. Onun için Allah'ın (c.c.) emirleri önemlidir. O Rabb'ine sonsuz bir güven içindedir. Çünkü Allah (c.c.) onu görmekte, yaşatmakta ve korumaktadır. Teslimiyet duygusuna sahip olan kimse her şeyi bilen Allah'ın (c.c.), kendisi için en iyi olanı seçeceğinden emindir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v) hayatı boyunca Allah'a (c.c.) tam teslim idi. Mekke'den Medine'ye hicret ederken, Sevr Mağarası'na saklanmışlardı. Müşrikler onları takibe başladılar. Hatta bazıları mağaranın önüne kadar geldiler. Çok endişelenen Hz. Ebû Bekir: "Ben öldürülürsem, nihayet bir tek kişiyim, ölür giderim. Fakat sen öldürülecek olursan, o zaman bir ümmet helak olur." deyince Peygamber Efendimiz (s.a.v): *"Ey Ebûbekir, korkma! Hiç şüphesiz Allah bizimledir!"*[352] buyurmuştur.

Başa gelen musibetler karşısında, sabırla teslimiyet gösterenler, Kuran tarafından şöyle müjdelenmiştir: **"Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma ile deneriz. Ey Peygamber! Sabredenleri müjdele! O sabredenler ki kendilerine bir bela geldiği zaman, "Doğrusu biz Allah'a aidiz ve muhakkak ona döneceğiz." derler. İşte Rablerinin nimetleri ve lütfu onlar içindir ve doğru yol üzerinde bulunanlar da onlardır."**[353]

351 Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s. 491.

352 Buhârî, Fedâilü'l-ashâb, 2; Müslim, Fedâilü's-sahâbe, 1.

353 Bakara suresi, 155-156. ayet.

OKUMA PARÇASI

Allah Teala, dostu Hz. İbrahim'i teslimiyeti sebebiyle Kur'an da övmüştür. **"Rabb'i ona 'Teslim ol!' deyince, derhal: 'Bütün varlığımla Alemlerin Rabb'ine teslim oldum!' dedi."**[354] Hz. İbrahim kaderde olanı, gönül hoşluğu ile karşılamıştı. Başına gelen sıkıntıları, Allah'a (c.c.) teslim olarak aşmıştı. Oğlu İsmail'i kurban etme emri karşısında, her ikisi de bu emre teslim oldular.[355] Allah Teala da onlardan razı oldu ve oğluna bedel olarak cennetten koç gönderdi. Nemrut Hz. İbrahim'i ateşte yakmak üzere mancınığa koydurunca, Cebrail (a.s.) geldi ve sordu:

– Bir ihtiyacın var mı?

– Sana söyleyeceğim bir ihtiyacım yok! Ama Allah'a (c.c.) ihtiyacım var.

– O hâlde Allah'tan (c.c.) iste.

– İçinde bulunduğum hâli bilmesi, benim ondan istekte bulunmama gerek bırakmaz, dedi.

Böylece o, Allah'ın (c.c.) kendisi hakkında verdiği hükümle yetindi, ona teslim oldu. Allah'ın (c.c.) bütün hâllerde kendisine lütufta bulunduğunu bildiği ve kendisini gözetlediğinin farkında olduğu için başkasından bir şey istemedi. Allah (c.c.) da onu şöyle övdü: **"Ve görevini tam yapan İbrahim..."**[356] Onu ateşten kurtardı ve şöyle buyurdu: **"... Ey ateş! İbrahim'e serin ve esenlik ol!"**[357] Bu emir üzerine Hz. İbrahim'in düştüğü yer, bir anda gülistana döndü. Orada tatlı bir pınar kaynayıp akmaya başladı.[358]

354 Bakara suresi, 131. ayet.

355 Saffat suresi, 103. ayet.

356 Necm suresi, 36-37. ayetler.

357 Enbiya suresi, 69. ayet.

358 Taberî, Tarih. (Ebu'l-Fazl) C I, s. 236-244; Sa'lebî, Arais'u'l-mecalis, s. 76-79; İbnü'l-Esîr, el-Kamil, C I, S. 96-100.

1.6. TÖVBE

Allah'a (c.c.) karşı vazifelerimizden biri de hata yaptığımızda, ondan af dilemektir. Tövbe, dönüş, günahtan pişmanlık, günahı terk etme, vazgeçme, istiğfar etmektedir. Dinî terim olarak ise insanın, bilerek veya bilmeyerek yaptığı hata, kusur, büyük ve küçük günahlarından dolayı pişman olup bir daha aynı günahları yapmamaya karar vererek vazgeçmesidir.[359] Tövbede kişinin iradesini kullanması çok önemlidir. Tövbe doğru olanı seçmek, bütün yanlışlardan uzak durmak demektir. Tövbe eden kimse kötülük peşinde koşmaktan "et-Tevvâb" olana döner. Allah Teala et-Tevvâb isminin gereği olarak kendisine döneni bağışlayan, huzuruna alan ve onu affedendir. Tövbe etmek yaptığımız bir işin, Allah'ın (c.c.) emrine karşı gelmek olduğunu anlamamıza bağlıdır. Bizi yaratan, rızık veren ve tek ilahımız olan Yüce Allah'a karşı hata yaptığımızı fark edebilmemiz önemlidir. O zaman, Rabb'imize döner ve ondan af dileriz.

Tövbe bizim kurtuluş için tek çaremizdir. Allah (c.c.) bizi tövbe ederek kurtuluşa çağırmaktadır: **"...Ey mü'minler, hep birlikte tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz!"[360]**

Allah (c.c.) çok tövbe edenleri sevdiğini bildirmektedir.[361] Nitekim Yüce Rabbimiz, halifesi olarak yarattığı ilk insan Hz. Adem'in tövbesini kabul etmiş ve onu insanlar için ilk peygamber seçmiştir. Ama şeytan tövbe etmediği için onu huzurundan kovdu ve ebedi cehennemlik oldu. Hz. Âdem ve Havva cennette yasak meyveden tadınca, günaha düştüklerinde şöyle tövbe ettiler: **"Ey Rabb'imiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan, mutlaka ziyan edenlerden oluruz."[362]** Bu dua, kıyamete kadar gelecek Âdemoğulları için bir istiğfar örneği olmalıdır.

359 Dini Terimler Sözlüğü, s.368.
360 Nur suresi, 31. ayet.
361 bk. Bakara suresi, 222. ayet.
362 A'raf suresi, 23. ayet.

Günah işleyen kimse, şeytan ve nefsinin isteğine boyun eğmiştir. Tövbe ettiği zaman onların esaretinden kurtularak, gerçek hürriyetine kavuşur. Bu nedenle tövbe etmek, geçmişte işlenilen günahı terk etmek ve bu günahtan dolayı pişman olmak gerekir. **"Onlar fena bir şey yaptıklarında veya kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı anarlar, günahlarının bağışlanmasını dilerler. Günahları Allah'tan başka bağışlayan kim vardır. Onlar yaptıklarında bile bile direnmezler."**[363]

İçimizde hâlâ işlediğimiz günaha istek varsa, tövbenin çok önemli bir tesiri olmaz. Önce o günahı işlememe azmine sahip olmalıyız. Tövbe konusunda şeytanın en büyük aldatmacası, tövbeyi devamlı sonraya ertelemektir. Hâlbuki biraz sonrası için bile yaşayacağımıza garantimiz yoktur. Ölüm her an bizim de kapımızı çalabilir. Bu konuda Rabb'imiz bizi şöyle uyarmaktadır: **"...Sakın şeytan, Allah'ın affına güvendirerek sizi kandırmasın."**[364]

Tövbe etmediğimiz günahlar, tedavi ettirmediğimiz hastalıklar gibidir. Hastalandığımızda gerekli önlemleri almaz isek daha kötü olacağımızı biliriz. Günahlar da bizim manevi hastalıklarımızdır. Onlardan tövbe ederek biran önce kurtulmalıyız. Hata yapan kişi, onun ağırlığını kalbinde hissedince kalbi pişmanlık içinde yanar ve ılık gözyaşları ile gönlünü Rabb'ine açar. İşte bu tövbe olup, ardından "Estağfirullah, Allah'ım beni bağışlamanı diliyorum." diyerek af dilemeye başlar. Buna da istiğfar denir.[365]

Allâh Teâlâ, günahkâr kulunun tövbesini, canı boğazına gelmeden kabul eder.

(Tirmizî, Deavât, 98.)

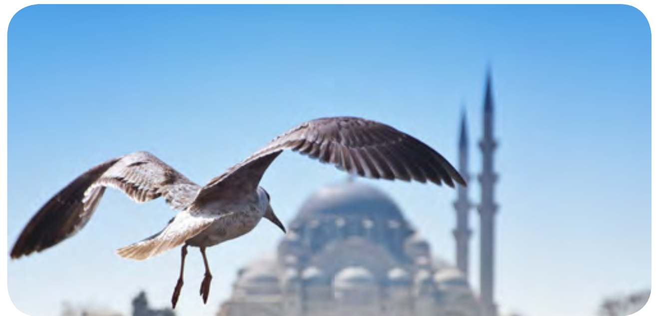

YORUMLAYALIM

"Ölüm gelmeden evvel tövbe etmekte acele ediniz!"

(Münâvî, Feyzü'l-kadîr, C 5, s.65.)

Yukarıdaki hadisin vermek istediği mesaj nedir? Yorumlayınız.

363 Âl-i İmrân suresi, 135. ayet.
364 Lokmân suresi, 33. ayet.
365 Dini Terimler Sözlüğü, s. 180.

Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) birlikte otururken istiğfar edişine şahit olmuşlardır. Hatta Hz. Ömer'in oğlu Abdullah der ki: "Biz, Resulullah'ın (s.a.v) bir mecliste yüz defa: *"Allah'ım! Beni bağışla ve tövbemi kabul buyur! Çünkü sen tövbeleri çok kabul eden ve çok merhamet edensin." dediğini sayardık."*[366] İstiğfar etmek, tek kurtuluş çaremizdir. Ayette şöyle buyrulur: **"... Onlar istiğfarda bulundukları müddetçe, Allah onlara azap etmeyecektir."[367]** Peygamberimiz (s.a.v) de şu müjdeyi vermiştir: *"Bir kimse istiğfarı dilinden düşürmezse, Allah Teala ona her darlıktan bir çıkış, her üzüntüden bir kurtuluş yolu gösterir ve ona ummadığı yerden rızık verir."*[368]

KONUŞALIM

Aşağıdaki metinde Mevlânâ tövbe ile ilgili olarak ne söylemek istemiştir, arkadaşlarınızla konuşunuz.

"Aklını başına al da tövbe ederim, Allah'ın lütuf ve keremine sığınırım düşüncesiyle nefsin isteklerine uyup günah işleme. Tövbe için bir uyanış, bir pişmanlık gerek. Tövbeye bir şimşek, bir bulut gerek. Gönül şimşeği çakmaz, göz bulutu yağmur yağdırmazsa öfke ve günah ateşi nasıl söner?" (Mevlana, Mesnevî, I, 1642-1650)

Tövbemizin samimi olması hatadan kurtulmamız için büyük önem arzeder. Bu konuda Allah Teala şöyle buyurur: **"Ey müminler yürekten tövbe ederek nasuh tövbe ile Allah'a dönün ki, Rabb'iniz kötülüklerinizi örtsün ve sizi içlerinde ırmaklar akan cennetlere koysun..."[369]** Tövbe ettikten sonra da tekrar eski günahlara dönmemeye gayret etmelidir. **"Tövbe ederseniz, Rabb'inizin sizi esirgeyeceğini umabilirsiniz; eğer tekrar fesada düşerseniz, o da sizi cezalandırmaya döner."[370]**

Tövbe etmek, insana ümit verir. Onu hayatın zorlukları karşısında rahatlatır. Allah'a (c.c.) imanını, bağlılığını ve sevgisini kuvvetlendirir. Dürüst ve güvenilir bir insan hâline getirir. İyi ameller işlemesine ve Allah'ın (c.c.) sevgisini kazanmaya vesile olur.

Günahlarımız karşısında Allah'tan (c.c.) ümit kesmemeliyiz. Nasıl olsa günah işliyorum diye, tövbe etmeyi ihmal etmemeliyiz. Kim bilir belki de samimi tövbelerimiz, bizi bir daha günah işlemekten koruyacaktır. Allah'ın (c.c.) kapısı ümitsizlik kapısı değildir. Bir kutsi hadiste Allah (c.c.) şöyle buyurur: *"Ey Âdemoğlu! Senin günahın göğün bulutları kadar olsa, sonra dönüp bana istiğfar etsen, çok oluşuna bakmam, seni affederim. Ey Âdemoğlu! Bana yeryüzü dolusu hata ile gelsen, sonunda şirk koşmadan bana kavuşursan, seni yeryüzünün dolusu bağışlamamla karşılarım."*[371]

---

366 Ebû Dâvûd, Vitir, 26/1516.

367 Enfâl suresi, 33. ayet.

368 Ebû Dâvûd, Vitir, 26/1518.

369 Tahrim suresi, 8. ayet.

370 İsrâ suresi, 8. ayet.

371 Tirmizî, Daavât, 106.

Hikaye /İstiğfar Edin

Büyük Veli Hasan Basrî'ye dört kişi ziyarete gelir. Onlara tek tek hatırlarını sorar. İlki kuraklıktan, ikincisi fakirlikten, üçüncüsü tarlasının verimsizliğinden, dördüncüsü de çocuğunun olmayışından yakınır. Hepsini dikkatle dinleyen Hasan Basrî, hepsine de istiğfar etmelerini tavsiye eder. Bu duruma hayret eden talebeleri:

– "Efendim, bu kimselerin sıkıntıları farklı farklı, ancak siz hepsine de aynı şeyi tavsiye ettiniz?!", der. O da şu ayeti okur:

– "Rabb'inizden mağfiret dileyin; çünkü o çok bağışlayıcıdır. Mağfiret dileyin ki üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin, mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın, size bahçeler ihsan etsin, sizin için ırmaklar akıtsın!" [372]

BİLGİ KUTUSU / SEYYİDÜ'L-İSTİĞFÂR

"Allâh'ım! Sen benim Rabb'imsin. Senden başka ibadete layık ilah yoktur. Beni sen yarattın. Ben kulunum. Ezelde sana verdiğim sözümde ve vaadimde hâlâ gücüm yettiğince durmaktayım. İşlediğim kusurların şerrinden sana sığınırım. Bana lutfettiğin nimetleri yüce huzurunda minnetle anar, günahımı itiraf ederim. Beni affet, şüphe yok ki günahları senden başka affedecek yoktur."

Ebû Dâvûd, Edeb, 100-101.

372 Nûh suresi, 10-12. ayet; İbn-i Hacer, Fethü'l-Bârî, C 11, s. 98.

1.7. Takva

Takva, Allah'ı görüyormuşçasına bir bilinç içerisinde farzları, vacipleri hakkıyla yerine getirme; Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak amacıyla nafileleri çokça yapma; sünnete uymadır.[373] Allah'a (c.c.) kullukta bulunarak, Allah'ın (c.c.) korumasına girmek ve böylece ahiret azabından korunmaktır. Allah'a (c.c.) karşı sorumluluk bilinci içinde olmaktır.

Takva kavramı, Kur'an'ın en temel kavramlarından biridir. Kur'an'da iki yüzden fazla yerde geçmektedir. Kur'an'a göre takva, kişinin Allah (c.c.) katındaki değer ölçüsüdür. Kalbinde takva olmayanın, yaptığı iyiliklerin de bir kıymeti olmayacağı bildirilmiştir. Çünkü **"Allah ancak takva sahibi kullarının amellerini kabul eder."[374]** Allah'a (c.c.) dost olmanın yolu da takvadan geçer.[375] Ahiret için en iyi azık takvadır.[376] Takvaya sarılan kimseler şeytanın ve askerlerinin pençesine düşmezler.[377] Allah (c.c.) takva sahiplerinin yâr ve yardımcısıdır.[378]

Takva, Allah'a (c.c.) karşı vazifelerimizin merkezinde yer alır. Hem bu dünya hem de ahirette karşılaşacağımız tehlikelerden, kendimizi ancak Allah'ın (c.c.) emirlerine sığınarak koruyabiliriz. Allah'a (c.c.) karşı sorumluluk duygusuna sahip olan, ilahi gazap ve azapla karşılaşmaktan korkan, başıboş bir hayat yaşamaktan kendini korur. İşte bu takvanın ta kendisidir. Bütün dini ve ahlaki görevleri yapmak, sakıncalı olanlarından da kaçınmaktır. İnsanlar arasında en büyük şerefin, takvada en ileri olana ait olduğu haber verilmiştir.[379] Allah (c.c.) takva sahiplerinin dostu olduğunu bildirir.[380]

Takvanın başı küfür ve şirkten sakınmaktır. Ardından günahlardan sakınmak gelir. Takvanın ileri derecesi ise Allah'tan (c.c.) uzaklaştıran her şeyden kalbimizi korumaktır. Nefsimizin kötü isteklerine dur demesini bilmeliyiz. Ruhumuzun sesine kulak vermeli ve güzel ahlak edinmeye çalışmalıyız. Bu şekilde takva sahibi bir kul olabiliriz. Allah'ın (c.c.) gazabından, kötülüklerden uzak durarak sakınmalıyız. İyilikler yaparak, Allah'ın (c.c.) rahmetine sığınmalıyız.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), takva hayatında zirve idi. *"Sizin en müttaki olanınız benim."[381]* buyurmuştur. Ebû Zerr'i ve onun şahsında ümmetini şöyle uyarmıştır: *"Bak! Sen ne kırmızıdan ne de siyahtan üstün değilsin. Onlara karşı ancak takva ile üstün olabilirsin."[382]*

BİLGİ KUTUSU

"Kişi, kalbini tırmalayan, kendisini huzursuz eden şeyleri terk etmedikçe takva makamına ulaşamaz." (Buhârî, Îmân, 1.)

Peygamber Efendimiz (s.a.v) bir gün sahabelere şöyle söyledi:

– Ben bir ayet biliyorum. İnsanlar onu tutsalardı hepsine de kafi gelirdi.

373 Dini Terimler Sözlüğü, s. 349.
374 Mâide suresi, 27. ayet.
375 bk. Enfal suresi, 34. ayet.
376 bk. Bakara suresi, 197. ayet.
377 bk. Ârâf suresi, 201. ayet.
378 bk. Bakara suresi, 194. ayet.
379 bk. Buhârî, Enbiya, 8, 14.
380 bk. Câsiye suresi, 19. ayet.
381 Buhârî, Îmân, 13.
382 Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 158.

PAYLAŞALIM

Hz. Ömer, Kur'an-ı en iyi bilen sahabelerden Kâb b. Mâlik'e sordu:

– Takva nedir?

– Sen hiç dikenli bir yolda yürüdün mü ey Ömer?

– Evet, yürüdüm.

– Peki, ne yaptın?

– Elbisemi topladım ve dikenlerin bana zarar vermemesi için bütün dikkatimi sarf ettim.

– İşte takva budur.

Yukarıdaki olayda takvanın nasıl tarif edildiğine dair fikirlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

(İbn Kesîr, Tefsîr, I, 42.)

– Ey Allah'ın Resulü, bu hangi ayettir?

– "...Kim Allah'a karşı takva sahibi olursa, Allah Teala ona bir çıkış yolu ihsan eder."[383]

Allah (c.c.) katında insanların en üstünü, en çok takva sahibi olanlardır.[384] Allah (c.c.) takva sahiplerine genişliği gökler ve yer kadar olan cennetleri söz vermiştir.[385] Onlara sıkıntı anında ona bir çıkış yolu gösterir ve umulmadık yerden rızıklandırır. İşlerine kolaylık verir, günahlarını affeder ve büyük ecirler verir.[386]

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) genç sahabelerden Muaz'ı Yemen'e gönderirken, kendisini bir daha göremeyeceğini söylemişti. Muaz ağlamaya başladı. Efendimiz (s.a.v) *"Ağlama ey Muaz! İnsanlardan bana en yakın olanları, kim ve nerede olursa olsun Allah'a karşı takva sahibi olanlardır"*[387] buyurdu. Bu müjde bizim için de geçerlidir. Peygamber Efendimiz'e (s.a.v) bu dünyada, kalben yakın olmanın ve cennette yakınında bulunmanın yolu takvadan geçmektedir.

DUA EDELİM

Peygamber Efendimiz şöyle dua etmiştir: "Allah'ım! Sen'den hidayet, takva, iffet ve gönül zenginliği istiyorum."

(Müslim, Zikir, 72.)

383 Talâk suresi, 2. ayet; İbn-i Mâce, Zühd, 24.
384 bk. Hucurât suresi, 13. ayet.
385 bk. Âl-i İmrân suresi, 133. ayet.
386 bk. Talak suresi, 2-5. ayet.
387 Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 235.

1.8. Havf ve Reca

Havf, sözlükte korku, kaygı, endişenin karşılığı olarak açıklanmaktadır. Terim olarak ise hoşlanılmayan bir durumun başa gelmesinden veya arzulanan bir şeyin kaybedilmesinden dolayı duyulan endişedir. Ayrıca Allah'a onun istediği gibi ibadet edememekten, işlenen günahları çokça hatırlamaktan, ahiret hâllerini düşünmekten ve bunlara bağlı olarak Allah'ın rızasını kaybetme endişesiyle duyulan korku anlamında kullanılmaktadır.[388] Reca ise insanın, olmasını istediği şeyleri umması, arzu etmesidir. Terim anlamı ise müminlerin günahlarının affedilip cennete gireceklerine dair Allah'a karşı besledikleri duygu, hüsnüzan, Allah'ın bağış ve affını ummadır.[389]

Allah'a (c.c.) karşı vazifelerde dengeli olmak çok önemlidir. Ne çok ümide kapılarak "Nasıl olsa Allah affeder?" mantığı ile ibadetleri ihmal etmek ve günahları işlemekten çekinmemek, ne de "Günahım o kadar çok ki, Allah beni affetmez." diyerek, ibadet ve iyiliklerden geri kalmak doğru değildir. Bunun için kullara bir ölçü verilmiştir, o da; "Korku ile ümit arasında olmaktır." Hem Allah'ın azabından korkacağız, hem de rahmetini umacağız. Bu dengeyi anlatmak için bazı âlimler, havf ve recayı bir kuşun iki kanadına benzetirler. Kanadın biri olmadan diğeri ile uçmak mümkün olmadığı gibi, havf ve reca olmadan dengeli bir kulluk da söz konusu olmaz.

Korku ile ümit aslında birlikte olur. Bir şeyde ümit varsa korku da vardır. İyi bir aracınız varsa, rahat bir yolculuğa ümidiniz vardır, ancak başınıza bir kaza gelmesinden de korkarsınız. Sınavdan iyi not almak ümidiniz vardır, ancak bir yanlışlık yaparak veya soruyu bilemeyerek kötü not almaktan da korkarsınız. Dinî hayatta da ümit ve korku birbirinden ayrılmamalıdır.

Kişi Allah'ın (c.c.) affedici, karşılıksız ikram edici, çok merhametli olduğunu düşündüğünde sevgisi artıp ümitlenmelidir. Günahkârları cezalandırıcı, onlar için yakıcı bir azap hazırlayan ve cezasının çok şiddetli olduğunu düşündüğünde de böyle bir sonuçla karşılaşmaktan korkmalıdır. Allah (c.c.) korkusu, insandaki diğer korkulara benzemez. Kişiyi iyi işler yapmaya sevk eden,

BİLİYOR MUYDUNUZ?

Resulullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

"Allah korkusu sebebiyle ağlayan kişi, sağılan süt memeye dönmedikçe cehenneme girmeyecektir. Allah yolunda kaldırılan toz ile cehennem dumanı asla bir araya gelmez."

Tirmizî, Zühd, 8.

Hikâye

Hazret-i Âişe Allah (c.c.) korkusu ile ilgili şu hatırasını anlatır:

"Rablerine dönecekleri için yapmakta oldukları işleri kalpleri ürpererek yapanlar var ya, işte hayır işlerine koşan ve hatta bunun için yarışanlar onlardır." (el-Mü'minûn, 60-61) ayetleri nazil olunca Peygamber Efendimiz'e (s.a.v): Ayette bahsedilenler, zina, hırsızlık ve içki gibi haramları işleyenler midir?" diye sormuştum. O da: Hayır ey Sıddîk'ın kızı! Ayette anlatılmak istenenler, namaz kıldığı, oruç tuttuğu ve sadaka verdiği hâlde, bu ibadetlerinin kabul olup olmama endişesiyle korkanlardır." buyurdu.

(İbn-i Mâce, Zühd, 20.)

388 Dini Terimler Sözlüğü, s. 129.
389 Dini Terimler Sözlüğü, s. 303.

Hikâye

Resulullah (s.a.v) çarşıda satılan siyahî bir kölenin şöyle dediğini işitti: "Beni alacak olana bir şartım var." diyordu. Alıcılardan birisi: "Nedir o şart? diye sordu. Köle: "Benim, Resulullah'ın arkasında farz namazlarımı kılmamı engellemeyecek." dedi ve o adam bu şartı kabul ederek o köleyi satın aldı. Peygamber Efendimiz o köleyi hep farz namazlarda görürdü. Bir gün yine bakındı ve o köleyi göremedi.

Sahibine: "Kölen nerede?" diye sordu. Adam: "Ey Allah'ın Resulü, o hummaya yakalandı." dedi. Resul-i Ekrem onunla ashabına: "Kalkın onu ziyarete gidelim." buyurdular. Ashabı onunla birlikte kalktılar ve gidip geçmiş olsun ziyaretinde bulundular. Birkaç gün sonra o kölenin sahibine: "Kölenin hâli nicedir?" diye sordular. Adam: "Ey Allah'ın elçisi, onun ölümü yakındır." deyince Efendimiz (s.a.v) kalkıp kölenin yanına gittiler ve o ölüm hâlindeyken yanına girdiler. Köle o sırada vefat edince onun cenaze işlerini Resulullah (s.a.v) üstlendi ve götürüp defnetti.

Sahabeler bu durumu garipsediler. Muhacirler: "Biz, vatanımızı mallarımızı, ailemizi terkedip buraya geldik; hiçbirimiz Resulullah'tan (s.a.v) şu kölenin gördüğü muameleyi hayatında, hastalığında ve ölümünde görmedi." dediler. Ensar: "Onu barındırdık, yardım ettik ve mallarımızla onu destekledik ama habeşli bir köleyi bize tercih etti." dediler. İşte bunun üzerine şu ayet-i kerime nazil oldu: "Ey insanlar, doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışasınız diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Gerçekten Allah katında sizin en değerliniz, en çok takva üzere olanınızdır. Hiç şüphesiz Allah Alîm'dir, Habîr'dir."

(Hucurât suresi, 13. ayet.)

(Bedrettin Çetiner, Esbâbu'n-Nüzûl, II, 829.)

hatta Allah'ı (c.c.) sevmeye götüren bir korkudur. Allah (c.c.) iman edenlerin dostudur. O hâlde bu korku dostluğu kaybetme, ona layık iyi kul olamama korkusudur. Allah'ın (c.c.) yakınlığından, nimetlerinden ve hoşnutluğundan uzak kalma ve böylece cehenneme düşme korkusudur. Bu kimseler, **"...Onun rahmetini umarlar ve azabından korkarlar. Çünkü Rabb'inin azabı, sakınılacak bir azaptır."**[390] Peygamber Efendimiz (s.a.v): *"Ben Allah'ı en iyi bileniniz ve ondan en çok korkanınızım."*[391] buyurmuştur.

Allah'tan (c.c.) korkan bir kimsede öyle güzel bir hâl ortaya çıkar ki artık Allah'tan (c.c.) başkasından korkmaz. O cesarette en öndedir. Zalimlere boyun eğmez. Günahlara geçit vermez. Bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur: *"Sinek başı kadar bile olsa, gözünden Allah korkusuyla yaş çıkan ve bu yaşı yanaklarına değecek kadar akan hiçbir mümin yoktur ki, Allah onu ebedî ateşe haram etmesin!"*[392]

Allah'tan (c.c.) korkmayan kimse, kötülükler peşindedir. Kendi menfaati uğruna insanlara, hayvanlara ve her şeye zarar vermekten çekinmez. Zalimdir, yalan söyler, her türlü kötülüğü yapmaya müsaittir. Kendisine güvenilmez. Onların sonu korkulacak bir sondur. Allah (c.c.) böyle kimselere cezası ile muamele eder.

Kur'an ve hadiste müminleri ümitlendirecek birçok müjdeli haber de bulunmaktadır: **"De ki: Ey kendi nefisleri aleyhinde haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki o, çok bağışlayan, çok esirgeyendir."**[393] Yine bir hadiste Yüce Allah hakkında, *"Rahmetim gazabımı geçmiştir"*[394]

390 İsrâ suresi, 57. ayet.
391 Müslim, Fedâil, 127.
392 İbn-i Mâce, Zühd, 19.
393 Zümer suresi, 53. ayet.
394 Buhârî, Tevhîd, 55.

buyrulmaktadır. Peygamberimiz (s.a.v), *"Allahım! Rahmetini ümit ediyorum."*[395] diye dua etmiştir.

Allah'tan (c.c.) asla ümit kesilmez. Hatta ümitsizliğin çok tehlikeli olduğunu aşağıdaki ayetten anlıyoruz: Yakub peygamber şöyle demişti: **"Ey oğullarım! Gidin Yûsuf'u ve kardeşini araştırın. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez."**[396]

BİLGİ KUTUSU

Havf ve Reca Dengesi

"Eğer mümin, Allah'ın azabının şiddet ve keyfiyetini bilseydi, cennet ümidine kapılmazdı. Kâfir de Allah'ın rahmetini tam olarak idrak edebilseydi, onun cennetinden asla ümidini kesmezdi."

(Müslim, Tevbe, 23)

2. Peygamberimiz'e Karşı Vazifeler

Allah'ın (c.c.) yarattığı varlıklar içinde en üstünü şüphesiz Peygamber Efendimiz'dir (s.a.v). Allah (c.c.) en çok onu sevmiş ve ona "Habîbim" diyerek iltifat etmiştir.[397] Ebedî kurtuluş rehberimiz Kur'an'ı onun kalbine indirmiştir. Bütün insanlığa doğru yolu o göstermiştir. Onu en güzel örnek ve ideal bir şahsiyet olarak biz insanlara takdim etmiştir. Hatta peygamberler içinde sadece onun hayatına yemin ederek dikkatlerimizi, kulluğunun güzelliğine çekmiştir. O, hayatını biz insanların kurtuluşu için büyük zorluklara sabrederek geçirmiştir.

Allah'a (c.c.) ulaşmamıza vesile olan Hz. Muhammed'i (s.a.v), bedeniyle ve ruhu ile en güzel biçimde yaratmış, âlemlere rahmet olarak göndermiş[398] ve böylece varlıkların efendisi yapmıştır. En büyük merhameti onun kalbine koymuştur. Kur'an'da onun müminlere karşı engin bir şefkat ve merhametle dolu olduğunu bildirmiştir. Biz ümmetine bir annenin çocuğuna düşkün oluşundan kat kat fazla düşkün olup, herhangi bir sıkıntıya uğramamız Peygamber Efendimiz'e (s.a.v) çok ağır gelir.[399] O, ümmetine her fırsatta dua etmiş, Allah'tan (c.c.) onların kurtuluşuna vesile olmak için şefaat istemiştir.[400] Bütün bu güzellikler karşısında ona ümmet olan bizlerin Resulullah'a (s.a.v) teslim olma, muhabbet duyma ve onun sünnetine uyma gibi vazifelerimiz olmalıdır.

Mescid-i Nebi

395 Ebû Dâvûd, Edeb, 101.
396 Yusuf suresi, 87. ayet.
397 bk. Tirmizî, Menâkıb, I, 3616.
398 bk. Enbiyâ suresi, 107. ayet.
399 bk. Tövbe suresi, 128. ayet.
400 bk. Buhârî, Tevĥîd, 19.

2.1. Teslimiyet

BİLİYOR MUYDUNUZ?

Peygamberimiz'in sevinçli olduğu bir gündü. Hazreti Âişe bunu fırsat bilerek şöyle dedi:

– Ey Allah'ın Resulü! Benim için dua et!

– Rabb'im! Âişe'nin gelmiş ve gelecek, gizli ve açık bütün günahlarını bağışla!

Bu dua Âişe annemizin çok hoşuna gitti. Öyle sevindi ki, neredeyse gülmekten yere düşecekti. Çünkü bu duanın kabul olacağında şüphe yoktu. Efendimiz onun bu hâli karşısında şöyle dedi:

– Yaptığım dua çok mu hoşuna gitti?

– Nasıl hoşuma gitmez ey Allah'ın Resulü?

– Allah'a yemin ederim ki bu dua her namazda ümmetim için yaptığım duâdır.

Heysemî, Mecma, C 9, s. 243; İbn-i Hibbân, Sahîh, C 16, s. 47.

Teslimiyet, boyun eğmek, itirazsız bir şekilde kabul etmek demektir. Peygambe're (s.a.v) teslimiyet ise ona inanan kişinin kendisini, gönülden gelerek getirdiği dinî hükümlere teslim etmesidir. Peygamber Efendimiz'e (s.a.v) vazifelerimizin başında, ona tam bir teslimiyet gelir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v), Allah (c.c.) yolunun rehberidir. Allah'a (c.c.) giden yolu, ancak Resulullah Efendimiz (s.a.v) bilmektedir. O hâlde bilmediğimiz bu yolda ilerlemek için rehbere tam bir teslimiyet şarttır. Teslimiyetin zıddı olan karşı gelmek ise doğru yoldan sapmak demektir. Allah Teala ayette şöyle buyurur: **"Hayır, Rabb'ine andolsun ki, onlar aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda ey Resulüm seni hakem yapıp, sonra da verdiğin hükme içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar."**[401] Bu ayette Allah Teala, nefsimizin ister hoşuna gitsin, isterse gitmesin Hz. Peygamber'in (s.a.v) emirlerine sarılmamızı istemektedir. Verdiği hükmün hak olduğu konusunda, şüphe duymadan, bir burukluk hissetmeden ona teslim olmamız gerekmektedir.

Gerçek iman, bütün söz ve davranışlarda, her hâl ve harekette Allah Resulü'ne tam bir teslimiyet göstermektir. Çünkü **"hevâsından konuşmaz. O, kendisine vahyedilenden başka bir şey değildir."**[402] Öyleyse onun verdiği hüküm, kendisini elçi olarak gönderen Allah'ın (c.c.) hükmüdür. İman edenler, kalpleri iman nuru ile dolu olduğu için ona tam bir teslimiyet gösterirler. İman etmeyenler ise kalplerinde bu nur olmadığı için Resulullah'ın getirdiği hükümler karşısında bir daralma ve burukluk yaşarlar. Allah Teala, "**Kim Peygamber'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur...**"[403] buyurarak, ona karşı tam bir itaat ve teslimiyeti emretmiştir. **"…Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan vazgeçin…"**[404] ayeti de Allah Resulü'nün emrettiklerini yapmayı, yasakladıklarından uzak durmayı gerektirir.

Peygamberimiz (s.a.v), salat ve selam getiririken Allah Teala: "**…Ona tam bir teslimiyetle selam verin.**"[405] buyurmaktadır. Âlimler, Allah'ın (c.c.) emri olduğu için selam verirken teslimiyet göstermeye dikkat etmemiz gerektiğini söylemişlerdir. Buradaki teslimiyetin, Resulullah Efendimiz'in (s.a.v) emrettiklerini, hiçbir itiraz göstermeden kabul etmek manasına geldiğini bildirmişlerdir. Namaz kılarken her tahiyyat okuyuşta Peygamberimiz'i (s.a.v) selamlıyoruz. Ayetten anlaşıldığı üzere bu selamı, tam bir teslimiyet içinde yerine getirmeliyiz. Namaz dışında da hayatımızı ona teslimiyet bilinciyle şekillendirmeliyiz.

BİLGİ KUTUSU

"Canımı kudret elinde tutan Allah'a and olsun ki, sizden birinizin arzu ve hevesi benim getirdiğim dine ve taşıdığı ilahî hükme tabi olmadıkça iman etmiş olmaz."

Ebû Bekir eş-Şeybânî, es-Sünne, I, 12, nr. 15; İmam Nevevi, Erbaûn, 41. Hadis.

401 Nisâ suresi, 65. ayet.
402 Necm suresi, 3-4. ayet.
403 Nisâ suresi, 80. ayet.
404 Haşr suresi, 7. ayet.
405 Ahzâb suresi, 56. ayet.

2.2. MUHABBET

Peygamber Efendimiz'e (s.a.v) karşı vazifelerimizden biri de, ona karşı büyük bir muhabbet beslememizdir. Onu her şeyden çok sevmeliyiz. Hz. Muhammed'i (s.a.v) sevmek ibadettir. Allah Teala, Peygamber (s.a.v) sevgisinde ilerleyerek öyle bir seviyeye gelmemizi istemektedir ki sonunda Peygamberimiz (s.a.v) bize kendimizden bile sevgili hâle gelmelidir: **"Peygamber müminler nazarında kendi canlarından daha önce gelir…"**[406] Allah Resulü, sevgideki bu seviyenin hakiki iman olduğunu açıklamıştır: *"… Sizden biriniz, ben kendisine; anasından, babasından, evladından ve bütün insanlardan daha sevimli olmadıkça gerçek anlamda iman etmiş olamaz."*[407] Peygamberimiz (s.a.v) kendisini çok seven kimseler ile ilgili şu müjdeyi vermiştir: *"Ümmetim içinde beni en çok sevenlerin bir kısmı benden sonra gelenler arasından çıkacaktır. Onlar beni görebilmek için mallarını ve ailelerini feda etmeye can atarlar."*[408]

Sahabilerin her biri Peygamber Efendimiz'i (s.a.v) çok severdi. Resulullah (s.a.v) kendisine seslendiğinde, "Anam babam sana feda olsun buyur ey Allah'ın Resulü!" diyerek sevgilerini dile getirirlerdi. Onlar içerisinde Hz. Ebû Bekir en önde olanlardandı. Hicret sırasında Sevr Mağarası'na doğru giderken Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) kâh önünde kâh arkasında yürüyordu. Resulullah (s.a.v) niçin böyle yaptığını sorunca şöyle demişti: "Yâ Resulullah! Arkanızdan yetişebileceklerini düşünüyor, arkadan yürüyorum; ileride pusu kurup bekleyebileceklerini düşünüyor, önünüzden yürüyorum!" Geceleyin mağaraya ulaştıklarında, Peygamber Efendimiz'e (s.a.v) bir şey olmaması için önce Ebû Bekir içeri girdi. Her yeri eliyle yokladı. Üst elbisesini çıkararak parçaladı ve delikleri onunla kapattı. Son deliğe elbisesi yetmeyince oraya da topuğunu koyup Efendimiz'i (s.a.v) içeri davet etti. Sabah olduğunda, Resulullah (s.a.v), arkadaşının üst elbisesini göremeyince, hayretle elbisesini sordu. O da gece yaptıklarını anlattı. Bu sevgi ve onun gereği olan fedakârlık karşısında, çok duygulanan Allah Resulü, ellerini kaldırarak Ebu Bekir için dua etti.[409]

OKUYALIM

Bir adam Peygamber Efendimiz'e geldi ve:
Ey Allah'ın Resulü! Kıyamet ne zamandır, diye sordu.
Kıyamet için ne hazırladın?
Allah ve Resulü'nün muhabbetini…
Öyleyse sen sevdiğinle beraber olacaksın.
(Müslim, Birr, 163.)

406 Ahzab suresi, 6. ayet.
407 Buhârî, Îman, 8. ayet.
408 Müslim, Cennet, 12.
409 bk. Hâkim, Müstedrek, III, 7/4368.

BİLİYOR MUYDUNUZ?

İki Büyük Emanet

Zeyd bin Erkam (r.a) şöyle anlatır:

"Birgün Resulüllâh (s.a.v.), Mekke ile Medîne arasındaki Hum suyu başında ayağa kalkarak bize bir konuşma yaptı. Allâh'a hamd ü senâdan sonra bize nasîhatte bulundu. Sonra da şöyle buyurdu:

"–Ey insanlar! Ben de bir insanım. Yakında Rabbimin elçisi bana da gelecek ve ben O'nun dâvetine icâbet edip gideceğim. Size iki mühim şey bırakıyorum. Biri, insanı doğruya götüren bir rehber ve nûr olan Allâh'ın Kitâbı Kur'ân'dır. Ona yapışın ve sımsıkı sarılın!.."

Efendimiz -aleyhissalâtü vesselâm- Kur'ân-ı Kerîm'e bağlılık husûsunda bâzı tavsiyelerde bulunduktan sonra sözlerine şöyle devâm etti:

"–Size bir de Ehl-i Beyt'imi bırakıyorum. Allâh'tan korkun da Ehl-i Beyt'ime hürmet gösterin! Allâh'tan korkun da Ehl-i Beyt'ime hürmet gösterin!"

Ahmed İbn Hanbel,Müsned, C III, s.14, 17, 26, 59; Tirmizî, "Menâḳıb", 31. Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 36.

İmam Malik'in sevgisi, onu Efendimiz'in (s.a.v) hadisini naklederken büyük bir saygı ve tazim içinde olmaya sevk etmiştir. Peygamber sevgisi, onun gibi yaşamayı gerektirir. Kalbimiz her fırsatta salavat getirerek onunla buluşmak ister. Takva sahibi olarak, ona yakın olmak sevginin en büyük işaretidir.

Efendimiz'e (s.a.v) muhabbetimizin tabii bir sonucu olarak, onun ehlibeytini de sevmeliyiz. Çünkü bir kimseye duyulan sevgi, onun sevdiği ile ilgili olan şeyleri de sevmeyi gerektirir. Buna en layık olan da Efendimiz'in (s.a.v) yakınlarıdır. ehlibeyt, onun hanımları, çocukları, torunları ve yakın akrabalarıdır. **"Ey Peygamberin ehlibeyti! Allah sizden her türlü olumsuzluğu gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor."**[410] ayeti Allah'ın (c.c.) ehl-i beyte olan sevgisini göstermektedir.

Peygamberimiz (s.a.v) bir gün torunu Hz. Hasan ve Hüseyin ile kızı Hz. Fâtıma ve damadı Hz. Ali'yi bir örtü altına alıp bu ayeti okumuş ve onlar için Allah'a (c.c.) dua etmiştir. Ehlibeyt sevgisi ile ilgili şöyle buyurmuştur: *"Allah Teala'yı, size nimetler verdiği için sevin. Beni, Allah'ı sevdiğiniz için sevin. Ehlibeyt'imi de beni sevdiğiniz için sevin!"*[411] Bu hadisten, ehlibeyt sevgisinin Allah (c.c.) ve Resulü'nü sevmenin gereği olduğu anlaşılmaktadır. İslam tarihinde ehlibeyt, Peygamberimiz (s.a.v) ile kan bağının yanında, imanda, İslam'da, takvada ve ahlakta Müslümanlar'ın ileri gelenlerinden olmuş kimselerdir. Çünkü aile halkını en güzel yetiştiren Peygamber Efendimiz'dir (s.a.v).

410 Ahzab suresi, 33. ayet.

411 Tirmizî, Menâkıb, 31/3789.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), kendisi ile kan bağı olmayan Selman Fârisî, Üsâme b. Zeyd gibi bazı kimseleri ehlibeytten saymıştır. Bu da manevi olarak ehlibeytten olunabileceğini göstermektedir. Manevi olarak ehlibeytten olmak ise takvaya bağlıdır. Efendimiz (s.a.v), bu şekilde kendisine yakın olanların takva sahibi kimseler olduğunu müjdeleyerek şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz benim dostlarım takva sahipleridir."*[412]

Resulullah Efendimiz'e (s.a.v) sevgimizin bir diğer işareti ise, ona salat ve selam getirmektir. Çünkü seven sevdiğini çok anar. Salat, dua, tazim ve rahmet anlamındadır. Bir ayette şöyle buyrulur: **"Şüphesiz ki Allah ve melekleri, Peygamber'e çokça salat ederler. Ey müminler! Siz de ona salat getirin ve tam bir teslimiyetle selam verin."**[413] Burada Allah'ın (c.c.) salatı, ona rahmet etmesi, meleklerin salatı onun için istiğfar etmeleri, bizlerin salatı ise, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) Allah (c.c.) katındaki makamının yükseltilmesi için dua etmektir. Bir kimse bir başkasının gıyabında dua edince, meleğin de onun için "Sana da bir misli verilsin" diye dua edeceği bildirilmiştir.[414] Buna göre biz Peygamberimiz'e (s.a.v) salavat getirmekle aslında ona inen rahmetin bize de inmesini dilemiş oluyoruz. Bu ise bizim için büyük bir rahmettir. Namazda bir başkasına selam verdiğimizde namazımız bozulurken, Efendimiz'e (s.a.v) salat ve selam için Allah Teala izin vermiştir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v); kıyamet günü insanların kendisine en yakın olanlarının, en çok salavat okuyan kimseler olduğunu haber vermiştir.[415] Kendisine selam verenin selamını alacağını müjdelemiştir: *"Bir kimse bana selam gönderdiği zaman, onun selamını almam için Allah Tealâ ruhumu iade eder."*[416] Yine, *"…Bana salat ü selam getiriniz. Zira nerede olursanız olun, sizin salat ü selamınız bana ulaşır."*[417] buyurmuştur. Bir defa salat getirene, Allah'ın (c.c.) on defa salat edeceğini, on hatasını sileceğini ve on derece yükselteceğini müjdelemektedir.[418] Salat getirmenin birçok faydaları vardır. Bunların başında dualarımızın kabulüne, şefaate, günahların affına, önemli isteklerimizin gerçekleşmesine ve unutulan şeylerin hatırlanmasına vesile olduğu söylenebilir.[419]

OKUYALIM / (SENİ SEVİNDİRMEZ Mİ?)

Bir gün Resulullah (s.a.v) tebessüm ederek sahabelerin yanına gelir. Hz. Cebrail'in şu müjdeyi verdiğini bildirir: "Yâ Resulullah! Ümmetinden biri sana bir salat getirdiğinde, benim onun günahlarının bağışlanması için on defa istiğfar etmem, o kimsenin Sana bir selam göndermesi hâlinde, benim ona on selam vermem seni sevindirmez mi?..."

(Nesâî, Sehv, 55/1293.)

412 Ebû Dâvûd, Fiten, 4242.
413 Ahzâb suresi, 56. ayet.
414 bk. Ebû Dâvûd, Vitir, 29.
415 bk. Tirmizî, Vitir, 21.
416 Ebû Dâvûd, Menâsik, 96.
417 Ebû Dâvûd, Menâsik, 96-97.
418 bk. Nesâî, Sehv, 55.
419 bk. Selahattin Yıldırım, Rasulullah'la Buluşmak İster misiniz?, s. 61-104.

2.3. Sünnete Uymak

Peygamber Efendimiz'e (s.a.v) vazifelerimizden biri de sünnetine uymak, ona tabi olmaktır. Sünnet, izlenen yol, yöntem, örnek alınan uygulama, gidişat demektir. Dinî terim olarak Resulullah'ın (s.a.v) sözleri, yaşayışı ve ashabın yaptığı bazı davranışları tasdik etmektir. Sünnet deyince iman, ibadet, insanlarla ilişkiler ve adap konuları anlaşılır. Sünnet kısaca, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) hayat tarzıdır. Allah Teala, kendisine olan sevgimizi, Peygamber'ine (s.a.v) tabi olmamıza bağlamıştır: **"Resulüm de ki: Eğer Allah'ı sevdiğinizi iddia ediyorsanız, bana tabi olunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı mağfiret buyursun."[420]**

Resulullah'a tabi olmak, onun sünnetlerine uymak ve ona itaat etmekle mümkündür. Allah'a (c.c.) ve Resulü'ne itaat, imanın gereğidir.[421] Bu kimseler; zemininden ırmaklar akan cennetlere yerleştirileceklerdir.[422] Yaptıkları iyi amellerin mükâfatını eksiksiz olarak göreceklerdir.[423] Onların mükâfatı, cennette peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salih kişilerle beraber olmaktır.[424] Allah (c.c.) ve Resulü'ne itaat etmeyenlerin amellerinin boşa gideceği bildirilmektedir.[425]

Doğru yolda yürümek, Resulullah'a (s.a.v) tabi olmaya bağlıdır: **"...Ona tabi olun ki hidayete eresiniz."[426]** Peygamberimiz'i (s.a.v) örnek almadan doğru bir dinî hayat yaşanamaz. Bunun için ayette şöyle buyrulur: **"Andolsun ki, Resulullah'ta sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnek vardır."[427]** Efendimiz'i (s.a.v) örnek alabilmek için önce onun hayatını iyi bilmeliyiz. Günlük yaşantısında neler yaptığını öğrenmeliyiz. Peygamberimiz'in (s.a.v) ailesi, akrabaları, arkadaşları, komşuları ve diğer insanlarla ilişkilerini araştırmalıyız. Allah'a (c.c.) kulluk vazifelerini nasıl yerine getirdiğini bilmeliyiz.

Hikâye

Büyük âlimlerden Saîd bin Müseyyeb, kerahet vaktinde, iki rekat nafile namaz kılan bir kişi gördü. Ona yaptığının doğru olmadığını söyleyince adam:

- Allah Teâlâ, bundan dolayı bana azap eder mi ki? diyerek yaptığı yanlışı savunmaya kalkıştı. Said bin Müseyyeb de şöyle cevap verdi:

- Hayır! namaz kıldığın için değil, sünnete aykırı davrandığın için azap eder!" dedi.

(Dârimî, Mukaddime, 39/442.)

420 Âl-i İmrân suresi, 31. ayet.
421 bk. Enfâl suresi, 1. ayet; Nûr suresi, 51. ayet.
422 bk. Nisâ suresi, 13. ayet.
423 bk. Hucurât suresi, 14. ayet.
424 bk. Nur suresi, 54. ayet.
425 bk. Muhammed suresi, 33. ayet.
426 A'raf suresi, 158. ayet.
427 Ahzâb suresi, 21. ayet.

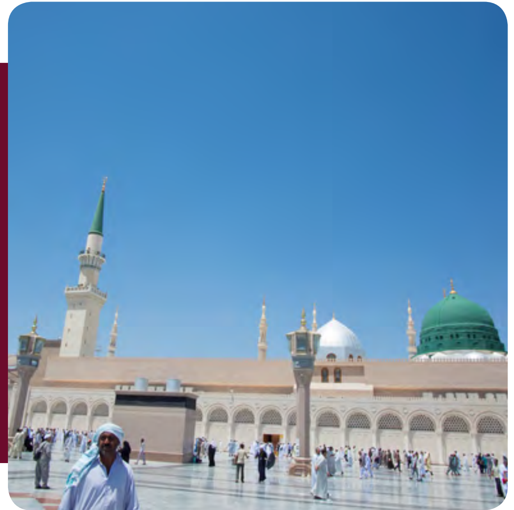
YORUMLAYALIM
Aşağıdaki sözü yorumlayınız.
Geçmiş âlimlerimiz "Sünnete sarılmak kurtuluştur" demişlerdir.
(İmam Zührî Dârimî, Mukaddime 16.)

Sahabeler, Peygamberimiz'in (s.a.v) emirlerindeki hikmeti bilse de bilmese de ona tam bir teslimiyetle tabi olurlardı. Genç sahabe Abdullah b. Ömer, yaşlı sahabe Ümeyye b. Abdullah'a sordu: "Biz hazar namazı ile korku namazını Kur'an'da buluyoruz. Fakat sefer yolculuk namazını Kur'an'da bulamıyoruz. Bu nasıl oluyor? O da şöyle cevap verdi: Bak yeğenim! Biz hiçbir şey bilmezken Allah (c.c.) bize Muhammed'i (s.a.v) peygamber olarak gönderdi. Biz, Muhammed'i neyi, nasıl yaparken görmüşsek onu öylece yaparız."[428] Hz. Ali, sünnete tabi olmanın, sünnette uygulaması varken, kişinin kendi görüşüne göre bir davranış sergilemesinin yanlışlığını ifade için mestlerin üstünün meshedilmesi ile ilgili şöyle demiştir: *"Resulullah'ı mestlerin üstünü meshederken görmemiş olsaydım bana göre onların altını meshetmek daha uygun olurdu."*[429]

Sünnete uymayanlar hakkında Peygamberimiz'in (s.a.v) çok önemli uyarıları vardır. *"… Sünnetimden yüz çeviren benden değildir."*[430] buyurarak, yanlış din anlayışlarının tehlikesine işaret etmiştir. Sünnetine uymayarak onu zayi edenlere, şefaatinin haram olduğunu bildirmiş[431], *"Size iki şey bıraktım, onlara tutunduğunuz sürece sapmazsınız: Allah'ın kitabı ve peygamberinin sünneti."*[432] buyurarak doğru yolda yürümeyi her ikisine uymaya bağlamıştır.

Peygamberimiz'in (s.a.v) sünnetine uyma hususunda bidattan kaçınmak da şarttır. Bidat, Efendimiz (s.a.v) ve sahabelerin uygulamalarının dışında ortaya çıkan, dinî bir delile dayanmayan inanç, ibadet, fikir ve davranışlardır. *"İşlerin en kötüsü dine sonradan katılan şeylerdir."*[433] buyuran Peygamber Efendimiz (s.a.v), aynı zamanda İslam'da güzel bir çığır açana o çığıra uyanlar bulunduğu sürece sevap verileceğini, kötü bir çığır açana da aynı şekilde günah yazılacağını haber vermiştir.[434]

BİLİYOR MUYDUNUZ?
Resulullah (s.a.v) şöyle buyurdu:
"Sünnete uygun az bir amel, bidat olan çok amelden hayırlıdır. Kim benim sünnetimle amel ederse bendendir, kim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir."
(Abdurrezzâk, Musannef, XI, 291.)

428 Nesaî, Taksîru's-salat 1
429 Ebû Dâvûd, Tahâre, 63.
430 Buhârî, Nikâh, 1.
431 bk. Münavi, Feyzü'l-Kadîr, VI, 108.
432 Muvatta', Kader, 3.
433 Müslim, Cuma, 43.
434 bk. Nesâî, Zekât, 64; İbn Mâce, Mukaddime, 14.

Bir Hatıra

Medine'de bir adam İmam Malik'e nerede ihrama gireceğini sorar. O da Peygamber Efendimizin ihrama girdiği Zülhuleyfe denilen yeri tavsiye eder. Adam ise Mescid-i Nebî'de girmek istediğini söyleyince, İmam Malik onu fitneye sebep olacağı şeklinde uyarır. Adam görüşünde ısrar eder. Bunu üzerine İmam Malik şöyle der: Resulullah'ın eksik bıraktığı bir iyiliğe ulaştığını düşünmekten daha büyük fitne mi olur? Allah Teâlâ; "…Onun emrine aykırı davrananlar, başlarına bir bela gelmesinden veya kendilerine çok elemli bir azap isabet etmesinden sakınsınlar buyurmuştur." (Nûr suresi, 63. ayet) (Şâtıbî, İ'tisâm, I, 97.)

Bidatı sonradan ortaya çıkan her şeyi içine alacak şekilde geniş kapsamlı olarak kabul eden âlimler, Hz. Peygamber'in bid'atı reddeden hadisleriyle her devirde günlük hayata girmesi zorunlu bulunan yenilikleri bağdaştırmanın yegâne yolu olarak onu, yapılmasında mahzur bulunmayan "iyi bid'at" (bid'at-ı hasene, bid'at-ı mahmûde, bid'at-ı hüdâ) ile yapılması yasaklanan "kötü bidat" (bid'at-ı seyyie) diye ikiye ayırmayı uygun bulmuşlardır. Kur'an'ı bir mushafta toplamak, teravih namazını cemaatle kılmak, minare ve medrese inşa etmek iyi bidata, kabirlerin üzerine türbe yapmak ve buralara mum dikmek de kötü bidata örnek olarak gösterilebilir. Bu anlayışa göre hadislerde reddedilen kötü bidattır.[435]

Resulullah'a güzelce tabi olup onu örnek almamız, ona olan sevgimizin işaretidir ve hepimizin en başta gelen görevidir. Onun ümmeti ancak ona tabi olanlardır. Kur'an'a uyup, Resulullah'ın sünnetine tabi olmayan kişi, Kur'an'a da karşı çıkmış sayılır. Onun ahlakı, davranışları, hâlleri, emirleri ve yasakları konusunda bize ulaşan rivayetlere, aksine bir delil bulunmadıkça uymamız gerekir.

Allah'ın (c.c.) sevdiği kişiler, Hz. Muhammed'in (s.a.v) edebiyle edeplenen, ahlakını ve davranışlarını kendine ölçü kabul eden kimselerdir. Onlar Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) beğendiğini beğenir, dost edindiklerini dost edinirler, düşmanlık beslediğine düşman olurlar. Resulullah'ın (s.a.v), *"Bazılarına ne oluyor ki benim ruhsat verdiğim şeyleri yapmaktan çekiniyorlar!"*[436] hadisi, sünnet çizgisinin dışında bir Müslümanlık olmayacağına işaret eder. Bu konuda İmam Rabbâni şu örneği verir: "Sünnete uymak niyetiyle kaylûle uykusuna yatmak, öğle namazından sonra bir süre uyumak sünnete uymayan pek çok nafile ibadetten daha faziletlidir..."[437]

---

435 Rahmi Yaran, Bid'at, TDVİA, C 6, s.129.

436 Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 45.

437 İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât, I, 418, 114. mektup

DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A. Aşağıdaki soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi Allah'a (c.c.) karşı vazifelerimiz arasında yer almaz?

A. Takva **B.** Havf ve Reca **C.** Şecaat
D. Teslimiyet **E.** Ubudiyet

2. Aşağıdakilerden hangisi Peygamberimiz'e (s.a.v) karşı vazifelerimiz arasında yer almaz?

A. Sünnete uymak **B.** Teslimiyet **C.** Havf
D. Muhabbet **E.** Tabi olmak

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen kelimelerden uygun olanı ile doldurunuz.

(Ubudiyet, Marifet, Tövbe, Takva)

1. Allah'a (c.c.) karşı kulluk görevini yerine getirmeye ....denir.

2. Kulun Allah'ı (c.c.) tanıması, onun hakkında bilgi sahibi olmasına ....denir.

3. Kişinin kötü davranışlardan vazgeçmesi ve iyi davranışlara dönmesine ....denir.

4. Allah'a (c.c.) kullukta bulunarak, Allah'ın (c.c.) korumasına girmek ve böylece ahiret azabından korunmaya ....denir.

C. Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Mevlana'nın, "Her kul azad edilince sevinir, ben ise senin kulun olduğum için seviniyorum!" sözünden anladıklarınızı yazınız.

2. Allah'a (c.c.) ve Resulü'ne niçin muhabbet beslemeliyiz? Anlatınız.

3. Kulun Allah (c.c.) karşısında havf ve reca dengesini koruması ne demektir? Anlatınız.

4. Peygamberimiz'e (s.a.v) salavat getirmenin önemini yazınız.

5. Allah'a (c.c.) teslimiyetten neler anlıyorsunuz?

D. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanı "D", yanlış olanı "Y" ile işaretleyiniz.

(…) Allah'a (c.c.) kulluk eden hür insan tağuta kulluk eden ise köle insandır.
(…) Allah'ı (c.c.) en çok seven Peygamber Efendimiz'dir (s.a.v).
(…) Ezan okunurken konuşmakta bir beis yoktur.
(…) Allah'a (c.c.) kulluk, marifetle zirveye çıkar.
(…) Ehlibeyt, sadece Hz. Peygamber'in ailesi ve soyu mânasına gelen bir terimdir.

6. Ünite

ADAB-I MUAŞERET

Üniteye Hazırlık

1. Adab-ı muaşeret ne demektir? Araştırınız.
2. Selamlaşma her kültürde aynı şekilde midir? Araştırınız.
3. **“Şüphe yok ki, Allah, tövbe edenleri de, (maddî-manevî kirlerden) temizlenenleri de sever.”** (Bakara suresi, 222.ayet) mealindeki ayet-i kerime üzerinde düşününüz.
4. Suyu üç yudumda ve oturarak içmenin sağlık açısından önemi nedir? Araştırınız.
5. Kitle iletişim araçlarının yarar ve zararları nelerdir? Arkadaşlarınızla tartışınız.
6. Adab-ı muaşeret’in toplum hayatına getirileri nelerdir? Araştırınız.

1. Selamlaşma Adabı

> "… Evlere girdiğiniz zaman birbirinize, Allah katından mübarek ve hoş bir esenlik dileği olarak, selam verin…"
> (Nur suresi, 61. ayet.)

İslam dininin müminler arasında tesis etmeye çalıştığı sevgi vasıtalarından biri de selamlaşmaktır. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) bu hususu şöyle ifade etmiştir: *"İman etmedikçe cennete giremezsiniz; birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız. Yaptığınız zaman birbirinizi seveceğiniz bir işi size haber vereyim mi: Aranızda selamı yayınız."*[438]

Selam kelimesi, sözlükte barış, esenlik, emniyet ve güven kelimelerinin karşılığı olarak geçmektedir. Terim anlamı ise kurtuluş, doğruyu bulma, hidayete ermedir. Bu anlamının yanında Müslümanların birbirlerine iyi niyet ve saygı, sevgi dileklerini bildirmek üzere söyledikleri "Allah sana sağlık, afiyet, esenlik, barış, güven, huzur, sevgi versin." anlamında dua cümlesidir. İslam dininde selamlaşmak önemli bir sünnettir.[439] Müminler selamlaşırken birbirlerinin dünya ve ahiret mutluluğunu istemektedirler. Aynı zamanda "es-Selam" Allah'ın (c.c.) güzel isimlerinden biridir. Yani o, her çeşit noksandan salim olan, kullarını her türlü tehlikelerden selamete çıkaran ve cennetteki bahtiyar kullarına selam verendir. İslam kelimesi de selam kökünden olup dünya huzuruna barış ve esenliğe ermek demektir. Bu yüzden selamlaşma insan ilişkilerinde önemli bir yere sahiptir.

Selam, Müslümanlar arasında bir parola niteliği taşımaktadır. Nitekim bir ayet-i kerimede; "**Ey iman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman, gerekli araştırmayı yapın. Size selâm veren kimseye, dünya hayatının geçici menfaatine (ganimete) göz dikerek, "Sen mü'min değilsin" demeyin. Allah katında pek çok ganimetler vardır. Daha önce siz de öyle idiniz de Allah size lütufta bulundu (müslüman oldunuz). Onun için iyice araştırın. Çünkü Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.**"[440] buyrularak bu duruma işaret edilmektedir. Ayrıca dünyada müminlerin birbirlerine verdiği selamın ahiretle de ilgili olduğu, hatta Allah Teâla ve melekler tarafından kendilerine selam verileceği anlaşılmaktadır.

BİLGİ KUTUSU

İslam'ın ikinci halifesi Hz. Ömer'in oğlu Abdullah çarşıya çıktığında karşılaştığı herkese selam verir ve sırf selam vermek için çarşıya çıkardı. Kendisine: "Çarşıda ne yapacaksın? Alışverişten de hiç anlamazsın. Çarşıda herkesin oturup sohbet ettiği yerlerde oturmazsın. Niçin çarşıya çıkarsın?" diye soran birisine: "Kardeşim biz karşılaştığımız kimselere selam vermek, onlarla göz göze gelmek için çarşıya çıkıyoruz. Başka bir maksadımız yok." diye cevap vermiştir. (Muvatta', Selâm, 6.)

438 Müslim, Îmân, 93.
439 Dini Terimler Sözlüğü, s.326-327.
440 Nisâ suresi, 94. ayet.

ÇOCUKLARA SELAM VERMEK

Peygamber Efendimiz çocukları sever ve onlara selam verirdi. Mesela çok küçük yaşlardan itibaren uzun bir süre Efendimiz'in hizmetinde bulunmuş olan Hz. Enes (r.a.), çocuklara rastladığı zaman onlara selam verir ve "Resulüllah böyle yapardı." derdi.

(Buhârî, İsti'zân, 15.)

"Onlar orada (cennette) boş bir söz işitmezler; ancak 'selam' sözünü işitirler..." (Meryem suresi 62. ayet.) Onlara çok merhametli Rabb'den bir de selam vardır." (Yâsin suresi, 58. ayet.)

Nitekim bir başka ayet-i kerimede, **"Bu sonuç da Adn cennetleridir. Atalarından, eşlerinden ve çocuklarından iyi olanlarla beraber oraya girerler. Melekler de her bir kapıdan yanlarına girerler (ve şöyle derler): 'Sabretmenize karşılık selam sizlere. Dünya yurdunun sonucu (olan cennet) ne güzeldir!' "**[441] buyrulmaktadır.

Selam ve selamlaşmanın toplum hayatında çok önemli bir yeri vardır. Çünkü toplumsal hayatın temel amacı insanlar arasındaki huzur ve mutluluğu sağlamaktır. Selam insanlar arasında huzur, mutluluk, barış ve esenliğin gerçekleşmesi için yapılan bir söylem ve kişilerin birbirlerinin farkında olduklarını anlatan ifadelerdir.

Toplumsal hayatın çekirdeğini oluşturan aile fertlerinden başlayarak bütün toplum unsurlarının birbirleri ile selamlaşması toplumsal hayat için bir zarurettir. Aile yuvasında bireylerin birbirleriyle selamlaşmaları dinimizin bir emridir: **"... Evlere girdiğiniz zaman birbirinize, Allah katından mübarek ve hoş bir esenlik dileği olarak, selam verin..."**[442] Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) de ailenin önemine vurgu yaparak yanındaki yardımcısı Hz. Enes'e (r.a.): *"Yavrucuğum! Ailenin yanına gittiğinde onlara selam ver, sana ve ev halkına bereket olsun."*[443] buyurarak ailedeki bireylerin mutlaka birbirleriyle selamlaşmasını emretmiştir.

Ayrıca İslam, başkasının evine veya iş yerine ziyarete gidildiğinde mutlaka selam verilmesini ve izin alarak içeriye girilmesini emreder. Konuyla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: **"Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev sahiplerine selam vermeden girmeyin..."**[444]

441 Ra'd suresi, 23-24. ayetler.

442 Nur suresi, 61. ayet.

443 Tirmizî, İstî'zân, 10.

444 Nur, 27. ayet.

Selam vermenin toplumsal hayatta çok önemli olmasının sebebi, insanlara "Benden sana zarar gelmez." mesajı vermesindedir. İletişime güleryüzle ve selam verilerek başlanması, hiç şüphesiz birçok zorluğu kolaylaştırır. Selam ile insan, diğer insanların farkına vararak hayatın zorluk ve kolaylığını, sevinç ve üzüntüsünü paylaşmış olur. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) kendisine "İslam'ın en güzel ve hayırlı davranışı nedir?" diye sorulduğunda şu karşılığı vermiştir: *"İnsanlara yemek yedirmen tanıdığın, tanımadığın herkese selam vermen."*[445]

Selamlaşmak insanlar arasındaki ilişkilerin düzeyini artırmaktadır. Çünkü selamlaşmak sadece kuru bir lafız değil, başkalarının farkında olunduğunun en güzel ifadesidir. Selam ile başlayan ilişkiler insanların hâllerini sormaya, işlerinin durumundan bahsetmeye, arkadaşlar arasında sohbete vesile olmaktadır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), selam vermenin adabını, usulünü de beyan etmiş, bu konuda bizim için en güzel örnek olmuştur. Kimin kime selam vermesi gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir: *"Küçük olan büyüğe, binitli olan yaya yürüyene, yürüyen oturana, sayıca az olanlar da çok olanlara selam vermelidir."*[446] Buna ilaveten aynı derece ve yaştaki insanlar karşılaştıkları zaman önce selam verenin daha faziletli olduğunu bildirmiştir: *"İnsanların Allah katında en makbulü ve ona en yakın olanı, önce selam verendir."*[447]

Resulullah (s.a.v), müminlerin bulunduğu bir meclise giren kimsenin, oradan ayrılırken de selam vermesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu konuda bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır: *"Sizden biriniz bir meclise vardığında selam versin. Oturduğu meclisten kalkmak istediği zaman da selam versin. Önce verdiği selam, sonraki selamından daha üstün değildir."*[448]

Selam verildiğinde aynıyla veya daha güzel bir şekilde karşılık verilmelidir. Mesela "Selamün aleyküm" diyen bir kimseye "Ve aleyküm selam ve rahmetullâhi ve berekâtüh" gibi ifadelerle veya en azından "ve aleyküm selam" diyerek karşılık verilmelidir. Ayet-i Kerime'de; **"Bir selam ile selamlandığınız zaman, ondan daha güzeli ile selamı alın veya aynıyla karşılık verin. Şüphesiz Allah her şeyin hesabını hakkıyla yapandır."**[449] buyrulmaktadır. Ayrıca âlimler de bu ayete binaen selam vermenin sünnet, almanın ise topluluğa farzıkifâye, tek kişiye farzıayn olduğunu belirtmişlerdir.

Netice olarak selamlaşmak, toplumsal düzenin selameti için büyük önem taşımaktadır. İnsanlar arasındaki iletişim sorunlarının çözümünde, arkadaşlar arasındaki kızgınlık ve küskünlüklerin giderilmesinde selamın etkisi büyüktür. Muhabbetin, paylaşma ve dayanışmanın artması ve devamı için selamı yaymamız gerekmektedir.

NERELERDE SELAM VERİLMEZ?

Temiz olmayan yerlerde selam verilmez. Çünkü selam Allah'ın (c.c.) isimlerindendir.
Herhangi bir haramı işleyene selam verilmez.
Abdest alma, namaz kılma ve Kuran okuma esnasında selamlaşmak uygun değildir.
Selama karşılık veremeyecek durumdakilere selam verilmez.

(Müslim, Mesâci, 34; Riyazü's-Sâlihîn Tercümesi, C 2, s. 242-243)

445 Buhârî, Îman 20; Müslim, Îman 63.
446 Buhârî, İsti'zân, 5-6.
447 Ebû Dâvûd, Edeb, 133.
448 Ebû Dâvûd, Edeb, 139.
449 Nisa suresi, 86. ayet.

2. Yeme İçme Adabı

"Nice balık vardır ki, su içinde her şeyden eminken boğazının hırsı yüzünden oltaya tutulmuştur."
Mevlana

BİLGİ KUTUSU

Vahşî b. Harb'in (r.a.) haber verdiğine göre bir kısım sahabeler; "Yâ Resulullah! Yemek yiyoruz fakat doymuyoruz, dediler. Resulullah onlara; "Herhâlde ayrı ayrı yiyorsunuz!" deyince: "Evet öyle yapıyoruz" dediler. Allah Resulü de; "Birlikte yiyiniz ve besmele çekiniz ki yemeğiniz bereketlensin." buyurdu.

(Ebû Dâvûd, Et'ıme, 14.)

Yüce Allah, göklerde ve yerlerdeki bütün varlıkları kullarının hizmetine sunmuş, sayısız nimetler yaratmıştır. Nimetlerden faydalanırken birtakım sınırlara dikkat edilmesini, bazı hâl ve hareketlerden kaçınılmasını istemiştir. Rızkın helal yoldan elde edilmesi, israftan kaçınılması ve temiz olan yiyeceklerin tüketilmesi bu ölçülerdendir.

Yeme içme ihtiyacını karşılamak isteyen bir kişi helal yoldan beslenmek ve israftan kaçınmak mecburiyetindedir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de **"Ey Âdemoğulları, her mescitte ziynetinizi takının (güzel ve temiz giyinin). Yiyin, için fakat israf etmeyin. Çünkü o, israf edenleri sevmez."[450]** buyurmuştur. İsrafın haram oluşunun yanısıra yediğimiz gıdaların helal ve temiz olması da gerekmektedir. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'in başka bir ayetinde **"Ey insanlar, yeryüzünde bulunanların helal ve temiz olanlarından yiyin..."[451]** buyurmuştur. Böylece bozulmamış, leş olmayan, özü temiz olan yiyeceklerin yenmesini emretmiştir.

Hayatının her anında Peygamberimiz'in (s.a.v) sünnetine uygun yaşaması gereken Müslüman'ın yeme içmesi de sünnete uygun olmalıdır. Müslümanlar helal yoldan para kazanmaya ve helal ürünleri tüketmeye gayret göstermelidir. Bir ürünün helal olması, ürünün alınması için kazanılan paranın helal olmasına bağlıdır. Yemeğin gönüllü ve sevilerek hazırlanması, hazırlamaya besmele ile başlanması ve içinde helal olmayan maddelerin olmaması gerekmektedir. Bu yüzden yemek yeme ile ilgili adap, yemeğin yapılması ile ilgili süreçleri de kapsamaktadır.

Yemeğe başlamadan evvel ve yemek bittikten sonra elleri yıkamak adaptandır. Bu konuda Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) uyarıları da unutulmamalıdır. Ellerin yıkanmasını, yemeğin bereketinden sayan Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), sağlık açısından da bunun gerekliliğini şu şekilde ifade etmiştir: *"Elinde yemek bulaşığı kaldığı hâlde yıkamadan uyuyan kimse, herhangi bir zarara uğrarsa kendisinden başka kimseyi suçlamasın."*[452]

---

450 A'raf suresî, 31. ayet.

451 Bakara suresî, 168. ayet.

452 Ebû Dâvûd, Et'ıme, 53.

Her hayırlı işe başlarken besmele çekmek gerektiği gibi, yemeğe başlarken de "Bismillah" denilmelidir. Yemeğin bereketi ve sofranın huzuru için önemli bir başlangıç olan besmele, İslam'ın güzelliklerinden biridir. Peygamber Efendimiz (s.a.v), besmelenin önemini, özellikle yemeğe başlamadan önce besmele çekmenin faziletini şu şekilde izah etmiştir: *"Kişi evine girerken ve yemek yerken besmele çekerse şeytan askerlerine, 'Burada ne geceleyebilir ne de yemek yiyebilirsiniz.' der. Eğer o kimse eve girerken besmele çekmezse şeytan onlara, 'Geceyi geçirecek bir yer buldunuz.' der. O şahıs, yemek yerken besmele çekmezse şeytan yine askerlerine, 'Hem barınacak yer hem de yiyecek yemek buldunuz.' der."*[453]

"Kene gibi pis bir deriye konarak şişeceğine, kuşlar gibi yarı aç ol ki fezâlarda dolaşasın." Mevlana

Yemeği yerken herhangi bir sağlık sorunu yoksa, sağ el kullanılmalıdır. Bu konuda çok dikkatli ve titiz olunmalıdır. Peygamberimiz (s.a.v), sahabeyi sol el ile yememeleri konusunda sık sık uyarmış, bu davranışı hoş karşılamamıştır. Bir hadis-i şerifinde de, *"Sizden kimse sakın sol eliyle yiyip içmesin."*[454] buyurmuştur.

Yemeğin topluca yenilmesi çok önemlidir. Yenilen yemeğin aile saadetine katkıda bulunabilmesi, aile fertlerinin sofrada bir araya gelmesi ile mümkün olur. Nitekim toplulukta her zaman rahmet ve bereket vardır. Çocuklar, yemek yeme adabını ailece yenilen sofrada öğrenirler. Yemeğe önce büyüklerin başlaması gerektiğini, besmelenin ve sağ el ile yemek yemenin önemini aile büyükleri ile yenilen yemeklerde kavrarlar. Ayrıca, sofrada duygu ve düşüncelerin paylaşılması ailenin birlik ve beraberliğini artıran önemli bir faktördür.

Yemek yerken açgözlü davranmak, hızlı hızlı yemek, lokmayı iyice çiğnemeden yutmak, hazırlanan yemeği beğenmemek ve bunu ifade etmek edebe aykırı davranışlardır. Aynı zamanda yemek yerken, zaruret olmaksızın bir yerlere dayanarak yemek uygun değildir. Bu konuda Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) *"Ben bir yere dayanarak yemek yemem."*[455] buyurduğu bilinmektedir. Peygamberimiz'in (s.a.v) hadis-i şeriflerinden anlaşıldığı üzere yemek yerken kibirli oturmamak, mütevazi bir tavır takınmak gerekmektedir. Böyle davranmak öncelikle nimeti verene saygının bir gereği olup aynı zamanda sofrayı hazırlayana değer vermektir.

Yemek yerken, ölçülü yemek gerekir.Tıka basa yemek sağlık açısından zararlı olduğu gibi manevi hayatı da olumsuz etkilemektedir. Fazla yiyen insanın midesi rahatsız olur, bedenine rehavet ve atalet gelir. Bu da kişinin ibadetini hakkıyla ifa etmesini engeller. Hâlbuki yeme içmede ölçü, vücudun güç ve kuvvetini devam ettirecek, kulluk yapamayacak kadar takatsiz bırakmayacak miktarda olmasıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.v) bu miktarı, vücudun en az üçte birinin boş bırakılması şeklinde ifade etmiş, herkes için uygulanabilir bir yol göstermiştir: *"Hiçbir insan midesinden daha tehlikeli bir kap doldurmamıştır. Hâlbuki kişiye, kendisini ayakta tutacak birkaç lokma yeter. Şayet bir kimsenin mutlaka çok yemesi gerekiyorsa midesinin üçte birini yemeğe, üçte birini içeceğe, üçte birini de nefesine ayırsın!"*[456]

"İnsan yemek için yaşamamalı, yaşamak için yemeli" Atasözü

453 Müslim, Eşribe, 23.
454 Müslim, Eşribe, 106.
455 Buhârî, Et'ıme, 13.
456 Tirmizî, Zühd, 27.

Müslüman, yemeğe besmele ile başladığı gibi yemek bittikten sonra da Allah'a (c.c.) hamd etmeyi unutmamalıdır. Bu, sayısız nimetler veren Allah Teala'ya tazim ve şükrün bir gereğidir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) sofradan kalkarken şu duayı yapardı: *"Ey Rabb'imiz! Sana tertemiz duygularla, eksilmeyip artan, huzurundan geri çevrilmeyip kabul edilen sayısız hamd ile şükrederiz."*[457] Peygamberimiz'in (s.a.v) yaptığı bir diğer dua da, *"Bizi yediren, içiren ve Müslüman kılan Allah'a hamd olsun."*[458] şeklindedir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), yemek yemenin adabını öğrettiği gibi su ve benzeri içeceklerin adabını da göstermiştir. Yemekte olduğu gibi bir şeyler içerken de besmele çekilmesi gerektiğini ifade etmiş, suyun üç nefeste içilmesini tavsiye etmiştir. Bu konuda şöyle buyurmuştur: *"Deve gibi bir nefeste içmeyin. İki veya üç nefeste için. Bir şey içeceğiniz zaman besmele çekin, içtikten sonra da 'Elhamdülillah' deyin."*[459] Suyun azar azar içilmesinin vücut sağlığı için nice faydaları olduğu zamanla öğrenilmiş ve Resulullah'ın (s.a.v) bu tavsiyesinin hikmeti daha iyi anlaşılmıştır.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), ayakta bir şeyler içilmesini hoş karşılamamış, alışkanlık hâline gelmesini istememiştir. Kendisinin ayakta iken su ve zemzem içtiği rivayet edilmekle birlikte, suyu oturarak içmenin daha uygun olduğunu belirtmiştir.[460] İnsanlara su veya başka bir içecek dağıtan kimsenin, elindekinden en son içmesinin bir edeb olduğunu yine Peygamberimiz'den (s.a.v) öğrenmekteyiz. Nitekim bir hadis-i şerifte; *"Halka su dağıtan kimse suyu en son içer."*[461] buyurmuştur. Ayrıca bir meşrubat ikram edilirken, sağ taraftan başlanılmalıdır. Sevgili Peygamberimiz (s.av), ikramda bulunurken daima sağında bulunanlara öncelik verirdi. Bir gün kendisine süt getirilmişti. Bu sırada sağında bir bedevi, solunda da Hz. Ebûbekir oturmaktaydı. Kendisi içtikten sonra elindeki kabı bedeviye uzatarak *"Herkes sağındakine versin!"*[462] buyurmuştur.

Yeme-içme adabına uymak için neler yapmalıyım?

1. Yemeğe oturmadan önce ve yemekten sonra ellerimi yıkamalıyım.
2. Yemeğe besmele ile başlamalıyım.
3. Sol elle yemek yememeliyim.
4. Oturarak ve bir yere dayanmadan yemeliyim.
5. Önüme ne konmuşsa onu yemeliyim. Nimeti küçük gören ifade ve bakışlardan kaçınmalıyım.
6. Yemekten sonra dua etmeli ve rızkın gerçek sahibine şükretmeliyim.
7. Çok yemek vücudumuza zararlıdır. Az yemeyi alışkanlık hâline getirmeliyim.
8. İsraf etmemeliyim.
9. Yenilmesi şüpheli olan yiyeceklerden uzak durmalıyım.
10. Su veya diğer içecekleri besmele ile yavaş yavaş, oturarak içmeli ve sonunda Yüce Allah'a hamd etmeliyim.

457 Buhârî, Et'ıme, 54.
458 Ebû Dâvûd, Et'ıme, 52.
459 Tirmizî, Eşribe, 13.
460 bk. Buhârî, Hac, 76.
461 Tirmizî, Eşribe, 20.
462 Buhârî, Eşribe, 14, 18.

3. Giyim Kuşam Adabı

İnsan için yeme içme ne kadar zaruri bir ihtiyaç ise giyinmek ve toplum içinde güzel bir görünüme sahip olmak da o derece önemlidir. Vücut, ancak giyim kuşam yoluyla dış tesirlerden korunur, ayıplardan kurtulur ve güzelliğini kemale erdirir.

"Düzgün bir kıyafet iyi bir tavsiye mektubudur."
Cenab Şehabettin

Aslında örtü, zerreden küreye kâinatın hemen her unsurunda görülen fıtri bir hakikattir. Dünyanın atmosferi, ağaç ve meyvelerin kabukları, hayvanların deri ve tüyleri, anne karnındaki cenini saran plasenta zarı, bir nevi elbise hükmünde olup onları dışa karşı muhafaza eder ve güzelleştirir. Kur'an-ı Kerim'de elbisenin bir örtü ve süs olduğu şu şekilde ifade edilmektedir: **"Ey Âdem oğulları! Size avret yerlerinizi örtecek giysi ve süslenecek elbise bahşettik. Takva elbisesi ise daha hayırlıdır..."[463]** Bir başka ayet-i kerimede de; **"... Allah sizi sıcaktan (ve soğuktan) koruyacak elbiseler yarattı…"[464]** buyrulmak suretiyle bir hakikate işaret edilmektedir.

Her doğan çocuk da dünyaya çıplak olarak gelir. Allah Teala insanlara giyinip kuşanıp süslenecek elbiseler ihsan etti. Böylece insanlar elbise sayesinde hem soğuktan hem sıcaktan hem de çıplaklıktan korunmaya, hatta süslenmeye imkân buldular. Ayet-i kerimedeki "takva elbisesi"nden maksat Allah'a (c.c.) karşı saygı duyma, hayâ hissine sahip olma, maddi, manevi her çeşit ayıp ve çirkinlikten korunma hâlidir. Bu duygulara sahip olanlar hiçbir imkan bulamasalar dahi, örtülmesi zaruri olan yerlerini mutlaka örterler. Fakat takva duygusuna sahip olmayanlar, ne kadar giyinseler bile günahlara dalmaktan kurtulamazlar. Allah'a (c.c.) saygılı olanlar elbisenin ayıpları ve örtülmesi emredilen yerleri kapatmanın aracı olduğunu bilirler. Güzelce giyinmenin göze ve gönle hoş gelmeyen çirkinliklerden, maddi ve manevi hastalıklardan insanı koruduğunu bilirler. Bu nedenle bütün ilahi dinler bu hedefleri gerçekleştirmek için inananlara örtünmeyi emreder. Kur'an-ı Kerim'de bu "**Mümin kadınlara da bakışlarını kısmalarını ve edep yerlerini açmaktan ve günahtan korumalarını söyle. Yine söyle ki mecburen görünen kısımları müstesna olmak üzere, zinetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini yakalarının üzerini kapatacak şekilde örtsünler.…**"[465] ayeti ile "**Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve mümin kadınlara söyle: Ev dışına çıktıkları zaman dış elbiselerini üzerlerine salıversinler. Böyle yapmaları onların iffetli tanınmaları ve kendilerine sarkıntılık edilerek incitilmemeleri yönünden en uygun bir davranıştır. Allah gafurdur, rahîmdir (çok affedicidir, merhamet ve ihsanı boldur).**"[466] ayeti örtünme ile ilgili açık ifadeler içermektedir.

İnsanlar elbiseleri ile karşılanır, sözleriyle ağırlanırlar. Atasözü

463 Ârâf suresi, 26. ayet.
464 Nahl suresi, 81. ayet.
465 Nur suresi, 31. ayet.
466 Ahzab suresi, 59. ayet.

Ashâb-ı kirâmdan Mâlik bin Nadla anlatıyor; "Bir gün dağınık bir kıyafetle Peygamberimiz'in (s.a.v) ziyaretine gitmiştim. Beni bu şekilde gören Efendimiz sordu:

– Senin malın mülkün var mı?

– Evet, var Yâ Resulullah!" dedim.

– Ne gibi malların var? dedi. Ben de:

– Allah bana deve, koyun, at sürüleri, arpa ve buğday harmanları ihsan etmiştir, dedim. Bunun üzerine Sevgili Peygamberimiz:

– Allah sana mal mülk ihsan etmişse onun nimetinin ve ikramının eseri üzerinde görünsün, buyurdu." (Ebû Dâvûd, Libâs, 14.)

"İsraf etmemek ve kibre kapılmamak şartıyla yiyiniz, içiniz, tasadduk ediniz ve giyininiz."
(Buhârî, Libâs, 1.)

Allah Teala elbiseyi kibrin, gururun, servetin ve şehvetin, başkalarına üstünlük taslamanın vasıtası olarak kullanmayı da ayıplar ve yasaklar. Bu yanlışlara düşmemek ise takva ehli iyi bir mümin olmak sayesinde gerçekleşebilir. İşte bu sebeple ayet-i kerimede bedenimize giymemiz gereken elbise ile kalbimize ait olan takva elbisesi bir arada anılmıştır.

İslam, dış dünyamızın temizliği kadar, iç dünyamızın temizliği ile de ilgilenir ve her ikisini birden geliştirmemizi ister. Kur'an-ı Kerim'de, **"Elbiseni tertemiz tut."**[467] emri ise Hz. Peygamber'in maddî olarak elbisesini necâset vb. pisliklerden temiz tutması, mânevî olarak da güzel ahlâkla bağdaşmayan davranışlardan ve günahlardan nefsini arındırması anlamında yorumlanmıştır.[468]

Elbise, temizlik ve zerafeti yansıttığı kadar tevazu ve vakarı da yansıtmalıdır. Şu hâlde tertipli ve temiz giysilerle, kibirlilik ve kendini beğenmişliği ifade eden elbiseleri, birbirinden ayırmak gerekir. Bir Müslüman'ın imkânları nisbetinde kibre kapılmadan, düzgün bir kıyafeti tercih etmesi kuşkusuz çok önemlidir. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v), "Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kişi cennete giremeyecektir." buyurmuştur. Kendisine, "İnsan, elbisesinin ve ayakkabısının güzel olmasını ister", denilince Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), *"Allah güzeldir, güzel olanı sever. Kibir ise hakkı beğenmemek, şımarmak ve insanları küçümsemektir, buyurmuştur."*[469]

İslam, her konuda olduğu gibi, giyim kuşamda da en iyiyi ve en güzeli aramıştır. Maddi ve manevi temizlikle birlikte estetiğe büyük önem vermiştir. Bu nedenle Müslüman, dış görünüşüyle de başkalarına örnek olmalıdır. Karşısındakine güven telkin etmelidir. Bir kimsenin giyim kuşamı, muhatabına, o kişinin şahsiyetiyle ilgili ipuçları verir. Temiz ve uyumlu bir kıyafet, insanın vakur görünmesine ve saygı görmesine vesile olur. Bu ise dinimizde arzu edilen bir durumdur. İnsanlar böyle güzel görünüme sahip bir kimseye daha yakın olmak isterler. Böylece kalpler birbirine daha çabuk ısınır ve insan karşısındakine vermek istediği mesajı daha kolay verebilir.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) temiz, tertipli ve düzenli olmaya özen gösterirdi. O, daima güzeli arardı. Elbisesinin temiz olmasına önem verirdi, dağınıklıktan hoşlanmazdı. Peygamberimiz'in (s.a.v) hayatının her alanı gibi giyim kuşamı da başta sahabeler olmak

467 bk. Müddesir suresi, 4. ayet.

468 DİB, Kur'an Yolu, s.574.

469 Müslim, İmân, 147.

üzere bütün Müslümanlar için ilgi konusu olmuştur. Onun neleri giyip giymediği, hangi çeşit giyecekleri tavsiye ettiği ve hangilerinden sakındırdığı üzerinde önemle durulmuştur. Peygamber Efendimiz (s.a.v), bazan ashabın erkek ve kadınlarının giysi diktikleri kumaşların cinsine, elbiselerin şekline ve rengine, giyim kuşam tarzına müdahale etmiştir. Bu şekilde Müslümanlar'ı yanlış yönelişlerden ve çirkin davranışlardan korumaya çalışmıştır. Onları gayrimüslimlere benzemekten sakındırmış, rahatsız edici görünümde olanları uyarmıştır.

"Giyimde sadelik imandandır."
Ebu Davud, Tereccül, 1.

Resulullah'ın (s.a.v) yolculuğa çıkan ashabına verdiği şu nasihatler de oldukça manidardır: *"Sizler kardeşlerinizin yanına varacaksınız; binek hayvanlarınızı düzene koyunuz, elbiselerinize çeki düzen veriniz! Tâ ki insanlar arasında, yüzdeki güzelliğin timsali olan ben (şâme) gibi olunuz. Çünkü Allah çirkin görünüşü ve kötü sözü sevmez."*[470]

Peygamber Efendimiz (s.a.v) bir hadis-i şerifinde de maddi imkânı elverdiği hâlde, tevazu göstererek lüksü ve israfı terkeden kişiyi, Allah Teala'nın ödüllendireceği müjdesini vermiştir: *"Bir kimse, gücü yettiği hâlde mütevazi davranarak lüks elbise giymeyi terkederse Allah kıyamet gününde o insanı yarattıklarının en başında huzuruna çağırır ve onu iman ehlinin giyeceği elbiselerden dilediğini giymede serbest bırakır."*[471]

Unutmamak gerekir ki giyim kuşamda moda ve lüks belirleyici olmamalıdır. Cinsiyet farkının gerektirdiği kıyafet biçimine dikkat edilmelidir. Kadın ve erkek, kendi fıtri özelliklerine uygun olmayan giyim kuşamdan uzak durmalıdır. Kişi, tesettüre uygun olmayan elbiseleri kullanmaktan kaçınmalıdır. İmkânlar ölçüsünde hoş bir görünüme sahip olmaya gayret edilmelidir. Kıyafet tercihinde israf, kibir ve riyadan uzak durulmalıdır.

4. TEMİZLİK ADABI

"… Allah tertemiz olanları sever."
(Tevbe suresi, 108. ayet.)

Arapçada "taharet" kelimesiyle ifade edilen temizlik, maddi ve manevi pisliği gidermek anlamına gelir. Temizlik, aynı zamanda sağlığımıza zarar verecek her türlü kirden arınmaktır.

İslam dininde temizliğe büyük önem verilmiş, Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde ve hadis-i şeriflerde temizliğin gerekliliği üzerinde durulmuştur. İbadet için temizlik şart koşulmuştur. Abdest ve gusül emredilmiş, ayet-i kerime ile nasıl yapılacağı izah edilmiştir.[472] Yüce Allah'ın namaz kılmak için abdest almayı şart koşması, kulunu huzurunda temizlenmiş olarak görmek istemesi, şüphesiz ki İslam'ın temizliğe ne kadar önem verdiğini açıklar mahiyettedir.

470 Ebû Dâvûd, Libâs, 25.
471 Tirmizî, Sıfatu'l Kıyamet, 39.
472 bk. Mâide suresî 6. ayet.

Maddi temizlik, bedende var olan pislik ve kirlerden kurtulmaktır. Bu temizlik de duruma göre abdest ya da gusül ile gerçekleştirilebilir. Bu iki temizlik şekli, maddi kirlerden arınmak ve beden sağlığını korumak için yapılmakla birlikte aynı zamanda başlı başına ibadet sayılmaktadır. Maddi temizliğin bir başka boyutu da giyilen elbisenin ve yaşanılan mekânın necis olan şeylerden arındırılmasıdır. Mekân temizliğinde, özellikle ev temizliği önem arzetmektedir.

Her yemekten önce ve sonra ellerin yıkanması da temizlik adabındandır. Nitekim Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), *"Yemeğin bereketi yemekten önce ve sonraki yıkamalardadır."*[473] buyurmuştur. Diğer taraftan tırnakların kesilmesi, sakal ve bıyıkların kısaltılması, dişlerin fırçalanması Peygamberimiz'in (s.a.v) talim ettiği edep kaidelerindendir.[474]

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) kişinin dişlerini, elbiselerini, bedenini temiz tutması gerektiğini sık sık belirtmiş, tertemiz görüntüsüyle çevresine örnek olmuştur. Her Müslüman'ın en azından haftada bir kez, özellikle cuma günleri yıkanması Peygamber Efendimiz (s.a.v) tarafından tavsiye edilmiştir. Bu konuda, *"Biriniz Cuma namazına gideceği zaman boy abdesti alsın"*[475] buyurmuştur. Bir cuma günü üstü başı tozlanmış ve ter içinde huzuruna gelen kişiye, *"Keşke böyle bir günde temizlik yapsaydın."*[476] demiştir. Ayrıca *"Eğer ümmetime fazla zorluk yüklemekten çekinmeseydim her namaz öncesinde misvak kullanmalarını emrederdim."*[477] buyurmuştur. Öte yandan yine bir hadis-i şerifte Sevgili Peygamberimiz (s.a.v); *"Allah güzeldir. Güzeli sever; temizdir, temizi sever."*[478] buyurarak İslam'ın temizliğe verdiği önemi ifade etmiştir.

Müslüman, beden temizliğine özen gösterdiği gibi evinin, sokağının ve çevresinin temiz olmasına da itina göstermelidir. İnsanların ortak kullanım alanlarının ve çevrenin temizliği konusunda Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Hani, biz Kâbe'yi insanlara toplantı ve güven yeri kılmıştık. Siz de Makam-ı İbrahim'den kendinize bir namaz yeri edinin. İbrahim ve İsmail'e şöyle emretmiştik: Tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rükû ve sec-**

Peygamber (s.a.v) tuvalete girerken ve çıkarken şu duaların okunmasını tavsiye etmiştir:

اَللّٰهُمَّ اِنّ۪ي اَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبُثِ وَالْخَبَائِثِ

"Allah'ım! Maddî manevî bütün pisliklerden sana sığınırım"

(Müslim, Hayz, 122.)

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذ۪ي اَذْهَبَ عَنِّي الْاَذٰي وَعَافَانِي

"Benden sıkıntıyı gideren ve bana afiyet bahşeden Allah'a hamd olsun."

(İbn Mâce, Taharet, 10.)

473 Tirmizî, Et'ıme, 39.
474 bk. Buhârî, Libas, 63-64.
475 Buhârî, Cuma, 2.
476 Buhârî, Cuma, 15.
477 Buhârî, Cuma, 8.
478 Tirmizî, Edeb, 41.

de edenler için evimi (Kâbe'yi) tertemiz tutun."[479] Ayet-i kerimeden de anlaşılacağı gibi Yüce Allah, insanlara kendi evlerini ve insanların beraber yaşadığı ortak mekânları temiz tutmalarını emretmiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.v), ümmetinin temiz, nazik ve zarif olmasını istemiş, buna muhalif davranışlardan uzak durmalarını emretmiştir. Bir hadis-i şerifinde, *"Bana, iyisiyle kötüsüyle ümmetimin amelleri gösterildi. İyiliklerinin arasında, eziyet veren şeyin yoldan kaldırılmasını da gördüm. Kötü amelleri arasında, mescidin içerisine tükürüp onu temizlememeyi de gördüm."*[480] buyurmuştur. Böylelikle Resulullah (s.a.v), ümmetini, etrafını rahatsız edecek ve tiksindirecek hâl ve hareketlerden men etmiştir.

Temizlik yalnızca maddi kirlerden arınmak değildir. Manevi temizlik olarak adlandırılan, iyi ve halis niyetli olmak, hırs, kıskançlık, kibir, haset gibi Allah'ın (c.c.) sevmediği huylardan kalbini uzak tutmak da temiz olmayı ifade eder. Manevi temizlik, en az maddi temizlik kadar önemlidir. Çünkü kişinin niyetinin ve düşüncelerinin temiz olması ibadetlerini de güzelleştirir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de **"Allah tövbe edenleri ve temizlenenleri sever."**[481] ayetiyle maddi ve manevi temizliğe vurgu yapılmıştır. Esasen, maddi temizlik ile manevi temizliğin sağlanması hedeflenmektedir. Ahirette insanı kurtaracak olan "kalbiselim"den başkası değildir. Nitekim bir ayette, **"O gün ne mal fayda verir ne de evlat. Ancak Allah'a kalb-i selim (tertemiz bir kalp ile gelenler müstesna."**[482] buyrulmuştur.

"…Şüphesiz Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri sever."
(Bakara suresi, 222. ayet.)

Temizlik adabına uymak için neler yapmalıyım?

- Vücut temizliğime özen göstermeli ve sık sık banyo yapmalıyım.
- Tırnaklarımı çok uzatmadan kesmeliyim.
- Dişlerimi günde en az iki kez fırçalamalı ve misvaklamalıyım.
- Saçlarımın bakımını yapmalı ve taramadan dışarı çıkmamalıyım.
- Tuvalete sol ayağımla girmeliyim. Çıkarken sağ ayağımı kullanmalıyım.
- Tuvalette iken zorunlu olmadıkça konuşmamaya özen göstermeliyim.
- Tuvaletteyken genel temizlik kurallarına dikkat etmeliyim. Tuvaleti, tertemiz bırakmalıyım.
- Odamın sürekli havalandırılmasına ve düzenli olmasına özen göstermeliyim.
- Çevremi kirletmemeye özen göstermeliyim.
- İnsanların toplu yaşadığı yerleri temiz tutmaya çalışmalıyım.

479 Bakara suresî, 125. ayet.
480 Müslim, Mesacid, 58.
481 Bakara suresî, 222. ayet.
482 Şuara suresi, 88-89.

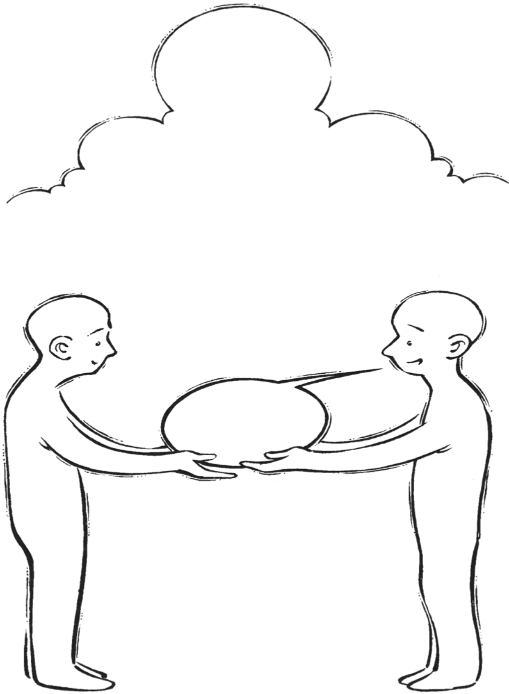
5. SÖZ SÖYLEME ADABI

Konuşma, insanlar arasındaki iletişimi sağlayan ilahi bir lütuftur. İnsanlar, duygu ve düşüncelerini, isteklerini, dert ve sıkıntılarını ancak konuşarak ifade ederler. İnsanlık için ilk "konuşma", ilk "söz", Allah Teala'nın, Hz. Âdem'e (a.s.) her şeyin ismini öğretmesiyle başlamıştır. İnsanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliği konuşma kabiliyetidir. Duyguları, düşünceleri ifade etmek için sözcüklere müracaat edilir. Karakterin niteliğini gösteren bu eşsiz kabiliyetin şükrünü tam anlamıyla yerine getirebilmek için sözün en güzeli seçilmelidir. Kişinin konuşurken kullandığı üslup çok önemlidir. Nitekim dil, insanı başarıya ulaştırabileceği gibi hüsrana da uğratabilir. Dilin muhafaza edilmesi cenneti elde etmeye vesile olabilir. Ya da sarf edilen söz, insanı günaha sürükleyebilir.

Ahiret gününde hesaba çekileceğimiz amellerden biri sarf ettiğimiz sözlerdir. Peygamberimiz (s.a.v), *"Allah'a ve ahiret gününe iman eden ya hayır söylesin ya sussun."*[483] buyurarak konuşma adabının sınırlarını belirlemiştir. Diğer taraftan Peygamberimiz (s.a.v), sözlerimiz vasıtasıyla sevap kazanabileceğimizi bildirmektedir: *"Güzel söz sadakadır."*[484] *"Yarım hurma vermek suretiyle de olsa kendinizi cehennem ateşinden koruyun. O kadarını da bulamayanlar, güzel bir sözle olsun kendilerini korusunlar."*[485] Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), bir başka hadisinde de dilini ve iffetini muhafaza eden Müslümanlara cennet sözü vermektedir.[486]

Bir hadis-i şerifte Peygamberimiz (s.a.v), "En faziletli kimdir?" sorusuna; "Dilinden ve elinden Müslümanların emniyette olduğu kimsedir." şeklinde cevap vermiştir.

(Buhârî, İman, 4-5.)

Peygamberlerin birinci vazifeleri olan tebliğ, sağlıklı bir iletişimle mümkün olmaktadır. Bu anlamda Allah Teala, peygamberlere güzel söz söylemelerini, yumuşak huylu olmalarını emretmiştir. Bir ayette Hz. Musa (a.s.) ve kardeşi Hz. Harun'a (a.s.) şöyle hitap etmiştir: **"Firavun'a gidin. Çünkü o iyiden iyiye azdı. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o, aklını başına alır veya**

483 Buhârî, Edeb, 31
484 Buhârî, Edeb, 34.
485 Buhârî, Zekât, 10; Müslim, Zekât, 66
486 bk. Buhârî, Rikak, 23.

korkar."[487] Böylelikle muhatap kâfir de olsa adap gereği güzel bir üslubun kullanılmasını emretmiştir.

"Âkilân tâ söz mahallin bulmadıkça söylemez." Meşhûrî

Konuşurken sözlerin muhataba göre seçilmesi mesajı daha anlaşılır kılmaktadır. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.v), *"İnsanlara anlayabilecekleri şekilde konuşunuz."*[488] buyurmaktadır. Böylelikle Peygamberimiz (s.a.v), muhatabın genç, yaşlı, çocuk olmasını, bilgi seviyesini ve içinde bulunduğu şartları göz önünde bulundurmamızı tavsiye etmektedir. Vahyin terbiyesinden geçen Allah Resulü'nün konuşması, her dinleyenin rahatlıkla anlayabileceği şekilde açıktı. Konuştuğu zaman onun kelimelerini saymak isteyen sayabilirdi. Ayrıca o, iyice anlaşılmasını istediği kelime ve cümleleri üç kere tekrar ederdi.[489]

Başkalarına üstünlük taslamak, bilgili olduğunu göstermek niyetiyle yapılan konuşmalar ahlaki değildir. Samimiyet taşımayan, yapmacık olan bu tür sözler, dinimiz tarafından yasaklanmıştır. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), başkalarına anlamayacakları şekilde hitap edip kibirli davranan böyle insanlar hakkında şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz ki Allah Teala, sığırın otu yerken ağzında evirip çevirdiği gibi sözü ağzında evirip çevirerek lügat paralayan kimselere buğz eder."*[490]

Konuşurken ses tonu çok önemlidir. Yüksek sesle, bağırarak konuşmak doğru değildir. Ses tonunun yumuşak olması, güzel bir üslup kullanılması Kur'an-ı Kerim'de tavsiye edilmektedir. Cenâb-ı Allah, **"Kullarıma söyle, en güzel sözü söylesinler..."**[491] buyurmaktadır.

Konuşurken başkalarını dışlayarak fısıldaşmalar da doğru değildir. Peygamberimiz (s.a.v), bu davranışın yalnız kalan kimseyi üzeceğini söyleyerek doğru bulmamış ve *"İki kişi, üçüncü bir kimsenin yanında*

SÖZ OLA KESE SAVAŞI

Keleci[1] bilen kişinin yüzünü ağ[2] ede bir söz
Sözü pişirip diyenin işini sağ[3] ede bir söz

Söz ola kese savaşı söz ola kestire başı
Söz ola ağılı[4] aşı bal ile yağ ede bir söz

Kelecilerin pişirgil yaramazını şeşirgil
Sözün us ile düşürgil dimegil çağ ede bir söz

Gel ahî ey şehriyâri sözümüzü dinle bâri
Hezâr gevher ü dinârı kara taprağ ede bir söz

Kişi bile söz demini[5] demeye sözün kemini[6]
Bu cihân cehennemini sekiz uçmağ[7] ede bir söz

Yürü yürü yolun ile gâfil olma bilin ile
Key sakın ki dilin ile cânına dağ ede bir söz

Yûnus imdi söz yatından söyle sözü gayetinden
Key sakın o şeh katından seni ırağ ede bir söz.

Yunus EMRE

1 Düzgün söz.
2 Ak.
3 Sağlam.
4 Zehirli.
5 Etki.
6 Kötü, fena.
7 Cennet.

487 Taha suresi, 43-44. ayetler.
488 Buhârî, İlim, 49.
489 bk. Ebû Dâvûd, Edeb, 18 Buhârî, Menakıb, 23; Tirmizî, Menakıb, 9.
490 Ebû Dâvûd, Edeb, 94.
491 İsrâ suresi, 53. ayet.

Ehl-i dillerde bu mesel çok anılur
Kim ki çok söyler ise çok yanılur
Taşlıcalı Yahya

gizli konuşmasın. Çünkü bu o şahsı üzer."[492] buyurmuştur.

Bir mecliste konuşurken ilk söz hakkının büyüklere ait olduğu unutulmamalıdır. Nitekim bir hadiseyi anlatmak üzere yaş olarak en küçük olan Abdurrahman bin Sehl söze başlayınca, Peygamberimiz (s.a.v), *"Sözü büyüklerine bırak, sözü büyüklerine bırak!"*[493] buyurmuştur.

Hayatının her alanında Müslüman'a ölçülü davranması öğütlenmektedir. Allah Teala Kur'an-ı Kerim'de, **"O kimseler ki boş söz ve işlerden yüz çevirirler."**[494] buyurmaktadır. İnsanı doğruluktan, dinden uzaklaştıracak her söz ve davranış hoş görülmemiş, yasaklanmıştır. Güzel davranışların kazanılmasında bize en iyi örnek olan Peygamberimiz (s.a.v), kaçınılması gereken hususlarda da en iyi yol göstericidir. O, *"Mümin; insanları kötüleyen, lanetleyen, kötü söz ve davranış sergileyen kimse değildir."*[495] buyurmaktadır.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), şaka bile olsa yalan söylememiş, insanları genel ifadelerle uyarmış, onur kırıcı sözler sarf etmemiştir. Sözlerin en güzelinin elçisi olan Resulullah (s.a.v), insanlara hoşgörü ile yaklaşıp muhatabın seviyesine uygun dil ve uslup ile dini tebliğ etmiştir. Boş ve anlamsız sözlerden kaçınarak "cevamiu'l-kelim" (az, öz söyleme)[496] kabiliyetiyle insanlara hitap etmiştir. İnsani ilişkileri güzelleştirmek amacıyla söz söylerken Resulullah'ın (s.a.v) örnekliğine başvurulmalıdır.

BİLGİ KUTUSU

Bir bilgenin şöyle dediğini işittim:
"Biri konuşurken sözü bitmeden araya giren kişi dışında, hiç kimse kendi cehaletini itiraf etmemiştir."

Ey akıllı! Sözün başı ve sonu vardır,
Birisinin sözü bitmeden araya girme,
Saygılı, görgülü, akıllı kişi
Başkası susmadıkça söz söylemez.

(Sadi Şirazi, Bostan ve Gülistan)

492 Buhârî, İsti'zan, 47.
493 Buhârî, Cizye, 12.
494 Müminun suresi, 3. ayet.
495 Tirmizî, Birr, 48.
496 bk. Buhârî, Tabir, 22.

6. Yolculuk ADABI

Yolculuk, insan hayatının vazgeçilmez ihtiyaçlarındandır. Yolculuk, ticari, ilmî maksatlarla olabileceği gibi sıla-i rahim için de olabilir. Bunların dışında tamamen turistik amaçlarla da yolculuk yapılabilir. Her ne maksatla olursa olsun yapılan yolculukların dinen meşru olması, Allah (c.c.) ve Resulü'nün emrine aykırı olmaması gerekir.

"Allahım! Yolculuğun meşakkatinden, döndükten sonra kötü şeylerle karşılaşmaktan, gördüğümden geri kalmaktan ve mazlumun bedduasını almaktan sana sığınırım."
(Müslim, Hac, 1343)

Yolculukların esas gayesi, Allah'ın (c.c.) rızasını kazanmak olmalı, halis niyetlerle yolculuğa çıkılmalıdır. Nitekim Allah Teala, azametini müşahade etmek ve kâinattan ibret almak için sefer yapmayı teşvik etmektedir: **"(Resulüm) De ki: Yeryüzünde dolaşın da Allah'ın başlangıçta yaratmayı nasıl yaptığına bakın. Sonra Allah (aynı şekilde) sonraki yaratmayı da yapacaktır. (Kıyametten sonra her şeyi tekrar yaratacaktır.) Şüphesiz Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter."**[497]

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) de yolculuğu tavsiye etmekte ve *"Yolculuk yapın sıhhat bulursunuz."*[498] buyurmaktadır. Peygamber Efendimiz (s.a.v), genellikle yolculuğa perşembe günleri ve sabahın erken saatlerinde çıkar ve işini bitirince eve dönmekte acele ederdi.[499] Peygamberimiz'in (s.a.v) yolculuk için perşembe gününü seçmesinin muhakkak ki hikmetleri vardır. Bilindiği üzere bu gün, amellerin Allah Teala'ya arz edildiği, cennet kapılarının açıldığı bir gündür.[500] Dolayısıyla bütün amelleri Allah (c.c.) rızası için olan Resulullah, yolculuğu da salih amel olarak görmektedir. Bu anlamda Müslümanlar'ın da bu hassasiyette olmaları gerekmektedir.

Yolculuğa erken çıkmak, sabahın bereketinden istifade etmek gerekir. Nitekim Allah Resulü'nün, *"Allah'ım! Ümmetimin (sabah) erkenden başladıkları işlerini bereketli kıl!"*[501] diye dua ettiği bilinmektedir. Halk arasında tecrübe ile sabittir ki erken kalkan yol alır. Ayrıca her işte olduğu gibi yolculuğa da besmele ve dua ile başlanmalıdır.

Allah Resulü yolculuğa çıkarken hayvanı üzerine binip üç kere tekbir getirir ve şu ayeti okurdu: **"… Bunu hizmetimize veren Allah'ın şanı yücedir. Bunlara bizim gücümüz yetmezdi. Şüphesiz biz Rabb'imize döneceğiz…"**[502] Daha sonra da şöyle dua ederdi: *"Ey Al-*

497 Ankebût suresi, 20. ayet.
498 Ahmed bin Hanbel, Müsned, II, 380.
499 bk. Buhârî, Cihad, 103; Ebû Dâvûd, Cihad, 77.
500 bk. Tirmizî, Savm, 43; Müslim, Birr, 35.
501 Ebû Dâvûd, Cihad, 78.
502 Zuhruf suresi, 12-13. ayetler.

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) anlatıyor:

"Allah Resulü ile bir yolculukta beraber iken devesi üzerinde bir adam çıkageldi. (Yardım talebiyle) sağına soluna bakınmaya başladı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v); 'Yanında fazla binek hayvanı olan olmayana versin, fazla azığı olan da olmayana versin!' diye hemen hemen her çeşit malı saydı. Öyle ki biz, hiçbir malın fazlasında, hiçbirimizin hakkı olmadığı düşüncesine kapıldık."

(Müslim, Lukata, 18.)

lah'ım! Biz bu yolculuğumuzda senden iyilik ve takva, bir de hoşnut olacağın amellere muvaffak kılmanı dileriz. Ey Allahım! Bu yolculuğumuzu kolay kıl ve uzağı yakın et! Ey Allah'ım! Yolculuğun zorluklarından, üzücü şeylerle karşılaşmaktan ve dönüşte malımızda, çoluk çocuğumuzda kötü hâller görmekten sana sığınırım." Yolculuktan döndükten sonra Peygamberimiz (s.a.v) aynı duaya şu ifadeleri eklerdi: *"Biz yolculuktan dönen, tövbe eden, kulluk yapan ve Rabb'imize hamd eden kişileriz."*[503]

Yolculuğun meşakkatli olup birçok güçlükle karşılaşma ihtimali bulunmaktadır. Bu sebeple yolculuğa yalnız çıkmamaya gayret gösterilmelidir. Farklı sebeplerle insan yardıma muhtaç olabilir, beklenmedik durumlarla karşılaşabilir. Dolayısıyla yolculuk esnasında yardımlaşmak da ayrı bir önem arz etmektedir. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) bu konuda tavsiyeleri bulunmaktadır. Nitekim Allah Resulü bir gazveye çıkacağı zaman, "Ey Muhacirler ve Ensar topluluğu! Malı ve akrabası olmayan kardeşleriniz vardır. Her biriniz onlardan bir veya iki üç kişiyi yanına alsın."[504] buyururdu.

Yolculukta, yorgunluk ve sıkıntıdan dolayı kırgınlıklar olabilmektedir. Bu sebeple yolculuk esnasında sabırlı ve nezaketli olmaya, münakaşa ve kötü sözlerden uzak durmaya özen gösterilmelidir. Yolculuk bittikten sonra hemen eve dönmeye gayret edilmelidir. Zira kişinin ailesinin onun üzerinde hakları bulunmaktadır. Onları ihmal etmemek ve bir an önce sorumlulukları yerine getirmek için oyalanmamak gerekir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), *"Yolculuğa çıkan biri işi bitince evine dönmekte acele etsin."*[505] buyurarak bu konunun önemini ortaya koymuştur.

Yolculuktan döndükten sonra, sağ salim dönmeyi nasip ettiği için Allah Teala'ya şükretmeyi unutmamak gerekir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), yolculuktan döndüğü zaman ilk olarak mescide uğrar ve iki rekat namaz kılardı.[506] Namaz, insanı her türlü maddi ve manevi pisliklerden arındırdığı için hem bedeni hem de ruhu dinç kılar. Böylelikle yolculuk yorgunluğunu giderir; neşe ve huzur verir. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) hayatı her alanda bize örnektir. Yolculuklarımızda da onun uygulamalarını kendimize rehber edinmeliyiz.

503 Müslim, Hac, 425; Ebû Dâvûd, Cihad, 72.
504 Ebû Dâvûd, Cihad, 34.
505 Buhârî, Umre, 19; Müslim, İmâre, 179.
506 bk. Buhârî, Meğâzî, 79.

Günümüzde yolculuklar özel ve toplu taşıma araçlarıyla gerçekleştirilmektedir. Bu yolculuklarda herkesin uyması gereken kurallar vardır. Bu kuralların ihlal edilmesi karşı tarafa zarar vereceği için kul hakkına girilmiş olur. Mesela kırmızı ışıkta geçen bir kişi, gelen aracın ani frenle zarar görmesine sebep olduğu için kul hakkına girmiş olur. Kul hakkı, karşımızdaki insana maddi veya manevi zarar vermektir. Kanunlardan, insanlardan kaçılabilir; ancak Allah (c.c.) huzurunda verilecek hesabın kaçışı yoktur. Bunun bilincinde olarak hareket etmek gerekir.

Allah Teala, insanı varlıkların en üstünü ve en şereflisi olarak yaratmıştır. Bununla birlikte insan, başıboş bırakılmamış, kendisine sorumluluklar yüklenmistir. İnsanlar hiçbir zaman sınırsız özgürlüğe sahip değillerdir. Birinin özgürlüğü, başkasının özgürlüğünü engelliyorsa bu özgürlük değil başkasının hakkını ihlaldir. Hâlbuki Müslüman, eliyle ve diliyle diğer insanlara zarar vermeyen kişidir.[507] Trafik kazalarına sebep olanlar sadece kendi can ve mallarını tehlikeye atmakla kalmamakta, başkalarının da can ve malına zarar vermektedirler. Trafik kurallarına uymayarak başkalarının hayatını tehlikeye atmak, geçiş hakkına göz dikmek, alkollü araç kullanmak, seyir hâlinde iken cep telefonu kullanmak, sigara içmek, yaya kaldırımlarına araç park etmek, gereksiz yere korna çalarak etrafı rahatsız etmek, trafik işaret ve levhalarına zarar vermek, aşırı hız veya hatalı sollama yaparak başkalarına maddi ve manevi zarar vermek kul hakkı ihlalidir.

Birlikte yaşamak zorunda olan fertlerin birbirlerinin haklarına riayet etmesi, karşılıklı saygı ve anlayış içerisinde hayatlarını devam ettirmesi, insan olmalarının bir gereğidir. Dinimizin bu husustaki emir ve tavsiyeleri ise konunun ciddiyetini ortaya koymaktadır. Buradan hareketle toplu taşıma araçlarında yaşlılara, engellilere, çocuklu veya hamile bayanlara öncelik vermek ve onlara yardımcı olmak dinimizin tavsiye ettiği güzel davranışlardır. Toplu taşıma araçlarında dikkat edilmesi gereken başka hususlar da vardır. Yüksek sesle konuşmamak, yüksek sesle müzik dinlememek, gazete veya dergileri okuduktan sonra bırakmamak, hiçbir şekilde yolcuları rahatsız etmemek, araca çöp atmamak, insanların huzurunu bozacak davranışlardan kaçınmak ve araca zarar vermemek gerekir. Tüm bunlar insan olmanın ve insanca yaşamanın bir gereğidir. Bu kuralların ihlali de kul hakkıdır.

"Makbul olduğunda şüphe olunmayan üç dua vardır: Mazlumun duası, yolcunun duası, babanın çocuğuna duası."

(İbn Mâce, Dua, 11.)

507 bk. Buhârî, İman, 4.

7. ZİYARET ADABI

Allah Rızası İçin Ziyaret

Resul-i Ekrem Efendimiz, sadece Allah (c.c.) rızası için bir dostunu ziyaret eden kimseyi Rabb'imizin sevdiğini ve ondan razı olduğunu şöyle anlatmıştır: "Bir adam, başka bir köyde bulunan ve kendisini Allah için sevdiği bir din kardeşini ziyaret etmek için yola çıktı. Allah geçeceği yere onu gözetlemek üzere bir melek gönderdi. Yanına geldiğinde melek ona sordu:

– Nereye gidiyorsun?

– Falan kardeşime gidiyorum.

– Herhangi bir yakınlığın olduğu için mi gidiyorsun?

– Hayır.

– Peki ondan elde etmeyi düşün-düğün bir menfaat için mi gidiyorsun?

– Hayır.

– Öyleyse onun yanına niçin gidiyorsun.

– Ben onu Allah için seviyorum.

– Ben de Allah'ın sana gönderdiği bir elçisiyim. Sırf onun rızası için din kardeşini sevdiğinden dolayı Allah da seni seviyor."

(Ahmed b. Hanbel, Müsned II, 292.)

Allah Teala bütün Müslümanlar'ı kardeş ilan etmiş ve onların birbirlerini sevip saymalarını, yardımlaşmalarını emretmiştir. İnsanlar arasında sevginin yerleşmesine yardımcı olan önemli hususlardan birisi de ziyaretleşmektir. Bu bakımdan İslam, ziyarete büyük bir önem vermiş ve bu konuda müminleri teşvik etmiştir. Dinimiz özellikle anne, baba ve akraba ziyaretlerine çok önem vermiş, üzerinde ısrarla durmuştur. Her Müslüman, anne ve babasından başlamak üzere, akrabalarını, komşularını, arkadaş ve dostlarını ziyaret etmelidir.

Uzaklık veya başka sebeplerle bizzat ziyaret yapılamıyorsa mektup, telefon gibi çeşitli haberleşme araçları ile hâl ve hatırın sorulması, sağlık ve şifa dileklerinin iletilmesi güzel bir nezaket örneğidir. Şüphesiz böyle bir davranış da ziyaret yerine geçer; sevgi ve bağlılığı devam ettirir.

Ziyaretlerde uygun bir zaman seçmek, mümkünse ziyarete gelineceğini önceden haber vermek, ziyareti fazla uzatmamak, ziyaret edilen yaşlıları sabırla dinlemek, güler yüzlü ve tatlı dilli olmak, ziyarete giderken uygun hediyeler götürmek dikkat edilmesi gereken önemli hususlardandır. Peygamber Efendimiz (s.a.v), özellikle hediyeleşmenin muhabbeti arttırdığına vurgu yapmış ve teşvik etmiştir.[508]

Ziyaretlerin tek amacı Allah (c.c.) rızası olmalıdır. Birtakım menfaatler için yapılan ziyaretler makbul görülmemiştir. Allah Teala, halis niyetle ziyarette bulunanları sevdiğini bildirmiştir. Bir kudsi hadiste şöyle buyrulur: *"Benim rızam için birbirlerini sevenlere, benim rızam için bolca infak edenlere, birbirlerini sevmede samimi davranan sadıklara, akraba ve dost ilişkilerini kesmeyenlere veya birbirlerini ziyaret edenlere sevgim hak olmuştur."*[509]

Ziyaret ile daha çok hastalık, ölüm, bayram, doğum, düğün, sünnet gibi çeşitli vesilelerle yapılır. Dolayısıyla Müslümanlar, ziyaret yoluyla birbirlerinin

508 bk. Buhârî, Hibe, 11.

509 Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 229.

sıkıntılarını, problemlerini ve ihtiyaçlarını öğrenerek yardımlaşma fırsatı bulurlar. Bu ziyaretler sayesinde aralarındaki sevgi bağları güçlenir, kırgınlıklar muhabbete dönüşür.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), Müslüman'ın Müslüman kardeşini iyi gününde de kötü gününde de ziyaret etmesini tavsiye etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Kim Allah için bir hastayı veya bir Müslüman kardeşini ziyaret ederse bir münadi ona şöyle seslenir: Ne güzel ve ne hoş bir amel işledin. Bunu yapmakla senin yürüyüşünün ecri de güzel oldu ve cennette kendine bir yer hazırladın!"*[510]

"Akraba ve dost ilişkilerini kesmeyenlere ve birbirlerini ziyaret edenlere sevgim hak olmuştur."

(Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 229.)

Hayatımızın her alanında bize üsve-i hasene olarak gönderilen Peygamber Efendimiz (s.a.v), ziyaretleşmenin nasıl olması gerektiğini hem sözleriyle hem de davranışlarıyla göstermiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.v), Müslümanlar'ın yapmaları gereken şeyler arasında hasta ziyaretini de saymış; *"Esiri kurtarın, açı doyurun, hastayı ziyaret edin."*[511] buyurmuştur. Bir başka hadis-i şerifte de, *"Hasta ziyareti yapan kişi, (hastanın yanından) dönünceye kadar kendisini cennete ulaştıracak bir yol üzerindedir."*[512] müjdesini vermiştir. Kendisi akrabalarını, dostlarını, arkadaşlarını, komşularını tek tek veya topluca ziyaret etmeyi ihmal etmemiştir. Hatta gayrimüslimleri bile ziyarete gittiği bilinmektedir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v); ashabına, bir hastanın yanına girince ondan dua istemeyi tavsiye etmiş ve hastanın duasının meleklerin duası gibi olduğunu bildirmiştir.[513] Hasta ziyareti kısa tutulmalıdır. Hastayı yoracak, moralini bozacak söz ve davranışlardan mutlaka kaçınılmalıdır. Hastaya dua etmek, sağlık ve şifa dileğinde bulunmak da ziyaret adabındandır. Peygamberimiz (s.a.v); aile fertlerinden biri hastalanınca, sağ eliyle hastayı sıvazlar ve şöyle dua ederdi: *"Bütün insanların Rabb'i olan Allahım! Bunun ızdırabını giderip şifa ver. Şifayı veren ancak sensin. Senin şifandan başka şifa yoktur. Buna, hiçbir hastalık izi bırakmayacak şekilde şifa ihsân et!"*[514]

"Resulüllah (s.a.v); bize hasta ziyaretini, cenazenin arkasından gitmeyi, aksırana yerhamükellâh demeyi, yemin edenin yeminini yerine getirmesini, haksızlığa uğrayana yardım etmeyi, davet edenin davetini kabul etmeyi ve selamı yaygınlaştırmayı tavsiye etti."

(Buhârî, Cenâiz, 2; Müslim, Libâs, 3)

510 Tirmizî, Birr, 64.
511 Tecrit, 8, 404.
512 Müslim, Birr ve Sıla, 39.
513 bk. İbn-i Mace, Cenâiz, 1.
514 Buhârî, Merdâ, 20; Müslim, Selam, 46-49.

Allah (c.c.) ve Resulü'nün önemle vurguladığı hususlardan biri de "sıla-i rahim"dir. Yüce Rabb'imiz, bir ayette şöyle buyurmaktadır: **"Allah'a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolcuya ve maliki bulunduğunuz kimselere iyi davranın..."[515]** Akrabalık bağı anlamına gelen sıla-i rahimi terk etmek büyük bir günah sayılırken, akraba ziyareti ise Allah'ın (c.c.) rahmetini celp eden bir davranış olarak nitelendirilmiştir: **"...Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah üzerinizde bir gözetleyicidir."[516]**

Akrabalarımızdan sıkıntıda olanlara maddi ve manevi yardımda bulunmalıyız. Yardıma muhtaç olmayanların gönüllerini alıp büyük olanlara saygılı davranmalı, küçük olanlara şefkat ve merhametle muamele etmeliyiz. Bu konuda Sevgili Peygamberimiz (s.a.v); *"Akrabasının yaptığı iyiliğe aynıyla karşılık veren, onları koruyup gözetmiş sayılmaz. Akrabayı koruyup gözeten kimse, kendisiyle alakayı kestikleri zaman bile onlara iyilik etmeye devam edendir."[517]* buyurmuştur.

Musibetle karşılaşan kişiyi teselli etme ve sabra teşvik etme manalarına gelen taziye, daha çok cenaze sahibine başsağlığı ve geçmiş olsun dileklerini bildirmek için yapılan ziyarete denir. Bu tür ziyaretlerde ziyaret edilen kişi, "Allah ecrini artırsın." "Sabr-ı cemil versin." "Şükretmeyi nasip etsin." gibi dualarla teselli edilir. Resulullah (s.a.v): *"Bir musibeti sebebiyle din kardeşine taziyede bulunan mümine, Allah Teala kıyamet günü kerem elbiselerinden giydirir (şeref bahşeder)."[518]* buyurarak taziyede bulunmanın önemini bildirmiştir.

Kabir ziyaretleri de unutulmamalıdır. Resulullah (s.a.v), *"… Kabirleri ziyaret etmek isteyen ziyaret etsin. Çünkü kabir ziyareti bize ahireti hatırlatır."[519]* buyurmuştur. Böylelikle kabir ziyaretlerinde asıl maksadın, ahireti hatırlamak ve o güne hazırlanmaya önem vermek olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Bu ziyaretlerde dua etmeli, kabirdekilerden yardım dilemek, orada mum yakmak, kurban kesmek gibi hurafelerden kaçınmalıdır.

Netice itibariyle Allah (c.c.) ve Resulü tarafından tavsiye edilen ve salih amel kapsamında olan ziyaretleşmek, İslam ahlakının bir gereğidir. Müslüman ister yakın ister uzak olsun imkânlar dahilinde dost ve akrabalarını ziyaret etmeyi ihmal etmemelidir. Hastalıkta veya sağlıkta onları hatırlamalı, muhabbet ve bağlılığın devamı için çaba sarf etmelidir. Bayramlarda özellikle yaşlı olanlara öncelik vermeli; hastalık veya cenaze gibi kederli günlerde destek olmaya çalışmalıdır. Anne babayı hoşnut etmenin Allah'ın (c.c.) rızasına vesile olacağı bilinciyle hareket etmeli, onları sık sık ziyaret etmelidir.

BUNU BİLİYOR MUYUZ?

Hasta ziyareti müekked sünnettir. Vacip olduğu görüşünde olan âlimler de bulunmaktadır. Bir hastayı hiç kimse ziyaret etmez ve ihtiyaçlarını karşılamazsa orada yaşayan bütün Müslümanlar bundan mesul olur. Böylece hasta ziyareti farzıkifâye hükmünü alır.

(Ömer Çelik vd., Üsve-i Hasene, s. 460.)

515 Nisa suresi, 36. ayet.
516 Nisa suresi, 1. ayet.
517 Buhârî, Edeb, 15.
518 İbn-i Mace, Cenâiz, 56.
519 Tirmizî, Cenâiz, 60.

8. Medya Ve Bilişim ADABI

> "Sizden biriniz kendisi için istediğini Müslüman kardeşi için de istemedikçe (kâmil manada) iman etmiş olamaz."
> (Buhârî, İman 7; Müslim, İman 71, 72.)

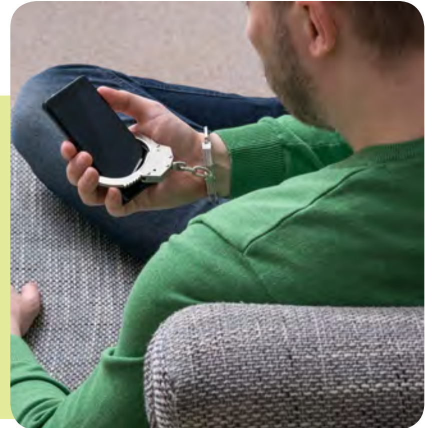
Günümüzde kitle iletişim araçlarının rolü oldukça fazladır. Küreselleşmenin en önemli unsurlarından biri olan iletişim ve bilişim teknolojisi son yıllarda hızlı gelişmeler kaydetmiştir. Ancak iletişim ve bilgi teknolojisinin ilerlemesi beraberinde çeşitli sıkıntıları ortaya çıkarmıştır. İnternet ve bilişim teknolojisi, bilgiye daha hızlı erişim konusunda katkı sağlamasına rağmen, bilginin doğruluğuna her zaman hizmet etmemektedir. Kötü amaçlı birçok yazılım ve virüsler, tüketiciyi aldatmaya yönelik reklamlar, kişilerin mahremiyetini açığa vuran kötü niyetli paylaşımlar ve sosyal medyanın kötü niyetli kullanımı gibi birçok faktör insan yaşamını olumsuz etkilemektedir. Çeşitli sosyal ağlarda insanlar, temel hak ve hürriyetlerden olan özel hayatın gizliliği ilkesini ihlal etmektedirler. Böylece toplumda sorunlar baş göstermektedir.

İnternet ve bilişim hizmetlerinin son derece iyi bir seviyeye geldiği bu dönemde özellikle gençler arasında yaygın olan sosyal medya araçları bilinçli kullanılmamaktadır. İnternet ve bilişim doğru şekilde kullanılmadığı takdirde, zaman yönetimi de sağlanamamaktadır. Oysa zaman, insan için en değerli sermayedir ve maldan, mülkten, her türlü metadan daha kıymetlidir. Hz. Peygamber (s.a.v), bir hadis-i şerifinde insanların zamana karşı duyarsız olduklarını ve onun değerini bilmediklerini şu sözler ile ifade etmiştir: *"İki nimet vardır ki, insanlar onlar hususunda aldanmıştır: Sağlık ve boş vakit."*[520] Sevgili Peygamberimiz'in (s.a.v) asırlar öncesinde ifade ettiği bu gerçek, günümüzde son derece anlamlı hâle gelmiştir. Kitle iletişim araçlarını kullanırken zaman israfından kaçınmalıdır. İnsanın kendisine, ailesine ve en önemlisi Allah'a (c.c.) karşı sorumlulukları olduğu unutulmamalıdır. Sanal ortamda gereksiz geçirilen vaktin, sorumlulukları yerine getirmeye engel olmamasına dikkat edilmelidir.

İslam her konuda dengeli olmayı tavsiye etmektedir. Dolayısıyla teknolojiyi de doğru ve ölçülü kullanmak gerekir. Bu şekilde modern hayatın getirdiği birtakım sorunlar yüzünden giderek yalnızlaşan insanların, birbirini anlayan ve dinleyen bir toplum hâline gelmeleri, kitle iletişim araçları sayesinde daha etkili hâle gelecektir. Bu süreçte medyanın, doğru ve güvenilir bilgilerle halkın ahlaki ve dinî eğitimine yönelik programlara yer vermesinin de önemi kaçınılmazdır.

UNUTMAYALIM

Her yerde olduğu gibi gazete, dergi, televizyon ve internet gibi kitle iletişim araçlarında da kul hakkına dikkat edilmelidir. Kitlelere ulaşan araçlarda söylenen bir sözün, yazılan bir yazının milyonlarca kişiye ulaşabileceği gerçeğini unutmamak gerekir. Yalan, iftira ve gıybetin burada da günah olduğu bilinmelidir.

520 Buhârî, Rikak, 1.

BİLGİ KUTUSU

Bilişim, insanoğlunun teknik, ekonomik ve toplumsal alanlardaki iletişiminde kullandığı ve bilginin özellikle elektronik makineler aracılığıyla düzenli ve akla uygun bir biçimde işlenmesi bilimidir.

Müslüman her yerde sorumluluklarının bilinciyle hareket etmelidir. Sanal dünyada söylediği sözlerin de hesabını vereceğini unutmamalıdır. Kendi adını kullanmadığı durumlarda bile sorumlu davranmalı, yalan söylememeli, kötü sözleri yaymamalı, sanal dedikodular yapmamalıdır. Allah'ın (c.c.) gerçek hayatta haram kıldığı her şeyin sanal hayatta da haram olduğunu bilmelidir. Cinsellik, alkol, şiddet içerikli yayınlardan uzak durmalıdır. Güvenli ya da resmî olmayan sitelerde kimlik ve telefon numarası gibi kişisel bilgilerini paylaşmamalıdır.

Kişi kendisine nasıl davranılmasını istiyorsa başkalarına da öyle davranmalı, yapılmasından rahatsızlık duyduğu bir davranışı başkalarına yapmamalıdır. Sosyal medyada yazılan, paylaşılan her şeyin bir sorumluluğu bulunmaktadır. Her paylaşımın Allah (c.c.) katında silinmediği unutulmamalıdır.

Başkalarının bilgilerine izinsiz bir şekilde ulaşmaya çalışmak, işletim sistemlerine girmek kul hakkı ihlalidir. Bunun bir tür "meskene tecavüz" olduğunu unutmamak gerekir. Sosyal ortamda gereksiz mesajlar göndermek ve insanları rahatsız etmek de aynı şekilde kul hakkına girer. Dolayısıyla sosyal paylaşım sitelerinde her türlü söz ve fiile dikkat etmek hem dünya hem de ahiret hayatı için önem arz etmektedir. Özellikle sosyal medyada paylaşılan bilginin doğru ve güvenilir olduğundan emin olunmalı, mesnetsiz, doğru olmayan bilgi paylaşılmamalıdır.

Hayatın vazgeçilmez iletişim aracı hâline gelen telefonların da doğru kullanılması gerekmektedir. Telefonla konuşmanın adabına riayet edilmeli, başkalarına rahatsızlık verilmemelidir. Kişi, telefonla arama yaptığı zaman önce selam vermeli ve kendini tanıtmalıdır. Daha sonra muhatabının müsait olup olmadığını öğrenmelidir. Konuşmayı uzun tutmamalı, karşısındaki insanı fazla meşgul etmemelidir. Telefon konuşması bittiğinde yaşı büyük olanın önce kapatması beklenmelidir.

Cami ve mescitlerde, konferans, seminer gibi toplantılarda, hastanelerde telefonun sesi kapatılmalı; yüksek sesle konuşma yapılmamalıdır. Sessiz olunması gereken bu tür ortamlarda duyarlı davranılmalı, toplumun huzuru bozulmamalıdır.

9. ÖZEL VE RESMÎ TOPLANTI ADABI

Özel ya da resmî olsun, belirli bir konuyu görüşmek için bir araya gelen insanların uymaları gereken birtakım kurallar vardır. Bu kurallar, görüşmeyi daha kaliteli hâle getirir ve muhatapların birbirlerine olan saygılarını devamlı kılar.

Müslüman'ın kendisine yapılan bir davete icabet etmesi sünnettir. Zira Peygamber Efendimiz (s.a.v) bu konuda, *"Biriniz bir davete çağrıldığı zaman, hemen ona gitsin."*[521] buyurmuştur. Davete icabet gerektiği gibi davet etmenin de bir adabı vardır. Bunların neler olduğunu, Hz. Peygamber 'in (s.a.v) göndermiş olduğu İslam'a davet mektuplarından anlamak mümkündür. Resulullah davet mektubuna besmele ve selam ile başlamaktadır: "Bismillâhirrahmânirrahîm. Allah'ın (c.c.) kulu ve elçisi Muhammed'den Bizans İmparatoru Herakleios'a." Ayrıca mektupta Allah'ın (c.c.) kulu ifadesine yer verilmiş ve bu ifade peygamberlikten önce zikredilmiştir. Bu da davet esnasında tevazu ve saygı gösterilmesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Veciz bir ifadeyle yazılan mektuplarda, kişilere unvanlarıyla hitap edilmiş, tehdit edici veya küçük düşürücü ifadelere yer verilmemiştir.

Müslüman duruşuyla, kılık kıyafetiyle, oturması kalkmasıyla, konuşması ile çevresindekilere örnek olan, beğenilen, takdir edilen bir şahsiyet olmalıdır. Bunun için davet edildiği bir toplantıya katılacağı vakit toplantı öncesinde ve toplantı esnasında İslam'ı temsil ettiğini unutmamalıdır. Ayrıca temizlik, güzel

"İnsanları menzillerine koyunuz."
(İslam dinine göre insanlar arasında sınıf farkı değil, terbiye ve tahsil derecesi önemlidir. Bu sebeple Hz. Peygamber bu hadis-i şerifîeriyle terbiye ve güzel ahlaktan kaynaklanan farklılığa özel olarak vurgu yapmış ve onlara karşı gereken önemin verilmesini istemiştir.)
(Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, 548, 1155.)

521 Buhârî, Nikâh, 71; Müslim, Nikâh, 96, 97, 98.

koku, giyim kuşam gibi birtakım hususlara dikkat etmelidir. Müslüman, giyimi kuşamı ile de İslam'ı temsil ettiğini unutmamalı ve gideceği toplantıya göre Hz. Peygamber'in (s.a.v) giyim konusundaki ölçülerini esas almalıdır. Buna göre, israftan sakınmalı, giyinmeyi, kibir, gurur, azamet ve gösteriş vesilesi yapmamalıdır. İçinde bulunduğu sosyal sınıfın imkân ve şartlarına uygun biçimde giyinmelidir.

İslam ahlakının öngördüğü adâb-ı muâşeret kurallarından biri de toplantıya vaktinde gitmektir. Zira Müslüman dakik olmalıdır. Günde beş vakit namaz ile vaktini planlı kullanan, verdiği sözde duracağından emin olunan bir Müslüman'ın toplantıya katılacağını bildirip de katılmaması yahut toplantıyı aksatacak şekilde geç kalması uygun değildir.

Bir meclise girildiğinde orada bulunanlara mutlaka selam verilmelidir. İnsanlara ilgi göstermenin, onlara değer vermenin en kolay ve en etkili yolu selam vermektir. Bu sebeple konuşmaya selamla başlamaya özen gösterilmeli ve güler yüzlü olunmalıdır.

Mecliste yer gösterilmesini beklemeli, aksi takdirde kimseyi rahatsız etmeyecek şekilde uygun bir yere oturulmalıdır. Resulullah'ın (s.a.v) buyurduğu üzere iki kişinin arası açılmamalıdır: *"Bir kimsenin, izin almadan iki kişinin arasına oturması helal olmaz."*[522]

Toplantıya önce ve sonra gelenlere dikkat edilmeli, gerekirse kalkıp nezaketle yer verilmelidir. Toplantıyı düzenleyen kişi, gelenlerin tamamının oturacağı, kimsenin ayakta kalmayacağı bir düzenleme yapmaya özen göstermelidir. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: **"Ey iman edenler! Size, 'Meclislerde yer açın' denildiği zaman açın ki Allah da size genişlik versin. Size, 'Kalkın', denildiği zaman da kalkın ki Allah içinizden inananların ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."**[523]

İnsani ilişkilerde Hz. Peygamber'in (s.a.v) sünneti örnek alınmalıdır. Resulullah'ın (s.a.v) insana verdiği değer bilinmeli, o'nun, *"Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir"*[524] sözü unutulmamalıdır. Bunun bir gereği olarak meclislerde büyüklere hürmet edilmeli ve yer gösterilmelidir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), insanlara değer verir, ilk selam veren kendisi olurdu. Herkesle tokalaşır, onların hâl ve hatırlarını sorardı. Söylenenleri dikkatle dinler, muhatabı ayrılmadıkça yüzünü ondan çevirmezdi. Peygamberimiz (s.a.v) incelik, zerafet ve nezaket insanıydı. Onun, çevresine rahatsızlık verecek hiçbir tavır ve davranışı yoktu. O, insanların gönüllerini alır, onları nefret ettirmezdi. İnsanlara güleryüzlü davranır, onlara güzel muamele ederdi. Kötü huylu, kaba dilli ve katı kalpli değildi. Kimseyle çekişmez, kötü söz söylemez, kimseyi ayıplamazdı. Dolayısıyla her konuda olduğu gibi meclislerde de Allah Resulü, Müslümanlar'a en güzel örnekti.

Bir toplulukta öksürme veya aksırma gibi bir durum olduğunda muhakkak mendil kullanılmalı ya da elin tersiyle ağız kapatılmalıdır. Böyle bir durumda insanları rahatsız etmemeye özen gösterilmelidir. Bir başkası aksırdığında ise bunu bir afiyet duasına ve aradaki muhabbetin artmasına vesile olarak görmelidir. Böylelikle Hz. Peygamber'in (s.a.v) bir sünneti de yerine getirilmiş olur.

---

522 Ebû Dâvûd, Edeb, 24; Tirmizî, Edeb, 11.

523 Mücadele suresi, 11. ayet.

524 Tirmizî, Birr, 15; Ebû Dâvûd, Edeb, 66.

Esnemek, insanda uykusuzluk ve tembellik alametidir ve bir toplantıda konuşmacıya saygısızlık olarak görülür. Bu bakımdan toplantılarda esnememeye gayret etmeli, bu hâlden kurtulmaya çalışılmalıdır. Esneme durumunda ağız muhakkak el ile kapatılmalıdır. Konuyla ilgili olarak bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: *"Allah, aksırmayı sever fakat esnemeyi sevmez. Bir kimse aksırıp 'Elhamdülillâh' derse, bunu işiten Müslümanlar'ın, 'yerhamükellah' diye karşılık vermesi gerekir. Esneme ise, şeytandandır. Bunun için esneme ihtiyacı duyan kişi mümkün olduğu kadar buna mani olsun. Çünkü biriniz esnediği zaman şeytan ona güler."*[525]

Toplantılarda konuşma ve dinleme ile ilgili birkaç husus daha vardır. Bunlardan biri söz almadan konuşmamak ve konuşan birinin sözünü kesmemektir. Bir diğer husus ise konuşma yapmamak insanları sıkacak kadar çok uzun yahut konunun anlaşılmamasına sebep olacak şekilde kısa konuşmamaktır. Yüksek tonda bir ses ile konuşmak, konuşulanı dinlememek ve başka şeylerle meşgul olmak, İslam ahlakına yakışmayan davranışlardandır.

Toplantıda ikram yapıldığı takdirde İslam ahlakı gereği uyulması gereken birtakım ilkeler vardır. Peygamber Efendimiz (s.a.v), sofrada, hep şükür hâli içinde olmuştur. Özellikle bir yere misafir olduğunda, takdim edilen yemeklerden dolayı ev sahibinin gönlünü hoş tutmuş ve ikram edilen yemekleri beğendiğini ifade etmiştir. Ayrıca Peygamberimiz (s.a.v); *"Bana gelince, ben, katiyyen iyice yerleşip oturarak yemek yemem!"*[526] buyurmuştur. Resulullah'ın (s.a.v) bu konudaki tutum ve davranışları Müslümanlar için rehber olmalıdır. Dolayısıyla Müslüman bir mecliste ikrama aşırı ilgi göstermemeli ve yemeğe kusur bulmamalıdır. İkramlardan ötürü memnuniyetini ifade etmeli, teşekkür etmeyi unutmamalıdır. Toplantıyı düzenleyen de gelenlere hürmet göstermeli ve ikramda bulunmalıdır.

Meclisten ayrılmak isteyen izin isteyerek ayrılmalıdır. İzin almadan, haber vermeden çekip gitmek edebe aykırıdır. Bu hususta Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: **"Müminler ancak Allah ve Resulüne iman edenler ve onun (peygamberin) yanında önemli bir iş üzereyken ondan izin almadıkça ayrılmayan kimselerdir..."**[527]

"Müslüman'ın, Müslüman üstündeki hakkı beştir: Selamını almak, hasta ziyaretine gitmek, cenazesine katılmak, davetine icabet etmek, hapşırınca yerhamükallah demek."

(Buhârî, Cenâiz 2; Müslim, Selam, 4.)

525 Buhâri, Edeb, 165, 166; Müslim, Zühd, 54.

526 Ebû Dâvûd, Sünen, III, 476, Tirmizî; Sünen, IV, 273; İbn Mâce, Sünen, II, 1086.

527 Nur suresi, 62. ayet.

DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

A. Aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

1. Selamlaşmanın bireysel ve toplumsal önemini anlatınız.

2. "Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere geldiğinizde fark ettirip ev halkına selam vermeden içeri girmeyin." (Nur, 27-28. ayetler) ayetini yorumlayınız.

3. Yemek yerken hangi hususlara riayet etmeliyiz?

4. Su içerken nelere dikkat etmeliyiz? Hadis-i şerifler ışığında anlatınız.

5. "Elinde yemek bulaşığı kaldığı halde yıkamadan uyuyan kimse, herhangi bir zarara uğrarsa kendisinden başka kimseyi suçlamasın." (Ebû Dâvûd, Et'ıme, 53) hadis-i şerifini yorumlayınız.

6. Resmî yahut özel bir toplantıya gitmeden önce ve toplantı esnasında nelere dikkat etmeliyiz?

7. Bir toplantı düzenlerken nelere dikkat etmeliyiz?

8. Müslüman'ın kıyafette ölçüsü neler olmalıdır?

9. Manevi temizlik ne anlama gelmektedir?

10. Peygamber Efendimiz (s.a.v) tuvalete girip çıkarken hangi duaları okumaktadır?

B. Aşağıdaki cümlelerden doğru olanlara (D), yanlış olanlara (Y) koyunuz.

(.......) Temiz olmayan yerlerde selam verilmez. Çünkü selam Allah'ın (c.c.) isimlerindendir.

(.......) Yediğimiz gıdaların helal ve temiz olması gerekir.

(.......) Her abdest alındığında dişler fırçalanmalı ya da misvaklanmalıdır.

(.......) Ticari ve ilmî maksatlarla yapılan yolculuklara sıla-i rahim denilir.

(.......) Resulullah yolculuk için perşembe gününü tercih ederdi.

C. Aşağıdaki boşluklaı uygun kelimelerle doldurunuz.

(takva, temiz, bereketi, Müslüman, sıhhat, hayr, kap, elbiseleri, gizli, kalb-i selim)

1. "Hiçbir insan midesinden daha tehlikeli bir ……….. doldurmamıştır.." (Tirmizî, Zühd, 27.)

2. "Bizi yediren, içiren ve …………. kılan Allah'a hamd olsun." (Ebû Dâvûd, Et'ıme, 52.)

3. "Ey Âdem oğulları! Size avret yerlerinizi örtecek giysi ve süslenecek elbise bahşettik. ………………. elbisesi ise daha hayırlıdır." (A'raf suresi, 26. ayet.)

4. İnsanlar ………………. ile karşılanır, sözleriyle ağırlanırlar.

5. "Yemeğin …………….. yemekten önce ve sonraki yıkamalardadır. (Tirmizî, Et'ıme, 39.)

6. Ahirette insanı kurtaracak olan ………………….. den başkası değildir.

7. "Allah'a ve ahiret gününe iman eden ya ……….. söylesin ya sussun" (Buhârî, Edeb, 31.)

8. "Yolculuk yapın ……… bulursunuz." (Ahmed bin Hanbel, Müsned, II, 380.)

9. "İki kişi, üçüncü bir kimsenin yanında ……… konuşmasın. Çünkü bu o şahsı üzer." (Buhârî, İsti'zan, 47.)

10. "Elbiseni ……….. tut, günahlardan uzak dur." (Müddesir suresi, 4-5. ayetler.)

SÖZLÜK

A

adap: 1. İzlenmesi gereken usuller, yollar, prensipler. 2. En iyi hâl ve hareketler, ölçülü davranışlar, kişiler arasındaki iyi ilişkileri düzenleyen kurallar, uyulması gereken görgü kuralları. 3. Ahlak, terbiye, incelik, saygı.

âğuş: Kucak. Kucak, sığınılacak yer.

ahlak: 1. Huylar, mizaçlar, karakterler, tabiatlar. 2. İnsanın yaratılışından gelen özellikleri ile insanların iyiliğini ve mutluluğunu hedef alan kuralların hayata geçirilmesi ile kazanılan iyi ve güzel davranışlar.

ahlak-ı hamide: Beğenilen, güzel ahlak.

ahlak-ı zemime: Beğenilmeyen, kötü ahlak.

ahsen-i takvim: Allah tarafından insana verilen en güzel şekil, yaratılışındaki fiziksel ve manevi güzellik.

akıbet: Bir iş veya durumun sonu, sonuç.

akit: 1. Bağ, bağlama, düğümleme, iki veya daha fazla şeyi birbirine bağlama. 2.Sözleşme, antlaşma, yeminleşme. 3. Hukuki sonuç doğurmak amacı ile iki veya daha çok kimsenin veya kuruluşun karşılıklı olarak birbirine uygun görüş bildirmesi ile gerçekleşen işlem, mukavele, kontrat. 4. İnsanın Rabbi ile ruhlar âlemindeki sözleşmesi.

B-C-D-E

buğuz: 1. Nefret, kin, düşmanlık, tiksinme, iğrenme. 2. Bir kişiye, yapmış olduğu bir kötülükten dolayı kin besleme, husumet.

cebânet: Korkaklık, ürkeklik. Korkulmayacak şeylerden bile korkmak.

dalalet: 1. Doğru yoldan sapma, sapkınlık, şaşırma. 2. Bocalama, tereddüt etme. 3. Haktan yüz çevirip batıla yönelme, ilahî buyruklara aykırı davranma.

esfel-i safilin: 1. İnsanın, görev ve sorumluluklarını kasten terk edip yaratılış amacından uzaklaşarak Allah katında değer kaybetmesi sonunda düştüğü manevi konum. 2. Cehennemin dibi.

F

fâcir: 1. Günaha dalan, günahkâr, isyankâr, azgın. 2. İslam'ın koymuş olduğu emirleri ve yasakları çiğneyen. 3. İnkârcı, kâfir.

fazilet: 1. Olgunluk, erdemlilik, üstünlük, değer, kıymet. 2. İnsanın doğuştan sahip olduğu ve sonradan çalışma yoluyla geliştirip zenginleştirdiği güzel nitelikler.

fedakâr: Her türlü zahmetlere göğüs gererek sebat eden, özverili kimse.

fıtrat: 1. Yokken var etme, yaratma. 2. İnsanın yaratılıştan sahip olduğu fiziki özellikler. 3. İnsanın doğuştan sahip olduğu ahlak, huy, karakter, tabiat. 4. Allah'ın, tüm varlıkları kendi varlığını ve birliğini tanıyabilme gücü ve yeteneği ile yaratması, Haniflik, tevhit ve İslam inancı.

fitne: 1. İmtihan, deneme, sınama. 2. Bozgunculuk, karışıklık, kargaşa, geçimsizlik, genel güvenliği bozma. 3. Zulüm, haksızlık, inanç uğruna başa gelen ağır işkence, azap, baskı.

furkan: Hak ile batılı birbirinden ayıran. İyi ile kötüyü, doğru ile yanlışı fark edip ayıran.

H-İ

hadesten taharet: 1. Kişinin manevi kirlilik durumundan temizlenmesi. 2. Namaz kılacak kişi abdestsiz ise abdest alması; cünüp olanın cünüplük, hayız olanın hayız, lohusanın da lohusalık durumundan temizlenmesi, gusül abdesti alması.

hamd: 1. İyilik, güzellik, üstünlük ve erdemlilikle niteleme, övme, ululama, yüceltme. 2. Bütün övgü çeşitlerini içeren sevgi ve saygıyla Allah'a yapılan şükür.

haslet: Huy, ahlak. Yaratılıştan olan tabiat.

hırs: 1. Bir şeye çok düşkün olma, şiddetli arzu ve istek. 2. Bir amaca ulaşma konusunda kişinin bütün benliğini saran tutku, aç gözlülük, tamahkâr olma.

Hüda: Tanrı.

ifrat: 1. Söz ve işte sınırı aşma, aşırı gitme, taşkın olma, ölçüsüz davranma. 2. Dinin koymuş olduğu kurallarda Peygamberin örnekliğini göz önünde bulundurmayarak aşırı gitme, kural tanımama.

ihsan: 1. İyilik etme, iyi ve güzel davranma, güzel yapma, bağışlama, bağışta bulunma, ikram etme. 2. İnsanın, kendisinin Allah'ın huzurunda olduğunu hissetmeye çalışarak onu görüyormuşçasına ibadetlerini yerine getirmesi.

ilticâ: Sığınma, himâyesi altına girmeyi isteme.

infak: 1. Karşılıksız yardım, sadaka verme. 2. Gerek akrabalardan gerekse diğer insanlardan yoksul ve muhtaç olanlara maddi yardım yaparak onların geçimini sağlamaya yardımcı olma.

îsâr: 1. Diğerkâmlık, özgecilik. 2. Kişinin, kendi ihtiyacı varken başkalarına yardımda bulunarak özverili davranması, onları kendisine tercih ederek fedakârlık yapması.

istikamet: Hak yolda olma, hak yola girme, doğruluk, dürüstlük, adalet, denge, dürüstçe yaşama.

İşfaki: Acıyarak sakınmak, şefkat, sakınmak, korkmak.

işhad: Şâhit gösterme.

itidal: 1. Aşırı olmama, ılımlılık, ölçülülük, dengelilik, soğukkanlılık. 2. Duygu, düşünce, inanç, ibadet, ahlak ve davranışlardaki denge.

K

kâfir: 1. İnkâr eden, tanımayan, reddeden. 2. Allah'ın varlığını ve birliğini inkâr eden, yaratmada, emretmede, isimlerinde ve sıfatlarında Allah'ı tek ve eşsiz kabul etmeyen; yaratıcı olarak Allah'ı kabul

etse bile onun göndermiş olduğu elçilerin hepsine ayrı ayrı inanmayan, elçilerin getirmiş olduğu kitapları toptan reddeden veya Allah'ın vahiyle bildirdiği hükümlerin bir tanesini dahi inkâr eden.

keder: Üzüntü, tasa.

kerime: 1. Ayet. 2. Kız evlat. 3. Cömert, eli açık.

M

mahlukat: Yaratılmış şeyler, canlılar.

masum: 1. Suçsuz, günahsız, kabahatsiz, korunmuş. 2. Peygamberlerin kasıtlı olarak günah işlemekten uzak olmaları hâli.

mecusi: Mecusilik dininden olan kimse, Zerdüşti, ateşperest; ateşe tapan.

meleke: Tekrarlama sonucu kazanılan yatkınlık, alışkanlık.

meyil: 1. Eğiklik, eğim, akıntı. 2. Eğilim, temayül. 3. İlgi, gönül verme.

mizaç: Huy, yaratılış, tabiat, karakter.

model: Örnek olmaya değer kimse veya şey, örnek.

muhteris: Hırslı kimse.

mü'min: 1. İnanan, iman eden, gönülden bağlanan, güven veren, güvene kavuşturan kimse. 2. Allah katından peygamberleri aracılığı ile gelen her şeyi, tereddütsüz olarak doğrulayan ve kabul eden kişi. 3. Allah'a, onun birliğine, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna, Hz. Muhammed'in onun kulu ve Resulü olduğuna, Allah'ın Peygamberi aracılığıyla göndermiş olduğu emirlerin hepsine ayrıntılarıyla inanan, inandığını diliyle söyleyen, davranışları ve ibadetleriyle inancını dışa yansıtan kimse.

müşfik: Şefkatli, merhametli, acıyan.

N

necasetten taharet: 1. Pisliklerden arınma ve temizlenme. 2. Dince pis sayılan; elle tutulabilen; gözle görülebilen; ağırlığı ve hacmi olan kan, sidik, dışkı ve leş gibi şeylerden bedeni, elbiseleri ve namaz kılınacak yeri arıtma; temizleme.

necdet: Kahramanlık, yiğitlik, efelik.

nedime: 1. Arkadaş, dost. 2. Îtibarlı ve zengin bir kadının yanında bulunan ve ona arkadaşlık eden kadın.

nefis: 1. Kişi, zat, varlığın kendisi. 2. Arzu, istek, tutku. 3. Kötü huy ve çirkin davranışların kaynağı.

R-S-Ş

rehbet: Fazla korku, yılmak, çekinmek.

rıza: 1. Razı olma, hoşnut olma, memnun olma, bir şeyi kendi hür iradesiyle isteme, kabul etme, benimseme. 2. Mümin bir kulun Allah'tan gelen sevindirici veya üzücü her şeyden hoşnut olması,

sevinçli şeylerden memnun olduğu gibi başına gelen olumsuz şeyleri de gönül huzuru ile karşılayıp isyan etmemesi.

sadakat: 1. Dostluk, bağlılık, güven duyma, vefalı olma, sözünde durma, doğruyu söyleme. 2. Sevdiği birisini yalnızca Allah rızası için sevme, maddi bir çıkar gözetmeme, sevdiği kişiye karşı içtenlikle davranma ve kendisine iyilikte bulunan kimsenin iyiliğini hiçbir zaman unutmama.

sahavet: Cömertlik, el açıklığı.

salih amel: Dayanaklarını Kur'an-ı Kerim ve sünnetten alan, insanın imanını güçlendirmek için niyetli olarak yapılan tüm güzel davranışlar, inançlar, ibadetler ve insanlığın faydasına yapılan işler.

sefahat: 1. Zevk ve eğlenceye aşırı derecede düşkünlük. 2. Har vurup harman savurma.

sena: Övme, medh.

sıddık: 1. Hiçbir zaman yalan söylemeyen ve yerine getiremeyeceği sözü vermeyen, sözünde duran, çok dürüst. 2. Hakkı ve gerçeği tereddütsüz kabullenen, gerçeklere içtenlikle inanan.

şecaat: 1. Yiğitlik, kahramanlık, cesaret. 2. Bir Müslüman'da bulunması gereken öfke ile korkaklık arasındaki güzel huy, ahlak. 3. Hakkını alma, haksızlığa boyun eğmeme ve savaşlarda düşmana karşı cesaretli davranma.

şehâmet: Zekâ ile berâber olan cesâret, aklın kontrolünde olan yiğitlik

şiar: Alamet, işaret, iz.

şirk: 1. Denklik, ortaklık, ortak olma, eş koşma. 2. Allah'a inanmakla birlikte başka varlıkları da tanrı kabul etme. 3. Zatında, sıfatlarında, fiillerinde, yaratma ve emretme konularında Allah'a başka bir varlığı denk görme.

T

taharet: 1. Temizlik, temiz olma, temizlenme. 2. Büyük ve küçük abdest yapıldıktan sonra su veya temizleyici olan bir şey ile temizlenme. 3. Dinen pis kabul edilen şeyleri su ile yıkama veya temizleyici olan başka şeylerle temizleme.

takva:1. Bilinçli davranma; uyanıklık, dikkatli olma, sakınma, korunma, korkma, endişelenme, kaygılanma. 2. Allah'ı görüyormuşçasına bir bilinç içerisinde farzları, vacipleri hakkıyla yerine getirme; Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak amacıyla nafileleri çokça yapma; sünnete uyma.

talim: 1. Öğrenme, öğretme, okutma, ders verme. 2. Egzersiz.

tamahkâr: Aç gözlü, cimri.

tasadduk: 1. Bağışlama, sadaka verme, yardım etme, hayır yapma. 2. Allah yolunda harcama yapma; zekât ve fitre verme. 3. Allah'ın rızasını elde etmek amacıyla helal yollardan sahip olunan kazancın bir bölümünü ibadet niyetiyle ihtiyaç sahiplerine verme.

teennî: 1. Acele etmeme, yavaş davranma, ağırdan alma, ihtiyatlı olma. 2. Bir iş yaparken ilerisini düşünüp istişare yaparak karar verme, acele etmeme; işi vaktinde ve kurallarına uygun yapma.

tefrit: Tersine aşırılık, ortalamanın çok altında kalma.

tehevvür: Öfkelenme, köpürme

terbiye: 1. Edeplendirme, eğitme, eğitim verme, yetiştirme, yetenekleri geliştirme, davranışları kontrol etme. 2. Allah'ın "Rab" isminin bir gereği olarak, tüm varlıkların var olmalarından ölümlerine kadar, her türlü durumlarıyla ilgili kurallar koyması ve insanları vahiy göndermek suretiyle eğitip geliştirmesi ve mükemmel bir insan hâline gelmeleri için onları yetiştirmesi.

teslimiyet: Teslim olma, boyun eğme.

tevekkül: 1. Güvenme, bağlanma, vekil tayin etme, havale etme. 2. İnsanın, yapacağı işlerde kendisine düşen görevleri yapıp her türlü tedbiri aldıktan, yeterli ve gerekli çalışmaları en güzel biçimde yerine getirdikten sonra sonucu Allah'tan beklemesi.

Ü-V-Z

ülfet: 1. Dostluk, arkadaşlık, kalplerin ısınması, kaynaşma, gönüllerin birleşmesi. 2. Ahlakı güzel ve başkalarına yararı olan insanlarla nitelikli dostluklar kurup onlarla görüşme, konuşma.

ümmi: 1. Okuma yazma bilmeyen. 2. Anasından doğduğu gibi saf, temiz kalmış, manevi kirlenmeye uğramamış kimse. 3. Kendilerine vahyedilmiş belli bir kitabı olmayan topluluk.

vasıf: Vasfeden, bildiren, öven.

vasi: 1. Malının üçte birini aşmayacak şekilde mirasçıların dışındaki kişilere taşınır veya taşınmaz mal bırakan kimse. 2. Küçüklük veya mali harcamalarının kayıt altında tutulması gibi ehliyet eksikliği nedeniyle, bu kişilerin yararlarını korumak amacıyla tayin edilen hukuki temsilci.

vecel: Ürkme, korkma, havfetme.

vehm: 1. Kuruntu, yersiz korku. 2. Şüphe, tereddüt.

zillet: Hakirlik, horluk, alçaklık.

ziynet: İyi, güzel, yakışıklı, bezek, süs, güzel olmak.

KAYNAKÇA

Afzalur, Rahman, Sîret Ansiklopedisi, İnkılab Yayınları, İstanbul, 1988.

Ahmed b. Hanbel, Müsned, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982.

Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî, Rûhu'l-Ârifîn, İstanbul: Muhammed Naîm Efendi Litoğrafya Destgâhı, 1275/1858.

Ahmed Muhammed el Hûfî, Rasûl ve Ahlak, (trc. Bedreddin Çetiner, Yusuf Ertuğrul), Kültür Basın Yayın Birliği, İstanbul, 1988.

Akar, Muhlis, Tüketim Ahlakı ve İsraf, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009.

Arpaguş, Safi, Mevlana ve İslam, Vefâ Yayınları, İstanbul, 2007.

Arslan, Hulusi, Ahlâkın Evrenselliği Açısından İslâm ve Modernizm, İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Güz 2010/ 1(2).

Baktır, Mustafa, "Tireli İbni Melek, Hayatı, Eserleri ve Menar Şerhi", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 9, 1990.

Bardakoğlu, Ali, 21. Yüzyıl Türkiye'sinde Din ve Diyanet 1, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010.

Buhârî, Edebü'l-Müfred (çev. Fikri Yavuz), Sönmez Matbaası, İstanbul, 1979.

Buhârî, el-Câmi'u's-Sahîh, Çağrı Yayınları, İstanbul,1992.

Canbulat, Mehmet, Dini Kavramlar Sözlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2010.

Cebecioğlu, Ethem, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Otto Yayınları, Ankara, 2014.

Cengiz, Osman, "Şeâirullah'a Tazim (Kur'an-ı Kerîm'e Hürmetin Şeâirullah Perspektifinden Tahlili)", Mehir, sayı: 4,1999.

Çelik, Ömer, Kaya, Murat, Öztürk, Mustafa, Üsve-i Hasene, Erkam Yayınları, İstanbul,2003.

Çağrıcı, Mustafa, Gıybet, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 14, İstanbul, 1996.

Çağrıcı, Mustafa, Riya, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 35, İstanbul, 2008.

Çağrıcı, Mustafa, Sıdk, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 37, İstanbul, 2013.

Çağrıcı, Mustafa, Yalan, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 43, Ankara, 2013.

Çağrıcı, Mustafa, Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1997.

Çetiner, Bedrettin, Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2002.

Derin, İsmail, Âlemlere Rahmet Hz. Muhammed, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013.

Derin, İsmail, Hz. Peygamber ve Merhamet Eğitimi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011.

Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara, 1998.

Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vakıdi, Meğâzi, Çev. Musa K. Yılmaz, İlk Harf Yayınevi, İstanbul, 2014.

Ebû Davut, Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

El-Muhasibi, Er-Riaye, (çev. Şahin Filiz, Hülya Küçük), İnsan Yayınları, İstanbul, 1998.

Ersoy, Mehmet Âkif, Safahat, İz Yayıncılık, İstanbul, 1991.

Eryavuz, Şebnem, "Kuşevleri", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 26, Ankara, 2002.

Esed, Muhammed, Kur'an Mesajı, İşaret Yayınları, İstanbul, 2000.

et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî. Târîhu'lumem ve'l-mulûk, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhîm, 2. Baskı, Kâhire: Dâru'l-Meârif bi-Mısr, 1960.

Güler, Zekeriya, Hadis Günlüğü, Hüner Yayınları, Konya, 2011.

Gündüzöz, Soner, Muhlis Akar, Yaşar Yiğit, Seyid Ali Topal vd. Kur'an'dan Öğütler 2, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011.

Güngör, Erol, Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1995.

İbni Hişam, Siret (çev. Abdülvehhab Öztürk), Kahraman Yayınları, 2014.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd, er-Rebeî el Kazvinî, Sünen, (çev: Haydar Hatipoğlu), Kahraman Yayınları, İstanbul, 1982.

İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, a.mlf., et-Târî'u'l-bâhir fi'd-devleti'l-Atâbekiyye bi'l-Mev'ıl (nşr. Abdülkādir Ahmed Tuleymât), Bağdat-

Kahire, 1382/1963.
İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed (630/1232), Üsdü'l-gâbe fi Ma'rifeti's-sahâbe, Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1996.
İmam Gazâlî, İhyâ-i Ulûm'id-Din, (haz. Dücane Cündioğlu), Merve Yayın-Dağıtım, İstanbul, 1993.
İmâm-ı Rabbânî, Mektûbât, (Trc. Hüseyin Hilmi Işık), Hakikat Kitapevi, İstanbul, 2008.
İslam Ansiklopedisi, (1-44, Heyet), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988-2014.
İslam'a Giriş Gençliğin İslam Bilgisi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2008.
İslam'a Giriş Temel Esaslar, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2008.
Hakim en-Nisaburi, El-Müstedrek Ale's-Sahihayn, Konya, 2013.
Kara, Mustafa, Havf, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 16, İstanbul, 1997.
Karaman, Hayreddin; A. Özek; İ. Kafi Dönmez; M. Çağrıcı; S. Gümüş; A. Turgut, Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, TDV Yayınları, İstanbul, 1982.
Karaman, Hayreddin; A. Bardakoğlu; H. Yunus Apaydın; İlmihal, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2001.
Kandemir, Yaşar, Gönlümüzün Sultanı Habîbullah, Erkam Yayınları, İstanbul, 2013.
Kandemir, Yaşar, Örneklerle İslam Ahlakı, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2000.
Kastallânî, Ahmed b. Muhammed, el- Mevâhibu'l-Ledünniye fi'l-minahi'l-Muhammediyye, I-III, el-Mektebe Tevfikiyye, Kâhire.
Köksal, Asım, Peygamberler Tarihi, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2014.
Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el Ensârî (671/1273), el-Câmi'li Ahkâmü'l-Kur'an, Kahire, 2005.
Malik bin Enes, Muvatta' (çev: Komisyon), Beyan Yayınları, İstanbul, 1994.
Mevlânâ, Mesnevî, (trc. Şefik Can), I-VI, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1997.
Müslim, Ebu'l Huseyin Müslim b. Haccâc, Sahih-i Müslim, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
Nesaî, Ebû İsa Muhammed İbn İsa İbn Sevr, Sünen, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.
Nureddin el-Heysemi, Mecmau'z- Zevaid, Ocak Yayınları, İstanbul, 2012.
Nureddin el-Heysemi, Sahihi-i İbn Hibban Zevaidi, Çev. Hanifi Akın, Ocak Yayınları, İstanbul, 2012.
Paksu, Mehmet, İman Hayata Geçince / D. B. Tercüman, Nesil Yayınları, İstanbul, 2004
Pazarlı, Osman, İslam'da Ahlak, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972.
Râgıb el-İsfahânî, el-Müfredât, (nşr. Ebü'l-Yezîd el-Acemî), Kahire 1405/1985.
Riyazü's-Sâlihîn Tercümesi, I-III, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 1991.
Riyâzü's-Sâlihîn Tercümesi, (terc. Yaşar Kandemir, İ. Lütfi Çakan, Raşitt Küçük), Erkam Yayınları, İstanbul, 2007.
Sa'lebî, 'Arâ'isü'l-mecâlis, Kahire 1370/1951; a.e. (trc. Mehmed b. Yûsuf el-Çerkezî, Kısas-ı Enbiyâ), İstanbul, 1282.
Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi Kılavuzu (hzl: Mücteba Uğur, M. Cemal Sofuoğlu), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1975.
Sahihi Buhârî Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1966.
Sahih-i Buhârî Muhtasarı (çev: Abdullah Feyzi Kocaer), Hüner Yayınları, Konya, 2004.
Sahih-i Müslim Tercümesi I-VIII (çev: Mehmet Sofuoğlu), İrfan Yayınevi, İstanbul, 1967–1970.
Sahih-i Müslim Tercümesi İndeksi (hzl: Hikmet Tekin), Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1990.
Sancaklı, Saffet, Hz. Peygamberin Mesajlarında Örnek Toplum, Nun Yayınları, İstanbul, 2009.
Serinsu, Ahmet Nedim; Sürmeli, Mehmet; Alkan, Arif; Akyürek, Ömer; Deliser, Bilal; Baştürk, Ayhan; Çınar, Ali; Mavili, Yusuf, Dinî Terimler Sözlüğü, MEB Yayınları, Ankara, 2009.
Suyûtî, Celâleddîn Ebu'l-Fazl Abdirrahmân bin Kemâleddin Ebî Bekr bin Muhammed el-Huzayrî, el-Câmiu's-Sağîr, C. II, Ocak Yayınları, Ankara, 2013.
Sünen-i Darimî I-VI (çev: Abdullah Aydınlı), Madve Yayınları, İstanbul, 1996.
Sünen-i Ebi Dâvûd Tercemesi (çev: İbrahim Koçaşlı) Milli Gazete Yayınları, İstanbul, 1983.

Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şehri I-X (çev: Haydar Hatipoğlu), Kahraman Yayınları, İstanbul, 1982–1983.
Sünen-i Tirmizi, (çev: Abdullah Parlıyan), Konya, 2004.
Şamil İslam Ansiklopedisi, 1-6, Şamil Yayınları, Ankara, 1999.
Şirazi, Şeyh Sadi, Bostan ve Gülistan, Tercüme: Kilisli Rıfat Bilge, Zafer Matbaası, İstanbul, 1980.
Tarlan, Ali Nihat, Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Hareket Yayınları, İstanbul, 1974.
Timurtaş, Faruk Kadri, Yunus Emre Divanı, Babıali Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2006.
Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005.
Yaran, Rahmi, Bid'at, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C 6, İstanbul, 1992.
Yaran, Cafer Sadık, İslam Ahlak Felsefesine Giriş, Dem Yayınları, İstanbul, 2012.
Yazıcı, Seyfettin, Temel Dinî Bilgiler, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
Yazım Kılavuzu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005.
Yıldırım, Selahattin, Rasûlullah'la Buluşmak İster misiniz?, Dârulhadis, İstanbul, 2006.
Yusuf Hemedânî, Hayat Nedir, (çev. Necdet Tosun), İnsan Yayınları, İstanbul,1998.
Yücel, İrfan, Peygamberimizin Hayatı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
Zeynep, Aysel, Aile Bilinci, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2006.
Ziya Kazıcı, "Osmanlı'da Hayır Müesseseleri ve Sadaka Taşları", Tarih Bilinci Dergisi, VIII, 2009.
Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, el-Keşşâf, IV, Matbaatü'l-İstikame, Kahire.
http://www.tdk.gov.tr.
https://islamansiklopedisi.org.tr/kusevi
http://dinihikayelerim.com/
https://www.luggat.com/
http://lugatim.com/

GÖRSEL KAYNAKÇA

https://tr.123rf.com/
https://www.shutterstock.com/home
Yayınevi arşivi

CEVAP ANAHTARI

1. ÜNİTE

A. BÖLÜMÜ

1.C , 2. B, 3 . B, 4. D, 5. E

B. BÖLÜMÜ

1. "Sen elbette…"
2. "… İslam fıtratı üzerine doğar. …anne-babası …"
3. "…elinden…"
4. "… Peygamber/ resul

D. BÖLÜMÜ

1. D, 2. Y, 3. D, 4. D, 5. Y

2. ÜNİTE

B. BÖLÜMÜ

1. İffet 2. Adalet 3. Cömertlik
4. Cimrilik 5. Tevazu 6. Sabır
7. Merhamet 8. Haset 9. hırsızlık
10. Öfke

C. BÖLÜMÜ

1.E, 2. D, 3. C, 4. D, 5. C, 6. D, 7. B,
8. A, 9. E,

3. ÜNİTE

B. BÖLÜMÜ

1. Aile 2. Evliliktir 3. Toplum hayatına
4. Bedeni sükûna 5. Dindarını 6. Sevgi
7. Sıla-i rahim 8. Bir miras 9. Ailenin
10. Bir ibadet üzere

C. BÖLÜMÜ

1. D, 2.E, 3. C, 4. C, 5. B, 6. B, 7. D,
8. A,

4. ÜNİTE

B. BÖLÜMÜ

1. Yaşama hakkı 2. Bir kul hakkıdır
3. Emek 4. İbadet 5. Sorumluluk
6. Bir delildir 7. Vakıflar 8. Ahilik
9. Ustaya bağlılıktır. 10. Pazarlık

C. BÖLÜMÜ

1. E, 2. E, 3. C, 4. D, 5. A, 6. A,
7. C, 8. E,

5. ÜNİTE

A. BÖLÜMÜ

1. C, 2. C.

B. BÖLÜMÜ

1. Ubudiyet 2. Marifet 3. Tövbe 4. Takva

D. BÖLÜMÜ

1. D, 2. D, 3. Y, 4. D, 5. D

6. ÜNİTE

B. BÖLÜMÜ

1. Y, 2. D, 3. Y, 4. Y, 5. D

C. BÖLÜMÜ

1. Kap 2. Müslüman 3. Takva
4. Elbiseleri 5. Bereketi 6. Kalb-i selim
7. Hayr 8. Sıhhat 9. Gizli
10. Temiz